

GÜLLƏLƏNMİŞ UŞAQLIQ

MÜƏLLİF

Əsli XƏLİLQIZI

REDAKTOR

Məmməd NAZİMOĞLU

KOORDİNATORLAR

Süsən NƏBİYEVA, Cəmilə BABAYEVA, Teymur MUSAYEV

TƏRCÜMƏÇİLƏR

Alevtina QORİNA (ingilis), Nicat MƏMMƏDOV (rus)

KORREKTORLAR

Reyhan BABAYEVA, Cəmilə BABAYEVA, Anar ORUCOĞLU

DİZAYNER

Tehran GƏNCƏLİYEV

Maliyyə dəstəyinə görə Qafar Xəliləvli Əliyevə minnətdarlığımı bildirirəm.

**Azərbaycan Yolu Siyasi Hərəkətinin Koordinasiya Şurasının sədri İlqar Qasımova
və «Çaşıoğlu» nəşriyyat poliqrafiya müəssisəsinin rəhbərliyinə kitabın nəşrinə
göstərdikləri xüsusi diqqətə görə minnətdarlığımı bildirirəm.**

ÖN SÖZ

...Tale bizim xalqa kinli və məkrli qonşu bəxş edib. Yüz illərdir ki, mənim xalqım bu qonşuluqdan əziyyət çəkir, torpaqlarını və övladlarını itirir, məhrumiyətlərə düşər olur, sitəmlər yaşayır, soyqırırma məruz qalır, faciələr girdabında çabalayır. Amma nədənsə, dünya bu həqiqətləri sanki görmür, eşitmir, düşüncəsində yalnız «zavallı erməni xalqı» və «kədərli erməni gözləri» fikrini daşıyır. Halbuki, Azərbaycanda elə bir ailə yoxdur ki, erməni fitnəsinə tuş gəlməsin. Həm də onların törətdiyi faciələr tarixin demək olar ki, bütün mərhələlərində baş verib. Amma biz bir millət olaraq həmin hadisələri ya unutmuşuq, ya da onları bizə unutturmağa çalışıblar. Bu günkü erməni dövləti Azərbaycan torpaqlarının hesabına yaranıb. İndi Qərbi Azərbaycanda bir nəfər də olsun azərbaycanlı qalmayıb. Qarabağ tamamilə erməni işğalı altındadır. Onlar indi də Naxçıvana iddialıdırlar.

Mənim babam Qafar Əliyev 1918-1921-ci illərdə erməni daşnaklarına qarşı Abbasqulu bəy Şadlinskiyin başçılıq etdiyi mübarizənin fəal iştirakçılardan olub. Qardaşlarım Mübariz Xəlil oğlu Əliyev 1992-ci ildə Laçın-Kəlbəcər uğrunda gedən döyüşlərdə ağır yaralanıb və indi I qrup əlilidir. Digər qardaşım Qafar Xəlil oğlu Əliyev 1992-ci ildə Səbail rayonunda yaradılan könüllülər batalyonunun təşkilatçısı və komandiri olub, Tovuzda, Ağdərədə, Tərtərdə, Ağdamda, Füzulidə, Əsgəran yaxınlığında döyüşüb.

Bu faktları diqqətə çatdırmaqda məqsədim odur ki, oxuculara bildirəm: mənim bu kitabı qələmə almağa mənəvi haqqım var və mən bu işi həm də mənəvi borc hesab edirəm. Bu çox ağır bir yükdür və mən kitabı yazmağa hazırlaşarkən çox fikirləşdim: nə etməli, necə yazmalı ki, Xocalı soyqırımının şahidlərinin səsini insanlara çatdırı bilim? Son olaraq bu qərara gəldim ki, hər şeyi bər-bəzəksiz, təşbehsiz və obrazsız, şahidlərin danışdığı kimi qələmə almaq ən məqbul yoldur.

Etiraf edirəm ki, çox ağır mövzudur. Hələ mən həmin gecənin dəhşətlərini gözləri ilə görmüş, canında yaşamış uşaqların hamısı ilə görüşə bilmədim. Çünki, xocalılar Azərbaycanın müxtəlif yerlərinə səpələniblər. Bir qismi Vətəndən uzaqlardadır. Bir qismi isə sadəcə, danışmaqdan imtina etdi. Onları qınamıram. XXI əsrin

qaynar vaxtında insanlardan faciələrdən keçmiş uşaqlığı barədə söz soruşmaq, onları danışdırmaq, dinləmək olduqca çətindir. Onların hər biri ölümün bir addımlığında olub. Ölüm onların başlarının üzərində fırlanıb. Amma onlar sağ qalıblar. Bu da bir faciədir: uşaqlıqları ölüb, özləri yaşayırlar. Onların bioqrafiyasındakı «uşaqlıq» qrafası həmişə boş qalacaq. İndi boylu-buxunlu bir növ cavan olmuş həmin o uşaqlığı ölmüş adamlar 15 il əvvəlin məşum gecəsini xatırlamağa əziyyət çəkirlər. Bu, onlara dərd gətirir, sitəm verir, mənəvi cəhətdən sarsıdır. Hərdən də onlar bir şaman kimi o gecəyə cəzb olurlar, danışdıqca danışirlər: sanki dedikləri şaman duasıdır. Bu, bizim faciələrimizin səlnaməsidir. Onu yazmaq, gələcək nəslə çatdırmaq bizim borcumuzdur. Mən o borcu verə biləcəyəmmi? Bu sualın qarşısında həyəcanımı boğa bilmirəm. Tanrıdan, doğmalarımdan və dostlardan mənə arxa olmağı, mənəvi dəstək durmağı diləyirəm. 1992-ci il fevralın 26-da ölümün ağzından qurtulmuş Xocalı uşaqlarının qisməti Allahın alın yazısıdır. O yazıdan qaçmaq olmur. Mənim yazdıqlarım bəndənin qələmə aldığıdır. Nə bilmək olar, bəlkə elə bəndənin də yazısından qaçmaq mümkünsüzdür? Demirəm ki, əlimə dəmir əsa alıb, ayağıma dəmir çarıq geyib qapı-qapı düşdüm, bu kitabı ərsəyə gətirənəcən dərviş həyatı yaşadım. Onsuz da, Yunus İmrə demişkən, mən dərviş olamam, çün dərviş könülsüz olur. Mən isə bu işə könüllü girişdim. Qırıq könüllərə təskinlik vermək üçün. Uşaqlığı ölmüş insanların faciəsini hamıya çatdırmaq üçün. Ona görə də bu kitabda nə haray axtarın, nə də üsyan... Sadəcə oxuyub düşünün.

QAN QOXUYAN RƏQƏMLƏR

On beş il əvvəl, 1992-ci il fevral ayının 26-da Ermənistan silahlı qüvvələri keçmiş SSRİ-nin Xankəndində yerləşən 366-cı motoalayının bilavasitə iştirakı ilə Azərbaycan xalqına qarşı misli görünməmiş Xocalı soyqırımını törətmişdir. Ermənilər Xocalı şəhərinin əhalisinə divan tutmuş, həmin hadisə zamanı yüzlərlə insan, o cümlədən qocalar, qadınlar və uşaqlar xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilmiş, əsir və girov götürülmüş, şəhər yerlə-yeksan edilmişdir. Xocalı işğal olunarkən dinc əhaliyə şəhərdən çıxmaq üçün dəhliz qoymayan cinayətkarlar heç

kimə aman verməmişdir. Hadisədən bir neçə gün sonra telereportyor Çingiz Mustafayev tərəfindən lentə alınan dəhşətli kadrlar bütün dünyanı sarsıtdı. Əsas etibarilə qocalar, qadınlar və uşaqlardan ibarət olan onlarla meyidin alın dərisi soyulmuş, sifətləri güllələrlə və avtomat qundaqları ilə dağıdılmışdı. İnsanlığa utanc gətirəcək bu hadisə ermənilərin «öz müqəddəratını təyin etmə hüququnun» əsil mahiyyətini göstərir. 613 nəfər həmyerlimiz öldürülmüşdür ki, onlardan da 63 nəfəri uşaq və yeniyetmə, 106 nəfəri qadın, 70 nəfəri isə ahıl yaşlı adamlardır. 8 ailə tamamilə məhv edilmiş, 25 nəfər uşaq valideynlərinin hər ikisini, 130 uşaq isə valideynlərindən birini itirmişdir. 150 nəfərin taleyi bu günə kimi məlum deyil. 487 nəfər əlil olmuş, 1275 nəfər girov götürülmüşdür.

Bu kütləvi və amansız qırğın aktı erməni qəsbkarlarının Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, ərəzi bütövlüyünü hədəfə almış məqsədyönlü irticaçı siyasətinin yeni bir mərhələsi olmaqla, ağlasığmaz qəddarlığı və qeyri-insani cəza üsulları ilə bəşər tarixində misilsiz vəhşilik və qara ləkə kimi qalacaqdır.

DON VURMUŞ AYAQLAR**MUSAYEV TEYMUR
SƏLİM OĞLU**Təvəllüdü: 4 aprel 1981-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Fevralın 13-ü axşama yaxın Xocalı aeroportunda axırncı vertolyot uşaq və qadınları çıxarırdı. Həmin vertolyotu qoruyan ikinci vertolyot da yerə endi. Anam, balaca qardaşım qucağında vertolyota zorla mindi. Balaca bacım da ağlayıb özünü vertolyota saldı. Qapı örtülmürdü. Təyyarəçi bacımı itələyib qapını örtüdü. Vertolyot havaya qalxdı. Məni vahimə basdı. Elə bilirdim ki, qapı açılacaq bacım yıxılacaq. Sonra biz – atam, qardaşım və mən evə döndük. Çoxdan bəri Xocalıda atışma getdiyindən atam həyatımızda tunel qazmışdı. Atışmanın şiddətləndiyini görüb, tunelə düşdük. Qonşular da bizim tunelə doluşdu. Qonşularımız Zinyət xala ilə həyat yoldaşı Hüseyin dayı da tuneldə idi. Dəhşətli uğultu vardı. Adamın qulaqlarında əks-səda verirdi. Atışmanın səngimədiyini, daha da şiddətləndiyini görüb tuneldən çıxdıq. Əhali hasarların dibi ilə əyilə-əyilə, sürünə-sürünə hərəkət edirdi. Biz də onlara qoşulduq. Zinyət xala ilə Hüseyin dayı tuneldən çıxmağa qorxdular. Tuneldə qaldılar... Bir daha onları görün olmadı. İri bir dəstə şəhər kənarındakı çayı keçirdi. Atam ayaqlarını soyunub, əvvəl nənəmi – anasını, sonra balaca qardaşımı, əmioğlumun keçirib mənim arxamca getmək istəyəndə qışqırdım ki, ata, artıq mən çayı keçmişəm bu taydayam. Çayı keçib bir xeyli getdik. Gecə idi. Hər yan ağappaqdı. Şaxta adamı kəsirdi. Atam meşə ağaclarının budaqlarını sındıraraq bir neçə ocaq qaladı. Hər ocağın başına bir yığın adam toplaşdı. Bizim kolonda adam çox idi. Gecə-gündüz yol gedirdik. İkinci gün Vüsal adlı bir uşaq - Səttar dayının oğlu acından öldü. O, hey atasından çörək istəyirdi. Mən itburnu, qar yeyirdim. İtburnu kolları əllərimizi cırıq-cırıq

eləmişdi. Hamı taqətsiz idi. Dizəcən qarda yerimək çətin idi. Dəhşətli yuxum gəlirdi. Gözlərim öz-özünə qapanırdı. Atama yalvarırdım ki, icazə versin, beşcə dəqiqə yatım. Atam icazə vermir. Başımı qatırdı ki, çatmağımıza lap az qalıb. Sən demə, yatmış adamı don vuracağından qorxurmuş. Heç mənə qucağına da almırdı ki, birdən yataram. Əlimdən tutub dartırdı. Kolonnamızda yaşlı bir ər-arvad vardı. Onlar gedə bilmirdilər. Camaat növbə ilə onlara kömək edirdi. Artıq hamı taqətdən düşmüşdü. Özləri güclə hərəkət edirdi. Adlarını xatırlaya bilmədiyim o qadın və o kişi də meşədə qaldı. Atam onlara iri ocaq qaladı ki, isinsinlər... Kolonnamız çox böyük idi. Qabaqdan baxanda arxa görünmürdü. Atam təşkilatçılardan biri olduğundan biz qabaqda gedirdik. Dik təpələri, yoxuşları qalxmaq adamı haldan salırdı. Ağdamın Abdalgülablı kəndinə sarı səmt almışdıq. Yoxuşu təzəcə qalxmağa başlamışdıq ki, gülləbarana düşdük. İstiqaməti dəyişib üzü dərəyə qaçdıq. Hər yan qar, bir də ağac gövdələri idi. Sıx ağac gövdələri çoxumuzun həyatını qurtarsa da, orada xeyli ölənlər oldu. Pərən-pərən olmuş camaat dərənin dibində bir yerə toplandı. Adamlar azalmışdı... İnsanlar bir-birlərini səsləyirdilər. Abdalgülablı zənn etdiyimiz kəndə yaxınlaşdıq. Kənd camaatı Azərbaycan dilində erməniləri söyə-söyə bizi səsləyirdi. Və birdən yenə gülləbaran başladı. Tələyə düşmüşdük. Kolonnanın arxasında olan camaat geri dönüb qaça bildi. Dayım da qaçmışdı. Biz qabaqda getdiyimizdən əsir düşdük. Bu ermənilərin yaşadığı Dəhrəz kəndi idi... Bizi kəndin içərisindəki fermaya gətirdilər. Zəhra adlı bir qadını fermanın həyatində güllələdilər. Güllə onun ağzından girib boynunun ardından çıxdı. Lap yanımda sakitcə keçindi... Səsi də çıxmadı. Unutduğum səhnələrdən biri də Zəhra xalanın səssizcə ölümüdür...

Bizi mal-qara tövləsinə doldurdular. Yeməyə çiy kartof verdilər. Bir az keçdi, iri bir ləyən gətirib dedilər ki, nəyiniz var tökün. Üstünüzdə bir şey qalsa, güllələnəcəksiniz. Kimin nəyi varsa - qızıl, pul, sənəd həmin ləyənə töküdü. O ləyən üç dəfə dolub boşaldı. Ora atılan qızıl əşyaların taqqıltısı da qulağımdadır. Həmin tövlədən üç oğlu əlindən alınıb güllənənən Matan xalanın naləsi də...

Matan xala nə qədər ağlayıb yalvardısa, oğullarından birini də ona vermədilər. Üçü də Milli Ordu paltarında idi. Birinci gün 10-11 nəfər Milli Ordu paltarında olan kişini çölə çıxardılar. Çöldə pulemyot biçini eşidildi...

Bizi bir-iki gün də Dəhraz kəndi yaxınlığında fermada saxladılar. Sonra seçdilər. Tövlədən çıxanda qoca, qadın və uşaqları bir tərəfə, əli silah tuta biləcək cavan və orta yaşlı kişiləri digər tərəfə cərgələdilər. Atam bizdən ayrı düşdü. Ata nənəm məni və qardaşım Ramini öyrətdi ki, gedin atanızın ayaqlarından yapışib ağlayın və yaraqlılara deyiniz ki, anamız meşədə ölüb, heç olmasa, atamızı buraxın. Elə də elədik. Yaraqlılardan biri – o, Yerevandan gələn deyildi, yerli erməni idi - atamı tufəngin qundağı ilə qoca, qadın olan sıraya itələdi. Bizim sıraya Ağdamın Abdalgülablı kəndinə sarı hərəkət etmək tapşırıldı. Bizi bir neçə erməni yaraqlısı yarı yolacan yola saldı. Yolda bizə deyirdilər, əgər siz tərəfdən atsalar, hamınızı biçəcəyik. Gedirdim, dönüb arxaya baxırdım. Elə bilirdim bizi arxadan biçəcəklər...

O biri cərgədən isə xəbərim olmadı. Abdalgülablı kəndində bizi Milli Ordunun əsgərləri qarşıladı. Oradan da Ağdama gətirdilər. Bizi ölmüş bilmiş anam bir neçə gün Ağdam məscidində meyitləri axtarıbmış... İnanı bilmirdim sağ qaldığıma... Don vurmuş ayaqlarımı soyuq suya qoydular».

Onun don vurmuş ayaqlarını soyuq suya qoydular ki, donu açılısın, isinsin... Bəs qəlbi?! Sarsılmış bu körpə qəlbinin aldığı yaralar ovunacaq mı?

Musayev Teymur Səlim oğlu
indiki Bakı şəhəri, Nəsimbəy
Hüseynbəyli küçəsi, 58 saylı
mənzildə yaşayır.
Tel: 441-29-94 (ev);
(050) 660-30-39 (mob)

ATASI GÖZLƏRİ QARŞISINDA YANDIRILAN QIZ

ƏMİROVA XƏZANGÜL
TƏVƏKKÜL QIZI

Təvəllüdü: 25 sentyabr 1983-cü il
Doğulduğı yer: Xocalı

«Fevralın 25-i gecə saat təxminən on birə qalmış evdən çıxdıq. Hər yandan partlayış səsi gəlirdi. Gurultudan qulaq tutulurdu. Qorxurdum. Anam balaca qardaşım Vüqarı qucağına almışdı. Atam bacım Nigarı. Mən və dörd yaşlı bacım Yeganə özümüz gedirdik. Xocalıdan çıxanda ana nənəm Əntiqə gəlib bizi tapdı. O, anamdan qardaşım Vüsalı aldı. Atam bizi çaydan keçirdi. Meşəyə girdik. Hər yan qar idi. Üşüyürdüm. Gecə meşədə qaldıq. Səhər açıldı. Ermənilər camaatımızı qırdı. Hər tərəf meyit idi. Atam ayağından yaralandı, sonra da çiyindən. Atam meşədən qırdığı yoğun ağac budağına söykənə-söykənə gedirdi. Anam Nigarı atamdan almışdı. Dərəyə enmişdik. Oturmuşduq. Bizi ermənilər gülləyə tutdular. Anam başını əyib bacım Nigarı qucaqladı ki, güllə ona dəyməsin. Güllə anamın başından dəydi... Anam yerindəcə keçindi. Nənəm haray çəkirdi, qışqırırdı, ağlayırdı. Balaca bacılarım Yeganə, Nigar donuq-donuq baxırdılar. Anamı qucaqlayıb ağlayırdım. İstəmirdim anam orada qalsın. Atam qolumdan tutub dartdı. Anamın üstünü başına bağladığı şalla örtüdü... Biz gedirdik. Hey dönüb anama baxırdım. İstəyirdim anam da gəlsin... Bir az getmişdik ki, altı yaşlı bacım Yeganəni vurdular, o da yerindəcə keçindi. O da meşədə qaldı. Sonra bilmirəm, ermənilər bizi tutdu. Bir kəndə gətirildilər. Atamı tüfəngə tuşlayıb öldürmək istəyirdilər. Erməni yaraqlısının ayağını qucaqlayıb yalvarırdım ki, anam ölüb, bacım ölüb, atamı öldürməyin. Məni itələdilər. Atamı güllə ilə vurmadılar. Sonra onu simlə ağaca sarıdılar. Dedilər: «De ki, Qarabağ Ermənistan torpağıdır!». Atam demədi.

Ayaqlarına benzin töküb yandırdılar. Atamın ayaqları yananda mən də, nənəm də qışqırırdıq. Bir də dedilər: «De ki, Qarabağ Ermənistan torpağıdır! Buraxaq get, balalarını saxla». Atam yenə demədi. Bu dəfə onun boğazından aşağı benzin tökdülər. Yandırdılar atamı...»

Qışqırırdım... Atama kömək etmək istəyirdim... Hər qolumdan bir erməni saqqallısı tutmuşdu. Onlar gülürdülər! «Türk köpəy oğluna göz dağı olsunlar!» deyirdilər. Orada çoxlu meyit vardı... Boyunlarına məftil bağlayıb sürüyürdülər. İnsan əzabından zövq alıb gülürdülər! Bilmirəm biz oradan necə qurtardıq. Artıq heç nə hiss etmirdim. Heç nə xatırlaya bilmirəm. Nənəm deyir ki, Milli Ordunun əsgərləri bizi qurtardı. Ağdama gəlmişdik».

Bir aforizmdə deyilir: Keçmiş həmişə insanı yeyir. Amma keçmişə xatırlamadan sabaha getmək də olmur. Xəzangülü yaşadan isə xatirələr deyil, ümidi... Puç olmuş arzuların göyərəcəyinə olan ümid.

Əmirova Xəzangül Təvəkkül
qızı indi Bakı şəhəri, Sabunçu
rayonu, Pirşağı qəsəbəsi, Qızılqum
sanatoriyasında qalır.
Tel: 551-43-54

YADDAŞI SİSLİNMIŞ QIZCIĞAZ

**ƏMİROVA NİGAR
TƏVƏKKÜL QIZI**

Təvəllüdü: 1 yanvar 1988-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

Heç nə xatırlaya bilmir. İki güllə yarası alıb. Topuğundan və ombasından 1992-ci il Bakı şəhər Sabunçu rayon xəstəxanasında müalicə alıb. Sabunçu rayon 10 sayılı peşə litseyində oxuyur.

Yox, onun yaddaşı korlaşmayıb, sadəcə şahidi olduğu dəhşətlərin ağırlığı onun xatirələrini silib atıb.

Əmirova Nigar
Təvəkkül qızı
Bakı şəhəri, Sabunçu rayonu,
Pirşaqı qəsəbəsi, Qızılqum
sanatoriyasında qalır
Tel: 551-43-54

QISMƏTİNDƏ YAŞAMAQ OLUB

**ƏMİROV VÜSAL
TƏVƏKKÜL OĞLU**

Təvəllüdü: 14 aprel 1991-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

Heç nə xatırlamır. Nənəsi Əntiqənin qucağında gəlib Ağdama çatıb. Ölməsin deyə, nənəsi ağac yarpaqlarını çeynəyib onun ağzına qoyurmuş. Uşağın ağzına hərdən qar da atırmış ki, kirisin. Hərdən də ağzını dəsmalla bağlayırmış ki, səs salıb yerlərini ermənilərə bildirməsin. Qismətində yaşamaq olub bu səkkiz aylıq körpənin. Atasız, anasız... Qoca nənənin himayəsində... Şaxtalı fevralda üç gün, üç gecə çöldə qalan bu körpə düz dörd il müalicə götürüb. Əvvəl Sabunçu rayon xəstəxanasında, sonra da Respublika Klinik Xəstəxanasında. Qulağından cərahiyyə əməliyyatına məruz qalıb.

O, uşaqlığını şaxta vurmuş insan misallıdı. Görəsən, onun ömrünün bu başında Günəş boylanacaqımı?

Əmirov Vüsal Təvəkkül oğlu
indi Bakı şəhəri, Sabunçu rayonu,
Pirşağı qəsəbəsi, Qızılqum
sanatoriyasında qalır. Xocalı şəhər
2 saylı orta məktəbin 9-cu sinfində
oxuyur.
Tel: 551-43-54

ÇİNGİZ HÖNKÜRƏ-HÖNKÜRƏ MEYİTLƏRİ ÇƏKİRDİ

**MEHBALİYEV FÜZULİ
ƏLİ OĞLU**

Təvəllüdü: 12 avqust 1975-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Xocalı sakini İsrail İsmayılovla «Vaşım şestoy» postunda durmuşduq. Səhərdən bir tikə yemək yeməmişdik. Axşam saat on radələrində evə yeməyə gəldik. Hər an atışma vardı. Ancaq birdən atışma şiddətləndi. Milli Ordunun əsgəri İsrail məni posta qayıtmağa qoymadı. Özü getdi. Dəhşətli partlayış, gurultu səsləri aləmi bürüdü. Biz üç mərtəbəli binada yaşayırdıq. Bayıra çıxmaq mümkün deyildi. Blok gülləbaran edilirdi. Birinci mərtəbədə olduğumuzdan blok sakinləri bizim evə doldu. Blokun əks tərəfindəki nisbətən güllə tutmayan otağın pəncərəsini açdıq. Birinci mən endim. Sonra belimi dayaq verdim ki, evdə olan qız-gəlinlər, qocalar pəncərədən düşə bilsin. Binanın kişilərinin hamısı Xocalının müdafiəsinə qalxmışdı. Gördük ki, Əlif Hacıyev və Tofiq Hüseynov Milli Ordu əsgərlərini bizim köməyimizə göndərib. Xocalı şəhəri aşağıdan, yuxarıdan – aeroport və Əsgəran, bir də Bozdağı tərəfdən hücumə məruz qalmışdı. Alazan, snaryad, qranat yağış kimi yağırdı. Təkcə Çaylaq yolu tərəfdən hücum yox idi. Milli Ordu əsgərləri düşmənlə atışa-atışa bu yolla bizi Ağdama keçirmək istəyirdilər. Fin evlərinin yanından daldalana-daldalana gedirdik. Getdikcə camaat çoxalırdı. Qışqıran kim, bağırان kim. Qarqar çayına çatdıq. Qardaşım Nizami ilə anamı çaydan keçirdik. Su buz kimi soyuq idi. Çayı keçib Kətik meşəsinə üz tutduq. Dəstə o qədər böyümüşdü ki, artıq idarə etmək çətin idi. Rəhmətlik Əlif Hacıyev, Milli Ordunun əsgəri Füzuli və başqaları təhlükəsiz istiqaməti müəyyənləşdirib dəstəni istiqamətləndirirdilər. Anam, qardaşım, qonşumuz Mamed dayı, həyat yoldaşı Rəhilə – biz lap yanaşı gedirdik. Tanıdığım insanların çoxunu yadımda saxlaya bilmirdim. Soyuq, qorxu, vahimə, islanmış ayaqlarım da buz kəsmişdi.

Kətik meşəsində tərəni qalxdıq. Dönüb Xocalıya baxdım. Xocalı od tutub yanırıdı. Hər yan al-əlvan çıraqban idi. Sanki yeni il yolkasının sıx işıqları yandırılmışdı. Xocalıdan xeyli uzaqlaşsaq da, şəhərdə şiddətli atışma səsi gəlirdi. Döyüşən Milli Ordunun əsgərləri idi. Onlar ölümlə üz-üzə qalmışdılar ki.... Qalmışdılar ki, dinc əhali mühasirədən çıxıb bilsin.

Tərədən dərəyə endik. Rəhmətlik Əlif Hacıyev dedi ki, buranı güllə tutmaz, bir az oturub dincələk. Qarın üstündə oturdum. Ağzıma qar qoydum. Camaat su əvəzinə qar yeyirdi. Əlif Hacıyev qışqırırdı ki, qar az yeyin. Bir az dincəlmişdik ki, o, durmaq əmri verdi. Qalxdıq. Bir xeyli gedib meşənin tala yerində şumluğa düşdük. Qar basmış, şumlanmış yerdə hərəkət lap zülm idi. Ayağının birini atır, sanki o birini kimsə tutub saxlayırmış kimi gəlirdi adama. Üstəlik də çayı keçərkən islanmış ayaqlarım zülm verirdi mənə. Yüngülləşmək üçün əynimdəki gödəkçəni çıxarıb atdım. O, mənə lap gücdən salırdı. Bir az getmişdim ki, ayağım tələyə keçdi. Nə qədər etdik tələni açabilmədik. Ayaqqabının bağını açıb ayaqqabıdan ayağımı sürüşdürüb çıxardım. Ayaqqabımın bir tayı tələdə qaldı. Gedirdik. Səhərə yaxın idi. Kətik meşəsi ilə Əsgəranı birləşdirən asfalt yolu keçsə idik, Şelli kəndinə çatacaqdıq. Asfalta çatmaqda gülləbaran başladı. Başımızı qaldıra bilmirdik. Heç kimin heç kimdən xəbəri yox idi. Bizi mühafizə edən Milli Ordu əsgərləri cavab atəşi açırdılar. Orada xeyli ölən, yaralanan oldu. Camaat sürünə-sürünə gedirdi ki, gülləyə tuş gəlməsin. Heç yadımdan çıxmaz. Xocalıda fin evlərində yaşayan Rəşid adlı oğlanın ovçarkası gülləbaran başlayanda irəli cumdu. Sonra o da sanki hər şeyi başa düşürmüş kimi sürünməyə başladı. Şelliyə qədər süründü. Şelliyə çatmamış dərədə yenə də gülləbarana düşdük. Orada atışma daha şiddətli idi. Milli Ordunun əsgəri İsrailin pulemyotunun maqazini doldururdum. Maqazini götürmək istəyəndə geri baxanda gördü ki, mənəm. Üstümə qışqırdı. «Rədd ol, get burdan! Oradan bura sağ-salamat gəlmisən ki, burada öləsən?». Böyür-başım meyitlə dolu idi. Yıxılan kim, zarıyan kim, imdad diləyən kim, inildəyən kim. Heç kim heç kimi tanımırdı. Güllə yağışı altında bir saniyə belə dayanıb kiməsə kömək etmək mümkün deyildi. Hamı can hayında idi.

Həmin gülləbaranda sonralar Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı olmuş Əlif Hacıyevin mənə bağışladığı papağı itirdim. Papaq başımdan düşdü. Qayıdıb götürməyə qorxdum. Şelliyə sarı qaçırdım. Hələ Kətik meşəsində Əlif Hacıyevin papağı kola ilişib dərəyə

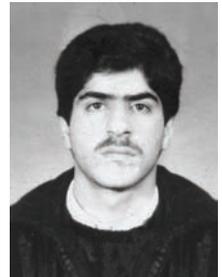
yuvarlanmışdı. Gedib gətirmişdim. Papağı başıma basıb demişdi: «Soyuqdu, qoy başına»... Naxçıvanıkdəki donuz fermasının yanındakı gülləbarandan canını qurtaran Şelli kəndinə çatdı. Mən də onlarla idim. Bizi bir evə apardılar. Əvvəlcə su verdilər.

1992-ci il fevralın 27-də meyitləri yığmaq üçün gülləbarana düşdüyümüz yerə - Naxçıvanıq yaxınlığına gəldik. Ata-anasının meyitini tapmaq ümidilə Həsənbalanın uşaqları da mənımlə idi. Başqa xocalılar da vardı. Milli Ordunun əsgərlərindən də. Meyit axtarırdıq. Bir hərbi vertolyot yerə endi. Bir neçəsi də onu mühafizə edirdi. Çingiz Mustafayev kamera ilə bu törədilmiş vəhşiliyi çəkirdi. Həm də hönkürüdü. Sonralar Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı olmuş Çingiz Mustafayevin çəkdiyi kadrlar dünyanı lərzəyə gətirdi. Həmin kadrlardan qat-qat dəhşətliilərini gözlərimlə görmüşəm. Yandırılmış, başı, qulağı, burnu kəsilmiş, dərisi soyulmuş meyitlər. Meyitləri yığmağa da qoymadılar. Yenə atışma başladı. Artıq şiddətlənirdi. Yerə enmiş vertolyot 15-20 meyit götürdükdən sonra qalxdı. Biz Şelliyə sarı qaçdıq. Meyitləri götürə bilmədik. Həsənbalanın uşaqları nə anasının, nə də atasının meyitini çıxara bilmədilər. Həsənbalanın arvadı dərədə idi. Boğazından yaralanmışdı. Kəndçimiz Talehin meyiti bir az dikdə donmuşdu... Ondan bir az aşağıda tanımadığım iki uşaq meyiti vardı... Dərə dolu meyit idi. Qaxaca dönmüş meyitlər... Fevralın 26-dakı gülləbaranda camaat dərəyə doluşdu ki, başını güllədən gizləyə bilsin... Elə dərədəcə hamısı üst-üstə qalaqlanmışdı... Çoxsunu tanıyırdım. Xocalıda fermada işləyən bir kişinin meyitini yandırmışdılar. Doğmaları onu ayaqqabısından tanıdı. Dilonun oğlunun beyni hissəsi oyulmuşdu...

Gecələr yata bilmirəm. İnanmıram sağam. İnana bilmirəm yaşıyıram».

Bu da Xocalı faciəsinin dəhşətli bir məqamıdır: insanlarla birlikdə onların inamını da qırırlar. Sağ ola-ola öldüyünü güman edən insanın üzü gülməmi heç?

Mehbalyev Füzuli Əli oğlu indi
Bakı şəhər Baş Tikinti İdarəsinin
2 saylı evtikmə kombinatının
Pirşaqıdakı pansionatında qalır.
Tel:551-48-89
(055) 733-05-96

HƏRDƏN YAŞAMAQ EŞQİ DƏ GÜCSÜZ OLUR

**QULİYEV AZAD
ZAHİD OĞLU**

Təvəllüdü: 9 iyul 1974-cü il
Doğulduğu yer: Xocalı

Anasının yanında müsahibə vermək istəmədi. «Keçək o biri otağa» dedi. Keçdik. Siqaret yandırmaq üçün icazə istəyir. «Əlbət ki, olar» deyirəm. Azad danışır. Danışırımı?! Dolmuş gözlər, uzağa getmiş baxışlar, əsən əllər, gərilmiş sinir, gizləmək istədiyi göz yaşları. Azad faciəni yenidən yaşayır.

«Böyüklər döyüşdüyündən şəhəri çörəklə təmin etmək üçün biz «pekarnıda» kömək edirdik. «Pekarnı»daydım. Gecə evə gəldim. Olardı saat 10, ya da ona qalmış. 11-ə beş dəqiqə qalmış evimizin yanındakı posta düşdüm. Hər tərəfdə evlər yanırdı. Xocalı, Xankəndi, Noraguh tərəfdən atəşə tutulmuşdu. Tez evə qayıtdım. Balaca qardaşım Mikayıl və gəlinimiz Dilşadı götürüb üç mərtəbəli panel evlərin zirzəmisinə girdik. Qonşularımız da zirzəmidə idi. Şəhərin müdafiəsinə qalxmış böyük qardaşlarım Nadir, Qadir və Adildən xəbər tutmaq üçün zirzəmidən bayıra çıxdım. Şəhər dəhşətli partlayış, gurultu içərisində idi. Mühasirədə olduğumuzu öyrənib təzədən zirzəmiyə qayıtdım. Zirzəmidə 20-30 nəfərə yaxın adam var idi. Səhərə yaxın, dördə iyirmi beş dəqiqə qalmış, saata baxmışdım, zirzəmini tərk edib Çaylağa sarı səmt aldıq. Çaylağa çatdıq. Şaxtalı qış, bumbuz su. Gəlinimizi belimə alıb çayı keçirəndə müvazinətimi saxlaya bilmədim. İkimiz də çaya düşdük. Camaat kömək edib bizi qaldırdı. Cumcuma su olmuşduq. Bir-iki saat hərəkətsiz qalsaydıq, donacaqdıq. Çaylağı keçib Kətik meşəsinə girdik. Qar dizəcən idi. Hərəkət etmək çətin idi. Üstəlik də əyin-başımız yaş. Meşə ilə bir az getmişdik ki, qarşidan ermənilərin gülləbaranına tuş gəldik. Qabaqda gedənlərdən qırılanlar oldu. İstiqaməti Abdalgüləbliyə sarı dəyişdik. Bir gün yol getmişdik ki, yenə də meşədə ermənilərin pusqusuna düşdük. Geri döndük. Yenə istiqaməti dəyişmək məcburiyyətində

qaldıq. Güllə yağdırılmayan istiqaməti seçdik. (Sonra biləcəkdik ki, ermənilər qəsdən bu istiqamətdən hücum etmirdilər). Nə qədər, neçə gün yol getmişdik yaxşı xatırlamıram. Dördüncü gün Naxçıvanikə gəlib çatdıq. Naxçıvanikdə mühasirəyə düşəcəyimizi bilmirdik. Kənd kənarındakı qəbiristanlığın qəbir daşları arasında gizlənmiş ermənilərin vəhşi gülləbaranına düşdük. Qəbiristanlıq atışmasında gəlinimiz Dilşadı, xalam oğlu Vasifi itirdim. Bilirsiniz, ən dəhşətlisi nə idi? Doğan yanındaca keçinir, sən ona yanaşa da bilmirsən. Qardaşım Mikayilla qəbiristanlıqdakı bir daşın dalında gizləndik. Güllələr oranı tutmurdu. Gecənin qaranlığı bizi gizlətməmişdi. Qardaşım arxası üstə uzanmışdıq. Səhər açılarda birdən qərribə bir vahimə basdı məni. Çox yorğun olduğumdan gecə uzananda görünür, bir müddət huşa getmişəm. Qardaşım Mikayilla evdə biz Vüqar deyirdik. Ona sarı çönüb Vüqar, Vüqar deyə çağırıdım. Gördüm inildəyir. Baxdım ki, ov tufəngi ilə özünü vurub... Çığırdım... Niyə?! Niyə?! Niyə?! Vüqar! Nə qədər çalışdım ki, qucağıma alıb özümlə aparım, gücüm çatmadı. Erməniyə əsir düşməsin deyə, qardaşım özünü vurmuşdu. Elə güllə səsində mən huşdan ayrılmışdım. Qardaşımın ayrılıb getməli idim. Dedim ki, gəlib səni aparacağam. Qardaşımın çöldə qurd-quşa yem olacağını düşünəndə dəhşətə gəlirdim. Kim bilir, bəlkə ermənilər onun meyitini təhqir edəcəkdilər. Onu basdırmaq üçün qayıdacağıma söz vermişdim. Qardaşımın 500-600 metr aralanmışdım ki, 28-30 yaşlı iki erməni saqqalısına rast gəldim. Uzaqdan əl işarəsi ilə məni yanlarına çağırıdılar. Şoka düşmüşdüm. Bir addım da ata bilmirdim. Dimdik dayanmışdım. Ermənilərdən biri əlindəki avtomatla sağ-soluma atəş açırdı. Mənim qorxmağımdan ləzzət alıb gülürdülər. Digəri yaxınlaşıb avtomatın qundağı ilə boynumdan vurdu. Üzü üstə yerə sərildim. Əsir düşdüm. Orada eşitdiyim söyüşləri heç vaxt eşitməmişdim. Əsirlərə necə gəldi işgəncə verirdilər. Avtomatla, təpiklə, yumruqla döymək ən mədəni forma sayılırdı. Təkcə erməni yaraqlıları vəhşilənməmişdi. Məni Naxçıvanik kəndinin içi ilə aparırdılar. Yolda rastlaşdığım əllərində əsa, saç-saqqalı ağarmış erməni qocaları əsalarını başıma çırpırdılar. Pəncərədən bir erməni qadını qışqırırdı: «Türk köpəy oğlu, o türkü gəbərdin!». Məni Naxçıvanikdəki donuz fermasına gətirdilər. Qapını açıb içəri itələdilər. İçəridə Xocalı camaatını görəndə özümdən getmişəm. Ayılanda gördüm ki, 30-40 nəfərlik. Bizi sıraya düzür, yerə uzandırır, təpikləyirdilər. Ayaqları yorulduqda isə ağacla

kötəkləyirdilər. Üç gün orada qaldıq. Sonra bizi Əsgəran rayon polis şöbəsinə apardılar. Əsgəranda artıq xəbər tutmuşdular ki, türk əsirləri gətirilir. Polis bölməsinin qarşısına yığılmış ermənilər bizə özümüzün maşından düşməməizə imkan vermədilər. Bizi bir-bir maşından dartıb asfalt yola salıb növbə ilə təpikləyirdilər. Polis bölməsində bizi iki-iki, üç-üç böldülər. Mən 35-40 yaşında bir kişi ilə bir otağa qatıldım. Onu otaqda yanımdaca güllələdilər. Qorxurdum. Çox qorxurdum. Qorxudan güllələnmiş Xocalı sakininin meyitinə belə baxmırdım...

Bir gün bir erməni saqqallısı saxlandığım otağa gəldi. Onun təxminən qırx yaşı olardı. Dedi: «Mən Yerevandan gəlmişəm. Sənin başını şəxsən özüm kəsib Yerevana aparacam». Sonra da hırıldamağa başladı. Vəhşicəsinə məni yumruqladı. Orada neçə gün qaldığımı bilmirəm. Başqa bir kəndə apardılar məni. Burada da iyirmiye qədər kişi vardı. Vəhşicəsinə işgəncə verirdilər əsirlərə. Qonşu kameralarda girov götürülmüş qız-gəlinlərimizin naləsini eşidirdim. Orada da neçə gün qaldığım yadımda deyil. Bizi Noraguh kəndinə gətirdilər. Noraguhda istixana kimi bir yerdə saxladılar. Artıq 19 nəfər idik. Hər gün səhər, günorta, axşam və istədikləri vaxt müxtəlif işgəncə payı verirdilər. Orada da neçə gün qaldığımı xatırlaya bilmirəm. Martın 14-də məni Ağdam qəbiristanlığında dəyişdilər. Onlar tərəfdən Karen, biz tərəfdən rəhmətlik Allahverdi Bağırov idi. Üç gün inanmadım ki, valideynlərimin yanındayam. Elə bilirdim yuxudur. İndi də sağ qalmağıma təəccüblənirəm. Mənə yaşadılmış işgəncə hər gecə yuxuma girir».

*....Xəzərin sahillərinə pənah gətirmiş kədərin duman kimi bürüdüyü
Azadın dalgın gözlərinə baxmaq və çox sevdiyim dənizin bu dəfəki
amansız, soyuq küləyindən tir-tir əsən, taleyin onlarla oyun oynadığı
bu Xocalı sakininə yenidən acı yaşatmağımdan sarsılmışdım. Məni və
səni sarsıdanlar Tanrının cəzasına varsın, Azad.*

Quliyev Azad Zahid oğlu indi
Bakı Baş Tikinti İdarəsinin 2
saylı evtikmə kombinatının
Pirşağıdakı pansionatında qalır.
Tel: (050) 329-23-12

GÖYDƏN GÜLLƏ YAĞIŞI YAĞIRDI**ƏBDÜLOV CEYHUN
KAMİL OĞLU**Təvəllüdü: 12 aprel 1978-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Saat 9 olardı. Anam çörək bişirirdi. Atam istehkamların birində döyüşdə idi. Atam tez-tələsik evə gəldi, dedi ki, əvvəlki vaxt deyil, evdə oturmaq olmaz. Yığışın Təvəkkülginin tunelinə! Xocalı çoxdan bəri atəşə tutulduğundan qonşumuz rəhmətlik Təvəkkül əmiginin həyatında tunel qazmışdılar. Anamla tunelə getdik. Qonşularımız Sahibə xala – oğlanları Zahid, Mahir; Fazilə xala - oğlu; Səxlət xala - oğlu Amil, qızı Matı – əsil adı başqa idi, ancaq Matı deyirdilər. 5-6 yaşı olardı. Və başqa qonşularımız tuneldə idi. Ağdamdan gəlmiş bir neçə könüllü də vardı. Gecə saat 12-1 radələrində Ağdamdan gəlmiş könüllülərin köməyi ilə rəhmətlik – Ələsgər müəllimlə getdik. (Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Ələsgər Novruzov – Ə.X.) Onların evini atəş az tuturdu. Həm də tuneldən isti idi. Ələsgər müəllimginin evi Bozdağ tərəfə yaxın idi. O tərəfdə dəhşətli uğultu var idi. Sən demə, tanklar şəhərə soxulmuş. Biz də xəbərsizik. Döyüşün lap şiddətli vaxtı qardaşım Eldəniz gəldi ki, nə oturmusunuz, artıq şəhəri ermənilər mühasirəyə alıb. O, açarı anamdan alıb, evdən sənədlərimizi götürməyə qaçdı. Gələndə qapımızı bağlamamışdı. Artıq qapını bağlamağın əhəmiyyəti yox idi. Ələsgər müəllimginin evini tərk etdik. Gecəyarı idi. Yəqin ki, saat iki olardı. Daldalana – daldalana üç mərtəbəli binanın zirzəmisində 1-2 saat gözləməli olduq. Çünki atışma o qədər şiddətli idi ki, hərəkət etmək mümkün deyildi. Göydən güllə yağışı yağırdı. Qranatların partlayışından adam dəhşətə gəlirdi. Snaryadın uğultusu vahimə yaradırdı. Xocalı od püskürürdü. Gecə təxminən saat dörd radələrində zirzəmini tərk edib yeganə açıq yol olan Qarqar çayına yaxınlaşdıq. Sonralar məlum oldu ki,

ermənilər bu yolu qəsdən açıq qoymuşdular. Çayı keçib Naxçıvanikə sarı üz tutduq. Orada da bizi pusqu gözləyirmiş. Bu barədə sonra. Çayın kənarında əmingillə rastlaşdıq. Eldəniz ayaqlarını soyunub atamı, anamı, bir də mənə çaydan keçirdi ki, ayağımız su olmasın. Axı şaxta idi... Meşəyə girdik. Kətik meşəsinə. Bilmirəm saat neçə olardı. Meşədən qaz borusu çəkilməmişdi. Ona snaryad dəymişdi, yanırdı. Çayda suya batmış çox adam o qazın istisinə qızınırdı. Elələri var idi ki, yollarını davam etdirmədilər. O qaz borusundan yanan alovun başında qaldılar. Oranı təzəcə adlamışdıq ki, Allahverdi kişi öldü. Hələ yolda oğlu ilə nəvəsi onu zorla aparırdı. Getmək istəmirdi. Deyirdi ki, siz gedin, onsuz da bu zülmədən qurtara bilməyəcəm. Hirsələnirdi, qışqırırdı, amma oğlu ondan əl çəkmirdi. Allahverdi kişinin ürəyi partladı. Çəliyi də əlində Kətik meşəsində qaldı...

Bir az hava işıqlananda müəyyən adamları tanıdım. Sınıf yoldaşım Ramini gördüm. Montyor İbrahimin oğlu idi. Gedə-gedə bir az söhbət eləmişdik ki, şiddətli atışma başladı. Ramildən ayrı düşdüm. Atamdan, qardaşımdan da. Anam yanımda idi. Bir BTR camaatın içərisinə girib sanki qabağına qatıb qovmaq istəyirdi. Üstündəki saqqallılar pulemyotla camaatımızı biçirdi. O vahiməni, sarsıntıyı təsvir etmək olmur. Hamı qaçır, hamı qışqırır, hər yan meyit, insanların çoxunun üzü qan, heç nə düşünə bilmirsən. Nə etdiyini, hara qaçdığını belə bilmirsən, təkəcə canını qurtarmaq istəyirsən. Yaxın məsafədən qurulmuş BMP-lərdən atılan snaryadlar birdən-birə 15-20 nəfəri yerə sərir. Bu atışmada anamdan da ayrı düşdüm... İndi Sumqayıt polisində işləyən Bəxtiyar, qardaşı İqbal, Bayram düşməne müqavimət göstərirdi. Mən onların yanında yerə uzanmışdım. Aramsız döyüş gedirdi. Onlar buşlatlarını çıxarıb atmışdılar ki, çevik hərəkət edə bilsinlər. Buşlatın cibindəki patronları çıxarıb hazır tuturdum ki, kimin pulemyotunun maqazini boşalsa tez doldurum. Bir az aralıda Ağdamdan gəlmiş könüllülər – Məzahir, Zamin, çekist Bəhmən, onlardan da bir az o tərəfdə rəhmətlik Aqil Quliyev (Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanı – Ə.X.) dəstəsinin uşaqları döyüşürdü. Bu müqavimət olmasaydı, heç bir nəfər Xocalı sakini o qırğından xilas ola bilməzdi. İqbalı vurdular.

Güllə elə dəydi ki, heç səsi çıxmadı. Onun buşlatını və avtomatını özümlə götürdüm. Onun avtomatı AK-72 idi. Xocalıda çoxdan döyüş getdiyindən qardaşım Eldəniz silahla davranmağı mənə öyrətmişdi. Fikirləşdim lazım olar. O döyüşdə Bəxtiyar da yaralandı. Mən artıq asfalt yolu keçmişdim. Heç yadımdan çıxmır. Xocalı sakini balaca qızını belinə bağlamışdı. Özü də yaralanıb yerə sərilmişdi. Yalvarırdı ki, onun qızına kömək edək, özümüzə aparaq. Elə orada çiyimdən yaralandım. Bir az getmişdim ki, sağ biləyimdən də yaralandım. Artıq hərəkət edə bilmirdim. İqbalın buşlatının üzərində uzanmışdım. Səhər saat 8-9 olardı. Atışma səngimişdi. Anam axtarıb məni tapdı. Əvvəl yaralarım qar qoyub qanı kəsdi. Sonra da başındakı yaylığı açıb yaralarımı sarıdı. Anama nə qədər eləyirdim çıx get, getmədi. Yanımızda Xankəndindən qaçqın düşmüş ana-bala – Güllü xala və oğlu Şöhrət də yaralanaraq yerə uzanmışdı. Güllü xala çiyindən, oğlu qarın nahiyəsindən yaralanmışdı. Güllü xala öləcəyini bilib yanında olan pul torbasını yandırdı. Həyatımda birinci dəfə pul yanarkən göürdüm. Puldan nə qədər qara tüstü çıxarmış... Artıq axşam idi. Saat 5-6 olardı. Ağdamla aramız heç bir kilometr də olmazdı, 700-800 metr olardı. Ancaq bu yolu qət edəcəyimizə ümid yox idi. Anama yenə yalvardım ki, sən get, qurtul! Bu dəm sarı forma geyinmiş iki erməni bizə yaxınlaşdı. Rusca qışqırdılar ki, avtomatını bizə sarı tulla. Avtomatı özümdən bir az kənara atdım. Onlardan biri istədi ki, bizi güllələsin. O biri qoymadı. Ermənicə dedi: «Onsuz da öləcəklər, patronuna heyfin gəlsin». Avtomatı götürüb getdilər. Bir az keçmiş qara formada dörd erməni bizə yaxınlaşdı. Güllü xala onlara ermənicə söydü. O, erməni dilini bilirdi. Güllü xalaya da, oğluna da hərəsinə sayıb 15 güllə vurdular... Anam nə qədər pul, qızıl vardısı, hamısını onlara verib yalvardı ki, bizə toxunmasınlar. Pulu götürdülər, bizə toxunmadılar. Dedilər, sizdən pul götürdüyümüzü heç kimə deməyin. Bizi gətirib Naxçıvanıkdə başqa dörd erməni yaraqlısına təhvil verdilər. Biz uzanıb qaldığımız yerdən 300-400 metr aralanmışdıq, xocalılı Tofiq kişinin qızı Sevincə rast gəldik. Onun 15 yaşı vardı. Anam yalandan dedi ki, mənim qızımdır. Naxçıvanıkdən bizi kamaz maşınında Əsgərana apardılar. Meşədən hələ də atışma səsi gəlirdi...

Əsgəran polis bölməsinə gətirildik. Su istədim. Erməni gözətçisi şüşə butilkada su gətirdi. Susuzluqdan ciyərim yansa da, suyu içməyə qorxdum. O, özü içdi və dedi qorxma, iç. Bizi Əsgəranda Xankəndinə Norik adlı bir erməni apardı. Onun atası Karlen əsir düşmüşdü. O, bizi aparırdı ki, atası ilə dəyişdirə bilsin. Norik bizimlə pis rəftar etmirdi. Babası Sərgiz kişi də bizimlə mehriban davranırdı. Bu erməni qocası deyirdi ki, ermənilər hər dəfə torpaq üstündə qırılır. Mənasız müharibədən bezmişik. Sərgiz kişi sonra bildi ki, anam Cəmillidə otur-dur elədiyi Mürsəl kişinin qızıdır. O, hey erməni silahlılarını söyürdü. Arvadı Roza isə çox murdar idi. Bizə nifrətlə «törk» deyirdi. Orada anam yaramı yodla təmizləmək istədi. Gödəkçəm əynimdən çıxmırdı. Qolum şişmişdi. Gödəkçəni əynimdə doğradılar. Sonra anam yaralarımı təmizləyib bağladı. Sərgiz kişigildə bizdən başqa da bir əsir var idi. Adı Qafar idi. Malibəyli kəndindən.

Bir neçə gündən sonra Sərgiz kişigil yaraqlılarla danışmaq aparıb anamı buraxdırdılar ki, anam da Bakıda həbsdə olan Karleni bizimlə dəyişməyə kömək etsin. Anamı Əsgərana gətirdik. İki özbək əsgəri və bir neçə erməni saqqallısı anamı neytral zonaya - Ağdama ötürdülər. Anamı yola salmağa mən də getmişdim. O, hey dönüb mənə baxırdı.

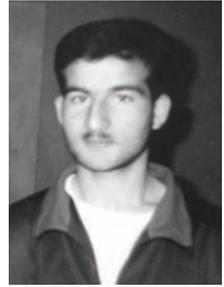
Bizim – Sevinc, Qafar kişi və mənim əsirlikdən qurtarmağımızda anam müstəsna rol oynadı. Gecə-gündüz döymədiyi, açmadığı qapı qalmayıb. Nəhayət, Karleni tapıb bizimlə dəyişdirə bildi. O günü heç unuda bilmərəm. Erməni uşaqlarına qoşulub meşəyə getmişdim. Məqsədim 1-2 dəfə meşəyə getdikdən sonra uşaqları azdırıb qaçmaq idi. O meşələri, dərələri əla tanıyırdım. Təxminən bir neçə gündən sonra Sərgiz kişinin tufəngini götürüb qaçmağı planlaşdırmışdım ki, anam Bakıdan zəng vurub. Həmin vaxt mən meşədə olmuşam. Anam yaman narahat olubmuş. Deyib əgər oğlum Ceyhun sağ olmasa, oğlunuz Karleni verməyəcəm. Karlen 7-8 ay əvvəl tutulmuşdu.

Nəhayət, martın 28-i Norik bizi Əsgərana gətirdi. Ştabda danışqlar aparıldı. Evdən səhər tezdən çıxmışdıq. Artıq gün-günortanı çoxdan keçmişdi. Biz Norikin dostunun kamaz maşınının yük yerində oturmuşduq. Norik bizim ac olduğumuzu bilirdi. O, ştabdan iri bir çörək parçası və əl içi boyda donuz salı götürmüşdü

ki, bizə versin. Dörd tərəfdən üstünə cumdular ki, sən türklərə çörək verirsen? Norik qorxusundan dedi ki, yox, özüm yeyəcəm. O, çörək əlində maşının kabinəsinə oturdu. Maşın Ağdama – neytral zonaya sarı səmt aldı. Orada bizi dəyişdilər».

...İnsan heç vaxt alın yazısından qaça bilmir. Və bu yazının əski əlifba kimi əvvəli sonundan oxunursa, deməli bəla Tanrıdan yox, onun bəndəsindən gəlib.

Əbdülov Geyhun Kamil oğlu
indi Bakı şəhəri, Baş Tikinti
idarəsinin 2 saylı evtikmə
kombinatının pansionatında
qalır.
Tel: 551-56-51
(050) 379-03-79 (mob)

SƏN DEMƏ, QORXU HƏR ŞEYƏ ÜSTÜN GƏLİRMİŞ

**MUSAYEV RAMİN
SƏLİM OĞLU**

Təvəllüdü: 30 avqust 1977-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Həmin gün səhərdən bir xeyli atışma oldu. Həmişəki kimi. Axşama yaxın səngidi. Axşam 9-da atışma yenidən şiddətləndi. Atam həyətımızdə iri panelləri düzüb, torpağı da altdan qazıb tunel fason yer düzəltmişdi. Şiddətli atışma olanda həmişə o tunelə girirdik. İndi də tunelə doluşduq. Qonşularımız Zinyət xala, Hüseyn dayı, Qaraş dayıgilin ailəsi də tuneldə idi. Gecə saat 12-yə kimi tuneldə qaldıq.

Atışma kəsmirdi. Uğultu var idi. Dayım Tahir gəldi ki, ermənilər hər tərəfdən hücumə keçib. Tuneldə qorunmaq artıq mənasız idi. Zinyət xala ilə Hüseyin dayı tuneldə qaldılar. Biz tuneldən çıxdıq. Elə bil səhər idi. Ermənilər fişəng atırdılar ki, fişəngin işığında Xocalı sakinlərini qırsınlar. Düz asfalta çıxdıq. Gizlənməyə yer də yox idi. Divarların dibi ilə daldalana-daldalana gedirdik. Yağış kimi yağan güllənin altında üz tutduq Qarqar çayına. Çayı keçdik. Kətik meşəsinə girdik. Hündür dağ vardı. O dağı qalxırdıq. Dağın təpəsinə çatmağa az qalmış ermənilər tərədən bizi atəşə tutdular. Camaat üzü aşağı qaçmağa başladı. Özümü saxlaya bilmirdim. Ağaca çırpıldım. Elə orada güllə ayağıma dəydi. Ayağımdan yüngül yara aldım. Ağrı hiss etmirdim. Axan qanı da hiss etmirdim. Sən demə, qorxu hər şeyə üstün gəlirmiş. Bir məqamı da heç unuda bilmirəm. Özünü güllədən qorumaq üçün 13 yaşlı bir uşaq qadın meyitinin altında gizlənin. O uşaq mən idim. Meyitdən də qorxmurdum. Bizə tək-tək güllə atmırdılar. Pulemyotlarla biçirdilər. Xeyli ölən, itən oldu. Camaat dərənin dibinə yuvarlanırdı, tökülürdü. Çünki müvazinətlərini saxlaya bilmirdilər. Dərənin dibini güllə tutmurdu. Orada bir saata yaxın dincəlib yola düşdük. Duman idi. Bir xeyli gedəndən sonra məlum oldu ki, Ağdam əvəzinə, Xankəndi istiqamətinə getmişik. Geri dönəsi olduq. Hamı yorulmuşdu. Qarın üstünə çökdük. Atam 3 yerdə tonqal qaladı. Camaat bir az qızındı. Tonqalda ayağımı isidəndə çəkməmin altı əriyib dərimə yapışmış. Hiss etməmişəm. Səhərə yaxın yola düzəldik. Qarşıda bir dağ vardı. O dağı keçib bütün günü yol getdik. Gəlib br kəndə çatdıq. Kənd camaatı bizi Azərbaycan dilində çağırırdı. Erməniləri də söydülər. Sevinirdik. Elə bilirdik canımız qurtardı. Birdən atışma başladı. Aslanov Telman yanımdaca öldü. Həmin kənddə Zəhra xalanın da ölümü yadımdan çıxmır. Güllə ağzından dəymişdi. Cinqırı da çıxmadı. Bizi orada əsir götürdülər. Dağın ətəyində hamımızı yerə uzadıb başımızın üstündən atəş açmağa başladılar. Sonra bizi fermaya gətirdilər. 60-70 nəfər olardıq. Bizə səhər-axşam 1 vedrə su, 1 vedrə də çiy kartof verirdilər. Bir dəfə bir erməni arvadı paltarının altında bir çörək gizlədib gətirmişdi. 2-3 gün meşə ilə yol gəlmişdik. 3-4 gün də fermada əsirlikdə idik. Həftə

ərzində yediyim çörək elə o oldu. Meşədə qar, kollarda quruyub qalmış itburnu yeyirdim.

Fermada olanda iri bir ləyən gətirdilər. Dedilər ki, kimin nəyi varsa, töksün. Əgər kiminsə üstündən nəşə çıxsa, güllələncək. Hamı pulunu, qızılını, sənədlərini ora tökdü. Sonra ermənilər 12 və ya 13 nəfər Milli Ordu paltarında olan kişiləri bayıra çıxardı. Orada bir qadın vardı. Adını unutmuşam. Ağlayıb yalvarırdı ki, 5 oğlum olub. İki ölüb, üçünü də siz aparırsınız. Heç olmasa, birini mənə verin. Tüfəngin qundağı ilə o qadını itələdilər. Milli Ordu paltarında olanlar çölə çıxarılandan bir az sonra dayanmadan atəş açıldı. Bəlkə də 10 dəqiqə çəkərdi. İçəridəki əsirlər qışqırırdı. O ana bilmirdi nə eləsin. Ermənilər içəri girib dedilər ki, qışqırığı kəsmənsəniz, hamınız güllələncəksiniz. Səhv etmərsəniz, fermada 2 ya 3 gün qaldıq. Orada baş verən bir əhvalatı da unuda bilmirəm. Bir qız vardı. 13-14 yaşlı olardı. Qızın adını çəkməyəcəm. Onu ermənilər zorla çölə çıxardılar. Atası nə qədər yalvardısa, əllərindən ala bilmədi. Qızı bir azdan geri qaytardılar.... 13 yaşlı qızı vəhşicəsinə zorlamışdılar.

Bir neçə gündən sonra bizi fermadan çölə çıxardılar. Kişiləri bir cərgəyə, qadın və uşaqları da digər cərgəyə düzdülər. Atam bizdən ayrı düşdü. Məhluqə nənə qardaşım Teymurla məni öyrətdi ki, atanızın ayaqlarını qucaqlayıb onu buraxmayın. Ermənilərə deyin ki, ananız meşədə ölüb, heç olmasa atamızı buraxın. Elə də etdik. Atamı bizə tərəf itələdilər. 15 nəfər kişini isə saxladılar. Bizi sıraya düzüb Abdalgülablı tərəfə gətirdilər. Yolda quruyub, qaxaca dönmüş meyitlər görürdüm. Bir qadın yanında da bir uşaq meyiti vardı. Yəqin o qadının uşağı idi. Abdalgülablı kəndinə çatanda bizi müşayiət edən erməni yaraqlıları geri döndü. İnanmırdıq. Elə bilirdik ki, arxadan atəş açacaqlar. Açmadılar. Gəldik Abdalgülablıya, oradan da Ağdama. Ayaqlarım tutulmuşdu. Bizi Bakıya gətirdilər. 3-4 ay yeriyə bilmədim. Memar Əcəmi metrostansiyası yanında bir xəstəxana vardı. (hərbi hospital – Ə.X.) Orada ayaqlarımı dizdən aşağı sarıdılar. Əvvəl ayağımı kəsmək istədilər. Sonra bu fikirlərindən daşındılar. Xeyli müalicə aldım. Dizlərim üstə gəzirdim. Gördüklərimi heç zaman unutmayacam. Hamını Allah yaradıb. Allahın yaratdığı

insana qarşı ermənilərin törətdikləri vəhşiliklərə nə ad vermək olar? Gunahımız nə idi? Nifrət edirəm ermənilərə!”

...Bəzən insanı sevginin əksi - nifrət yaşadır. Görəsən, Tanrı kimi günahkar sayır: nifrət toxumunu səpəni, yoxsa nifrət edəni?

Musayev Ramin Səlim oğlu indi Bakı şəhəri, Şərifzadə 196-da, eksperimental xəstəxananın həyatında yaşayır.
Tel: 434-16-62 (ev)
(055) 776-38-68 (mob)

...HƏLƏ DƏ YUXULARIMDA MEŞƏ GÖRÜRƏM

**PAŞAYEVA TƏRANƏ
SEVİNDİK QIZI**

Təvəllüdü: 1978-ci il 31 dekabr
Doğulduğu yer: Xocalı

«...Həyatımızdəki quyuda atam, anam, bacılarım Tünzalə, Yeganə və qardaşım Elşadla gizlənmişdik. Gözləyirdik atışma bir az azalsın, evə gedək. Atışma daha da möhkəmləndi. Meşəyə tərəf qaçdıq. Əvvəl çayı keçdik. Məni əmim Ələddin keçirdi. İkimiz də suya yıxıldıq. Boğazdan aşağı suyun içində idim. Ayaqqabılarımı da çay aparmışdı. Ayaqlarım yalın qaldı. Sonra corablarım da buz bağladı. Cırıldı, ayaqlarımdan çıxdı. İki gün yol getdik. Dağın başına qalxırdıq. Orada bizi atəşə tutdular. Təzədən dağın dibinə töküldük.

Bibim oğlu Mehdi ilə əl-ələ tutmuşduq. Oturmuşduq. Otura-otura sürüşürdük. Hamı otura-otura sürüşürdü. Ayaq üstə durmaq olmurdu. Yoxsa, üzü aşağı yuvarlanırdıq. Gecə dərənin dibində ocaq qaladılar. Yalın ayaqlarımı az qala ocağa soxurdum. İsti hiss etmədim. Səhər tezdən yolumuza davam elədik. Acından ölürdüm. Üçüncü gün Dəhraz kəndi yaxınlığında girov düşdük. Girov düşəndə 19 yaşlı bibim oğlu Mehdi ni vurdular... Yerindəcə keçindi. Bizi iri bir evə gətirdilər. Bilmirəm pəyə idi, yoxsa xeyir-şər evi. Orada 11-12 nəfər cavan kişini, əmim Ələddini də seçib apardılar. Çöldə atəş səsləri eşidildi. Sabahkı gün nisbətən yaşlı kişiləri də seçdilər. 50-yə yaxın yaşlı olan atam Sevindi ni də apardılar.

Bizi – qadınları, uşaqları Abdalgülablı kəndinə ötürdülər. Bizə əsirlikdə çiy kartof, bir də buğda verirdilər. Məni orada heç kim döymədi. Orada bir təst gətirdilər. Əsirlərin qızıklarını, pullarını, sənədlərini ora yığdılar. Qadınların qulaqlarından sırğaları da açırdılar.

Yevlax xəstəxanasında bir-iki ay müalicə aldım. Yuxuda hey meşə ilə gedirəm... Ayılıram ki, yuxudu. Sevinirəm».

...Bəzən sənə elə gəlir ki, «Bu dağların başı bir vaxt qar idi, ətəyində atam-anam var idi» misraları sənə üçün yazılıb.

Paşayeva Təranə Sevindik qızı indi
Goranboy rayonu, Aşağı Ağcakənd
qəsəbəsi, mənzil 338-də qalır. İki
uşaq anasıdır.
Tel: (+02-234) 74-4-72

ƏLLƏRİM DONMUŞDU

ƏLİYEVƏ ARZU
VİTALİ QIZI

Təvəllüdü: 28 iyul 1987-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Anama güllə dəyəndə qorxdum. Ağladım. Anamın ayağından qan axırdı. Onun ətəyindən yapışmışdım. Anama kimsə kömək edirdi. Sonra meşədə sürünməyimiz yadıma gəlir. Atam da sürünürdü. Qardaşlarım Ramil, Amil, Raman da sürünürdü. Ermənilərdən qorxurduq. Əllərim donmuşdu.

Atamın belində olmağım da yadımdadır. Qollarımla onun boynuna möhkəm sarılmışdım ki, yıxılmayım».

*Hamının ayaqları, bapbalaca Arzunun əlləri dondu o gecə...
Yadında donmuş əlləri qalıb...*

Əliyeva Arzu Vitali qızı indi
Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, 10-cu korpus, otaq
310-da qalır. Natamam orta
təhsillidir.
Tel: (+02-55) 2-16-85

«MEŞƏYƏ İNSAN GƏLİB»

ƏHMƏDOVA ARİFƏ
ARİF QIZI

Təvəllüdü: 15 avqust 1987-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

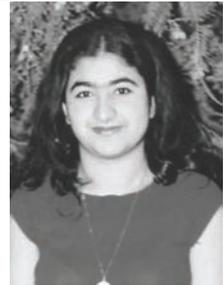

«...Anamın belində olmağım yadımdadır. Sevinirdim. Elə bilirdim meşədə gəzirik. Qışqırmağa başladım: «Meşəyə insan gəlib». Atam tez ağzımı tutdu. Yenə qışqırmaq istəyəndə vurdu. Ağladım. Dedi ki, sən səs salsan, ermənilər gəlib bizi tutacaq. Əsir düşməyimiz yuxu kimi yadıma gəlir. Hamı bir evdə oturmuşdu. Orada pul kisəsi oğurlamağım isə elə bil indi bu saat baş verib. Hər şey olduğu kimi yadımdadır. Hamının pulunu alırdılar. Bir erməni arvadı, o həm də əsgər paltarı geyinmişdi. O, əsirlərdən pul kisəsini alıb, pulu içərisindən çıxarıb sonra tulladı. Kiminsə ayaqlarının altına düşən həmin kisəni sürünə-sürünə gedib götürüb paltarımın altına soxdum. Özümlə onu Ağdama da gətirmişdim. Bir də anam elə hey ağlayırdı. Başa düşmürdüm niyə».

Qana susamışlar!!! Xocalı soyqırımını «meşəyə insan gəlib» sevinci ilə qarşılayan Arifədən utanın!!!

Əhmədova Arifə Arif qızı indi
Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, 10-cu korpus, otaq
32-də qalır. Natamam orta
təhsillidir.

Tel: (+02-55) 2-11-28

ELƏ BİL HƏR ŞEYİ YUXUDA GÖRMÜŞƏM

**SƏLİMOVA AYGÜN
ARAZ QIZI**

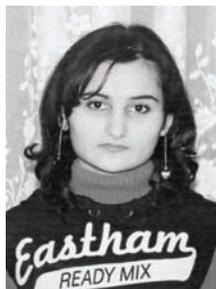
Təvəllüdü: 1987-ci il 3 may
Doğulduğu yer: Xocalı

«Hər şey mənə yuxu kimi gəlir. Quru çörək yeyirdim. Buğda yeyirdim. O buğdadan cibimdə qalmışdı. Ata nənəmlə əsir düşmüşdük. Bilmirdim əsirlik. Hamımız bir evdə otururduq. Yatmağa yer yox idi. Bibim uşaqları Lalə, Leyla, Elçin, Emil də orada idi. Onlarla oynamağım yadımda. Adam çox idi. Şəhla bibimin yaralanması elə bil kino kimi yadıma düşür. Bir də baxırsan, yuxuda görürəm bibim yaralandı. Tez ayılıram. Qorxuram. Ayrı adamların yaralanmağı yadıma gəlmir. Bir də bizi tankın üstünə çıxarıb gətirməkləri yadımda qalıb (əsirlikdən Ağdama tank üstündə aparılıb-Ə.X.). Xalam oğlu Elman da tankın üstündə idi. Bir də bir uşaq vardı. Xatırlaya bilmirəm kim idi. Orada əsirlikdə gəlib bizi döyəndə qorxurdum. Nənəmi də döyürdülər. Hamını döyürdülər. Hər şey mənə xəyal kimi gəlir. Elə bilirəm yuxuda görmüşəm».

...«Gördüyüm yuxular girir yuxuma» misrasını sənə bağışlayıram, Aygün.

Səlimova Aygün Araz qızı
indi Naftalan rayonu, Şirvan
sanatoriyası, otaq 463-də qalır.
1 saylı Xocalı şəhər məktəbinin
11-ci sinif şagirdidir.
Tel: (+02-55) 2-25-53

MEYİT YÜKLƏYƏN OĞLAN**ABIŞOV SƏMƏD
BƏHMƏN OĞLU**Təvəllüdü: 1978-ci il 11 iyun
Doğulduğu yer: Xocalı

«25 fevralda mən Qara Qaya postunda idim. Xocalı çoxdan mühasirədə idi. Ora vertolyotla da gediş-gəliş mümkün deyildi. Doğmalarım - ailəmiz Xocalıda idi. Ürəyim partlayırdı. Neçə vaxtdan bəri posta qaçırdım ki, evimizə gedim. Mümkün olmurdu. 25 fevralda Xocalı od tutub yanırdı. Bilmirdik nə edək. Səhərə yaxın qaçan adamlar gəldi. Bilirdik ki, Xocalıda qırğın olub. Camaata kömək etmək üçün Ağdamdan könüllülər, Milli Ordu əsgərləri, Xocalıdan Əli, Rasim, Turan, Zakir, Qara və başqa yadımda qalmayan adamlarla köməyə getmişdik. 27-si fevral bütün günü meyit yığdıq. Meyitləri maşınlara yükləyirdik. Tanıdığım meyitlər vardı. Şirxan dayımın beynini dağıtmışdılar. Kamilin qızı donmuşdu. Tahirin meyitini yandırmışdılar. Sınıf yoldaşım Tapdığın ata-anasının meyiti dəhşətli idi. Baş-beyinləri dağılmışdı. Onları da maşına yüklədik».

...İnsanlar, siz deyİN, dünyada belə bir peşə varmı? Yoxsa, bu «peşəni» bizə «öyrədənləri» niyə mühakimə etməirsiniz?

Abışov Səməd Bəhmən oğlu
indi Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, 10-cu korpus,
otaq 217-də qalır. Xocalı polis
bölməsində işləyir.
Tel: (+02-55) 2-27-04

«MƏN HAMINI İTİRDİM»

**ƏLİYEV MEHDİ
FİRDOVSI OĞLU**

Təvəllüdü: 1988-ci il 4 fevral
Doğulduğu yer: Xocalı

«...İsmayıl babamın belində getməyimizi xatırlayıram. Hey gedirdik. Babam deyir ki, atışma düşəndə mənə belindən açıb kolun dibində gizlədib. Sonra babamgili əsir götürüblər. Mən elə kolun dibində qalmışam. Baba, baba deyə qışqırılmışam. Ermənilər babamı güllələmək istəyirlərmiş. Babam deyib: «O qışqıran nəvəmdi, qoyun gətirim, sonra mənə güllələyin». Erməni deyib: «Əgər o, sənə nəvən olsa, hamınızı buraxacaq, yoxsa hamınız güllələcəksiniz». Mənə gətiriblər. Əsirlərin hamısını buraxıblar. Bunun şahidləri çoxdur.

Yadıma gəlir ki, orada mənə süd verirdilər. Babam qoymadı içəm. Erməni südü özü içdi, sonra mənə verdi. Onda babam qoydu südü içməyə.

Xocalı soyqırımında atam Firdovsi, anam Heyranı, qardaşlarım Elçin, Eldəgizi və başqa qohumlarımı itirmişəm. Ailəməzdən qalan yeganə nümayəndəyəm. Təkəm. Bibim Rəhiləgildə yaşayıram».

Ermənilərin Tanrı payından – ailəsiz yaşamağa məhkum etdiyi bu körpəyə edilən günahları dünyanın bütün suları yumaz, qardaşım, bacım...

Əliyev Mehdi Firdovsi oğlu
İndi Goranboy rayonu,
Aşağı Ağcakənd qəsəbəsində qalır.

Tel: (+02-234) 74-7-20 (ev)
(055) 728-76-26 (mob)

ANASININ SAÇLARINDAN QAN SÜZÜLƏN COCUQ

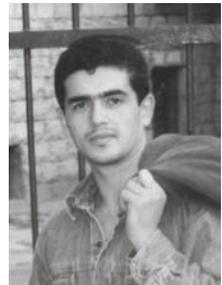
**ƏZİZOV SEYMUR
İBRAHİM OĞLU**

Təvəllüdü: 1977-ci il 31 dekabr
Doğulduğı yer: Xocalı

«... Evdən gecə çıxdıq. Çaya tərəf gedən dəstəyə qoşulduq. Çayı keçdik. Meşə ilə bütün gecəni yol getdik. Səhər açıldı. Birdən şiddətli atışma başladı. Mənzurə xalanı öldürdülər. Bir qadın da vardı, tanımırımdım, o da öldü. Bacım Vəsilə, mən, bir də bir qadın yerə uzanmışdıq. O qadın bacımla mənim aramda idi. Onu da başından vurdular. Yerindəcə keçindi. Anam da orada yaralandı. Uzanmışdı. Baxdım ki, saçlarının arasından qan süzülür... Heç nə demədi. Anamı qucaqlayıb ağlayırdıq. Kimsə bizi araladı. Vəsilədən də ayrı düşdüm. Asfalt yola çıxanda qardaşım Elmanla rastlaşdım. Yolu birgə keçdik. Bu zaman bir BTR düşdü dalımıza. Qardaşım Elmanla qaçıb canımızı qurtardıq. BTR-dən çoxlu adam olan yerə atəş açıldı. 8-9 nəfər birdən yerə sərələndi. Bir azdan qardaşım Elmandan da ayrı düşdüm. Kolların altında gizləndim. Səhər tezdən axşam saat 4-5-ə kimi kolların altında qaldım. Sonra Ağdamdan Milli Ordu əsgərləri gəlib məni tapdı. Milli Ordunun əsgərləri şərflərini açıb Xumar xalanın ayaqlarını sarıdılar ki, çoxlu qan itirməsin. Onu iki nəfər qucağına aldı. Bizi Şəlliyə, oradan da Ağdama gətirdilər. Elə bildirdim ki, anamı da gətirəcəklər. Başının qanını qurudacaqlar...».

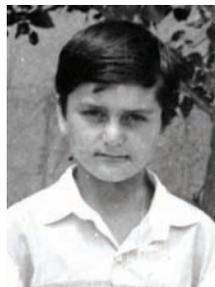
Tankla iki körpəni qovanlar, Tanrının cəza payından tankla qaça biləcəksinizmi?

Əzizov Seymur İbrahim oğlu
indi Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, korpus 14, otaq 23-
də qalır.
Tel: (+02-55) 2-31-12 (ev)
(050) 665-06-88 (mob)

QİSASI ALINMAMIŞ KÖRPƏ

**ƏLƏSGƏROV AMİD
TƏVƏKKÜL OĞLU**

Təvəllüdü: 1982-ci il 10 iyul
Doğluduğu yer: Xocalı

«...Yatmışdım. Gecə saat 11 olardı. Atışma başladı. Elə bildik həmişəki kimidir. Atışma güclənəndə həyatımızdakı «bombabejə» doluşduq. 1-2 saat orada qaldıq. Atışma səngimirdi. Sığınacaqdan çıxıb Ələsgər müəllimgilə getdik. Bir saata yaxın da onların zirzəmisində gizləndik. Atam Milli Ordunun könüllü üzvü idi. O, gəlib dedi ki, Xocalının mühasirəsi yarılib. Ələsgər müəllimgildən beş mərtəbəli evə getdik. Orada da bir az qaldıqdan sonra tam aydın oldu ki, bu atışma o birisilərinə bənzəmir. Qarqar çayına üz tutduq. Məni çaydan atam keçirdi. Evdən çıxanda heç ayaqqabımı geyinə bilməmişdim. Yalın ayaq idim. Meşəyə girdik. Dikdən çönüb Xocalıya baxdım. Kənd məşələ dönmüşdü. Hər yan alov saçırdı.

Yolumuza davam etdik. Hər yan qar idi. Yerimək mümkün deyildi. Bələdçimiz xeyli yol gedəndən sonra bildirdi ki, səhv gəlmişik. Geri dönəsi olduq. Bu zaman Vaqif dayının ürəyi partladı. Yerə yığıldı. Ailəsi - Afilə müəllimə və uşaqları – Azər, Ceyhun, Niyamaddin Vaqifin meyitinin üstünə yığıldılar. Dəstə bir az onları gözlədi. Onları meyitdən ayıra bilmədilər. Afilə müəlliməgil ailəlikcə orada qaldı. Onlardan hələ də xəbər yoxdu.

Yolumuza davam etdik. Səkkiz yaşlı Səadətə anam kömək edirdi. Mən özüm gedirdim. Səhər tezdən idi. Naxçıvanik yaxınlığındakı yola yaxınlaşırdıq. Yola 30-40 metr qalmış bir UAZ maşını keçdi. Heç üstündən 15 dəqiqə keçməmişdi ki, bir BMP asfalt yola çıxdı. BMP-nin üstündən, həm də Naxçıvanik istiqamətdən bizi pulemyot atəsinə tutdular. Atam kallonanı mühafizə edənlərdən biri idi. O, bizim üstümüzə qışqırdı ki, siz qaçın. Biz Şelliyə sarı qaçdıq. O isə geri – dəstədəkilərə köməyə getdi. Yolda xəndək vardı. Çoxlu meyit qalaqlanmışdı. Qonşumuz Taleh iki

yaşlı uşağı qucağında yerə yıxılmışdı. Uşağın da qulağını qəlpə aparmışdı. Hamıya yalvarırdı ki, onun uşağını aparsınlar. Hərə öz hayında idi. Aslanov Telman əyilib uşağı götürmək istəyəndə elə oradaca vuruldu. O da yıxıldı onların yanına. 2-3 metr getmişdik ki, qonşumuz Həsənbala yaralandı. Həsənbalanın həyat yoldaşı özünü onun üstünə atdı. Onu da ağzından vurdular. Qadının ağzından qan fışqırırdı. Keçindi. Heç nə hiss etmirdim. Gördüklərimin dəhşət olduğunu dərk edəcək halda deyildim. Corablarım buz bağlamışdı. Ayağımın altından buzları kənar edib özümü rahatladım. Orada Sonavar xalanın qızı Hicranı, anası Zeynəbi vurdular. Sonavar özü də yaralandı. Anam, bacım Sədaqət, 12 yaşlı qardaşım Səxavətlə qaçırdı. Şiddətli atışmada Səxavət yaralandı. Yıxıldı. Yanından keçmişdim. Məni çağırmağa heyi olmamışdı. Anam onun yanından keçəndə var gücünü toplayıb onu səsleyib. Anam onu kürəyinə şəllədi. Səxavət al qan içində idi. O, anamın kürəyində, biz də yanında qaçırdıq. Güllələr az qala bizim saçlarımıza dəyib yerə tökülürdü. Dayım Qarakışı gəlib bizə çatdı. O, mənim kürəyimdən vurub əydi. Dik hərəkət etmək qorxulu idi. Anam Səxavət belində bir az süründü. Bacım Səadət də sürünürdü. Orada Məhrüzə xalanı da öldürdülər. Şəliyə lap az qalmışdı. Oradan 5-6 nəfər silahlı köməyimizə gəldi. Onların da patronu qurtardı. Yol boyu ağ məktəbli köynəyimin döş cibində yığıb saxladığım patronları onlara verdim. Onlar bu patronla ermənilərin başını bir az qatdılar ki, dinc əhali Şəliyə adlaya bilsin. Bir neçə nəfər yolu keçmişdi artıq. Dayım Qarakışı də keçdi. Mən keçə bilərdim. Amma getmədim. Ürəyim arxada idi. Axı anamgil hələ gəlməmişdi. Onları gözləməyə başladım. İri bir ağ daş vardı. O daşın altında gizlənib ağlayırdım. Gördüm Fatma arvad dimdik gəlir. O, eşitmirdi. İki qız da gülə-gülə dimdik gəlirdi. İndi başa düşürəm ki, onlar o zaman havalanmışdı. Anam da qardaşım kürəyində bir az sürünəndən sonra dimdik ayaqüstə gəlməyə başladı. Anam Nuridə qardaşım Səxavətin meyitini kürəyində gətirib Şəliyə çatdırdı. Mənim anam qəhrəman anadı. Oğlunun meyitini belə atmadı. Şəliyə çataçatda Aqil Quliyevin dəstəsindən olan Çekist (bu, onun ləqəbi idi - Ə.X.) maşınla gəldi. Anamın kürəyindən Səxavəti ağlaya-ağlaya açdı. Dedi: «Bacı, bu körpənin qanını alacağam!!!».

Aqil Quliyevin dəstəsindən olan Məzahiri də tanıyırdım. Onun başını kəmişdilər. Bədənini Ağdama gətirmişdilər. Ağdamda gördüm. Çekist, Məzahir, bir də Sahib üç dost idi. Onlar Xocalıda həmişə eyni

mövqedə döyüşürdülər. Hərdən biz uşaqlar da yanlarına gedirdik. Çekist də döyüşlərin birində şəhid oldu. Sonralar polisdə işləyən Sahib Xocalı soyqırımının 5-ci ildönümündə özünü tapança ilə vurdu. Üç dostun da nağılı belə bitdi. Hərdən elə bilirəm başımıza gələnlərin hamısı ya yalandır, ya da yuxuda görmüşəm».

...Bəzən başa gələnlər ağıla gəlmir. Bəlkə bunun üçün xocalılar hər şeyi yuxu kimi yozurlar?

Ələsgərov Amid Təvəkkül oğlu
indi Naftalan rayonu, Şirvan
sanatoriyası, mənzil 440-da yaşayır.
Tel: (+ 02-55) 2-12-21 (ev)
(055) 683-60-32 (mob)

UŞAQLAR YATDIQLARI YERDƏ DONDULAR

**QULİYEVƏ ŞƏHLA
QARYAGDI QIZI**

Təvəllüdü: 1976-cı il 13 may
Doğulduğu yer: Xocalı

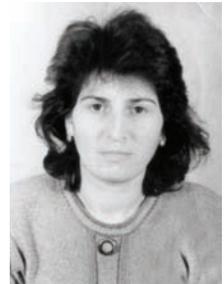

«Gecə saat 11 idi. Evimizdə idik. Atam anamı və bizi - 13 yaşlı bacım Rəvanəni, 12 yaşlı bacım Nuranəni, 6 yaşlı qardaşım Şükürü və mənə götürüb meşəyə qaçdıq. Səadət xalam və uşaqları – Nəbi, Sevinc, Roman da bizdə idi. Onlar da bizimlə meşəyə getdi. Meşədə azmışdıq. Ağdam əvəzinə Xankəndi tərəfə getmişdik. Səhərişi gün meşədə Sona xalanın, Həcər xalanın ailəsi ilə rastlaşdıq. Onlarla birgə getməyə başladıq. Yolda əmim Tahirin qılçaları tutuldu. Atam qardaşımın yanında qaldı. Biz dəstəyə qoşulub getdik. Bir az

getmişdik ki, Halay dayının arvadı Şərqiyyə xalanın ürəyi partladı. Öldü. 12 yaşlı bacım Rəvanə ondan qorxdı. Bacımın da ürəyi partladı. Rəvanəni də Şərqiyyə xala ilə yanaşı qoyub üstünü ağac şaxları ilə örtüldülər... Anam bacımı qucaqlamışdı... Ayrımaq istəmirdi... ...Yolumuza davam etdik. Anamın ayaqları tutuldu. Biz dəstədən ayrıldıq. 8 nəfər qaldıq. Xalam, uşaqları - Nəbi, Sevinc, Roman, mən, anam, bir də bacım Nuranə ilə qardaşım Şükür. Anamın ayaqlarının tutulduğu yerdə iki gün oturduq. Kibrit də yox idi ocaq yandıraq. Xalam uşaqları – Nəbi, Roman, Sevinc və qardaşım Şükür, bacım Nuranə qarın üstə yatdılar. Mən yata bilmirdim. Gözümə bir damcı yuxu gəlmirdi. Uşaqlar yatdıqları yerdə dondular... Xalam nə qədər eləyirdi onları oyada bilmirdi... Anam güclə nəfəs alırdı... Hələ sağ idi. Xalama yalvarırdı ki, Şəhlanı götür, get. Heç olmasa, siz xilas olun. Xalam razılaşmırdı. Donmuş uşaqlarını bir-bir qucağına alır, götürmək istəyir, gücü çatmırdı... Nəhayət o, başa düşdü ki, getmək lazımdır. Uşaqlarını, anamı dönə-dönə qucaqlayıb öpdü. Mən də anamı öpürdüm... Anam heysiz arxası üstündə uzanmışdı... Gözləri iri açılmışdı... Məni qucaqlaya da bilmirdi. Həm getmək istəyirdim, həm də istəmirdim. Anama dedim, getmirəm. Dedi: «Get qızım, böyük qardaşın Şakir tək qalmasın!» Hadisə vaxtı Şakir Xocalıda deyildi. Xalamla oradan uzaqlaşdıq. Tez-tez dönüb geri baxırdım. İki təpə aşdıq. Baxdıq adamlar var. Qorxduq. Kolun altında gizləndik. Milli Ordunun əsgərləri idi. Kətik meşəsində Xocalı camaatını axtarı, kömək edirdilər. Bizi Abdalgüləbliyə gətirdilər. Oradan da Ağdama apardılar. Vaqon xəstəxanada qaldıq. Sonra Bakıya – Mərkəzi Respublika Xəstəxanasına gətirildik. Mən 1-2 ay müalicə aldım. Xalamın ayaqlarını kəsdilər».

Bu hadisəni övladlarınıza oxuyun. Onlar heç vaxt bu cür qorxulu nağıl eşitməyiblər.

Quliyeva Şəhla Qaryağdı qızı
indi Naftalan rayon, Goran
sanatoriyası, korpus 16-da qalır. Üç
övladı var.
Tel: (+02-55) 2-15-63

ÖLÜMDƏN TONQAL İŞİĞİNƏ QURTARAN OĞLAN

**HƏMİDOV MÜBARİZ
SABİR OĞLU**

Təvəllüdü: 1978-ci il 6 oktyabr
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Evdə idim. Anam, qardaşlarım Müşviq, Eldəniz də evdə idi. Əmim, bibimgil də biz də idi. Saat 11-12 olardı evi tərk etdik. qaçırdıq. Qarqar çayını keçəndən sonra anamla mən ayrı düşdük. Meşədə azdıq. 2-3 gün anamla meşədə qaldım. Sonra anamı itirdim... Meşədə tək tənha qaldım. 1-2 gün gecələr qorxurdum. Gecələr gecənin qaranlığından qorxurdum. Sonra heç qaranlıqdan da qorxmadım. Meşədə tək gəzib dolaşırdım. Bəzi yerlərdə topa meyitlərə rast gəlirdim. Meyitlərin bəzilərinin üz dərisini soymuşdular. Eləsi var idi, başını, qolunu kəşmişdilər. Döşü kəsilmiş qadın meyitləri görmüşəm. Qan izləri, ayaqqabı tayları, kol-kosa ilişmiş baş örtükləri, papaqlar – çox şeyə rast gəlirdim. Meyitlərin çoxunu tanımırdım. Qaçıb canımı qurtarmaq istəyirdim. Yolu tapa bilmirdim. Yorulanda qarın üstə ağzı üstə uzanırdım. Yarpaq da tapmırdım yeməyə. Qar yeyirdim. Susuzluğum keçmirdi. Günəşin şüası düşən yerdə qarı üzdən yığırdım ki, bir az sulu olsun. Meşədə neçə gün qaldığımı bilmirdim. Sonra bildim ki, meşədə 13 gün dolaşmışam. Bir dəfə paltoya bükülmüş uşaq meyitini açıb baxdım. Gördüm ki, bibim oğlu Vüsaldır. Firdovsi dayının, oğlu Elçinin də meyitinə rast gəldim. Elçinin əlində qurumuş çörək vardı. Çörəyi Elçinin donmuş əlindən zorla çıxarıb yedim...

Meşədən tonqal işığına sarı getməklə qurtara bildim. Baxdım uzaqdan tonqal yanır. O tərəfə getdim. Tonqalın yanına çatanda huşumu itirib yıxılmışam. Məni Ağdam xəstəxanasına apardılar. Ermənilər Ağdam xəstəxanasını gülləbaran etdikdən sonra iki gün vaqonda qaldım. Sonra məni ölmüş bilib, meyitlər olan vertolyota yükləyib Bakıya göndəriblər. Bakıda Semaşko xəstəxanasının meyitxanasında oyandım. Gördüm hər yanımda meyitdir. Özüm də

onların arasında uzanmışam. Dəmiri taqqıldatdım. Gözətçi qapını açdı. Məni uşaq şöbəsinə köçürdülər. 2-3 ay müalicə aldım. Sağ ayağımın barmaqları kəsildi... Qapqara qaralmışdı».

...Dirilən adam... Mübariz öldüyünü də, dirildiyini də öz gözləri ilə görmüş bir adamdır.

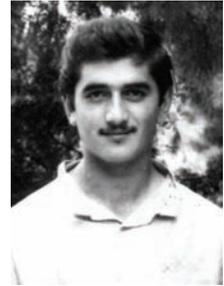
Həmidov Mübariz Sabir oğlu
indi Naftalan rayonu, Şirvan
sanatoriyası, otaq 305-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-22-26

SAĞ QALAN YARALILARI BİR DƏ GÜLLƏLƏYİRDİLƏR

**ƏZİZOV ELMAN
İBRAHİM OĞLU**

Təvəllüdü: 1974-cü il 27 iyul
Doğulduğu yer: Xocalı

«Evdə idim. Anam, 17 yaşlı bacım Nərgiz, 11 yaşlı bacım Rahidə, 13 yaşlı qardaşım Ramin, 16 yaşlı qardaşım Ramin, 15 yaşlı bacım Vəsilə də evdə idi. Əmim yoldaşı Nərgiz, əmim oğlu Qalib də bizdə idi. Atışma güclənəndə təxminən saat 11 radələrində evdən çıxıb Təvəkkül dayıgilə getdik. Evdə heç kim yox idi. Qonşuları Ələsgər müəllimgilə addadıq. Orada çoxlu adam vardı. Onların evi daldada idi. Güllə az tuturdu. Gecə saat 1 və 2 olardı oradan çıxdıq. Xocalıya artıq top

atılırdı. Beş mərtəbəli evə getdik. Bir saata yaxın orada qaldıq. Oranı da tərk edəsi olduq. Fin evlərinin yanından keçib Qarqar çayına çatdıq. 11 yaşlı bacım Rahidəni kürəyimə alıb çayı keçirdim. Qardaşlarım, böyük bacım özləri keçdilər. Ayaqlarım dizə qədər islanmışdı. Donurdum. Meşədə də elə yer vardı ki, qurşağa qədər qarın içinə düşürdük. Səhərə qədər yol getdik. Naxçıvanik yaxınlığında atışma başladı. Mən dəstənin axırında idim. Dəstənin qabağında gedənlər pərən-pərən oldu. Qardaşım Seymurun əlindən tutub qaçırdıq. Asfalt yolu keçib Şelliyə çatmaq istəyirdik. Asfalt yolda bir BTR dalımıza düşdü. Bizi vurmurdular. İki uşağın qorxmağından sanki həzz alırdılar. Tez qaçıb yolu keçdik. 15-20 metr o tərəfdə bir dikə çıxdıq. Geri baxım gördüm ki, bacım Vəsilə ayaqüstə durub qaçmaq istəyir. Qışqırdım durma, sürün! Bu zaman atəş şiddətləndi. Vəsiləni gözdən itirdik. Seymur da yanımda yox idi. Tamam ayrı düşdüm. Hər yan meyit idi. Heç qorxmurdum da. Yəqin keyimişdim. Yanımda Tapdığı vurdular. Güllə başından dəymişdi. Can verirdi... Mən də durub üzünə baxırdım... Heç nə düşünə bilmirdim... Bayaq dediyim kimi heç qorxmurdum da. Həsənbalanın da meyiti yerdə idi. Arvadı Pərvanənin də. Xəndək meyitlə dolu idi. Ora meyit əlindən girmək mümkün deyildi ki, gizlənəsən. Meyitlərin üstü ilə getmək istəmirdim. Xəndəyə girmədim. Xəndəyin üstü ilə sürünürdüm. Dayım yoldaşı Nuridə də orada idi. Oğlu Səxavəti vurmuşdular. Belinə bağlamışdı. Bir azdan Zamini vurdular. Yerindəcə keçindi. 26-sı fevral axşama yaxın gəlib Şelliyə çatdıq.

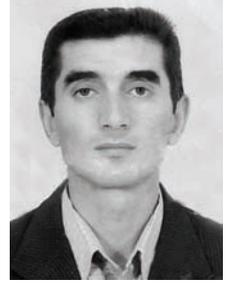
Həmin döyüşdə anam Zərifə, dayım Təvəkkül, əmim Hüseyn, bibim qızı Rəsmiyyə, bibim oğlu Emin, dayım oğlu Səxavət, xalamın yoldaşı Araz öldürüldü.

Hərdən dəli kimi yerimdən qalxıram. Elə bilirəm yenə o gecədir. Yanımda bacım, qardaşım, anam, doğmalarım, göydən də güllə yağışı yağır. Adam cəhənnəm əzabı çəkir. Heç kimə arzulamıram bu əzabı. Salamət qaldığıma indi də inanmıram. 300 metr dikə çıxıb qırğın gedən meydana baxırdım. Meyit əlindən yer yox idi. Ermənilər meyitlərin arasında gəzirdilər. Pulemyotları da aşağı sallaqlı vəziyyətdə idi. Tez-tez atəş açırdılar. Sağ qalan yaralıları dübarə atəşə tuturdular... Ürəyim partlayırdı. Görünməmiş vəhşilik idi. Kömək

də edə bilmirdim».

...Görünməmiş vəhşiliyin şahidləri! Nə qədər ki, bu şahidlər sağdır, onları dindirin, siz, ey insanlıqdan və humanizmdən danışanlar!

Əzizov Elman İbrahim oğlu
indi Naftalan rayonu, Şirvan
sanatoriyası, otaq 150-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-13-52 (ev)
(055) 671-57-25 (mob)
(050) 525-69-31 (mob)

ATAMI ÖLMÜŞ BİLİRDİK, AMMA O QAYITDI...

**PAŞAYEVA TÜNZALƏ
SEVİNDİK QIZI**

Təvəllüdü: 1975-ci il 11 mart
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Xocalı çoxdan mühasirədə idi. Heç vertolyotla da əlaqə saxlamaq mümkün deyildi. Xocalı şəhərinin kənarlarında qurulmuş istehkamlarda könüllülər və Milli Ordunun əsgərləri gecə-gündüz keşik çəkirdi. Ancaq xocalılar öz evlərini tərk etmək istəmirdi. Paltarda yatıb, paltarda dururduq. Həmin gün atışma başlayanda həyatımızdəki quyuya düşdük. Atam öyrəndi ki, ermənilər şəhərə girib. Meşəyə qaçmalı idik. Əynimiz yalın idi. Evə qaçıb isti paltarlar götürmək istədim. Anam qoymurdu, çünki oranı güllə tuturdu. 17 yaşım vardı. Başa düşürdüm ki, bu əyin-başla qışın saxtasında yol getmək olmaz. Anamın əlindən dartınıb evə cumdum. İsti çəkmələrimi geydim. Onlara da isti paltarlar götürüb aşağı düşdüm. Hətta atamın siqaretini də götürmüşdüm. Üz tutub meşəyə bütün gecəni yol getdik. Qışın saxtası, gecə, meşənin vahiməsi, ölüm qorxusu,

təsəvvürə gətirilməyən dəhşətli bir gün idi. Dağı aşıb Ağdama tərəf getmək istəyirdik. İrəlidəki dəstə dağın başına çatanda onları atəşə tutdular. Dərə aşağı tökülməyə başladıq. Gülxar xalanın ayaqları donmuşdu, ayaqqabısız idi. Dabanlarından qan axırdı. Ona xeyli kömək etdim. Dərənin dibində ocaq qaladılar. Bir az isindik. Sonra yolumuza davam etdik. Telefonçu Gülşən heydən düşmüşdü. Gedə bilmirdi. Yəqin ki, ayağımda isti çəkmə olduğundan gücüm vardı. Onun qoltuğuna girdim. Hey deyirdi: «Tünzalə, qadan mənə gəlsin». Dəhrəz kəndi yaxınlığında əsir düşdük. Bizi girov götürdülər. Əmim oğlu Mehdi orada öldürüldü. Kişiləri seçib apardılar. Əmim Ələddini, atam Sevindiği də apardılar. Atam 54 gün əsirlikdən sonra qayıtdı. Biz onu ölmüş bilirdik. Əmim Ələddindən indiyə qədər xəbər yoxdu. Ermənilər dayılarım Həmid, Tariyəli də öldürdülər. Unuda bilmirəm o gecənin vahiməsini. İnsanların gözünə diqqətlə baxın. Xocalı faciəsini yaşamış hər bir kəs sarsıntı içindədir. Niyə görə indiyə qədər günahkarlar cəzalanmır?»

...Bu sualı eşidirsinizmi: Niyə günahkarlar indiyə qədər cəzalandırılmayıb? Niyə?

Paşayeva Tünzalə Sevindik qızı
indi Naftalan rayon, Goran
sanatoriyası, korpus 12, ev 8-də
qalır. İki övlad anasıdır.
Tel: (+02-55) 2-14-55

EKRANDA ÖZ FACİƏMİZƏ BAXANDA ÜRƏYİM PARTLAYIR...

PAŞAYEVA YEGANƏ SEVİNDİK QIZI

Təvəllüdü: 3 yanvar 1982-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Ailəmiz həyatımızdəki quyuda gizlənmişdi. Atəş kəsilmirdi. Atam xəbər gətirdi ki, ermənilər Xocalını alıb. Meşəyə getməli idik. Evimizi atəş tuturdu. Biz də yüngül paltarda quyuya doluşmuşduq. Böyük bacım Tünzalə qaçıb evdən paltarlarımızı gətirdi. Çayı keçdik. Atam məni çaydan keçirdi. Meşədə ayaqqabılarıma qar dolmuşdu. Ayaqlarım elə ağırlaşmışdı ki, yeriyyə bilmirdim. Ayaqqabılarım ayağımdan çıxdı. Corabla qaldım. Bir azdan corabım da cırıldı. Növbə ilə gah atam, gah anam ayaqlarımı ovurdu. Atışma olan yerdə bibim oğlu Mehdi öldü. Anam əlimdən möhkəm-möhkəm yapışmışdı. Bizi əsir götürdülər. Kişiləri seçdilər. Əmim Ələddini birinci apardılar. Səhəri gün atamı da apardılar. Atam 54 gündən sonra qayıtdı. Əmim gəlmədi. Xocalı faciəsinə televizorla baxanda ürəyim partlayır».

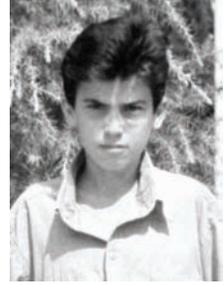
...O ürək indiyədək duruş gətiribə, deməli qisas gününü gözləyir.

Paşayeva Yeganə Sevindik qızı indi
Naftalan rayon, Goran sanatoriyası,
korpus 12, otaq 8-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-14-55

NƏDƏNSƏ, ƏVVƏL BİZƏ HEÇ KİM İNANMIRDI

**ÇOBANOV SEYMUR
TAPDIQ OĞLU**

Təvəllüdü: 18 dekabr 1980-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Yuxarı evləri güllə tutduğundan çoxdan alt evdə yaşayırdıq. Həmin gecə də alt evdə yatmışdıq. Xocalının müdafiəsində olan atam qapını həyəcanla döydü. Ermənilərin Xocalıya girdiyini dedi. Elə ev paltarında hamımız çölə qaçdıq. Anam, 8 yaşlı bacım Nəzakət, 13 yaşlı qardaşım Teymur əvvəl məktəbin həyətinə gəldik. Qonşularımız da ora yığılmışdı. Məsləhət olundu ki, Ağdama qaçaq. Adamların çoxu nazik ev paltarında idi. Bütün gecəni yol getdik. Özüm gedirdim. Hərdən atam, hərdən anam, hərdən də dayım əlimdən tuturdu. Atam daha çox Nəzakəti qucağında aparırdı. Yerimək zülm idi. Naxçıvanikə yaxınlaşanda ermənilər bizi atəşə tutdu. Camaat pərən-pərən oldu. Atam Tapdıq, 8 yaşlı bacım Nəzakət öldürüldü. Mən xalam uşaqları Amin, Rahidlə qaçıb Şelliyə çatdıq. Şelliyə çatan ilk xocalılar idik. Əvvəl bizə inanmadılar. Sonra Xocalı faciəsindən əvvəl Şelli, bir azdan da Ağdam camaatı xəbər tutdu. İnsanlar dəstə-dəstə xocalılara köməyə gəlirdi. Arxadakı dəstədə dəhşətli qırğın olmuşdu».

...Atası və bacısı gözləri qarşısında öldürülən cocuq, vətənin, elin, oban, uşaqlığın niyə viran oldu?

Çobanov Seymur Tapdıq oğlu
indi Naftalan rayonu, Azərbaycan
sanatoriyası, otaq 232-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-13-37
(055) 681-60-80 (mob)

QUCAĞINDA KÖRPƏ TUTAN KİŞİ HEÇ YADIMDAN ÇIXMIR

**ƏSƏDOV ANAR
YALÇIN OĞLU**

Təvəllüdü: 1981-ci il 4 sentyabr
Doğulduğı yer: Xocalı

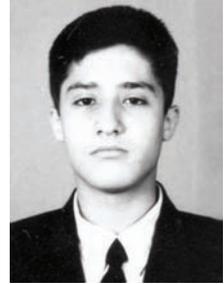
«... Yatmışdıq. Dayım İntiqam qapını yumruqladı. Dedi ki, ermənilər şəhərə girib. Biz fin evlərində yaşayırdıq. Güllə dəyən saati içəri keçirdi. Dayım 3 yaşlı bacım Nərgizi qucağına alıb bizi qonşuluqdakı daş evə apardı. Həmin evin alt mərtəbəsində 40-dan çox adam vardı. Xocalı alışıb yanırdı. Gözləməyin mənası yox idi. Hamı meşəyə tərəf yollandı. Bütün gecəni yol getdik. Əsgəran tərəfə çatanda gördük yolda tanklar var. Bizdən qabaqkı dəstəni qırılmışdılar. Geri döndük. Dərəyə enib gizləndik. Dəstəmiz əsasən qadın və uşaqlardan ibarət idi. Bir neçə nəfər kişi vardı. Dərədə bizi mühasirəyə aldılar. Kişiləri seçib apardılar. Dayım İntiqamı da apardılar. Hələ ondan xəbər yoxdu. Sonra bizi gətirib Əsgəran körpüsündə bir saata yaxın qarın üstə uzandırdılar. Oradan da Əsgəran türməsinə apardılar. Təkcə bizim kamerada 40 adam vardı. Otağın pəncərəsini sındırdılar ki, soyuq olsun, türklər üşüsün. Hamı yerdə – betonun üstə oturmuşdu. Acından ölürdük. Bizdən 1 nəfəri aparıb, kəndin zibilliyindən ona çörək yığıdırıb gətirdilər. Heç kim yemədi... Amma qapının ağzına qoyulmuş içində də pol əskisi olan vedrədən su verəndə içdik. Orada 5-6 gün qaldıq. Bir gün dedilər ki, Xocalının müdafiəsində qəhrəmanlıq göstərmiş Milli Ordunun əsgəri Vidadinin meyitini bizim kameranın qabağına atıblar. Başını kəsiblərmış. Gecələr fanarla qadınların üzünə işıq salıb baxırdılar. Seçib aparmaq istəyəndə qadınlar getmirdi. Saçlarından tutub sürüyə-sürüyə aparırdılar.

Bizim kamerada bir kişi də vardı. Adı Dombay idi. Onun qucağında körpə uşaq olduğundan qadınların kamerasına salmışdılar.

Onu lap çox döyürdülər. Bir gün axşam gəldilər ki, dəstə 10 nəfərə bölünsün. Mən, anam, balaca bacım Nərgiz birinci onluqda UAZ maşınına mindirildik. Bizi iki zənci meyiti ilə dəyişdilər. Bizdən sonra daha 3 maşın kamerada qalan 30 nəfəri də Ağdam yaxınlığında əsir dəyişdirilən qəbristanlığa gətirdilər».

...Bəzən həyatı qəbristanlıqda dəyişirlər...sağ qalmaq üçün. İnsanlar uzun illər yaşayır, amma onların gözləri önündən qəbristanlıq getmir...

Əsədov Anar Yalçın oğlu indi Naftalan rayonu, Azərbaycan sanatoriyası, korpus 12, otaq 23-də yaşayır.

BƏLƏKDƏKİ «ŞAHİD»

**QURBANOV ZAUR
ŞAIQ OĞLU**

Təvəllüdü: 1991-ci il 2 dekabr
Doğulduğu yer: Xocalı

Təbii heç nə xatırlamır. ... Anası Qurbanova Bəstinin dedikləri: «Gecəyə yaxın idi. Atışma çox şiddətləndi. Evin zirzəmisinə düşdük. Zaur da qucağımda idi. Kimsə bir qadın gəldi ki, Xocalı artıq alınıb. İnanmadıq. Qadın söhbəti sandıq. O qadının qucağında iki körpə uşağı vardı. Heç bilmədim necə oldu. Bacım oğlu Yaşar bizim arxamızca gəlmişdi. Zirzəmidən çıxdıq. O, bizə kömək edib Qarqar çayını keçirdi. Millət dolu idi. Meşə ilə gecəni yol getdik.

Sübh tezdən atışma düşdü. Bacım oğlu Yaşarı atışma zamanı itirdim. Zaur qucağında, böyük oğlum – 6 yaşlı Ruslan da yanımda idi. Biz dəstənin axırında idik. Uşaqlarla bir yarğanda uzandıq. Oranı güllə tutmurdu. Axşam qaş qaralana qədər yarğanda qaldıq. Zaur ağlayırdı. Kiridə bilmirdim. Ağzını yumurdum ki, səsi çıxmasın. Həm də qorxurdum ki, boğaram. Ac idi. Əmziyinə tüpürüb ağzına qoyurdum. Bir az əmib sonra yenə başlayırdı ağlamağa. Onun səsinə ermənilərin eşidəcəyindən çox qorxurdum. İncəvara cibimdə bir qənd parçası vardı. Ağzımda isladıb əmziyi qəndə sürtdüm. Zaurun ağzına qoydum. Uşaq yatdı. Allah saxlayanda, saxlayır».

...Amma Allahın verdiyini və qoruduğunu bəndə qorumursa, bu Tanrıya qarşı çıxmaq deyilmi?

Qurbanov Zaur Şaiq oğlu
indi Naftalan rayonu, Şirvan
sanatoriyası, otaq 112-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-24-25

ƏKİZ ŞAHİDLƏR

ABIŞOV İLKİN BƏBİR OĞLU
Təvəllüdü: 1 may 1990-cı il

ABIŞOV ELVİN BƏBİR OĞLU
Təvəllüdü: 1 may 1990-cı il
Doğulduqları yer: Xocalı

Bu ekiz qardaşlar nəsə xatırlaya bilərmi? Anaları Abışova Zülfiyyə Baxış qızı deyir: «... Fevralın 25-də evdə idik. Atışma şiddətlənəndə qonşumuz Yelmargilin zirzəmisində gizləndik. Zirzəmidən səhərə yaxın çıxdıq. Kətik meşəsi ilə Ağdama getmək

istəyirdik. İmkan olmadı. Beşmərtəbəyə doluşduq. Axşam oradan çıxıb bildik. Ermənilər binanı aramsız atəşə tuturdular. Bizim müdafiəçilər beşmərtəbənin damında mövqe tutduğundan ermənilər binaya girib bizi tuta bilmirdilər. 150-200 nəfər, bəlkə də daha çox idik. Əksəriyyət qadın, uşaq, qoca idi. Axşama yaxın ermənilərin atəşi səngidi. Elə bu zaman beşmərtəbəni tərk edib meşəyə sarı qaçdıq. Çayı keçdik. Ekiz körpələrimdən İlkinə mənəm, Elvini isə 66 yaşlı ata nənəsi Səkinənin kürəyinə şəlləmişdik. Həyat yoldaşım Bəbir 76 yaşlı qaynatam Əlini gətirirdi. Meşədə olduğumuz birinci gecə qaynatama güllə dəydi. Yoldaşım üstünə ağac saxları yığıdı. Qaynatamın meyitini martın 19-da ala bildik. Yadımdadır, Bəbir qaynatamla bərabər martın 19-da 36 meyit gətirmişdi. Hamısı da yaman gündə. Qaynatam şəhid olandan sonra yoldaşım Elvini qaynanamdan aldı. Yazıq arvad güclə yeriyirdi. Uşaqlar ağlayırdı. Kiridə bilmirdim. Hərdən ağızlarına qar qoyurdum. Yedizdirə də bilməzdim. Əvvəlla, dəstə bizi gözləməzdi, ikincisi də onları kürəyimizə ancaq sarımışdıq...

Şelliyə çatacatda yolu keçmək istəyəndə bizi pulemyot atəşinə tutdular. Əyilə-əyilə, sürünə-sürünə keçirdik ki, yağış kimi yağan güllədən canımızı qurtaraq. Orada yoldaşım dinc əhalinin Şelliyə keçməsinə təşkil etdiyindən Elvini bir anlıq qucağından yerə uzatdı. Bir də baxdım uşaq ayaq üstə durub. Qışqırdım. Yoldaşım tez tufəngin qundağı ilə onun sinəsindən vurub yerə sərđi ki, ermənilər uşağı nişan almasın.

Həmin döyüşdə qaynım Kamil, qohumumuz Bəxtiyar, Şöhlət ağır yaralandı. İlkin yox, Elvin ağır xəstələndi. Onu düz 3 il müalicə edəsi olduq. Körpələrin sağ qalması möcüzə oldu».

...Bizim millətin də möcüzələri belə olur. Bizim möcüzələrimiz də faciə içərisindən çıxır.

Abışov İlkin Bəbir oğlu, Abışov Elvin
Bəbir oğlu indi Goranboy rayonu,
Aşağı Ağcakənd qəsəbəsi mənzil 159-
da qalırlar. Xocalı şəhər 4 sayılı orta
məktəbin 11-ci sinfində oxuyurlar.
Tel: (+02-234)74-7-37,
(050) 353-97-98

HƏTTA MEYİTLƏRİN BAŞLARINI DA SOYMUŞDULAR

**ƏZİZOV TACİR
MƏHƏR OĞLU**

Təvəllüdü: 3 sentyabr 1982-ci il
Doğulduğı yer: Xocalı

«... 25 fevral saat 11 olardı. Möhkəm atışma başladı. Əvvəl elə bildik həmişəki atışma kimi olacaq. Evin zirzəmisinə düşdük. Ana babam Məhiyəddin gəldi ki, ermənilər Xocalıya giriblər. Qaçmaq lazımdır. Gecə saat 1 və ya 2 olardı. Bizim ailə, bir də qonşumuz Qüdrət müəllimgil beşmərtəbənin zirzəmisinə getdik. Bütün gecəni fevralın 26-sı axşama kimi orada qaldıq. Ermənilərin başı Xocalının qarətinə qarışmışdı. Binanın damından baxıb görürdük ki, xocalıların evlərindən mebelləri, xalçaları, soyuducuları və başqa ev əşyalarını daşıyıb maşınlara yükləyirdilər. Beşmərtəbədən çıxdıq. Qarqar çayını keçdik. Kətik meşəsinə girdik. Məni çaydan ata babam Əkbər keçirdi. Onun ayağı islanmışdı. Yeriyyə bilmirdi. O, çox yorğun idi. Dəstənin axırında gəlirdi. Bir də çöndük ki, artıq babam yoxdur. Görünmür... Gedirdik. Qardaşım Elməddin ağlayıb çörək istəyirdi. Atam ona hey acıqlansa da, susmurdu. Mən böyükdüm. Başa düşürdüm ki, biz qaçırıq. Çörəyi haradan tapmaq olar? Ancaq istəyirdim ki, Ağdamdan bizə köməyə gəlsinlər. Yol boyu meyitlərə rast gəlirdik. Elə yer var meyitlər topa, elə yer vardı ki, seyrək idi. Şumluq deyilən yerdə meyitlər elə bil səpələnmişdi. Meyitlərin çoxunun başında bəlkə də 10-15 güllə yarası vardı. Bəzilərinin baş dərisini soymuşdular. Babamın bacısı Zeynəb nənənin meyitini tanıdım. Şelli kəndinə yaxınlaşanda Milli Ordunun əsgərləri köməyimizə gəldi. 5 yaşlı qardaşım Elməddini, 8 yaşlı bacım Laləni qucaqlarına

alıb apardılar. Çünki nə anam, nə atam onlara kömək edə bilmirdi».

...Bu, artıq faciə deyil , qardaş, bunun adı bir ayrı şeydir!

Əzizov Tacir Məhər oğlu indi
Naftalan rayonu, Azərbaycan
sanatoriyası otaq 303-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-17-75 (ev)
(050) 648-81-40 (mob)

**SİZ BAŞSIZ ATLINI FİLM DƏ GÖRMÜSÜNÜZ, MƏN BAŞSIZ
MEYİTİ GÖZÜMLƏ GÖRMÜŞƏM**

**MUSAYEV EMİN
RƏFAEL OĞLU**

Təvəllüdü: 2 fevral 1980-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Həmin gün Səlim əmim gildə idim. Təxminən saat 10-11 olardı. Əmim gilin həyətində tunelə girmişdik. Şəhərin alındığını dedilər. Tuneldən çıxdıq. Hər yan alışıb yanırdı. Dağa tərəf gedirdik. Qarqarı keçəndə Səlim əmi məni belinə aldı. Kətik meşəsinə girdik. Adam çox idi. Bütün gecəni yol getdik. Dağa dırmaşırdıq. Dağın başına çatanda dikedən bizə atəş açdılar. Güllə yağış kimi yağdırdı. Camaat üzü aşağı qaçmağa başladı. Quliyev Əliş çiyindən yaralandı. Qadınlar qışqırırdılar. Camaat dərənin dibinə yığışdı. Bir az dincəldik. Sonra yolumuza davam etdik. Səhər saat 10-11 olardı. Dağın ətəyi ilə qalxırdıq. Oradan Xocalı görünürdü. Evimizi gördüm. Ermənilər iri yük maşınlarına əşyalarımızı yükləyirdilər. Bütün

günü yenə yol getdik. Artıq gecə idi. Yorulmuşduq. Ocaq qaladılar. Bir az dincəlib yolumuza davam etdik. Deyəsən, səhv getmişdik. Xankəndinə tərəf. Geri qayıdası olduq. Yolda kol-kosa ilişmiş paltar, papaq, ayaqqabılar görürdüm. Gecə-gündüz yol gedirdik. Meşədə qırmızı-qırmışı şeylər vardı. Ondan çay dəmləyirdilər. Yığıb yeyirdim. Bizim dəstədə Mahir adlı bir kişi vardı. Qucağında da təzəcə doğulmuş ekiz qızının biri. O biri qız anasının qucağında idi. Başqa dəstəyə düşmüşdü. O qızlar sağ-salamat gəlib çıxdılar. Üç gün, üç gecə boranda Allah onları saxladı. Məktəbimizin yanında bir kişi yaşayırdı. Sarı da «Zaporojets» maşını vardı. Ayağının birini çəkirdi. Onunla həyat yoldaşı meşədə ocağın başında qaldılar. Dəstə yola düşəndə dönüb onlara baxdım. Heç bilmirəm niyə?! İndiyəcən onlardan xəbər yoxdur.

Biz getdik. Meşənin ortasında açıq tala vardı. Dəstənin qabaq hissəsi talaya çatanda arxa hələ meşədə idi. Talanın tən ortasında iri xəndək qazılmışdı. Bir az uzaqda isə kənd görünürdü. Oradan bizi Azərbaycan dilində çağırırdılar. Sevindik. Xəndəyə çataçatda kənd qəbiristanlığından bizi pulemyot atəsinə tutdular. Telman Aslanov, Məhəmməd dayının arvadı Zəhra xala, bir də bir kişi yanımda öldü. Bizi əsir götürdülər. Dağın ətəyində yerə uzadıb, başımızın üstündən atəş açdılar. Bizi fermaya gətirdilər. Kimin nəyi vardısı – pul, qızıl, sənəd əlindən aldılar. Bizə çiy kartof, su verdilər. Hərdən də toyuq dəni verirdilər. Fermada olanda Milli Ordu paltarı geymiş Xəqanini - o 10-cu sinifdə oxuyurdu - apardılar. İndiyəcən ondan xəbər yoxdu. Sonra daha başqa Milli Ordu paltarında olanları apardılar. Matan xalanın 3 oğlunu aparanda arvad ağlayıb özünü öldürdü ki, heç olmasa birini verin. Vermədilər. Bir qız vardı dəstəmizdə. 13-14 yaş olardı. Onu atasının əlindən zorla alıb apardılar... Təxminən bir saatdan sonra gətirdilər. Yaman gündə idi...

Bir neçə gün fermada qalandan sonra bizi cərgələdilər. Qadın və uşaqları bir, kişiləri isə başqa cərgəyə düzdülər. Qonşumuz Məhəmməd dayının 60-a yaxın yaşı olsa da, onu da apardılar. İndi də ondan xəbər yoxdu. Biz fermadan çıxıb qəbiristanlığın yanından keçəndə bir kişi meyiti gördüm, başını kəmişdilər... Baş yox idi... Boynundan aşağı bədən idi... Bizim dəstəni əli silahlı ermənilər aparırdı Ağdamın Abdalgülablı kəndinə. Onlar geri qayıtdılar. Kəndə yaxınlaşanda

atamı gördüm. O, mənə sarı bir-iki addım atıb, yıxıldı. Sən demə, həyəcədən ayaqları tutulubmuş. Fazil dayım gəlib məni qucağına almaq istədi. Dayıma dedim ki, mən özüm gedəcəm. Sən arxadan gələnələrə kömək et. Arxada çox heysiz insanlar vardı. Abdalgülablı kəndindən bizi Ağdama gətirdilər. Anam məni görəndə huşunu itirdi. Meşədə fikirləşirdim ki, anama çatan saatı deyəcəm toyuq bişirsin, dolma bişirsin. Stolun üstü dolu yemək idi. Heç nə yeyə bilmədim. 2-3 gündən sonra ayaqlarım tutuldu. Bakıya hərbi hospitala gətirdilər. Xeyli müalicə aldım. Sağ ayağımın baş barmağını kəsmək istədilər. Hiss etmirdim. Atam qoymadı. Əmim Ulan-Ude şəhərində yaşayırdı. Məni ora apardılar. Orada 3 ay xəstəxanada yatdım. İki aydan sonra tibb bacıları qoltuğuma girib məni gəzdirməyə başladı. Sonra yavaş-yavaş ayaqlarım açıldı. Ancaq sol ayağımın baş barmağını indi də hiss etmirəm. İynə batırıram fərq etmir.

Gördüklərimi heç zaman yaddan çıxarmayacam. İndi fevralın 26-da televizorda Xocalı faciəsini göstərəndə özümü ələ ala bilmirəm. Bilmirəm nə edim, hara qaçım».

...Yer üzü şar kimidi, qardaş, hara getsən, yenə gəlib bura çıxacaqsan. Ən yaxşısı silahlanıb qisas almaq, doğma torpaqları qaytarmaqdı...

Musayev Emin Rəfael oğlu indi Bakı şəhəri, Yasamal rayonu, Şərifzadə 196, eksperimental xəstəxananın həyətində qalır.
Tel: 434-26-08

YALNIZ AĞLAMAĞIM YADIMDADI

**ƏZİZOV ELMƏDDİN
MƏHƏR OĞLU**

Təvəllüdü: 20 aprel 1987-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Ancaq ağlamağım yadıma gəlir. Hamı ağlayırdı... Biz də hey yol gedirdik... Başqa heç nə xatırlaya bilmirəm. Yol getdiyimizi də elə bilirəm ki, yuxuda görmüşəm».

...Bu yolun sonu olacaqmı görəsən?

Əzizov Elməddin Məhər oğlu
indi Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, otaq 303-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-17-75

ÖLÜMƏ GÜLƏN HAVALANMIŞ QADIN

**ABIŞOVA AYNURƏ
EYVAZ QIZI**

Təvəllüdü: 13 iyun 1984-cü il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Qapımız döyüldü. Qonşumuz Yelmar dayı idi. Onların zirzəmisində gizlənməmişdik. Səhərə yaxın beşmərtəbəyə getdik.

Orada adam çox idi. 26-sı axşam oranı tərک etdik. Qarqar çayından qonşumuz Natiq məni keçirdi. 2-ci sinifdə oxuyurdum onda. Atışmaya düşdük. Notariusda işləyən bir kişi vardı. Adı Şöhlət idi. Ayağından yaralandı. Gedə bilmədi. Qaldı orada. Elə istəyirdim ki, ona böyüklər kömək etsin, o da gəlsin. Gecəni yol getdik... Baxış, bir də Aydın dayı Ağdama hansı yolla getmək üstə mübahisə etdilər. Dəstə iki yerə ayrıldı. Biz, Baxış dayının arxasınca getdik. Düz getdik. 28 fevralda səbh tezdən Şelliyə çatdıq. Şelli kəndindən bizə köməyə gəldilər. O günlərdən unutmadığım iki məqam var. Bir əmim qızı ilə meşədə itməyimiz. Təsəvvürünüə gətirin, iki uşaq meşədə tək-tənha. Qışqırmağa da qorxurduq ki, səsimizi ermənilər eşidər. Bir neçə saatdan sonra anamgil bizi tapdı.

Bir də Xəzangül adlı bir qadının heç nə vecinə deyildi. Hey gülürdü. Qışqırırdı. Oğlanlarını çağırırdı. Deyəsən, onun oğlunun adı Kamil idi. Onda başa düşürdüm ki, o, havalanıb».

...Havalanan bu faciəni törədən ermənilərdi. Onların havası hələ də alınmayıb.

Abışova Aynurə Eyvaz qızı indi
Naftalan rayonu, Qarabağ sanatoriyası,
otaq 231-də qalır. Xocalı şəhər 1 saylı
orta məktəbdə müəllimə işləyir.
Tel: (+02-55) 2-31-59 (ev)
(050) 568-00-58 (mob)

BALASININ QANINI YALAYAN ANA GÖRDÜM...**ABIŞOVA AYNURƏ
VƏZİR QIZI**Təvəllüdü: 30 iyun 1979-cu il
Doğulduğı yer: Xocalı

«... 26 fevralda gecə qonşumuz Qardaşxan dayıgilin evində idik. Məhəllənin camaatı onlara yığışmışdı. Evləri daş idi. Həm də zirzəmiləri vardı. Orada atəşdən yayınmaq olurdu. Xəbər gəldi ki, ermənilər Xocalıya girib. Meşəyə sarı qaçdıq. Bütün gecəni yol getdik. Cəmilə xalanın körpəsi Vüsal ağlayırdı. Xalam ağzını yumurdu ki, səs salmasın. Bizim dəstədə Məmməd adında bir kişi vardı. Qarmon müəllimi idi. O, dəstədəki qadınlara dedi ki, əgər ermənilər bizi əsir götürsə, qrantamyotla bizi partladacaq. Hamı razılaşdı. Ancaq mən çox qorxurdum. İstəmirdim qrantamyotla bizi partlatsınlar. Ermənilərin vəhşiliyindən, əsirliyin dəhşətlərindən xəbərim yox idi axı.

Heç yadımdan çıxmır. Biz yol gələndə kolun dibində bir az oturmuşduq ki, dincələk. Bu zaman əsir götürülmüş başqa bir dəstədən Ramilə adlı bir qadın qaçıb gəlib bizə qoşuldu. Onun qucağında körpə uşağı Samiri vurmuşdular. Uşaq qan içində idi. Anası bağına basıb yalayırdı.

Bir az dincəlib yolumuza davam etdik. Səhər Naxçıvanik yaxınlığında bizi gülləyə tutdular. Güllə yağış kimi yağırdı. Adam az qalırdı dəli olsun. Qonşumuz Zərif xala uşaqlarını harayladı. Güllə düz beynindən dəydi. Yerindəcə keçindi. Əbülfət vardı. Polisdə işləyirdi. Onun da meyiti yerə sərili idi. Elə harasa qaçıb canını qurtarmaq istəyirdin. Xalam qızı Xumar meyitlərin arasında yaralı uzanmışdı. Zarıyırdı. Sonra onu Milli Ordu əsgərləri çıxarmışdı. Sonra baldırına qəlpə dəydi. Cəmilə xalam məni sürünə-sürünə apardı. Çox qan itirmişdim. Ağdam xəstəxanasına apardılar. Fevralın 26-da gecə ermənilər Ağdam xəstəxanasını güclü atəşə tuturdular. Məni Ağdam xəstəxanasından Bərdə xəstəxanasına apardılar. Atam Vəzir, 16 yaşlı

bacım Samirə də Naxçıvanıkdə yaralanmışdı. Biz 1-2 ay xəstəxanada yatdıq».

...Bu qaniçənliyin ən müdhiş mənzərəsidir: ana qucağında qan içərisində olan körpəsinin qanını yalayır!

Abışova Aynurə Vəzir
qızı indi Naftalan rayonu,
Goran sanatoriyası, ev 34-də
qalır. 2 uşaq anasıdır.

«ONU APARMIRAM»

HÜSEYNOVA RƏVANƏ
ƏLÖVSƏT QIZI

Təvəllüdü: 22 avqust 1989-cu il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... 7-8 yaşına kimi çox şeyi xatırlayırdım. İndi bəzi şeylər gözümün qabağına gəlir. Anam məni belinə bağlamışdı. Gedirdik. Acından ağlayırdım. Məndən böyük «qardaşım Anar özü gedirdi. Yolda anam ağaca ilişdi. Anar nə qədər elədi aç bilmədi. Orada çox qaldıq. Sonra atam gəlib bizi ağacdən açdı. Bir də o heç yadımdan çıxmır ki, anam məni belindən açıb yerə atdı. Ayaqları donmuşdu. Yeriyə bilmirdi. Dedi: «Onu aparmıram». Anarın əlindən tutub getmək istəyirdi. Anar getmədi. Qaçıb gəlib məni qucaqladı. Ağladı. Dedi: «Bəs mənim bacım kim olacaq?» Atam məni kürəyinə şəllədi.

Bizi bir evə gətirdilər. Matan adlı arvadın oğlanlarını aparırdılar. O, qışqırırdı. Orada mənə erməni arvadı peçenyə gətirmişdi. Yedim. Qucağına alıb aparmaq istəyirdi. Anam qoymadı. O, erməni arvadı mənə buğda da vermişdi».

...Anasının kürəyinə şəllənmiş körpə... Xocalı uşaqlarından söz düşəndə yalnız bu lövhəni gözlərinizin qarşısına gətirin!

Hüseynova Rəvanə Ələvsət qızı indi
Naftalan rayonu, Qarabağ sanatoriyası,
korporus 14, otaq 19-da qalır.
Tel: (+02-55) 2-18-02 (ev)
(050) 676-39-46 (mob)

HƏYATINI BABASI XİLAS ETMİŞ KÖRPƏ

**QULİYEV EMİL
ƏKBƏR OĞLU**

Təvəllüdü: 1988-ci il 1 sentyabr
Doğulduğu yer: Xocalı

«Heç nə xatırlamıram. Amma bilirəm ki, həyatımı babam Teymur xilas edib. Həmin gecədən söz düşəndə evdən çıxıram. Mənə çox pis təsir edir. Anamın əzablarına dözə bilmirəm».

Quliyev Emilin anası Məmmədova Mətanət Teymur qızının dedikləri: «... Anamgildə idim. 7 yaşlı qızım Sevinc, 3 yaşlı oğlum Emil yanımdaydı. Gecə saat 12-də evdən çıxdıq. Emili atam çaydan keçirdi. Meşədə də atamın qucağında idi. Qardaşım Nizami də hərdən Emili atamdan alırdı. Səhər tezdən Naxçıvanik yolunda atışmaya düşdük. O qədər dəhşətlər görmüşəm ki... Əlif Hacıyev yanımda öldü. Zamini – çox vaxt Füzuli deyirdilər – vurdular. Bağırova Şölə, Əli kişinin gəlininin atası İslam və anası Səhər, Nuridənin oğlu Səxavət... Hansını sayım? Nuridə oğlunun meyitini kürəyindən açmadı...

Bir az sonra Şöhlətin qızını vurdular. Şöhlət qızını bağına basıb gətirirdi. Sonra gətirə bilmədi. Əmisi Həsənbəlanın, bibisi Pərvanənin meyitlərinin yanına qoydu. Emil atamla birgə, Sevinc mənim yanımda idi. Qardaşım Nizami bizdən ayrı düşmüşdü. Atam ayağından yaralandı. Güllə mənim qolumdan dəydi. Bu zaman qışqırdım. Məndən 5-6 metr irəliddə qaçan qızım Sevinc qışqırığıma geri dönüb mənə sarı qaçmağa başladı. Yıxıldı... Elə bildim ayağı meyitlərə ilişib yıxıldı... Güllə qarın nahiyəsini dəşik-dəşik etmişdi. Şamil müəllim vardı. O, Sevinci qucağına aldı. Qardaşım uzaqdan Sevincin yaralandığını görüb köməyə gəldi. Şelliyə çataçatda idik. O, bizi Şelli camaatına təhvil verib geriye – yaralılara köməyə getdi. 3 yaşlı Emili atam xilas etdi... Sevinc fevralın 27-də dünyasını dəyişdi».

...Bu dəhşətləri insan təxəyyülü heç vaxt yarada bilməz. Xocalılar

isə onu həyatda yaşayıblar.

Quliyev Emil Əkbər oğlu
 indi Naftalan rayonu, Goran
 sanatoriyası, korpus 6, otaq
 6-da qalır.
 Tel: (+02-55) 2-30-92 (ev)
 (055) 760-53-54 (mob)

ÇAYI KEÇƏNDƏ AYAQQABILARIMI SU APARDI...

**ƏZİZOV RƏMİN
 İBRAHİM OĞLU**

Təvəllüdü: 22 mart 1978-ci il
 Doğulduğu yer: Xocalı

«... Fevralın 25-i axşam evdə idim. Anam, bacılarım Vəsilə, Rahidə, qardaşlarım Elman, Seymur da evdə idi. Dayımgil də bizə gəlmişdi. Atamın dostu Muradxan bizi çağırdı. Güclü atışma baş verdi. Yığılıb Təvəkkül dayıgilə getdik. Evdə yox idilər. Məhəlləmizin yuxarısında yaşayan Ələsgər müəllimgilə getdik. Orada adam çox idi. Dedilər, meşə ilə Ağdama qaçmalıyıq. Çayı keçəndə ayaqqabılarımı su apardı. Ayaqyalın qaldım. Ayaqlarım donurdu. Sonra hiss etmədim. Alışdım. Səhərə yaxın atışma düşdü. Anamgildən ayrı düşdüm. Güllə yağış kimi yağdı. Qaçay dayının oğlu Tahirin meyitinin altında gizləndim. Yaxınlıqda xəndək vardı. Meyitin altından çıxıb özümü xəndəyə saldım. Orada xocalılardan Səlim, Əlizamin, Səidə, Valeh – 13 nəfər adam vardı – qalanlarının adı yadımdan çıxıb. Xəndəkdə bizim başımızın üstünü 7 əli avtomatlı erməni kəsdi. Onlardan 5-i bizi avtomatın qabağına salıb Əsgərana apardı. Yolda qadınların qızılıramı aldılar. Bizi Əsgəran körpüsünün üstündə üzüstə 2 saata yaxın uzandırdılar. Əsgəran kənd camaatı bizə ermənicə söyür,

daş atırdı. Sonra bizi durquzub Əsgəran türməsinə gətirdilər. Məni əvvəlcə kişilərin kamerasına saldılar. Sonra uşaq olduğuma görə qadınlara kamerasına keçirdilər. Əsirlərə su daşıyırdım. Bir dəfə su gətirəndə yolda ermənilər məni döydü. Sonra soruşdular: «Adında neçə hərf var?». Dedim: «Beş». İri bir çörək parçası verdilər və dedilər ki, biz beşə qədər sayınca yeməsən, səni güllələyəcəyik. Çörəyi tez yemək istədim. Boğuldum. Ermənilər gülüşdülər. Əsirləri gündə 3-4 dəfə döydürdülər. Milli Ordu əsgərlərini seçib apardılar. 2-3 dəqiqədən sonra atəş səsi gəlirdi...

Su gətirməyə gedəndə zibilliyin yanından keçirdim. Orada Səlimi, Vasifi güllələmişdilər. Hüseyinin meyitini də yerdə gördüm...

Bizim kamerada 50-55 qadın-uşaq olardı. Bir dəfə bir qızı aparmaq istədilər. Həmin qızın anası, bacısı da əsirlikdə idi. Onların üçü bir-birinə sarındı. 3 erməni onları ayıra bilmədi. Gedib köməyə daha 2 nəfər erməni saqqallısını çağırıdılar. 5 erməni kişisi bir-birinə sarınmış ana və qızlarını zorla bir-birindən ayırdı. Qızlardan birini apardılar... Anasının ürəyi getdi...

Bir gün gecə saat 4 idi. Kameramıza bir erməni girdi. Dedi: «Mən Yerevan ermənisiyəm. Səni səhər aparıb Yerevanda başını kəsəcəm...». Yerevan erməniləri lap qəddar olurdu. Qorxudan tirtir əsirdim... Səhər tezdən məni dəyişdirdilər. Evə gələndə bildim ki, artıq martın 3-dür...».

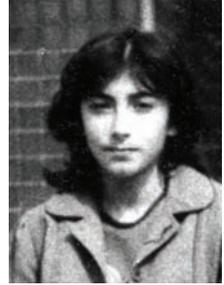
...Azərbaycanlıların başını kəsmək ermənilər üçün «yeni iş» deyil. Tarix boyu onlar o qədər başlar kəsiblər ki.

Əzizov Ramin İbrahim oğlu
indi Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyasında, korpus 14, otaq
13-də qalır.
Tel: (055) 634-92-51 (mob)

O GECƏ TANRININ MÖCÜZƏSİNƏ RAST GƏLDİM**CƏFƏROVA XƏYALƏ
HÜMBƏT QIZI**

Təvəllüdü: 20 aprel 1981-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Atam Hübət, dayım İsaq Xocalının müdafiəsində idi. Həmin gecə Yunis babamgilin zirzəmisində idik. Babam, nənəm, anam, mən, qardaşım Amil, Emil, bir də şikəst xalam Züleyxa. İsaq dayı ermənilərin Xocalıya girdiyini biləndə, bizi çıxarmaq üçün evə gəlmişdi. O, qoca ata-anasına kömək edirdi. Anam qardaşlarımın əlindən tutmuşdu. Şikəst xalam yeriyə bilmirdi. O, zirzəmidə qaldı... Ondan indiyəcən xəbər yoxdu... Zirzəmidən çıxıb beş mərtəbəli evə qaçdıq. Adam çox idi. Ermənilər beşmərtəbəni atəşə tutmağa başladılar. Yuxarı mərtəbələri vuranda aşağı, aşağı mərtəbələri vuranda yuxarı qalxırdıq. O qədər qalxıb düşmüşdük ki, qıçlarımızda hey qalmamışdı. Bizimkilər beşmərtəbənin damında mövqe tutduqlarından ermənilər binaya soxula bilmirdi. Bizimkilərdən kimsə beşmərtəbənin həyətindəki Tofiq Hüseynovun «Villis» maşınından patron gətirdi. Tofiq Hüseynov özünü qrantamyotla partlatmışdı ki, əsir düşməsin.

Beşmərtəbədən səhərə yaxın çıxdıq. Bizimkilərdən 1-2 nəfər erməniləri azdırmaq üçün başqa istiqamətə gedib atəş açdı. Ermənilər o istiqaməti atəşə tutdular. Elə bu zaman biz binanı tərk edib meşəyə qaçdıq. Bizimlə 5-6 rus əsgəri də vardı. Onlar 366-cı alaydan qaçıb bizə tərəf keçmişdilər. O rus əsgərləri bir qadının ekiz uşaqlarını qucaqlarına aldılar. Naxçıvanıq yaxınlığında bizim dəstə də gülləbarana düşdü. Güllə anamın paltarını deşib, Şöhlət dayıya dəydi. O, qaldı. Ata babam Müseyib də orada öldürüldü. Camaat pərən-pərən düşdü. Nənəm, dayım bizdən ayrı düşdü. Dəstəmizdə 10 nəfər vardı. Atam, anam, mən, qardaşlarım, 2 rus əsgəri, Qiyas dayı, bir də Milli Ordunun əsgərlərindən İlham və Şaiq. Dəstəmiz yola düşdü. Bir kəndə yaxınlaşanda bizi Azərbaycan dilində səslədilər. Onların ləhcələrindən erməni olduğunu bildik. Getmədik. Geri döndük. Xeyli

yol getmişdik, qardaşım Emil anamın qucağında dondu. Atam anama kömək edə bilmirdi. Onda ağır silah vardı. Anama dedi ki, Emili qoyaq gedək. Anam razılaşmadı. Dedi: «Ölüsünü kürəyimə şəlləyin». Atam donmuş Emili anamın kürəyinə sarıdı. Onun ağzından köpük gəlirdi. Şellidə donu açıldı.

Bütün gecəni yol getdik. Meşədə bir kişiye rast gəldik. O, bizi tanımışdı. Qışqırırdı: «Mən, Usubov Ədalətəm». O da bizə qoşuldu. Xeyli xocalıların əsir götürüldüyünü ondan öyrəndik. Yerimək zülm idi. Şaxta adamı kəsirdi. Dağın başına çıxanda bir kənd gördük. İşıqları yanırdı. Milli Ordunun əsgərlərindən kimsə erməni kəndi olduğunu desə də, atam bu yerləri yaxşı tanıdığından «Ağdamın Şelli kəndidir» dedi.

İşiq gələn tərəfə getdik. O kənd Şelli idi. Gecə meşə ilə gələn camaatın xocalılar olduğunu bilən Milli Ordunun əsgərləri Şellidən bizə Sarı köməyə gəldilər. Artıq heç kim yeriye bilmirdi. Hamımızı qucaqlarına alıb apardılar. Tanrının bir möcüzəsinə də rast gəldim. Qardaşım Emilin donu açıldı».

...Həmişə işiq gələn tərəfə gedin. Tanrı ən ağır anlarda öz işığını əsirgəmir.

Cəfərova Xəyalə Hübət qızı
indi Naftalan rayonu, Şirvan
sanatoriyası, otaq 431-də qalır.
İki övlad anasıdır.
Tel: (+02-55)2-13-18 (ev)

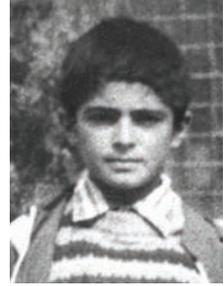

XATİRƏLƏRİN ÖZ DƏHŞƏTİ VAR

CƏFƏROV EMİL HÜMBƏT OĞLU

Təvəllüdü: 7 may 1983-ci il
Doğulduğı yer: Xocalı

CƏFƏROV AMİL HÜMBƏT OĞLU

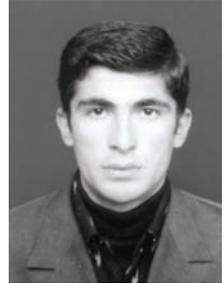
Təvəllüdü: 20 may 1982-ci il
Doğulduğı yer: Xocalı

Emilin, Amilin və Xəyalənin anası Xocalı faciəsi zamanı meşə ilə yol gələn uşaqlarının şəklini bizə versə də, Xəyalə ilə söhbətimiz alındı. Emil və Amil isə o gecənin faciəsini yenidən yaşamaq istəmədilər.

...O gecənin dəhşətini xatırlamaqdan qaçmaq olar, amma yaddan çıxarmaq ki, mümkün deyil?!...

Cəfərov Emil Hümbət oğlu və
Cəfərov Amil Hümbət oğlu
Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyasından qalırlar.
Tel: (+02-55)2-13-18 (ev)

GÖRDÜKLƏRİMİ HEÇ ZAMAN UNUTMARAM

**ƏLİYEV RAMAN
VİTALİ OĞLU**

Təvəllüdü: 4 dekabr 1984-cü il
Doğulduğı yer: Xocalı

«Gecə idi. Saat 10-11 radələri olardı. Cəmilə xalamgildəydik. Bizim ev Bozdağın ətəyində olduğundan Noraguhdan ermənilər tez-

tez atəşə tuturdu. Fevral ayı girəndən öz evimizdə yaşaya bilmirdik. Atam, əmim Vadim Xocalının könüllü müdafiəsində idilər. Atam əmimlə gəldi ki, yığışın, ermənilər Xocalıya girib. Evdən çıxdıq. Camaat çöldə idi. Qaçırdılar. İnsanların çoxu yüngül paltarda idi. Meşədə donanlar da elə onlar oldu. Çayı keçib Kətik meşəsinə girdik. Böyük qardaşım Ramin özü gedirdi. Əlimdən gah anam, gah atam tutsa da, mən də özüm gedirdim. Meşədə atışma zamanı anamdan ayrılırdım. Sonra yenə tapışdıq. Anam Ətrabə yaralanmışdı. Atam onu kürəyinə alıb sürünürdü. Əmim Vadim də atama kömək edirdi. Anam atama yalvarırdı ki, məni qoy, uşaqları götür, qaç. Atam razılaşmırdı. Mən də istəmirdim anam qalsın meşədə.

Bir kök qadın vardı. Atışma zamanı bilmirəm güllə harasından dəymişdisə, ağızından qan fışqırırdı. Bizim – mənim, anamın da üstünə töküldü. Mariya xalamın 13-14 yaşlı qızı Elnarə meşədə itdi...

Biz Ağdam tərəfə keçə bildik. Anamı xəstəxanaya apardılar. Sonra Bakıya -Semaşko xəstəxanasına apardılar. Əvvəl ayağını kəsmək istəsələr də, bir neçə ay müalicə alması oldu. Gördüklərimi heç zaman unutmaram. Qan yaddaşıma yazılıb. Xocalı faciəsi zamanı 8 yaşım vardı, indi 23 yaşım var. 83 yaşında da bizə qarşı törədilmiş vəhşiliyi unutmayaçağam».

...Unutmamaq! Bu faciədən bizə qalan dərs oldu.

Əliyev Raman Vitali oğlu indi
Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, otaq 309-da qalır.
Xüsusi təyinatlı polis dəstəsində
polis serjantıdır.

HAMIMIZ BİR DƏHŞƏTİN ŞAHİDİYİK

**ƏLİYEV RAMİN
VİTALİ OĞLU**

Təvəllüdü: 20 fevral 1983-cü il

Doğulduğu yer: Xocalı

**ƏLİYEV AMİL
VİTALİ OĞLU**

Təvəllüdü: 11 avqust 1981-ci il

Doğulduğu yer: Xocalı

Həmin gecə Xocalıdan çıxanda Ağdama gələne kimi ailəmizlə bir olmuşuq. Qardaşımız Ramanın danışdıqları elə bizim də başımıza gəlib. Eyni hadisələrin şahidiyik.

Əliyev Ramin Vitali oğlu və Əliyev Amil Vitali oğlu indi Naftalan rayonu, Qarabağ sanatoriyası, ev 309-da qalırlar.

Tel: (+02-55) 2-16-85 (ev)
(050)514-49-47 (mob)

MEHDİDƏN BAŞQA SAĞ QALAN OLMADI

**HƏSƏNOV RAMİN
QARYAĞDI OĞLU**

Təvllüdü: 25 iyul 1981-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Anamın dayısı Kazımğilin evinin zirzəmisində idik. Dayılarım Natiq, Yamən, Firdovsi, xalam qızı Nəzakət və başqa qohumlarımız da orada idi. Ana babam İsa gəldi ki, bəs ermənilər Xocalıya giriblər. Təxminən 11-i keçmiş olardı. Evdən çıxıb üzü aşağı yürüdük. Millət birbirinə qarışmışdı. Anamı, mənı, dayım uşaqları Elçin, Elgiz, Mehdi dayım kürəyində çaydan keçirdi. Firdovsi dayım yaralı idi. O, fevralın 21-də Xocalını müdafiə edərkən Noraguh istiqamətindəki postda yaralanmışdı. Ona görə də bizimlə gedə bilmirdi. Dedi: «Siz qabaqda gedin. Mən gələcəm». O biri dayılarım da bizdən ayrı düşmüşdü. Hey gedirdik. Bələdçimiz yox idi. Xocalıdan 12 gün əvvəl işğal edilmiş Quşçular kəndinə gedib çıxdıq. Meşədə azmış Quşçular camaatı da bizə qoşuldu. 4-5 gün eləcə meşədə fırlandıq. 5-ci və ya 6-cı gün Şeliyyə yaxınlaşdıq. Bizim dəstədə olan uşaqlardan çoxu acından, soyuqdan öldü. Ölən uşaqları meşədə qoydular. Onların üstünə ya ağac şaxları örtürdülər, ya da qarı aralayıb altına soxurdular. Yanımda bir qadına güllə dəydi. Kürəyinə uşağını şəlləmişdi. O qadının yoldaşı onun kürəyindən uşağı açıb götürdü. O qadın da orada qaldı... Bir oğlana güllə ağızından dəydi. Qan fişqırırdı. O da meşədə qaldı. Biz gedirdik. Şelli kəndinə sarı. Orada şumluq deyilən yer vardı. Çoxlu meyitlər, qarın üstündə topa-topa qırmızı ləkələr vardı. Yamən dayım artıq bizimlə idi. Burada qırğın olduğunu söylədi. Gecə idi. Şelliyə lap yaxınlaşanda, Yamən dayım atəş açdı ki, Şelli camaatı duyuc düşüb, köməyə gəlsin. Elə də oldu. Elə bil camaat bizi gözləyirmiş. Artıq tam taqətsiz idik. Şelli postuna çatanda bəlkə yarım vedrə su içdim. Beş-altı gün meşədə bir damcı da qar yeyə bilməmişdim. İstəyirdim yeyəm, boğulurdum. Şellidə bir cavan oğlan bizi evinə apardı. Orada da xeyli çay içdim. Ancaq bir tikə yemək yeyə bilmədim. İndi də

inana bilmirəm sađam. Bunu möcüzə hesab edirəm. Xocalıda – evdən çıxanda sanki güllədən yağış yağırdı. O güllələrdən biri məni tutmadı. Güllələr qulağımın dibindən, başımın üstən vıyıldaırdı. İndi də o vıyıltı məni rahat buraxmır. Xocalı dəhşətini unutmaq mümkün deyil. Dayım Firdovsi, yoldaşı Heyran, uşaqları Elçin, Eldəğizdən hələ də xəbər yoxdu... Ailənin yeganə sađ qalan üzvü Mehdidir. Bizdə yaşayır. Hər dəfə Mehdiyə baxanda anam ölüb dirilir.

Şellidən bizi səhər açılarda Ağdama gətirdilər. Vaqon «xəstəxanaların» birində yerləşdirdilər. Oranı da ermənilər atəşə tutdu. Sonra Bakıya – Semaşko xəstəxanasına gətirildik. Ayaqlarımı don vurmuşdu. Anam Rəhilənin ayaq barmaqlarını kəsdilər».

...Onların hamısı sađ qalmalarını möcüzə hesab edir...

Həsənov Ramin Qaryađdı ođlu
indi Goranboy rayonu, Aşağı
Ağcakənd qəsəbəsi, mənzil 314-də
qalır. Bir övladı var. Xocalı şəhər
xəstəxanasında sürücü işləyir. Tel:
(+0234) 74-7-20 (ev)
(050) 713-36-96 (mob)

MƏN NİFRƏT ÜSTÜNDƏ KÖKLƏNMİŞƏM

**ABIŞOV TURAL
BƏHMƏN OĐLU**

Təvəllüdü: 6 iyul 1977-ci il
Doğulduđu yer: Xocalı

«Fevralın 25-dən 26-na keçən gecə saat 10-da evə gəldim. Heç yarım saat keçməmiş şiddətli atışma başladı. Aramsız pulemyot atəşinin ardınca Xocalı raket, top atəşlərinə tutuldu. Dərhal anladıq

ki, bu, həmişəki döyüş deyil. Ağır texnikanın uğultusu, atəş səsləri dəhşətli vahimə yaratmışdı. Evdən qaçdıq qonşumuz Rəhimgilin zirzəmisinə. Rəhim xəbər gətirdi ki, ermənilər şəhərə girib. Qaçıb beş mərtəbəyə doluşduq. Adam həddən artıq çox idi. Bəlkə də 300-dən çox idi. Əksəriyyəti qadın, uşaq, qoca idi. Ailələrini qorumaq üçün döyüş mövqeyindən gəlmiş əli avtomatlı 10-15 kişi beşmərtəbədəki insanların dəstələrə bölünməsi, Ağdam istiqamətinə getməsi planını cızdılar. Elə də etdik. Qarqarı keçib meşəyə girdik. Bizim dəstəyə Zamin bələdçilik edirdi. Qorxurdum. Bütün bədənim əsirdi. 8 yaşlı qardaşım Sadiq anamın yanında idi. Hərdən də mən ona kömək edirdim. Biz dəstənin önündə idik. Yolu keçmişdik ki, dəhşətli gülləbaran başladı. Ermənilər Xocalı sakinləri üçün «təhlükəsiz» qoyduqları yeganə yolda – ermənilər Xocalı sakinlərinin meşə ilə qaçıb buradan Ağdama pənah aparacaqlarını bildirdilər – əvvəlcədən quraşdırılmış istehkamlardan dinc əhalini pulemyot atəşinə tutdular. Asfalt yolu biz ilkin olaraq keçdiyimizdən arxadakı dəstə pərən-pərən düşdü. Yadımdadır, bir uşağı anasının belində vurmuşdular. Uşaq ölmüşdü. Qadına nə qədər edirdilər uşağı aç tulla, özün qaç, qadın dimdik gəlirdi. Deyəsən havalanmışdı.

Hadisədən 4-5 gün sonra Ağdam məscidinə meyitlər gətirmişdilər. Qulağı, ayağı, qolu kəsik meyitlər gördüm orada. Gözü çıxarılmış, baş dərisi soyulmuş meyitlər də vardı. 2 nəfəri arxa-arxaya bağlayıb yandırmışdılar. Onların meyidi bir-birinə yapışmış qurumuşdu. Nifrət edirəm ermənilərə!».

...Nifrət! Bu Tanrıdan gələn səda deyil. Onu insanlar yaradırlar.

Abışov Tural Bəhmən oğlu
indi Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, otaq 206-da
qalır. Xocalı şəhər polisində
serjantdır.

Tel: (+02-55)2 -27-04

İNDİ DƏ ŞİMŞƏK ÇAXANDA, ELƏ BİLİRƏM HƏMİN DƏHŞƏT YENİDƏN BAŞ VERƏCƏK

**MƏMMƏDOV FƏRMAN
QƏZƏNFƏR OĞLU**

Təvəllüdü: 2 oktyabr 1982-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Fevralın 25-dən 26-na keçən gecə bibimgilin alt evində idik. Oranı atəş tutmurdu. Bibim, qonşuları və bizim ailə səhər saat 6-da evdən çıxdıq. Beşmərtəbəyə getdik. Orada adam çox idi. Bizi gülləyə tuturdular. Qiyas dayının oğlu Elşadın meyidi beşmərtəbənin damında qaldı. Atası bilmədi ki, oğlu öldürülüb. Hava qaranlıqlayanda beşmərtəbədən qaçdıq Bozdağa tərəf. Meşədə ilk atışmada dəstə pərən-pərən düşdü. Bizim dəstədə 11 nəfər vardı. Anam, mən, bibim, əri Yelmar, oğlu Zahid, Məhluqə xala və 4 oğlu, bir də qonşumuz Mobil. Meşədə azmışdıq. Getdiyimiz yerə bir də gedirdik. Gecə yarısı bir kəndə yaxınlaşdıq. Acından ölürdük. Sevinirdim ki, indi çörək yeyəcəm. Kəndin girəcəyində bir evin qapısını döydük. Ev sahibi lampanı yandırdı. Sonra hay salmağa başladı ki, “törklər” gəlib. Başa düşdük ki, erməni qapısı döymüşük. Tez qaçdıq. Dəstəmizdən bir nəfər, deyəsən adı Mirzə idi – qorxudan şoka düşdü. Orada qaldı. Biz meşəyə qaçdıq.

Duman idi. Anamın əlindən yapışmışdım. Əlimi belə görmürdüm. Kol-kosa ilişə-ilişə gedirdik. Birdən duman çəkildi. Gördük ki, hər yan tank, erməni saqqallıları... Onlar bizim dumanda azdığımızı başa düşüb qəhqəhə çəkdilər. Anam Məhluqə xalanın oğlu İlqara dedi ki, bala, mənə də, ananı da – dəstəmizdə elə 2 qadın vardı – öldür, qoy ermənilərə əsir düşməyək. İlqar əvvəl duruxdu. Sonra avtomatını qaldırdı ki, anasını və mənə anamı vursun. Bu dəm ermənilər atdı. İlqar karıxdı. Avtomat əlindən yerə düşdü. Ermənilər dəstəmizdəki Zahidin ayaqlarını pulemyot atəşinə tutdular. Qarın üstü qıpqırmızı oldu. Zahid öldürüldü. Bizi tutdular. Soyundurub üst-başımızı axtardılar. Ayağım şişmişdi. Ayaqqabılarım çıxırdı. Zorla çıxarıb içinə baxdılar. Anamın bütün qızıklarını aldılar. Bizi

Əsgəran türməsinə apardılar. Türmə qadın, uşaqla dolu idi. Bəlkə də 200 nəfər olardı. Türmədə ağ gödəkçəli bir qız vardı. Onu ermənilər aparmaq istəyəndə getmədi. Ermənini itələdi. Saçından tutub sürüyüb apardılar... Onu aparanda mən ağladım. Anama deyirdim ki, gəl gedək buradan. Ağladığımı görən erməni mənə döyməyə başladı. Dubinka ilə kürəyimdən vururdu. Qışqırırdım. Anam özünü üstümə atdı. Anamı da başladılar döyməyə. Bütün bədənimiz gömgöy oldu. O dubinkaların qaraltısı 5-6 ay bədənimizdə qaldı. Hələ də böyrəklərimdə dubinka ağrısı hiss edirəm. Bizə verilən qupquru çörəyin içində şüşə qırıntıları olub. Mədəm də sıradan çıxıb. Əsirlikdən qurtarandan bu günə kimi anam da, mən də müalicədəyik. Əsirlikdə neçə gün qaldığımı bilmirəm. Bizi bir erməni meyidi ilə dəyişdirdilər. Əsgəran türməsindən ilkin olaraq anam, mən, qonşumuz Kamil dayının 5 yaşlı oğlu Məhəmməd, bir də Fatma xalanın 2 uşağını çıxardılar. (Fatma xala və onun həyat yoldaşından indiyəcən xəbər yoxdu) Bizi Ağdama – Qaraağacı qəbiristanlığına gətirdilər. Dəyişildiyimizə inanmırıdım. Anam qaçmağa başladı. Milli Ordunun əsgərləri anamı tutub inandırdılar ki, o, əsirlikdən qurtarıb. Anam qışqırırdı: «Əsgəran türməsi qadın və uşaqla doludur». Bizimlə dəyişiləcək meyit erməni böyüklərindən birinin qardaşı idi. Allahverdi Bağirov dedi ki, Əsgəran türməsində bu qadının gördüyü bütün əsir qadın və uşaqlar gətirilməzsə, meyit verilməyəcək. Bütün gecə Ağdam xəstəxanasına əsirlər daşıdılar. Bizim çarpayımız pəncərənin qabağında idi. Anama dedim: «Keçək dibdəki çarpayına. Ermənilər raket atar, pəncərədən üstümüzdə düşər. Çox qorxurdum. İndi də şimşək çaxanda elə bilirəm, Xocalı faciəsi başlayır. Tez evə girirəm...»

*...Dəhşətli xətirə kabus kimidi, səni hər yerdə və hər an izləyir...
Bunu xocalılardan yaxşı bilən yoxdu.*

Məmmədov Fərman Qəzənfər oğlu
İndi Bakı şəhəri, Əzizbəyov rayonu,
Mərdəkan qəsəbəsi, Sülh düşərgəsi, ev
17-də qalır. İşsizdir.
Tel: 454-98-53

ONUN AĞZINI QAPAYIRDIQ Kİ, AĞLAMASIN**ABIŞOVA AYGÜN
EYVAZ QIZI**Təvəllüdü: 21 may 1990-cı il
Doğulduğı yer: Xocalı

Təbii ki, heç nə xatırlamır. Anası Şəfiqə Aslanovanın dedikləri: «Xocalıdan üç körpə ilə çıxdım. Aliyə 11, Aynur 6, Aygün yaşyarım idi. Aygün qucağında hey ağlayırdı. «Pəpə» istəyirdi. Qar verirdim, yemirdi. «Mənə pəpə ver» deyib qışqırırdı. Dəstəmiz Aygünün ağlamasından narahat olurdu. Özüm də qorxurdum. Ermənilər səs eşitsəydi, yerimizi biləcəkdı. Ağzını yumdum. Uşaq gömgöy göyərdi. Yoldaşımın dayısı oğlu Baxış gəlib uşağın ağzından əlimi çəkdi. Dedi: «Bir də uşağın ağzını yumsan, səni güllələyəcəm». Əynindəki pəncəyi çıxarıb Aygünü bükdü. Aygünü kürəyimə şəllədim. Deyəsən, Aygünün yeri isti oldu. 3 gün meşə ilə yol getdik. Meşədə 6 yaşlı qızım Aynur azdı. Aynuru tapınca bir Allah bilir nə çəkdim. Duman idi. Getdiyimiz yolu bir də gedirdik. Naxçıvanıq yaxınlığında bizdən əvvəlki dəstəni qırmışdılar. Hər yan meyit idi.

Ağdam camaatı meşədə xocalıların olduğunu bilirdi. Bizə köməyə gəldilər. Artıq Aliyə donmuşdu. Qaynım oğlu Niyaməddin onu qucağında gətirirdi. Onu İlham adlı bir oğlan Niyaməddindən alıb bizi öz evinə apardı. Uşaqlara çay içirdi. Aliyəni peçin qırağında uzandırdı. İlham gedib-gəlib başını Aliyənin sinəsinə qoyur, sonra otaqda əlləri qoynunda var-gəl edirdi. Heç nə başa düşmürdüm. Keyimişdim. İlham yenə Aliyəyə yaxınlaşdı. Bu dəfə qışqırdı: «Nəfəs alır!». Sən demə isti vurub, Aliyənin donu açılıb... Uşaqların 3-ü də uzun müddət müalicə aldı».

...Bu xatirəyə birçə cümləlik də olsun şərh verməyə dəyərmə?

Abışova Aygün Eyvaz qızı indi
Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, korpus 15, otaq 231-də
qalır. Xocalı 1 sayılı şəhər məktəbinin
11-ci sinfində təhsil alır.
Tel: (+02-55) 2-31-59 (ev)
(055) 625-97-91 (mob)

ƏMZYİ AĞZINDA ƏRİMİŞ QIZCIĞAZ

**ABDULLAYEVA XƏYALƏ
İLHAM QIZI**

Təvəllüdü: 1990-cı il 10 oktyabr
Doğulduğu yer: Xocalı

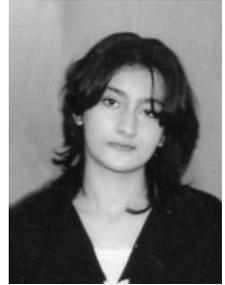
Təbii ki, heç nə xatırlamır. Anası Abdullayeva Sənəm deyir: «Xocalıdan 25 fevral saat 11-də çıxdıq. Xəyalə qucağımda yaşyaram, Vüsalənin də 5 yaşı vardı. Bilmirdim hansının səsini kəsim. Yoldaşım Xocalının müdafiəsində idi. Atamgilin dəstəsi ilə gedirdim. Atam Həsən, anam Göyçək, bacılarım Lətafət, Xədicə, bir də qardaşım oğlu 9 yaşlı Ruslan. Əynimiz yalın idi. Bütün Xocalı camaatı çayın qırağına toplaşmışdı. Meşədə azmışdıq. Dəstəmiz qoca, qadın, uşaqlardan ibarət idi. Ailəmiz dəstədən geri qaldı. Xalam Zabella, iki məshəti türkü də bizimlə idi. Gedə bilmirdik. Fevralın 26-sı axşam anamın ürəyi partladı... Gözlərini özüm yumdum... Gedirdik. 27-si fevral dumanlı hava idi. Yenə gedirdik. Bilmirdik hara. 27-si fevral günorta 16 yaşlı bacım Lətafət dondu. Onun da gözlərini özüm yumdum... Bunları danışdıqca həmin anları təzədən yaşayıram.

Xəyalə kürəyimə şəllənmişdi. İnanırsınızmı, bu uşaqdan meşədə olduğumuz o 3 gün ərzində bircə dəfə də olsun səs çıxmadı. Elə bilirdim ölüb. Tanrının möcuzəsidir bu. Yaşayırmlıq uşaq meşənin şaxta-boranına 3 gün dözsün. Gedirdik məlum olmayan istiqamətlərə. Artıq Xəyaləni belə daşımağa gücüm çatmırdı. 28 fevralda atam dondu. Onun da gözlərini özüm bağladım...

Fevralın 28-də Dəhrəz ya da Pircamal kəndinin yaxınlığında əsir götürüldük. İri bir dama gətirdilər bizi. Xəyalənin ağzından əmziyi çıxara bilmirdim. Uşaq əmziyi o qədər sormuşdu ki, əmzik nazilib ağzında ərimişdi. Sonra dəyişildik. Xəyalə şişmişdi. Özüm, uşaqlarım düz 5 ay Bakıda müalicə aldıq. 3 ay da İranda müalicə olunduq. Bacım Xədicənin ayaqlarını kəsdilər. İndi Xəyalə 11-ci sinifdə oxuyur».

...Hərdən adama elə gəlir ki, bu körpə doğmalarının gözlərini bir-bir yuman anasının sitəmini duyub...

Abdullayeva Xəyalə İlham qızı
İndi Bakı şəhəri, Əzizbəyov
rayonu, Mərdəkan qəsəbəsi, Günəş
sanatoriyası, otaq 26-da qalır.
Tel: 554-25-63

MƏNƏ O GÜNLƏRDƏN SUAL VERMƏYİN!

**ABDULLAYEVA VÜSALƏ
İLHAM QIZI**

Təvəllüdü: 8 noyabr 1987-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«O günləri xatırlamaq istəmirəm» deyib gülbalası Cəlali qucağına alıb otağı tərək etdi. Anası Sənəm deyir ki, o gecə 5 yaşlı Vusaləni xalası Xədicə qucağında gətirirdi. Və xalasının ayaqları kəsildiyindən Xəyalə özünü günahkar bilib əzab çəkir.

Vusalə, günahkar sən deyilsən!

Abdullayeva Vusalə İlham qızı
indi Bakı şəhəri, Əzizbəyov
rayonu, Mərdəkan qəsəbəsi, Günəş
sanatoriyası, otaq 26-da qalır.
Tel: 554-25-63

«ANASIZ QALDIĞIMI SONRA BİLDİM»

**QULİYEVA (ƏZİZOVA) RAHİDƏ
İBRAHİM QIZI**

Təvəllüdü: 8 sentyabr 1982-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Evdə idik. Yığışib qaçmağa başladıq. Bacım Vəsilə məni çaydan

keçirdi. Meşədə anam əlimdən tutmuşdu. Sonra o, öz anası – Əzizə nənəmi görəndən sonra mənə bibim Nərgizə verib dedi: «Rahidəni o tərəfdə səndən alacam». Özü isə xalalarımınla birgə qoca anasına kömək etməyə başladı.

Aidə xalanın uşaqları Aytəkin, İlqar da yanımda idi. Bir az getmişdik ki, Afilə müəllimənin ərinin ürəyi partladı. Afilə müəllimə, uşaqları - Azər, Ceyhun, Niyaməddin qaldılar. Biz getdik. Sonra atışma düşdü. Bibimlə qaçırdıq. Yanımda Həsənbalanın arvadı Pərvanəyə bilmirəm güllə haradan dəydisə, ağızından qan fışkırdı. Ayaqqabısı əlində idi. Ayaqqabının içi qanla doldu. Qorxub ağlayırdım. Həm də anamı istəyirdim. Elə bilirdim anam yanımda olsa, ölməyəcəm.

Dayım oğlu Səxavəti vurmuşdular. Nuridə xalanın kürəyində idi. Su istəyirdi. Hələ də onun səsi qulağımdan getmir. Səxavət öləndə çox pis oldum. Həmişə bir oynayırdıq... Şelliyə çatanda camaat bizə kömək etdi. Mübariz adlı bir kişi mənə öz evinə apardı. Onun 5 oğlu vardı. Elə bilmişdi ki, meşədə bütün ailəmiz qırılıb. Axı, mən anamgildən ayrı qaçmışdım. Dedi: «Sən bu gündən oğlanlarımın bacısısan». Bir neçə gündən sonra atamın bacısı gəlib mənə tapdı. Ermənilərin anamı meşədə öldürdüyünü xeyli müddət mənə demədilər. Dayım qızı Zərifə o biri otaqda anama ağı deyib ağlayanda eşitdim... Anasız olduğumu bildim».

...Rahidəni o tərəfdə səndən alacam, amma özü gələ bilmədi...

Quliyeva (Əzizova) Rahidə İbrahim
qızı indi Bakı şəhəri, Əzizbəyov
rayonu, Mərdəkan qəsəbəsi, Günəş
sanatoriyası, otaq 15-də qalır.
Bir övladı var.

DONMUŞ QIZIN HEKAYƏSİ

**ABIŞOVA ALİYƏ
EYVAZ QIZI**

Təvəllüdü: 18 iyun 1981-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Biz lap arxa evdə yatmışdıq. Çöldəki evdən xəbərsizdik. Əmim Vəzir də bizdə idi. Qonşumuz Yelmar dayı qarını döydü. Əmimə nəsə dedi. Əmim bizə «geyinin, gedirik» dedi. Geyinib zirzəmiyə düşdük. Atəş səsləri əvvəlkilərdən fərqli idi. Xocalını artıq toplardan atəşə tuturdular. Zirzəmidə bir az gözləyib meşəyə qaçmaq qərarına gəldik. Zirzəmidə 25-30-a yaxın adam var idi. Qonşumuz Məhluqə xala, uşaqları İlqar, İlham, Sədaqət, İntizam, Vəzir əmim, uşaqları Samirə, Ruhıyyə, Orxan, Oqtay, əmim yoldaşı Məmləkət, Qiyas əmim, oğlanları Niyaməddin, Elmar, qonşumuz Moruq xala uşaqları ilə, Şuxəddin dayı və Zərif xalanın da uşaqları zirzəmidə idi. Səhər saat 6-ya qədər zirzəmidə qaldıq. Meşəyə getmək istəyirdik. Mümkün olmadı. Ermənilər bizi atəşə tutdular. Beş mərtəbəli binaya doluşduq. Orada adam lap çox idi. Bizimkilər beşmərtəbənin damında mövqe tutmuşdular. Ermənilər binaya girib bizi qıra bilmirdi. Yanımda Elşad adlı oğlan öldürüldü. Bizimkilərin patronu qurtardı. Beşmərtəbənin həyətinə «Villis» vardı. Sonra bildim ki, o, Milli Qəhrəman Tofiq Hüseynovun «Villis»idir. Özünü qrantamyotla partladıb ki, əsir düşməsin. Bizi müdafiə edən döyüşçü Natiq qaçıb «Villis»dən çoxlu patron gətirdi. Axşama yaxın ermənilər atmadı. Beşmərtəbədən çıxdıq. Meşəyə sarı qaçırıdık. Balaca bacım Aygünü anam belinə sarımışdı. O, növbə ilə gah mənə, gah da 6 yaşlı bacım Aynura kömək edirdi. Aygün anamın kürəyində «pəpə» deyib ağlayırdı. Yemək istəyirdi. Anam ağzına qar qoyurdu. Ayaqlarımızda ayaqqabı, corab yox idi. Cırılıb ayağımızdan çıxmışdı. Anam baş şalını cırıb Aynur və mənə ayaqlarıma bağladı. Bir azdan şal da cırıldı. Ayaqlarım buz bağlamışdı. Hiss etmirdim. Ayağımın altına bərkimiş qar yapışmışdı.

Ağrılıq gətirirdi. Yerimək olmurdu. Meşədə yol boyu çoxlu pal-paltar, ayaqqabı, papaq görürdüm. Bir yerdə çoxlu meyitlər gördüm. Birinin başının dərisini soymuşdular. Bir körpə uşaq vardı. Onun gözlərini çıxarmışdılar. Döşü kəsilmiş bir neçə qadın meyidi gördüm. Meyitlər qurumuşdu. O qurumuş meyitlər heç yadımdan çıxmır.

Bir də 6 yaşlı bacım Aynurla 16 yaşlı əmim qızı Samirə meşədə azdılar. Elə duman idi ki, onları tapa bilmirdik. Anam ağlayırdı. Ucadan səsleyib çağıra da bilmirdik. Ermənilər yerimizi bilərdi. Dəstəməzdən olan bir kişi bir neçə saatdan sonra onları tapdı. Sonrakı hadisələri xatırlamıram. 3 gün meşə ilə yol gələndən sonra Naxçıvanik yaxınlığında donmuşam...

Ayılarda gördüm bir evdəyəm. Bakıda xəstəxanada uzun müddət müalicə aldım. Bir dəfə həkim iynəni ayaqlarıma batıranda dedi ki,

Abışova Aliyə Eyvaz qızı indi Naftalan rayonu, Qarabağ sanatoriyası, 15-ci korpus, otaq 131-də qalır.

Xocalı 1 sayılı şəhər məktəbində müəllimədir.

Tel: (+02-55) 2-10-05 (ev)

(050) 425-08-78 (mob)

Toy günündə Xocalı soyqırım abidəsi önündə and içmək Xocalı gənclərinin artıq ənənəsinə çevrilib.

SAÇINI GÜLLƏ SİĞALLAYAN OĞLAN

**HÜSEYNOV RAMİN
KAMİL OĞLU**

Təvəllüdü: 27 sentyabr 1979-cu il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Öz evimizdə idik. Tank uğultusu gəlirdi. Noraguh tərəfdən dəhşətli atəş açıldı. Atamın xalası Qumrugilə getdik. Alt mərtəbəyə dolmuşduq. Elbrus dayı gəldi ki, «Nə oturmusunuz, ermənilər şəhərə dolub». Evdən «pekarnı»nın yanına qaçdıq. Adam çox idi. Oradan meşəyə getmək qərara alındı. Anam Mələhət, bacılarım 7 yaşlı Maral, 8 yaşlı Gülnar, 9 yaşlı Səadəti yanına çəkmişdi. Çayı keçmişdik ki, atam bizi tapdı. Camaat çayı keçəndən sonra qərara alındı ki, kişilərin yarısı qadın və uşaqları meşədən keçirib Ağdama aparsın, yarısı da geriye – Xocalının müdafiəsinə döyüşə qayıtsın. Atam döyüşə qayıtdı. Biz meşənin içərilərinə girdik. Meşədə atışma düşdü. Pərən-pərən olduq. Anam, bacılarım Maral və Gülnarla bir, mən isə Səadətlə ayrı düşdüm. Bir-birimizin əlini möhkəm tutmuşduq. Tanımadığımız bir qadın bizi öz yanına çağırdı. Tez-tez deyirdi: «Məndən ayrılmayın». Biz onun yanınca gedirdik. Kalonnanın ucu-bucağı yox idi. Xeyli getmişdik ki, əmim Aleksandr bizi tapdı.

Bir uşaq anasının qucağında ölmüşdü. Orada adamın üzünə baxırdın, tanıyırdın. Habuki, əvvəllər onu tanıyırdım. Şaxtanın və aclığın əhdini kəsdiyi, üstəlik də göydən dolu kimi yağan güllənin dəhşətindən heç nə düşünmək olmurdu. Əvvəlki atışmaların birində bir qadınla qayadan aşağıya yuvarlanmışdım. Qar örtüyü o qədər qalın idi ki, ancaq dizim əzilmişdi. Həm də kollara ilişirdik deyə, dərənin dibinə getmədik. Bir 10 dəqiqədən sonra əmim oğlu Habil məni səsləməyə başladı. Bizi tapıb kömək etdi. Yenidən bir yerə yığıldıq. 3-4 qadın orada ölmüşdü. Bilmirəm, ürəkləri partlamışdı, yoxsa güllə dəymişdi. 26-sı səhər yenə atışmaya düşdük. Milli Ordunun əsgəri Aqil Quliyevi xərəkdə yaralı gətirirdilər. Həmin atışmada o da öldürüldü. Ölən öldü, Ağdama tərəf keçə bilən keçdi, qalanı yenidən meşəyə çəkildi. Ağdama düzgün istiqamət üstə mübahisə düşdü. Dəstə 2 yerə bölündü. Biri üzə aşağı Ağdama, biri üzə Əsgərana. Biz mühasirəyə düşdük. Qaraqaya deyilən

yardə iki dağın arasına çatmışdıq ki, göydən güllə dolu kimi töküldü. Bir pulemyotu qayanın, birini isə maşının üstə quraşdırmışdılar. Maşın dağın ətəyi ilə hərəkət edirdi. Üstdən bizi biçirdilər. Qaçırdıq. Bayaq dediyim kimi, düşünmək belə mümkün deyildi. Gödəkçəmin düymələri açılmışdı. Hər iki tərəfə yellənən gödəkçəm deşik-deşik olmuşdu. Sağ qalmağım Tanrının möcüzəsidir. Gödəkçən yanlardan deşik-deşik olsun, saçını güllə yandırsın, qulağının dibində güllə vıyıldasın sən sağ qal.

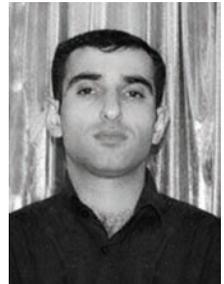
Yaşadığım o günü xatırlayanda aldığım havaya da nifrət edirəm. Meyitlərin arasılə sürünürdüm. Yaralananlar çox idi. Hələ ölməmişdilər. Zarıyıb yalvarırdılar ki, kömək et. Nə kömək?! Kim kimə kömək edə bilərdi ki? Əmim Aleksandr meyidi qaldırıb altına girdi. Ağdam tərəfdən bizə köməyə gəldilər. Əgər kömək olunmasa idi, bir nəfərimiz də sağ qalmaqacaqdı. Sürünə-sürünə Şelliyə çatdıq. Ayaqlarımın altı tikandan deşik-deşik olmuşdu. Ağdam xəstəxanasında o qədər yaralı var idi ki, heç mənə sarı baxmadılar da. Mən yüngül xəstə sayıldım. Halbuki, ayaq barmaqlarımda bir dənə dırnaq qalmamışdı. Kol-kos, daş-qaya aparmışdı. Qəribədir, ağrı hiss etmirdim. Artıq qorxmurdum da. Atışmada yanımda beyni partlayan, başı iki yerə ayrılan adamdan elə qorxmışdım ki, ondan qorxulu bir şey görməyəcəkdim ki?.

Bizi Bərdəyə babamgilə gətirdilər. 3 gündən sonra bildim ki, anam Mələhət ağır yaralıdır. Bakıya xəstəxanaya aparıblar. Əmim babama balaca qız – Maralın meşədə öldüyünü deyəndə eşitdim. 7 yaşlı bacımın meyidi meşədə qalmışdı. Atam Kamil 6 ay girov qaldı.

Bir də Xocalıdan çıxanda dağın başında çevrilib şəhərə baxmışdım. Xocalı alışıb yanırdı. Xocalının yanmağı gözümün qabağından getmir. Bu hadisələri danışanda çox pis oluram. Həmin gecə yaşadığım sarsıntıdan mən hərbi xidmətə yararsız hesab olundum».

... Gödəkçəsi deşik-deşik, saçı güllə sığallı oğlan tək cə aldığı havaya nifrət edirmi?!

Hüseynov Ramin Kamil oğlu
 indi Bakı şəhəri, Əzizbəyov
 rayonu, Mərdəkan qəsəbəsi,
 Günəş sanatoriyası, otaq 26-da
 qalır. Bir övladı var.
 Tel:454-26-02

HƏRDƏN AYAQQABI DA ADAMA YÜK OLUR

**HÜSEYNOV ANAR
ƏLÖVSƏT OĞLU**

Təvəllüdü: 21 mart 1985-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Atam həyatımızda sığınacaq tikmişdi. Orada idik. Fevralın 25-i saatt 11 radələrində qonşumuz Ramiz gəldi ki, bəs ermənilər şəhərə girib. Fabrik tərəfdən bizi güclü atəşə tutmuşdular. Atam evə qaçıb, balıq üzünün içərisinə bir-iki isti paltar, bir də bir çörək atıb gəldi. Ürəyim itimiz Kozbinin yanında qaldı. Biz evdən çıxanda az qala adam kimi yalvarırdı ki, onu da götürək. Atam onu açmadı ki, meşədə hürər, yerimizi bildirər. Qarqar çayına çatanda atam məni qucağına, 5 yaşlı bacım Rəvanə anamın belinə şəllənmiş şəkildə onu da kürəyinə alıb bizi çaydan keçirdi. Arada az qaldı yıxılısın. Çayın qırağında Ağdama düzgün istiqamət üstündə fikirlər parçalandı. Bizim dəstəyə atam, bir də Hümbət dayı başçılıq edirdi. Onlar meşədə ov etdiklərindən meşəni yaxşı tanıyırdılar. Digər dəstə isə səhv olaraq Xankəndi istiqamətinə getdi. O dəstədə gedənlərin çoxundan xəbər çıxmadı.

Ayaqqabıma qar dolmuşdu. İçi cumcuma su idi. Ağırlaşmışdı. Yeriyyə bilmirdim. Ayaqqabılarımı çıxardım. Atam götürdüyümüz paltarlardan cırıb ayaqlarımı sarıdı. Atam o bir çörəyi də çox xırda-xırda kəsib mənə və dəstədə olan uşaqlara payladı. Həm də hamıya tapşırırdı: «Çörəyi yeməyin, ağzınızda sorun». Xocalı faciəsindən 1-2 gün qabaq boğazımın artıq ətini çıxarmışdılar. Evdə ancaq süd içirdim. Anam dönə-dönə tapşırırdı ki, birdən qar yeməyəsən ha. Oğrun-oğrun qar yeyirdim. Susuz idim. Dözə bilmirdim. Gecə keçdi. 26-sı fevral bütün günü yol getdik. Axşama yaxın dedilər ki, ocaq qalın, isinək. Donurduq. Əvvəl istəmədilər. Sonra ocaq yandırdılar. Ocağın qırağında başımı atamın dizinin üstünə qoyub isinəndə birdən yuxu tutub ocağa yıxılmışam. Yanan paltarlarımı tez qarla söndürdülər. Bir az dincəlib yolumuza davam etdik. Dağın

təpəsinə qalxıb hamar yerə çıxdıq. Atam lap qabaqda gedirdi. Mən də yanında idim. Qarşıda 4 nəfər silahlı erməni gördük. Atam tez əli ilə arxadakılara işarə etdi ki, geriye - dərəyə tökülün! Dəstə geri qaçdı. Atamla Hümbət dayı hərəsi bir ağacın altında gizləndi. Anam Naidə dəstə ilə qaçmadı. Atama sarı gedəndə Hümbət dayının 19-20 yaşlı oğlu Eldar anamı aşağı itələdi. Anama nişan alınmış güllə Eldarı tutdu. Yerindəcə qaldı. Bu zaman atam ağacın arxasından çıxmaq istəyəndə Hümbət dayı çox sakitcə işarə etdi ki, tərənəm! Özü də heç qımıldanmadı. O zaman bu soyuqluqdan dəhşətə gəlmişdim. Sən demə, yaşamaq eşqi çox güclü imiş. Hümbət dayı 10-15 gündən sonra gedib oğlunun meyitini gətirdi.

Bizdən əvvəl gedən anam ağaca ilişmişdi. Meşə ağacının iti tirəsinin bir tərəfində anam, o biri tərəfində bacım Rəvanə şəlləkli qalmışdı. Nə qədər etdim, aç bilmədim. Əllərimə tikan batırdı. Həm də donurdum. Atam gəlib açdı. Yavaş-yavaş dərəyə enirdik. Birdən anam bacım Rəvanəni belindən açıb şələ qarışıq yerə tulladı. Dedi: «Daha aparmıram, qoy qalsın! Taqətim yoxdur!» Məni ağlamaq tutdu. Tez qaçdım bacımın yanına «Bəs mənim bacım kim olacaq?» dedim. Atam gülə-gülə mənə baxıb Rəvanəyə yaxınlaşdı. Dedi: «Qorxma, bacını mən aparacağam». O, Rəvanəni belinə şəllədi. Əlində də xeyli yük vardı. Sonralar atamın o zaman mənə gülə-gülə baxmağını heç cürə unuda bilmədim. O gülüşü ha təhlil edirəm, bir şey başa düşmürəm. Gedirdik. Artıq anam da yeriyə bilmirdi. Tez-tez atamdan soruşurdum: «Çatmırıq?» Deyirdi: «Bu dağı aşağı, çatacağıq». Amma çatmırdıq. Mən dübarə soruşanda, o da o biri dağları bir də göstərirdi.

Dəstəmiz artıq Abdalgülablıya çatmışdı. Ön hissə kəndin girəcəyində idi. Atam, anam da kəndin girəcəyində idilər. Mən onlardan bir az arxada gedirdim. Bir xırda təpə vardı. Elə onun üstünə çıxmışdım ki, güllə yağışı başladı. Çasıb təpənin üstə ora-bura qaçmağa başladım. Atam qaça-qaça geri gəlib, mənə vurub təpənin yanındakı xəndəyə saldı. Hümbət dayı da arvadı ilə orada gizlənmışdi. Atam da yanımıza yuvarlandı. Xəndəyi atəş tutmurdu. Bir də baxdıq başımızın üstə ermənilər. Bizi əsir götürdülər. Bilmirəm toy evi idi, nə idi. İçəridə peç də vardı. Amma peç yanmırdı. Oturacaq stulları yox idi. Ev əsir götürülənlərlə dolu idi. Orada cavanları, indi mən

yaşda olanları, bir də ondan böyükləri seçib apardılar. Milli Ordu paltarında olanlardan bir nəfər də yox idi. Anamın qulağından sırqalarını açmaları elə bil bu saat baş verib. Bir çini vedrəyə camaatın qızıl, pullarını yığırdılar. Qızılları yığan erməni anamın sırqalarını şalvarının qabaq cibinə qoydu. İki gündən sonra dedilər ki, sizi buraxırıq. İnanmadıq. O damdan çıxanda 2 cərgəyə düzüldük. Birində qadın, uşaq, ikincidə kişilər. Atam 3 yaşlı bacım Rəvanəni qucağında tutmuşdu. Zülfü dayı vardı. O da məni tez qucağına aldı ki, bəs oğlumdur. Anası meşədə ölüb. Mən də başladım ki, hə anam meşədə ölüb. Yalan danışdığımı bilirdim. Amma yalan danışmışdım ki, Zülfü dayını aparıb öldürməsinlər.

Biz Abdalgülablıya gəldik. Bir kişi «Villis» maşınının içinə çoxlu çörək, kolbasa yığmışdı. Əsirlərə paylayırdı. Mən də yedim. Sonra bizi xəstəxanaya apardılar».

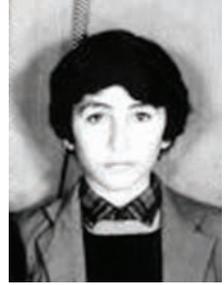
...Hərdən sağ qalmaq üçün yalan həqiqətdən üstün olur. Ancaq bu, müqəddəs yalandır.

Hüseynov Anar Əlövsət oğlu
ində Naftalan rayonu, Qarabağ
sanatoriyası, korpus 14, otaq 19-da
qalır. Tələbədir.
Tel: (+02-55) 2-18-02 (ev)
(050) 451-24-51 (mob)

ERMƏNİLƏR İNSAN OVUNA ÇIXMIŞDILAR**QASIMOV SALMAN
MƏHƏMMƏD OĞLU**

Təvəllüdü: 6 avqust 1977-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Çoxdan bəri həyəcanlı günlər yaşayırdıq. Xocalıda son döyüş olacağına inanmaq istəmirdik. Xocalını noyabrdan bəri başlanmış mühasirəsinin yarılacağına çox inam bəsləyirdik. Hər şey anidən oldu. Dörd tərəfdən əsas hədəflər müxtəlif çaplı silahlardan güclü atəşə tutuldu. Sonra ağır texnika şəhərə yeridildi. Evimizin qabağında müdafiə postu qurulmuşdu. Birinci istehkamlar vuruldu. Evdən qaçdıq. Dəmir yolunun altında su kanalı vardı. Təbii istehkam idi. Orada atəşdən qorunduq. Xeyli qalası olduq. 2-3 saat deyə bilmərəm. Ağır texnikanın uğultusu bizi şəhərin sıldırım qayalıqlarına tərəf çəkilməyə məcbur etdi. Çıxmaq istəmirdik. Elə bilirdik, təyyarə ilə köməyimizə gələcəklər. Heç nədən ümid axtarırdıq. Həftələr idi paltar soyunub, yatmaq söhbəti yox idi. 2-3 şalvarı üst-üstə geyinirdik. Əsas evdə yatmırdıq. Zirzəmidə yaşayırdıq. Dözdüyümüz zülm hədəf getdi. Xocalını tərk etdik. Birdən fikirləşdim ki, bizi uzun bir yol gözləyir. Nazimgilin evinin yanından keçəndə girib çörək götürdüm. Qapı açıq idi. Onsuz da Xocalıda bütün qapılar açıq idi. Dəmir yolu körpüsünün altından meşəyə girdik. Çayı keçəndə ayağım islanmışdı. Sulu çəkmə ayağımı incidirdi. Gəndərəyə sarı gedirdik. Kətik meşəsinin ən sıldırım qayalığıdır. Başqa vaxt qadınları məcbur etsən, o sıldırıma qalxmazdı. Elə qalxırdılar ki. Sən demə, yaşamaq eşqi insana güc gəlir. Gəndərənin başına çatanda ermənilərin atəşinə tuş olduq. Hümbət kişinin oğlu orada öldürüldü. Meyidi qaldı. Meyidin üstünü ağac şaxları ilə örtüdü ki, sonra gəlib meyidi aparsın. Özlüyümüzdə Gülablı istiqamətinə getməyə başladıq. Bircə dərdimiz vardı - qadınlar əsir düşməsin.

Gülablıya çatanda erməni mövqelərindən güclü atəşə tutulduq.

Ermənilər gəldiyimizi bilib, qabaq dəstədən 20-30 nəfəri buraxıb dəstənin tən ortasını nişan alırdılar. Bizimlə bir məshəti türkü vardı. Abdulla. Ailəsindən ayrı düşdüyündən yaman narahat idi. Öldürüldü. Mərkəz yaralı-yaralı yarıoturaq ağaca söykənmişdi. Kömək istəyirdi. Amma susurdu... Çünki bilirdi ki, kömək mümkün deyil. Atışmada anamdan, qardaşlarımdan ayrı düşdüm. Sonra tapışdıq. Atəşdən canını qurtaranlar geriye - meşənin içinə çəkilirdi. Təxminən 300-dən çox adam olardı. Abdalgüləblinin hansı istiqamətdə olması barədə fikirlər haçalandı. Dəstə 2-3 yerə bölündü. Hər dəstə özlüyündə doğru yol seçdiyini güman edirdi. Allaha pənah deyib yola düşdük. Bir yerdə yenə atışmaya düşdük. Atam bizdən ayrıldı. Elə bildik atamız ölüb. Xalam yoldaşı Malik yaralandı. Meşənin ortalarına çəkildik. Artıq sayımız 50 nəfərə enmişdi. Ermənilər tula ilə bizi axtarırdılar. Elə bil ova çıxmışdılar. İnsan ovuna.

Bizdə silah az idi. Silahlıların da patronu qurtarmaq üzrə idi. Elə adam vardı daima əli tətikdə idi ki, birdən əsir götürüləndə dərhal özünü vursun. Qərribə bir məqamı yadımdan çıxara bilmirəm. Meşədə bir erməni anidən pulemyotu bizə tuşladı. Pulemyot açılmadı. İkinci dəfə doldurmaq istəyəndə dəstəmizdəki Süleyman onun ayaqlarının altına qrantamyot atdı. Qrantamyot da partlamadı. Bu zaman böyük qardaşım Bayram boş tufəngi erməninin üstünə çəkib dedi: «Görürsən ki, pulemyot açılmadı, qrantamyot partlamadı. Burada əksəriyyət qadındır. Səni öldürürəm, çıx get!». Erməni getdi. Bir azdan çoxlu yaraqlı ilə gəldi. Biz artıq yerimizi dəyişib gizlənmişdik. Axşam toran düşəndə 50 nəfərlik dəstə də parçalandı. Qaryağdı dayı qardaşı Tahirlə, Samson da bacısı uşaqları ilə birgə dəstədən ayrıldı.

Qaldıq 11 nəfər.

Bilmədiyimiz istiqamətlərə hərəkət edirdik. Bəlkə, bir tərəfə çıxmaq. Dəstəmizdə Rafiq, Tofiq adlı 2 qardaş vardı. Xocalıdan bəri analarını çiynlərində gətirirdilər. O, yeriye bilmirdi. Onu Gendərə qayasının başına da 2 qardaş çıxarmışdı. Yolda anaları dondu... Yerə qoydular. Bilmirdilər neyləsinlər. Analarını meşədə qoyub qurd-quşa yem etmək istəmirdilər. Dörd bir tərəfdə çaqqal, canavar ulaşırdı. Biz o tərəfə gedən saati meyidi parçalayacaqdılar. Basdırmaq da mümkün deyildi. Yer şaxta, vaxt yox. Qardaşlar seçim qarşısında qalmışdılar. Nəhayət, dəstə onları başa sala bildi ki, meyidi qoyub getməliyik.

Rafiq paltosunu çıxarıb anasının meyidinin üstünə atdı.

10 nəfər qaldıq.

Meşəni dolaşırdıq. Birinci atışmada yaralanmış Malik dayının ayaqlarından qan axırdı. O, dünyasını dəyişdi. Üstünü ağac şaxları ilə örtükdük. Hələ yaralı ikən, mənə demişdi: «Salman, elə eləyin Həbib - oğlum yetim olduğunu hiss etməsin». Bu söhbətimizi indiyəcən heç kimə deməmişəm. O, öləcəyini bilirdi.

Artıq 9 nəfər idik. Yolumuza davam edirdik. Neçənci gündür bilmirdik. Aclıq hiss etməirdim. Görünür alışmışdım. Ancaq susuzdum. Gedirdik. Gedir-gedir, hərlənib fırlanıb Malik dayının meyidini qoyduğumuz yerə gəlib çıxırdıq. Bu hadisə 2-3 dəfə təkrar olundu. Sanki meyit «məni qoyub getməyin» deyirdi. Bu dəfə tamam başqa istiqaməti seçdik. Gecələr yol gedir, gündüzlər gizlənirdik. Bir dağın başına çatanda bir dəstə Xocalı sakininin girov götürülüb aparıldığını gördük. Dəstənin ucu-bucağı yox idi. Gecələrin birində erməni kəndinin yaxınlığında idik. Böyük qardaşım Bayram, bir də meşədə anası ölən Rafiq kəşfiyyətə getdilər ki, buradan necə keçək, girov düşməyək. Onlar gedəndən bir az sonra kənddə qışqırıq düşdü. Elə bildik, onları əsir götürdülər. Tez yerimizi dəyişdik. Bayramgil Ağdamın yolunu dəqiqləşdirib geri dönəndə bizi tapmayıblar. Gözləməyin mənasız olduğunu görüb Ağdamın Muğanlı kəndinə keçiblər.

Biz 7 nəfər qaldıq

Mirvari xala ilə qardaşı bizdən ayrıldı. Çünki biz yerimizi dəyişək də, qardaşım Bayramgili gözləmək qərarında idik. Səbh tezdənə kimi gözlədik. Gəlmədilər. Qeyri-müəyyən istiqamətdə yolumuza davam etdik.

Artıq 5 nəfər idik

5-ci ya 6-cı gün idi. Gecələrin birində uzaqdan hansısa kəndin yanan işıqlarını gördük. Qardaşım Ənvər, bir də Tofiq kəşfiyyətə getmək istədi. Dedilər: «Qayıtmasaq, buradan uzaqlaşın!». Sona xalam hay-küy salıb qoymadı. Meşənin içərilərinə doğru çəkildik. Bu minvalla Xocalının şərqindən çıxıb, dağ-dərə ilə başına fırlanıb şimalına gəlib çıxdıq. Bozdağa çıxanda tanıdıq. Kəndlərdə yanan azərbaycanlı evlərinin tüstüsü hələ çəkilməmişdi. Artıq bezmişdim. Oturdum. Dedim getmirəm. Anam Həcər də yanımda oturdu. Məni

qoyub gedə bilmirdi. Qardaşım Ənvər 5-10 metr gedib geri qayıtdı. Dedi: «Salman, qalx gedək!». Dedim: «Getmirəm!». O mənim başıma bir qapaz vurdu. Dedim: «Əgər bir də vursan, çıxıracam!». Ənvər çarəsiz qalıb razılaşdı. Bir az dincəldik. Bir dəfə Bozdağın başında hiss etdik ki, ətrafımıza canavar yığışır. Anam çəkməsinin boğazını kəsib yandırdı ki, canavar oddan qorxub qaçsın. Bozdağın başında başqa bir məqam da yadımdan çıxmır. Qardaşım Ənvər yerdən bir findıq tapıb qırıb tez ağzına qoydu. Birdən mənim məzlum-məzlum ona baxdığını görüb findığın yarısını ağzından çıxarıb «Qaqa, al, bu da sənin» dedi. Susuzluğumuzun həddini təsəvvür etmək mümkün deyil. Nə qədər qar yesək də susuzluğumuz keçmirdi. Nə vaxtsa maşın keçən yerdən təkərlərin iz yerinə yığışan suyu içdik. Elə bil cənnətdə idik. Gedirdik. Sonralar biləcəkdik ki, bu, 12-ci gündür. Ağdamın Qarağacı qəbiristanlığına çatdıq. Artıq gedə bilmirdik. Novruz bayramı ərəfəsi idi. Bəzi məzarların üstə səməni vardı. Adətən bu zaman məzarların üstə səməni ilə yanaşı şirniyyat da aparardılar. Başladım məzarların üstünü axtarmağa, bəlkə yeməyə bir şey tapam. Heç nə tapmadım. Hirsəndim ki, «Niyə bura bir şey qoymayıblar. Bilmirdilər ki, biz gəlcəyik?».

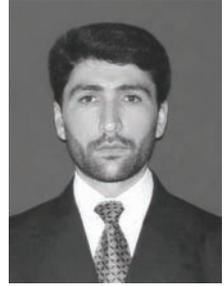
Gecə qəbirsanlıqda qaldıq. Yatmışıq. Səhər açılarda qalxmaq istədik. Üstümüzə əl qalınlığında qar yağmışdı. Qalxa bilmədik. Təkcə Tofiq ayağa qalxa bildi. O, yaxınlıqdakı kəndə gedib xəbər verməli idi. Onu anda verdik ki, əgər erməni kəndi olsa, yerimizi deməsin. Qoy, burada ölək. O getdi. Bir azdan üstümüzü silahlı adamlar kəsdi. Qatır Məmmədin dəstəsindən idilər. İnanmırdıq. Bizi Qatır Məmmədin qərargahına gətirdilər. Onun gözləri böyüdü. Qışqırırdı: «Baxın, baxın görün ermənilər bizim uşaqları nə günə qoyub? Sizin ananızı ağladacayıq», deyə ermənilərin ünvanına söyüş söydü. Hamımız şişmişdik. Paltarları, ayaqqabılarımızı əynimizdən kəsib çıxardılar. Ağdam xəstəxanasına gətirildik. O zaman hər bir Xocalı sakini xəstəxana, meyitxana, məscidlərdə öz doğmalarını axtarırdı. Qardaşım Hüseyn xəstəxanada çarpayımın yanına çatanda sevindim. Üzümə baxa-baxa keçdi. Məni tanımamışdı. Tanınmaz idim. Heyim də yox idi ki, onu çağırım.

Bizi təyyarə ilə təcili Bakıya – Musa Nağıyev adına xəstəxanaya köçürdülər. Anam Həcər, xalam Sona, qardaşım Ənvər, qonşumuz

Tofiq və mən düz 4 ay müalicə aldıq. Hamımızın ayağını dizdən aşağı kəsmək istəyirdilər. Orada bir cavan həkim vardı – Nuru Bayramov. O, bizim həyatımızı xilas etdi».

.....Ölümdən o tərəfki dünyanı yaşamış bu oğlanın xatirələrindən qan iyi gəlir!...

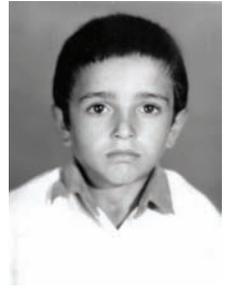
Qasimov Salman Məhəmməd oğlu indi
Naftalan rayonu, Goran sanatoriyası,
korpus 7, otaq 7-də qalır.
Tel: (050) 677 - 19-77

ANAMA YAZIĞIM GƏLİRDİ

**ABIŞOV SADIQ
BƏHMƏN OĞLU**

Təvəllüdü: 17 noyabr 1979-cu il
Doğulduğu yer: Xocalı

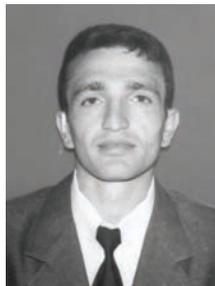

«Həmin gecə evdə idim. Atışmanın şiddətləndiyini görüb Rəhim dayıgilin zirzəmisinə qaçdıq. Orada xeyli gözlədik. Uğultudan şəhərə atılan raketlərin səsindən adamın qulağı tutulurdu. Hamı həyəcanlı idi. Çünki bu dəfəki atışma həmişəki atışmaya bənzəmirdi. Zirzəmidə 1-2 saat qaldıqdan sonra əvvəl meşəyə getmək istədik. Meşə istiqamətindəki yolda güllədən dəbərmək olmurdu. Yaxınlıqdakı beşmərtəbəli binaya doluşduq. Fevralın 26-sı axşama kimi orada qaldıq. Sonra qərara alındı ki, Kətik meşəsinə girib Ağdama səmt qaçaq. Anamın əllərindən tutmuşdum. Anam ayaqyalın idi. Evdən çıxanda ayaqqabı geyinməmişdi. Ona yazığım gəlirdi. Yer də dizəcən

qar idi. Biz dəstənin qabağında idik. Şumluq deyilən yerdə atışmaya düşdük. Yadımdadır, bir qadının uşağı kürəyində ölmüşdü. O, oğlunu kürəyinə bağlamışdı. Sınıf yoldaşım Elnarəyə kömək etməyimi də xatırlayıram. Onun qardaşı Zahid şəhid olmuşdu. Anası da yox idi. Elnarə yıxıldı. Onu durğuzdum. Bizimlə qaçırdı. Bizi Qaraqaya deyilən yerdə atəşə tutmuşdular. Orada önlər çox oldu. Uşaq idim. Çoxunu tanımırdım. Ancaq Əlif Hacıyevi tanıyırdım. O da həmin atışmada öldürüldü. Bir də Natiq yadımdadır. O, beşmərtəbədən döyüşə-döyüşə bizi çıxarmışdı. Qaraqayada yaralandı. Yaralı qaldı...».

...Dirilər olmasa, önləri heç kim xatırlamaz. Vəhşicəsinə öldürülənləri xatırlamaq üçün mütləq yaşamaq, özü də uzun yaşamaq lazımdır.

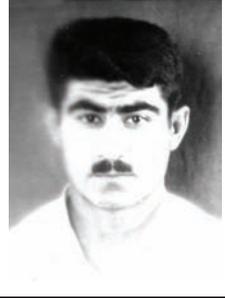
Abışov Sadiq Bəhmən
oğlu indi Naftalan rayonu,
Qarabağ sanatoriyası, 10-cu
korpor, otaq 217-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-27-04 (ev)
(055) 764-74-79 (mob)

DANIŞA BİLMƏYƏN ADAM

**ƏHMƏDOV TURAL
ARIF OĞLU**

Təvəllüdü: 24 avqust 1982-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

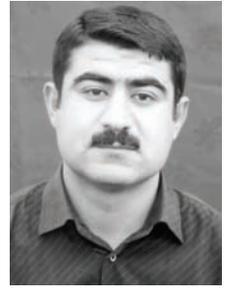

Danışmaq istəmədi. Hadisələrdən çox sarsılmışdır.

Əhmədov Tural Arif oğlu indi
Naftalan rayonu, 10-cu korpus, ev
327-də qalır. İki övladı var.
Tel: (+02-55) 2-11-28

YAŞYARIMLIQ ŞAHİD

**SƏLİMOV İLQAR
ARAZ OĞLU**

Təvəllüdü: 30 iyun 1989-cü il
Doğulduğu yer: Xocalı

Təbii heç nə xatırlamır. Anası Ələkbərova Aidə: «İlqar yaşyarımlığında idi. Qucağımda idi. 5 yaşlı Aygünlə, 6 yaşlı Aytəkin də yanımda. Yoldaşım Xocalının müdafiəsində idi. Heç bilmirdim nə edim. İlqarı kürəyimə şəllədim. Elə aparmaq daha rahat idi.

Ağlayanda da kiridə bilmirdim. Xeyli getmişdik. Səhərə yaxın atışma düşdü. Bacım Zərifə yanımda öldürüldü. Gözüm böyüdü. Bacımın qızı Vəsilə, anam özlərini meyidin üzərinə atdılar. Mən də meyitdən ayrılı bilmirdim. Bizi bacımın meyidindən Rəhimov Vidadi araladı. Çünki atışma getdikcə şiddətlənirdi. Xəndəyə girdik. Xəndəkdə meyit çox idi. Aslanov Qulunu xəndəkdə yaralı gördüm. Sonra ondan xəbər olmadı. Biz xəndəyin içi ilə geri – meşəyə sarı qaçdıq. 26-sı fevral təxminən saat 12-dən axşam saat 5-ə kimi Kətik meşəsində kolluğun altında gizləndik. Tərpənmirdik. Qarın üstə həm də həyəcədən pal-paltarımız tamam su idi. Qarqarı keçəndə də islanmışdıq. Ağdamdan Milli Ordunun əsgərləri köməyimizə gəlməsəydi, yəqin ki, oradaca donacaqdıq. Əsgərlərin köməyi ilə Şelliyə gəldik. Orada 5 yaşlı qızım Aygünü itirdim. 4-5 gün meyitxanaları gəzdim. Deyirdim ki, Aygünün ölüm xəbərini gətirəni qucaqlayıb öpəcəm. Ana da belə şey deyərmi? Fikirləşirdim ki, körpəm meşədə tək-tənhadır, havalanırdım. Ölmüş olsaydı, axı qorxmazdı. Bu əzabları ermənilər yaşatdı bizə. Bir həftədən sonra Aygün bibisigillə girovluqdan azad olunanda bildim ki, o sağmış. İlqarı, Aygünü, Aytəkini bir neçə ay müalicə elətdirdim. Möhkəm soyuqlamışdılar».

...Sən Azərbaycanın Milli Qəhrəmanının oğlusan, İlqar! Yaddaşına hər şeyi həkk elə!

Səlimov İlqar Araz oğlu indi
Naftalan rayonu, Şirvan
sanatoriyası, mənzil 463-də qalır.
Xocalı şəhər 1 saylı orta məktəbin
11-ci sinfində oxuyur.
Tel: (+02-55) 2-25-53

AL QAN İÇİNDƏ OLAN BİBİM YADIMDAN ÇIXMIR

**SƏLİMOVA AYTƏKİN
ARAZ QIZI**

Təvəllüdü: 22 yanvar 1986-cı il
Doğulduğu yer: Xocalı

«Yadıma çox az şey gəlir. Çayı keçəndə ayaqqabılarım suya düşdü. Meşədə xalam öldü. Nənəm, anam ağlayırdı. Bir də ən çox o yadımdadır ki, kolun dibində gizlənmişdik. Bizi Azərbaycan dilində çağırırdılar ki, gəlin, biz azərbaycanlılarıq, sizə köməyə gəlmişik. Sevindik. Qabaqda Xumar bibimgil getdi. Ermənilər onlara qrantamyot atdılar. Orada ölənlər oldu. Amma xatırlamıram kimlərdir. Xumar bibimin al qana boyanması gözümün qabağından getmir. Sonra bacım itmişdi. Hey axtardıq. Ağdama getməyimiz də yadımdadır. Məni bir oğlan qucağına alıb evlərinə apardı. Paltom tamam su idi. Onların evində mənə ayrı paltar geyindirdilər».

...İslanmış paltarı dəyişmək olur, amma sınımış ürək düzəlmir!

Səlimova Aytəkin Araz qızı
ində Naftalan rayonu, Şirvan
sanatoriyası, mənzil 464-də
qalır.

Tel: (+02-55) 2-21-21

KİŞİLƏRİ SEÇİB APARDILAR

**ƏHMƏDOV XƏYAL
ARİF OĞLU**

Təvəllüdü: 25 avqust 1985-ci il
Doğulduğu yer: Xocalı

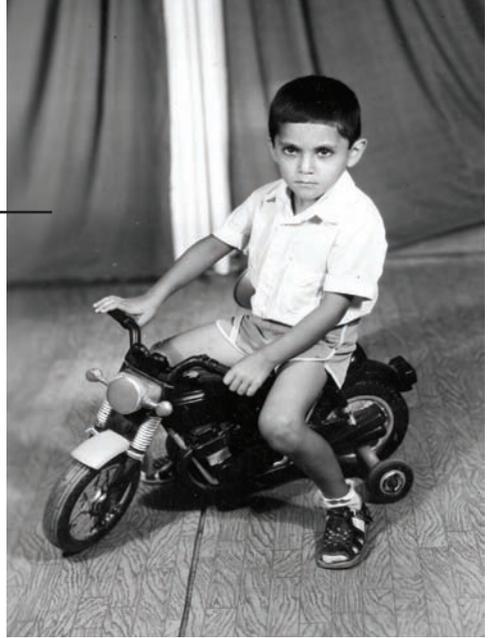

«Gecə evdən qaçdıq. Bacım Arifəni anam götürmüşdü. Mən özüm gedirdim. Hər yan qar idi. Adam çox idi. Gecə meşədə qaldıq. Bir kəndə yaxınlaşanda atışma düşdü. Yadımda, orada Zəhra xalanı öldürdülər. Sonra da Mehdi. Qonşuluğumuzda bir məhsəti türkü var idi, üzdən tanıyırdım, adını bilmirdim, onu öldürdülər. Biz əsir düşdük. Sonra bildim ki, həmin kənd Dəhraz kəndi olub. Bizi iri bir dama doldurdular. Milli Ordu paltarı geymiş kişiləri seçib apardılar. Məni orada döyən olmadı. Bizə buğda verirdilər. Çiy kartof da verirdilər. Bir dəfə bir erməni arvadı mənə peçenyə də gətirmişdi. Anamın, bütün qadınların qızillərini yekə bir vedrəyə yığmaqları da yadımdadır. Sonra bizi dəyişdirdilər. İki sıraya düzüldük. Orada yenə kişiləri seçib apardılar. Bizi Ağdama gətirəndə çoxlu camaat qarşıladı».

...Ölümdən qurtulanları qarşılamaq də bir dərdi, qardaşım!

Əhmədov Xəyal Arif oğlu
indi Naftalan rayonu,
Qarabağ sanatoriyası, 10-cu
korpus, ev 317-də qalır.
Tel: (+02-55) 2-11-28

BÖYÜYƏ BİLMƏYƏN COCUQ...**ABIŞOV MƏHƏMMƏD
KAMİL OĞLU**Təvəllüdü: 4 iyul 1986-cı il
Doğulduğu yer: Xocalı

«... Bizi tutdular... Bizi döydülər... Bizi saxladılar...» Və 20 yaşlı Məhəmməd əlləri ilə üzünü qapayıb hönkür-hönkür ağlamağa başladı. Ona acı yaşatdığıma görə yaşadığım sarsıntıni heç kimə arzulamıram. Məhəmmədin analığı ilə söhbət etmək məcburiyyətində qalıram. Məhəmmədin anası – Xəzangülü Kətik meşəsində ermənilər öldürüb. 6 ay əsirlikdə olan atası Kamil isə artıq bir neçə ildir ki, dünyasını dəyişib. Məlum olur ki, 6 yaşlı Məhəmməd Xocalı faciəsindən sonra uzun müddət psixi durumuna görə müalicə götürüb.

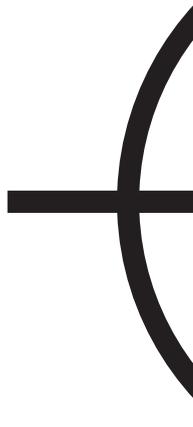
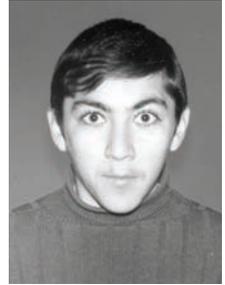
Məhəmmədin atalı-analı, bəxtəvər günlərinin çəkdiyi şəklinə baxıram. Xocalıda çəkdirib bu şəkli. Siz də yaxşı-yaxşı baxın. Oyuncaq motosiklinə minmiş bu şipşirin körpənin günahı nə?! Məhəmmədə cavab tapa bildinizmi?

Mən dünyamı dəyişəndən sonra bu dünyada tək-tənha qalmış

Məhəmməd necə olacaq? – deyir Məhəmmədin analığı Rəfiqə xanım...

...Böyüyə bilməyən cocuğun hönkürtüsünü eşidirsinizmi?

Abışov Məhəmməd Kamil oğlu
indi Bakı, Əzizbəyov rayonu,
Mərdəkan qəsəbəsi, Məşəl
düşərgəsi, ev 20 – də qalır.
Tel: 454-60-13

РАСТРЕЛЯННОЕ ДЕТСТВО

АВТОР
Асли ХАЛИЛКЫЗЫ
РЕДАКТОР
Мамед НАЗИМОГЛЫ
КООРДИНАТОРЫ
Сусен НАБИЕВА, Джамиля БАБАЕВА, Теймур МУСАЕВ
ПЕРЕВОДЧИКИ
Алевтина ГОРИНА (английский), Ниджат МАМЕДОВ (русский)
КОРРЕКТОРЫ
Рейхан БАБАЕВА, Джамиля БАБАЕВА, Анар ОРУДЖОГЛЫ
ДИЗАЙНЕР
Техран ГЯНДЖАЛИЕВ
Выражаю благодарность за финансовую поддержку
Гафара Халилоглы Алиева.

**Выражаем благодарность председателю Координационного Совета
Политического Движения “Азербайджанский Путь” Илгару Касумову
и печатно-полиграфическому предприятию «Чашыоглы» за оказанное
внимание при печатании данной книги.**

ПРЕДИСЛОВИЕ

...Судьба подарила нашему народу коварного и злого соседа. Сотни лет мой народ мучится этим соседством, теряет свои земли и детей, испытывает лишения, переживает угнетение, подвергается геноциду, мечется в омуте трагедий. Но почему-то мир будто не видит, не слышит эту истину, думает лишь о «бедном армянском народе» и скорбных армянских глазах. Хотя в Азербайджане нет такой семьи, которая не испытала бы на себе коварство армян. Кроме того, учиненные ими трагедии, можно сказать, случались на всех этапах истории. Но мы как нация или позабыли те события, или же постарались заставить их позабыть. Нынешнее армянское государство возникло за счет азербайджанских земель. Теперь в западном Азербайджане не осталось ни одного азербайджанца. Карабах находится полностью под армянской оккупацией. Они и сейчас имеют притязания на Нахчыван.

Мой дед Гафар Алиев был одним из активных участников борьбы против армянских дашнаков в 1918-1921 гг., возглавляемой Аббасгулу беком Шадлинским. Мой брат Мубариз Халил оглу Алиев был тяжело ранен в боях за Лачин и Кельбеджар в 1992 году и теперь инвалид II группы. Другой брат, Гафар Халил оглу Алиев, был командиром и организатором батальона добровольцев, созданного в Сабайльском районе в 1992 году, сражался в Товузе, Агдере, Тертере, Агдаме, Физули, Аскеране.

Приводя эти факты, я хочу заявить читателям: у меня есть моральное право написать эту книгу. К тому же я считаю эту работу своим моральным долгом. Это очень тяжкий груз, и, приступая к написанию книги, я много раздумывала: как быть, как написать так, чтобы донести голоса свидетелей ходжалинской трагедии до людей? В конце концов, я пришла к решению, что оптимальный способ – оставить всё как есть, без украшения, без образов и метафор, записать всё так, как рассказывали свидетели.

Признаюсь, это очень тяжелая тема. Я еще не смогла встретиться с детьми, которые увидели и пережили ужасы той

ночи. Потому что, ходжалинцы разместились в разных частях Азербайджана. Некоторые из них уже находятся за пределами страны. А остальные отказались говорить о пережитом. Я их не осуждаю. Очень сложно в наш бурный ХХI век что-либо спрашивать людей об их детстве, прошедшем через трагедию, разговорить их и выслушать. Каждый из них был в шаге от смерти. Смерть нависала над их головами. Но они выжили. Это тоже трагедия: детство их умерло, а сами они живут. Графа «детство» в их биографиях всегда будет пустовать. Эти люди, которые теперь выросли и стали статными молодыми людьми, люди, чье детство умерло, мучаются, вспоминая ужасную ночь 15-летней давности. Это мучает их, огорчает, доставляет страдания. А порой они вновь переживают ту ночь, рассказывают и рассказывают: будто шаман камлает. Это летопись наших трагедий. Записать это и донести до последующих поколений – наш долг. Смогу ли я его заплатить? Не могу унять волнение перед этим вопросом. Я прошу Бога, родных и друзей быть мне опорой и поддержкой. Участь ходжалинских детей, спасшихся из пасти смерти 26 февраля 1992 года, – предначертание Всевышнего. Стереть это предначертание невозможно. А то, что написала я, – письмена человека. Кто знает, может быть, и написанное человеком невозможно вырубить топором? Я не говорю, что, взяв в руки посох, надев чарыки, я обходила разные двери и жила жизнью дервиша, пока готовилась эта книга. Всё равно, как сказал Юнус Эмре, не могу быть дервишем, ибо дервиш безволен. А я взялась за эту работу по собственной воле. Чтобы утешить разбитые сердца. Чтобы донести до всех трагедию людей, чье детство умерло. Потому не ищите в этой книге ни стенаний, ни бунта... Просто прочтите и призадумайтесь.

ЦИФРЫ, ПАХНУЩИЕ КРОВЬЮ

Пятнадцать лет назад, 26 февраля 1992 года вооруженные силы Армении при непосредственном участии 366-го мотострелкового полка бывшего СССР, располагавшегося в Ханкенди, учинили против азербайджанского народа

невиданную доселе ходжалинскую трагедию. Армяне учинили расправу над жителями города Ходжалы, сотни людей во время тех событий, в том числе старики, женщины и дети, были убиты с особой жестокостью, взяты в плен и в заложники. Город сровняли с землей. Преступники, не оставившие коридора для мирного населения во время оккупации Ходжалы, никого не пожалели. Ужасные кадры, отснятые тележурналистом Чингизом Мустафаевым через несколько дней после трагедии, потрясли весь мир. Десятки тел, принадлежащих в основном старикам, женщинам и детям, были обезображены, у многих с черепов была содрана кожа, лица разнесены пулями и прикладами. Это событие, пятнающее человечество, показывает истинную суть «права армян на самоопределение». Было убито 613 наших соотечественников. Из них 63 человека – дети и подростки. 106 женщин. 70 стариков. 8 семей были полностью уничтожены. 25 детей потеряли обоих родителей, а 130 детей одного родителя. Судьба 150 человек неизвестна по сей день. 487 человек стали инвалидами, 1275 человек были взяты в заложники.

Этот акт массовой и безжалостной резни, являясь новым этапом целенаправленной реакционной политики армянских захватчиков, устремленной на территориальную целостность, государственную независимость Азербайджана, своей немыслимой жесткостью и нечеловеческими методами расправы останется в истории как пример неслыханного зверства, как черное пятно.

ОБМОРОЖЕННЫЕ НОГИ

**МУСАЕВ ТЕЙМУР
САЛИМ ОГЛУ**

Дата рождения: 4 апреля 1981 года

Место рождения: Ходжалы

«Вечером 13-го февраля последний вертолет в аэропорту Ходжалы увозил детей и женщин. Второй вертолет, прикрывающий первый, тоже приземлился. Мать с моим младшим братом на руках с трудом села в вертолет. Младшая сестра стала плакать и тоже втиснулась в вертолет. Дверь не закрывалась. Летчик, оттолкнув сестру, закрыл дверь. Вертолет поднялся в воздух. Меня охватила паника. Мне казалось, что дверь раскроется и сестра выпадет. Затем мы – отец, брат и я – вернулись домой. Так как перестрелка в Ходжалы шла уже давно, отец выкопал в нашем дворе туннель. Увидев, что перестрелка ожесточается, мы спустились в туннель. И соседи спустились туда же. Соседи, тетя Зиньят и ее супруг дядя Гусейн, тоже были в туннеле. Стоял страшный гул. Он отдавался звоном в ушах. Услышав, что перестрелка становится еще более ожесточенной, мы вышли из туннеля. Люди передвигались ползком вдоль стен. Мы присоединились к ним. Тетя Зиньят и дядя Гусейн побоялись выйти из туннеля, остались там... Больше их никто никогда не видел. Большая группа переходила реку у окраины города. Отец разулся и сначала перенес бабушку – свою мать, затем младшего брата, двоюродного брата и собирался за мной, я крикнул: «Папа, я уже перешел». Перебравшись через реку, мы долго шли. Стояла ночь. Повсюду было белым-бело. Мороз резал как нож. Отец, обломав ветки деревьев в лесу, развел несколько

костров. Вокруг каждого костра собиралось немало людей. Наша колонна была большая. Мы шли днем и ночью. На второй день мальчик по имени Вусал – сын дяди Саттара – умер от голода. Он все просил у отца хлеба.

Я ел шиповник, снег. Кусты шиповника разодрали нам руки. Все обессилели. Трудно было передвигаться по колону в снегу. Очень хотелось спать. Глаза закрывались сами собой. Я умолял отца, чтобы он разрешил мне вздремнуть на пять минут. Он не позволял. Говорил, что совсем мало осталось до конца пути. Оказывается, он боялся, что я замерзну насмерть. Даже на руки меня не брал, боясь, что я могу задремать. Я шел, держась за его руку. В нашей колонне был муж и жена. Они не могли идти. Люди по очереди помогали им. Все уже выбились из сил. Сами с трудом передвигались. Муж и жена, имена, которых я не могу вспомнить, остались в лесу. Отец развел для них большой костер, чтобы они согрелись...

Наша колонна была очень большой. Ее конца не было видно из передних рядов. Мы шли впереди, так как мой отец был одним из организаторов. Холмы и подъемы лишали последних сил. Мы направлялись в сторону деревни Абдал Гюлаблы Агдамского района. Только начали подниматься по холму, как попали под обстрел. Сменив направление, мы побежали в сторону оврага. Повсюду был лишь снег да стволы деревьев. Хотя плотные ряды деревьев спасли жизни многим из нас, немало людей погибло. Рассыпавшаяся колонна собралась на дне ущелья. Людей стало гораздо меньше... Они звали друг друга. Мы приближались к селению, которое считали деревней Абдал Гюлаблы. Жители села, ругая армян на азербайджанском языке, подзывали нас. И вдруг снова начался обстрел. Мы попали в ловушку. Людям в хвосте колонны удалось убежать. Убежал и мой дядя. Мы, поскольку шли впереди, попали в плен. Это было село Дехраз, где жили армяне...

Нас привели на ферму. Женщину по имени Зохра

расстреляли прямо во дворе фермы. Пуля вошла ей в рот и вышла из затылка. Она тихо умерла рядом со мной... Без всякого стоны. Безмолвная смерть тети Зохраны – одна из сцен, которые я никогда не забуду...

Нас загнали в хлев. Дали поесть сырой картошки. Через некоторое время принесли большую посудину и сказали: «Бросайте сюда всё, что у вас при себе. Если что-нибудь укроете, расстреляем». Все стали заполнять эту посудину своими вещами – золотом, деньгами, документами. Посудина трижды наполнялась и опустошалась. Звон золотых украшений до сих пор звучит в моих ушах, как и стенания тети Матан, у которой отняли и расстреляли троих сыновей...

Сколько ни плакала, ни умоляла тетя Матан, ей не оставили ни одного сына. Все трое были в форме национальной Армии. В первый день вывели наружу 10-11 человек в форме Национальной Армии. Послышался стрекот пулемета...

Нас пару дней держали на ферме близ села Дехраз. Затем отбирали. По одну сторону стариков, женщин и детей, по другую – молодых и мужчин среднего возраста, которые могли бы держать оружие в руках. Отец попал в другую колонну. Отец велел бабушке, мне и брату Рамину: «Идите, упадите в ноги отцу, плачьте и скажите этим, с оружием, де мать в лесу умерла, хоть отца отпустите». Мы так и сделали. Один из вооруженных людей – он был не из Еревана, а из местных армян – подтолкнул отца прикладом ружья к колонне пожилых женщин. Нашей колонне велели двигаться в сторону селения Абдул Гюлаблы Агдамского района. Несколько вооруженных армян проводили нас до середины пути. В пути они говорили: «Если с вашей стороны будут стрелять, мы всех вас перестреляем». Я шел и оглядывался назад, мне казалось, будто нас расстреляют в спину... А о второй колонне я ничего не знаю...

В селе Абдул Гюлаблы нас встретили солдаты Национальной Армии и оттуда привели в Агдам. Мать,

которая считала нас погибшими, несколько дней искала наши тела в Агдамской мечети... Я не верил, что выжил... Мои обмороженные ноги окунули в холодную воду».

Его обмороженные ноги окунули в холодную воду, чтобы они согрелись... А его сердце?! Излечатся ли раны этой детской души?

Мусаев Теймур Салим оглу
живет теперь в городе Баку,
в квартире №58 на улице
Насиббека Гусейнбейли.
Тел.: 441-29-94
Моб. (050) 660-30-39

ДЕВОЧКА, НА ГЛАЗАХ У КОТОРОЙ СОЖГЛИ ЕЕ ОТЦА

**АМИРОВА ХАЗАНГЮЛЬ
ТЕВЕККЮЛЬ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 25 сентября 1983 года.
Место рождения: Ходжалы

«Мы вышли из дома 25 февраля около 11 ночи. Повсюду раздавались взрывы. От грохота закладывало уши. Я боялась. Мать взяла на руки младшего брата Вусала, а отец – сестру Нигяр. Я и четырехлетняя сестра Егяна шли сами. Когда мы выходили из Ходжалы, нас нашла мамина мать, бабушка Антиге. Она взяла у матери моего брата Вусала. Отец перевел нас через реку. Мы вошли в лес. Повсюду был снег. Я дрожала.

Переночевали в лесу. Утром армяне расстреляли наших людей. Повсюду были трупы. Отца ранили в ногу, затем в плечо. Он шел, опираясь на толстый сук, отломанный в лесу. Мать взяла Нигяр у отца. Мы спустились в долину. Сидели там. Армяне стали стрелять в нас. Мать склонила голову и обняла сестру Нигяр, чтобы в нее не попала пуля. Пуля попала в голову мамы...

Мама умерла сразу же. Бабушка кричала, плакала. Младшие сестры Егяна, Нигяр смотрели, ничего не понимая. Я обнимала маму и плакала. Я не хотела, чтобы она оставалась там. Отец взял меня за руку и потянул к себе. Он прикрыл мать шалью, которая была у нее на голове... Мы шли. Я всё оборачивалась и смотрела на маму. Я хотела, чтобы она пошла с нами... Некоторое время спустя застрелили и мою шестилетнюю сестру Егяну. Она тоже умерла сразу же. Егяна осталась в лесу. Дальше помню смутно. Армяне нас схватили, привели в какое-то село. Хотели убить отца из винтовки. Я упала к ногам армянского боевика и умоляла, говоря: «Мать и сестра умерли, хоть отца не убивайте». Меня оттолкнули. В отца стрелять не стали. Его привязали к дереву. Бросили: «Скажи, что Карабах – армянская земля». Отец не стал говорить. Его ноги облили бензином и подожгли. Когда отец загорелся, и я, и бабушка закричали. Они ему еще раз: «Скажи, что Карабах – армянская земля. Отпустим, детей вырастишь». Отец вновь промолчал. На этот раз его всего облили бензином. Отца моего сожгли...

Я кричала... Хотела помочь отцу... За обе руки меня схватили и держали армянские бородатые боевики. Они смеялись! Говорили: «Пусть это сжигает сердце тюркского пса». Там было много трупов... К их шеям привязывали проволоку и волочили. Наслаждались людскими муками и смеялись! Не знаю, как мы спаслись. Я уже ничего не чувствовала. Ничего не могу вспомнить. Бабушка говорит, нас спасли солдаты Национальной Армии. Мы пришли в Агдам».

В одном афоризме говорится, что прошлое всегда пожирает человека. Но невозможно идти в будущее, не помня прошлого.

*Хазангюль живет благодаря надежде, а не воспоминаниям...
Надежде на то, что расцветут увядшие мечты.*

Амирова Хазангюль
Тевеккюль гызы живет теперь
в городе Баку в Сабунчинском
районе, в поселке Пиршаги, в
санатории Кызылкум.
Тел.: 551-43-54

ДЕВЧУШКА, ЧЬЯ ПАМЯТЬ ПОКРЫТА МРАКОМ

**АМИРОВА НИГЯР
ТЕВЕККЮЛЬ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 1 января 1988 года
Место рождения: Ходжалы

Она ничего не помнит. Получила два ранения. В ступню и бедро. В 1992 году ее лечили в Сабунчинской районной больнице города Баку. Учится в лицее №10 Сабунчинского района.

Нет, ее память не притупилась, просто ужасы, свидетелем которых она стала, стерли ее воспоминания.

Амирова Нигяр Тевеккюль
гызы живет теперь в городе Баку
в Сабунчинском районе, в поселке
Пиршаги, в санатории Кызылкум.
Тел.: 551-43-54

РЕБЕНОК, КОТОРОМУ СУЖДЕНО БЫЛО ЖИТЬ

АМИРОВ ВУСАЛ ТЕВЕККЮЛЬ ОГЛУ

Дата рождения: 14 апреля 1991 года

Место рождения: Ходжалы

Ничего не помнит. Добрался до Агдама на руках бабушки Антиге. Чтобы он не умер, бабушка разжевывала листья деревьев и клала ему в рот. Порой она клала ему в рот снег, чтобы он утих. А иногда закрывала ему ротик платком, чтобы он не плакал и не выдавал их местонахождение армянам. Этому восьмимесячному малышу суждено было жить. Но без отца, без матери. Этот малыш, в морозный февраль оставшийся с престарелой бабушкой под открытым небом три дня и три ночи, лечился ровно четыре года. Сначала в Сабунчинской районной больнице, а затем в республиканской клинической больнице. Ему сделали операцию на ухе.

Он человек, чье детство сковал мороз. Взойдет ли солнце на этой стороне его жизни?

Амиров Вусал Тевеккююль оглу живет теперь в городе Баку в Сабунчинском районе, в поселке Пиршаги, в санатории Кызылкум. Учиться в 9 классе городской школе Ходжалы № 2.
Тел.: 551-43-54

ЧИНГИЗ, РЫДАЯ, СНИМАЛ ТРУПЫ**МЕХБАЛЫЕВ ФИЗУЛИ
АЛИ ОГЛУ**

Дата рождения: 12 августа 1975 года

Место рождения: Ходжалы

«Мы стояли на посту «Вашин шестой» с жителем Ходжалы Исраилом Исмаиловым. Сутра ворту и крошки не было. Вечером, в десятом часу, вернулись домой поесть. Перестрелка не затихала. Вдруг она усилилась. Солдат Национальной Армии Исраил не разрешил мне вернуться на пост. Сам пошел. Ужасный грохот взрывов охватил всю округу. Мы жили в трехэтажном здании. Невозможно было выйти наружу. Блок подвергнулся усиленному обстрелу. Так как мы жили на первом этаже, все жители блока собрались у нас дома. Открыли окно на противоположной стороне, куда не доставали пули. Первым спустился я. Затем подставил плечи, спину, чтобы могли сойти девушки, женщины, старики. Все мужчины нашего дома защищали Ходжалы. Мы увидели, что Алиф Гаджиев и Тофик Гусейнов прислали нам на помощь солдат Национальной Армии. Город Ходжалы подвергся атаке снизу, сверху – со стороны аэропорта и Аскерана, еще со стороны Боздага. Алазани, снаряды, гранаты лились как дождь. Атаки не было лишь со стороны Чайлага. Солдаты Национальной Армии перестреливались с врагом, пытаясь переправить нас по этой дороге в Агдам. Мы шли, согнувшись, вдоль финских домов. Людей становилось все больше. Одни кричали, другие плакали. Дошли до реки Гаргар. Вместе с братом Низами переправили мать через реку. Вода была ледяная. Перейдя реку, мФ направились к лесу Кетик. Толпа была настолько большой, что управлять ею было уже трудно. Покойный Алиф Гаджиев, солдат Национальной Армии Физули и другие, определив безопасное направление, указали

путь толпе. Мать, брат, сосед дядя Мамед, его супруга Рахилия – мы шли рядом. Я не мог запомнить многих знакомых людей. Холод, страх, паника, мороз резал мокрые ноги.

Мы поднялись на холм в лесу Кетик. Я оглянулся и посмотрел на Ходжалы. Город горел. Повсюду виднелись светящиеся точки. Словно лампочки на новогодней елке. Хотя мы уже были довольно далеко от Ходжалы, все еще слышалась яростная перестрелка в городе. Это сражались солдаты Национальной Армии. Они стояли лицом к лицу со смертью, чтобы... Чтобы мирные жители могли выйти из окружения.

Мы спустились с холма в долину. Покойный Алиф Гаджиев сказал, что сюда пули не достанут, и предложил сесть и немного отдохнуть. Я сел на снег. Положил снег в рот. Люди вместо воды ели снег. Алиф Гаджиев закричал, чтобы мы ели поменьше снега. Мы перевели дух, и он велел вставать. Встали. Пройдя некоторое расстояние, попали на вспаханный участок леса. Передвигаться по распаханной и покрытой снегом земле было сущим адом. Ставишь одну ногу, а за другую будто кто-то держится. К тому же намоченные после перехода реки ноги доставляли мне невыносимые мучения. Чтобы легче было идти, я снял с себя и бросил куртку. Она меня лишала последних сил. Через несколько шагов моя нога угодила в ловушку. Сколько мы ни старались, не смогли раскрыть капкан. Развязав шнурки, я вытащил ногу из обуви. Туфля так и осталась в капкане. Мы шли. Было уже под утро. Мы собирались перейти асфальтовую дорогу, соединяющую лес Кетик и Аскеран, дойти до села Шелли. Возле асфальтовой дороги началась перестрелка. Невозможно было поднять голову. Всех охватила паника. Защищающие нас солдаты Национальной Армии открывали ответный огонь. Многие там погибли, получили ранения. Люди передвигались ползком, чтобы не попасть под пули. Никогда не забуду – когда началась перестрелка, овчарка парня по имени Рашид, жившего в Ходжалы в финском доме, побежала вперед. Затем и она, будто все понимая, стала ползти. Ползла до самого Шелли. Не доходя до Шелли, в овраге мы вновь попали под перестрелку. Там она была более яростной. Я заполнял магазин пулемета

солдата Национальной Армии Исраила. Он хотел взять магазин, обернулся, увидел меня и закричал: «Убирайся отсюда! До сих пор оставался живым, а теперь здесь умирать собрался?». Земля вокруг была усеяна трупами. Одни стонали, другие плакали, третьи просили помощи. Никто никого не узнавал. Невозможно было и на секунду остановиться под градом пуль и кому-нибудь помочь. Все думали лишь о себе.

В той перестрелке я потерял шапку, подаренную мне Алифом Гаджиевым, который стал Национальным Героем Азербайджана. Шапка упала с головы. Я побоялся вернуться и взять ее. Бежал по направлению к Шелли. Это еще в лесу Кетик шапка Алифа Гаджиева зацепилась за куст и скатилась в овраг. Я спустился и принес ее. Он надел эту шапку мне на голову и сказал: «Холодно, надень»... Те, кто спасся от перестрелки возле свинофермы Нахчываника, дошли до села Шелли. Я был среди них. Нас повели в какой-то дом. Сначала дали воды.

27 февраля 1992 года мы пришли к тому месту возле Нахчываника, где мы попали в перестрелку, чтобы забрать тела погибших. Со мной также были дети Гасанбалы, надеющиеся найти тела родителей. Были и другие жители Ходжалы, а также солдаты Национальной Армии. Мы искали тела. Спустился военный вертолет. Его охраняли несколько человек. Чингиз Мустафаев снимал это зверство и рыдал. Затем кадры, отснятые Чингизом Мустафаевым, ставшим Национальным Героем Азербайджана, потрясли весь мир. Я видел собственными глазами гораздо более ужасающие картины, чем эти кадры. Сожженные трупы, трупы с отрезанными головами, ушами, носами, содранной кожей. Нам не дали даже забрать тела. Вновь началась перестрелка. Она усиливалась. Вертолет, взяв 15-20 тел, поднялся в воздух. Мы побежали в сторону Шелли. Не смогли забрать тела. Дети Гасанбалы не смогли забрать тела ни отца, ни матери. Жена Гасанбалы лежала в овраге. Она была ранена в горло. Тело нашего односельчанина Талеха замерзло... Возле него лежало два детских трупа, которые я не узнал... Овраг был усеян телами. Застывшие, замерзшие трупы... В перестрелке 26 февраля люди спустились в овраг, чтобы укрыться от пуль...

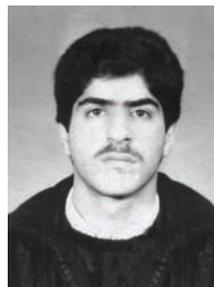
Там все и полегли... Многих я не знал. Тело одного мужчины, работавшего на ферме в Ходжалы, сожгли. Родные узнали его по обуви. У сына Дило разнесло мозг.

По ночам я не могу спать. Не верю, что жив. Не могу поверить, что живу...»

Вот еще одна ужасная сторона ходжалинской трагедии: вместе с людьми убили и их веру. Разве сможет улыбаться человек, который, будучи живым, считает себя мертвым?

Мехбалыев Физули Али оглу теперь
живет в Пиршагинском пансионате
домостроительного комбината №2
Главного Строительного Управления
города Баку.
Тел.: 551-48-49
Моб.: (055) 733-05-96

ПОРОЙ И ЛЮБОВЬ К ЖИЗНИ БЕССИЛЬНА

**ГУЛИЕВ АЗАД
ЗАХИД ОГЛУ**

Дата рождения: 9 июля 1974 года

Место рождения: Ходжалы

Он не захотел давать интервью в присутствии матери. Сказал: «Пойдемте в другую комнату». Что мы и сделали. Просит разрешения закурить. «Конечно, можно», – говорю я. Азад рассказывает. Но рассказывает ли?! Глаза, полные слез, взгляд, устремленный вдаль, дрожащие руки, напряженные нервы, слезы, которые он пытается скрыть. Азад заново переживает эту трагедию.

«Взрослые сражались, и поэтому на пекарне помогали мы, чтобы город обеспечить хлебом. Я был в пекарне, пришел домой ночью. Было около десяти. Без пяти одиннадцать я спустился к посту возле нашего дома. Повсюду горели дома. Ходжалы обстреливали со стороны Ханкенди и Нурагюха. Я быстро вернулся домой. Взял младшего брата Микаила и невестку Дильшад, и мы спустились в подвал трехэтажного панельного дома. Наши соседи тоже были в подвале. Чтобы разузнать что-либо о вставших на оборону города старших братьях Надире, Гадире и Адиле, я выбрался из подвала. По всему городу грохотали взрывы. Узнав, что мы в окружении, я вернулся в подвал. Там сидело около 20-30 человек. Под утро, без двадцати пяти минут четыре – я посмотрел на часы – мы покинули подвал и направились в сторону Чайлага. Дошли до Чайлага. Морозная зима, ледяная вода. Я посадил нашу невестку себе на спину, чтобы перейти через реку, но не смог удержать равновесие. Мы оба упали в реку. Люди помогли, вытащили нас. Мы с ног до головы промокли. Если бы не двигались час-два, замерзли бы насмерть. Перейдя Чайлаг, вошли в лес

Кетик. Снега было по колено. Передвигаться было трудно. К тому же мы все промокли. Пройдя немного по лесу, мы попали под обстрел армян. Передние ряды были частично перебиты. Мы изменили курс – пошли в направлении Абдул Гюлаблы. Через день мы вновь наткнулись на армянскую засаду в лесу. Повернули обратно. Вновь пришлось изменить курс. Выбрали направление, откуда не стреляли. (Затем мы узнали, что армяне специально не нападали оттуда.) Плохо помню, сколько дней мы шли. На четвертый день добрались до Нахчываника. Мы не знали, что попадем в окружение в Нахчыванике. Нас обстреляли армяне, спрятавшиеся за надгробными камнями сельского кладбища. В той перестрелке я потерял невестку Дильшад, двоюродного брата Васифа. Знаете, что самое ужасное? Родной тебе человек умирает рядом, а ты даже приблизиться к нему не можешь. Мы с братом Микаилом спрятались за надгробным камнем. Пули туда не попадали. Мрак ночи скрыл нас. Мы с братом лежали на спине. Утром странная паника охватила меня. Видимо, устав, ночью я задремал. Брата Микаила дома мы называли Вугаром. Повернувшись к нему, я начал звать его: «Вугар, Вугар». Услышал его стоны. Оказалось, он выстрелил в себя из охотничьего ружья... Я стал кричать... «Почему?! Почему?! Почему?! Вугар!» Как я ни пытался взять его на руки и унести, сил не хватало. Брат застрелился, чтобы не попасть в плен к армянам. Да и я проснулся от звука выстрела. Я должен был оставить его и уходить. Сказал, что приду и заберу его. Я приходил в ужас при мысли о том, что он станет кормом для зверей. Кто знает, может быть, армяне надругались бы над его трупом. Я пообещал вернуться, чтобы забрать его и похоронить. Отойдя от тела брата на 500-600 метров, я столкнулся с двумя армянскими бородачами 28-30 лет. Они махали мне руками издали, подзывая к себе. Я был в шоке. Не мог и шагу ступить. Стоял как вкопанный. Один из армян стрелял в мою сторону из автомата. Они смеялись и наслаждались моим страхом. Другой подошел и ударил прикладом автомата меня по шее. Я упал лицом вниз. Попал в плен. Я никогда не слышал таких ругательств, какие услышал там. Пленных мучили всяческим

образом. Избиение автоматами, ногами, кулаками считалось самым культурным обращением. Озверели не только армянские боевики. Меня вели через село Нахчываник. Старики-армяне, которых я встречал по пути, били меня по голове своими тростями. Одна армянка закричала из окна: «Тюркский пес, убейте этого тюрка!». Меня привели на свиноферму в Нахчыванике. Открыли дверь, втокнули внутрь. Увидев внутри ходжалинцев, я потерял сознание. Очнувшись, увидел, что нас 30-40 человек. Нас выстраивали в ряд, приказывали лечь наземь и пинали. А когда уставали ноги, ход шли дубинки. Три дня мы оставались там. Затем нас повели в полицейский отдел Аскеранского района. В Аскеране уже знали, что приведут тюркских пленных. Армяне, собравшиеся перед полицейским отделением, не дали нам возможности самим сойти с машины. Нас стаскивали с машины, валили наземь и по очереди пинали. В полицейском отделе нас разделили на группы по двое-трое. Я оказался в одной комнате с мужчиной лет 35-40. Его расстреляли в этой комнате при мне же. Я боялся. Очень боялся. От страха даже не смотрел на труп расстрелянного ходжалинца...

Однажды один армянский бородач вошел в комнату, где меня держали. Ему было примерно сорок лет. Он сказал: «Я пришел из Еревана. Я лично отрежу тебе голову и увезу ее в Ереван». Затем он начал хохотать. Зверски меня избил. Не знаю, сколько дней я там сидел. Меня увезли в другое село. Здесь тоже было около двадцати мужчин. Пленных подвергали зверским пыткам. Я слышал из соседних камер стенания девушек, женщин, взятых в заложники. Не помню, сколько я там оставался. Нас привели в село Нурагюх. Держали там в месте, похожем на парник. Нас было уже 19 человек. Каждый день утром, днем, вечером и тогда, когда им хотелось, нас подвергали различным пыткам. Не помню, сколько дней я оставался там. 14 марта меня обменяли на агдамском кладбище. С их стороны был Карен, а с нашей – покойный Аллахверди Багиров. Три дня я не верил, что нахожусь рядом с родителями. Думал, что это сон. И теперь удивляюсь, что выжил. Каждую ночь мне снятся пытки, которым я подвергался».

....Я смотрела в печальные глаза Азада, нашедшего приют на берегах Хазара и окутанного скорбью как туманом, и была очень огорчена, что вновь причинила муку этому жителю Ходжалы, с которым судьба сыграла злую шутку и который дрожал от сей раз холодного, жестокого ветра, дующего с любимого мною моря. Да наступит кара Божья тех, кто причинил муки мне и тебе, Азад.

Гулиев Азад Захид оглу теперь живет в Пиршагинском пансионате домостроительного комбината №2 Главного Строительного Управления города Баку.
Тел: (050) 329-23-12

С НЕБА ЛИЛ ГРАД ПУЛЬ

**АДБУЛОВ ДЖЕЙХУН
КЯМИЛЬ ОГЛУ**

Дата рождения: 12 апреля 1978 года
Место рождения: Ходжалы

«...Было около девяти. Мама пекла хлеб. Папа сражался. Отец в спешке пришел домой и сказал, что сидеть дома больше нельзя, приказал собираться в туннель Тевеккюля. Так как Ходжалы давно уже обстреливали, во дворе нашего соседа, покойного дяди Тевеккюля выкопали туннель. Мы с мамой отправились туда. Там были наши соседи тетя Сахиба, ее сыновья Захид, Махир; тетя Фазиля, ее сын; тетя Сахлет, ее сын Амиль, дочь Маты – на самом деле у нее было другое имя, но все звали ее Маты, ей было 5-6 лет.

В туннеле сидели и другие соседи. Было и несколько добровольцев из Агдама. В полночь или в час ночи с помощью добровольцев из Агдама мы отправились к покойному Алескер муаллиму (Алескер Новрузов Национальный Герой Азербайджана – А.Х.). Их дом не так сильно обстреливали. К тому же там было теплее, чем в туннеле. Дом Алескера муаллима был близко от Боздага. В той стороне стоял страшный гул. Оказывается, это танки врывались в город. А мы об этом не знали. В самый яростный миг сражения пришел мой брат Эльдениз и сказал: «Что это вы сидите? Армяне уже окружили город», Он взял ключи у матери и побежал за нашими документами домой. Возвращаясь, он не стал запирать дверь. Это уже не имело значения. Мы покинули дом Алескера муаллима. Была ночь. Примерно два часа, наверное. Нам пришлось пару часов переждать в подвале трехэтажного здания. Ибо перестрелка была настолько яростной, что невозможно было двигаться. С неба лился град пуль. Взрывы гранат приводили в ужас. Разрывающиеся снаряды сеяли панику. Ходжалы полыхал огнем. Ночью, около четырех часов, мы покинули подвал и подошли к единственному открытому пути – реке Гаргар. Потом стало ясно, что армяне специально оставили этот путь свободным. Мы перешли реку и пошли в сторону Нахчываника. Там нас ожидала засада. Об этом потом. У берега река мы повстречали моего дядю. Эльдениз разулся и перенес через реку отца, мать и меня, чтобы мы не промочили ноги. Ведь был мороз... Мы вошли в лес. В лес Кетик.

Не знаю, который был час. Через лес проходил газопровод. Туда попал снаряд и он горел. Многие из тех, кто попал в воду в реке, грелись у газопровода. Некоторые не стали идти дальше, остались там. Не успели мы отойти от того места, как умер Аллахверди киши. Еще на дороге сын и внук несли его с трудом. Он не хотел уходить. Он говорил: «Вы идите, я все равно не спасусь». Нервничал, кричал, но сын его не оставлял. У Аллахверди киши не выдержало сердце. Он так и остался с тростью в руках в лесу Кетик...

Когда рассвело, я стал узнавать некоторых людей. Увидел одноклассника Рамина. Он был сыном монтера Ибрагима. Мы шли с ним, разговаривали, как вдруг снова началась яростная

перестрелка. Мы с Рамилем снова разделились. Также я разлучился и с отцом, и с братом. Мама была рядом. БТР, въехав в толпу, словно хотел погнать людей перед собой. Бородачи на нем расстреливали наших из пулеметов. Невозможно передать ту панику, то потрясение. Все бегут, все кричат, повсюду трупы, у многие окровавленные лица, думать невозможно. Не понимаешь, что делаешь, куда бежишь, только и хочешь, что спастись. А снаряды из БМП уносили жизни сразу 15-20 человек. В этой перестрелке я потерял мать... Бахтияр, который сейчас работает в сумгаитской полиции, его брат Икбал, Байрам оказывали сопротивление врагу. Я лежал рядом с ними. Шло неутихающее сражение. Они скинули с себя бушлаты, чтобы быть проворнее. Я вынул из карманов бушлатов патроны и держал наготове, чтобы успеть быстро заполнить магазин пулемета. Чуть поодаль сражались добровольцы из Агдама – Мазахир, Замин, чекист Бахман, а еще дальше – ребята из группы покойного Агиля Гулиева (Национальный Герой Азербайджанской Республики – А.Х.). Если бы не это сопротивление, ни один из жителей Ходжалы не смог бы спастись в той бойне. Икбала застрелили. Пуля вошла так, что он даже не издал ни звука. Я взял его бушлат и автомат. Это был АК-72. Поскольку в Ходжалы давно уже шли бои, брат Эльдениз научил меня обращаться с оружием. Думал, что может пригодиться. В том бою был ранен и Бахтияр. Я уже перешел асфальтовую дорогу. Никак не могу забыть: жительница Ходжалы привязала к спине маленькую дочь, а сама, раненная, лежала на земле, умоляя помочь ее дочери, взять ее с собой. Там меня ранили в плечо. Не успел я пройти немного, как вновь был ранен в правое запястье. Двигаться уже не мог. Лежал на бушлате Икбала. Было утро, около 8-9 часов. Перестрелка утихла. Мать нашла меня. Сначала положила снег на мои раны и остановила кровь. Затем сняла платок с головы и перевязала их. Сколько я ни просил мать уйти, она не уходила. Мать и сын из соседнего села Ханкенди – тетя Гюллю и Шохрет, тоже были ранены и лежали рядом. Тетя Гюллю была ранена в плечо, а ее сын – в область живота. Тетя Гюллю, думая, что умрет, сожгла мешок с деньгами. Я впервые видел горящие деньги. Сколько же черного дыма у горящих денег... Был уже вечер. Около 5-6 часов. Расстояние

между нами и Агдамом составляло около 700-800 метров. Однако мы даже не надеялись одолеть их. Я снова взмолился матери, чтобы она ушла, спасала себя. В это время двое армян в желтой форме приблизились нам. Кричали по-русски, чтобы я бросил автомат в их сторону. Я отбросил автомат. Один из них хотел нас расстрелять. Другой не разрешил. Сказал по-армянски: «Все равно умрут, патроны побереги». Они взяли автомат и ушли. Немного погодя к нам подошли четверо армян в черной форме. Тетя Гюллю обругала их по-армянски. Она знала армянский язык. И в нее, и в ее сына выпустили пятнадцать пуль. Мама отдала им все деньги, золото и взмолилась, чтобы они не трогали нас. Они взяли деньги и нас не тронули. Сказали, чтобы мы никому не говорили об этих деньгах. Сдали нас четверем вооруженным армянам в Нахчыванике. Мы отошли на 300-400 метров от того места, как встретили дочь Тофика киши из Ходжалы Севиндж. Ей было пятнадцать лет. Мама соврала и сказала, что это ее дочь. Из Нахчываника нас повезли на КАМАЗе в Аскеран. В лесу все еще раздавались выстрелы... Нас привели в полицейский отдел в Аскеране. Я попросил воды. Армянский охранник принес воды в стеклянной бутылке. Хотя я и изнывал от жажды, но воды выпить побоялся. Он выпил сам и сказал: «Пей, не бойся». Из Аскерана в Ханкенди нас повез армянин по имени Норик. Его отец Карлен попал в плен. Он вез нас выменять на своего отца. Норик обращался с нами неплохо. Его дед Саркис киши тоже был с нами добр. Этот старик-армянин говорил, что армяне каждый раз вот так гибнут из-за земли, и что все устали от бессмысленной войны. Саркис киши потом узнал, что моя мать – дочь Мурсала киши, с которым он дружил в Джамилли. Он все ругал армянских боевиков. А его жена Роза была мерзкой женщиной. С ненавистью называла нас торками. Там мама хотела протереть мою рану йодом. Но куртка не снималась, рука опухла. Куртку разрезали на мне. Затем мама протерла раны и перевязала их. У Саркиса киши кроме нас был еще один пленный. Его звали Гафар, он был из села Малыбейли.

Через несколько дней Саркис киши провел переговоры с боевиками и маму выпустили, чтобы она помогла обменять нас на Карлена, который был в заключении в Баку. Маму привели в Аскеран. Двое солдат-узбеков и несколько армянских бородачей

переправили маму в нейтральную зону – Агдам. Я тоже пошел провожать маму. Она все оборачивалась и смотрела на меня.

Мама сыграла исключительную роль в нашем спасении – Севиндж, Гафара киши и меня. В какие только двери она не стучалась. Наконец, она разыскала Карлена и обменяла на нас. Я никак не могу забыть тот день. Вместе с армянскими детьми я пошел в лес. Моей целью было после одного-двух походов в лес запутать следы и убежать. Я прекрасно знал эти леса, овраги. Я уже собирался через несколько дней взять ружье Саркиса киши и убежать, как из Баку позвонила мама. В то время я был в лесу. Мама забеспокоилась. Сказала: «Если моего сына Джейхуна не будет в живых, я не отдам вашего сына Карлена». Карлен был арестован 7-8 месяцев назад.

Наконец, 28 марта Норик привел нас в Аскеран. Велись переговоры в штабе. Мы вышли из дому рано утром. Уже было за полдень. Мы сидели в кузове КАМАЗа, принадлежавшего другу Норика. Норик знал, что мы голодны. Он принес из штаба большой кусок хлеба и кусок свиного сала для нас. На него со всех сторон напали: «Что это? Ты собираешься кормить тюрков?» Норик со страха сказал: «Нет, сам есть буду». С хлебом в руках он сел в кабину. Машина направилась в Агдам – нейтральную зону. Там нас обменяли».

... Человек не может убежать от предначертания. Если оно читается с конца к началу, как на старом алфавите, значит, эта кара послана не Богом, а человеком.

Абдулов Джейхун Кямилль оглу
теперь живет в пансионате
домостроительного комбината №2
Главного Строительного Управления
Баку.
Тел.: 551-56-51
Моб.: (050) 379-03-79

ОКАЗЫВАЕТСЯ СТРАХ ПРЕОДОЛЕВАЕТ ВСЕ**МУСАЕВ РАМИН
САЛИМ ОГЛУ**Дата рождения: 30 августа 1977 года
Место рождения: Ходжалы

«В тот день с утра была перестрелка. Как всегда. Под вечер она приутихла. В девять вечера снова усилилась. Отец устроил у нас во дворе нечто вроде туннеля. Во время яростных обстрелов мы всегда забирались туда. Наши соседи тетя Зиньят, дядя Гусейн, семья дяди Гараша тоже были в туннеле. Мы оставались там до полуночи. Перестрелка не утихала. Стоял гул. Вдруг пришел дядя Таир и сказал, что армяне со всех сторон перешли в атаку. Сидеть в тоннеле было уже бессмысленно. Тетя Зиньят и дядя Гусейн остались там. А мы вышли. Будто утро было. Армяне пускали петарды, чтобы при их свете убивать жителей Ходжалы. Мы вышли на асфальтовую дорогу. Спрятаться было негде. Мы ползли, согнувшись, вдоль стен. Под градом пуль направились к реке Гаргар. Перешли реку. Вошли в лес Кетик. Там стояла большая гора. Поднимались на гору. Не успели мы дойти до вершины, как армяне обстреляли нас оттуда. Люди побежали вниз. Я не удержался и ударился о дерево. Там же пуля попала мне в ногу. Я получил легкое ранение. Боли не чувствовал. Не чувствовал и как течет кровь. Оказывается, страх все побеждает. Не могу забыть еще кое-что: как тринадцатилетний мальчик, пытающийся спастись от пуль, прячется под трупом женщины. Этим мальчиком был я. Я не боялся трупа. В нас не стреляли одиночными выстрелами, а пускали пулеметные очереди. Многие умерли, многие пропали без вести. Люди скатывались на дно оврага, потому что не могли сохранить равновесие. Пули туда не попадали. Передохнув в овраге около часа, мы пустились в путь. Стоял туман. Через некоторое время стало ясно, что

вместо Агдама мы шли в направлении Ханкенди. Пришлось возвращаться. Все устали. Легли на живот. Отец разжег три костра. Люди немного согрелись. Когда я грел ноги у костра, подошвы туфель расплавились и прилипли к коже. Но я этого не чувствовал. Под утро мы отправились в путь. Впереди стояла гора. Мы перебрались через гору и шли дальше целый день. Дошли до какого-то села. Жители подзывали нас на азербайджанском языке и ругали армян. Мы радовались. Думали, спаслись. И вдруг началась перестрелка. Асланов Тельман погиб рядом со мной. Не могу забыть смерть тети Зохры. Пуля попала ей в рот. Она даже не вскрикнула. Там нас взяли в плен. Всех повалили наземь на склоне горы и стали стрелять по верху голов. Затем привели на ферму. Нас было человек 60-70. Утром и вечером нам давали ведро воды и ведро сырой картошки. Однажды одна армянка спрятала под платьем хлеб и принесла нам. Два-три дня мы шли через лес. А в плену на ферме находились дня три-четыре. Для меня это был единственный кусок хлеба за всю неделю. В лесу я питался снегом и оставшимся на кустах шиповником. На ферме нам принесли большую посудину и велели бросать туда всё, что при нас. Если кто-либо что-нибудь укроет, его расстреляют. Все побросали туда деньги, золото, документы. Затем армяне вывели наружу 12-13 мужчин в форме Национальной Армии. Среди нас была одна женщина, не помню, как ее звали. Она плакала и говорила: «У меня пятеро сыновей, двое умерли, а троих уводите вы. Хоть одного оставьте». Эту женщину оттолкнули прикладом ружья. Вскоре после того как вывели мужчин в форме Национальной Армии, послышался треск пулемета – он не прекращался, наверное, минут двадцать. Пленники в помещении кричали. Эта мать не знала, что делать. Армяне вошли внутрь и сказали: «Если не прекратите кричать, все будете расстреляны». Если не ошибаюсь, мы провели на ферме два-три дня. Не могу забыть еще одно происшествие, случившееся там. Была одна девочка – лет 13-14. Имени ее называть не буду. Армяне ее силой выволокли наружу. Сколько ее отец ни умолял, вернуть ее не смог. Вскоре ее привели обратно... Тринадцатилетнюю девочку зверски изнасиловали.

Через несколько дней нас вывели с фермы. Мужчин выстроили в один ряд, женщин и детей – в другой. Мы с отцом попали в разные колонны. Бабушка Мехлуге научила меня и брата Теймура обнять ноги отца, не отпускать и сказать армянам, что мать в лесу умерла, чтобы они хоть отца оставили. Мы так и сделали. Отца подтолкнули к нам. А пятнадцать мужчин оставили. Нас выстроили в ряд и повели в сторону Абдул Гюлаблы. По пути я видел застывшие, скрюченные тела. Там лежали трупы женщины и ребенка рядом. Наверное, мать и ее дитя... Когда мы подошли к селению Абдул Гюлаблы, сопровождавшие нас армянские боевики повернули обратно. Мы не верили. Думали, что они будут стрелять нам в спину. Но они не стали. Мы пришли в Абдул Гюлаблы, а оттуда в Агдам. Ноги меня не слушались. Нас привезли в Баку. Три-четыре месяца я не мог ходить. Возле станции метро «Мемар Аджемид» была больница (военный госпиталь – А.Х.). Там мои ноги перевязали ниже колен. Сначала хотели ампутировать, но потом передумали. Я долго лечился. Передвигался на коленях. Никогда не забуду того, что видел. Все мы дети Божьи. Как же можно назвать те зверства, учиненные армянами, против Божьих созданий? В чем была наша вина? Ненавижу армян!».

...Порой человека побуждает жить антоним любви – ненависть. Интересно, кого считает виновным Бог: того, кто сеет ненависть, или того, кто ненавидит?

Мусаев Рамин Салим оглу
теперь живет в городе Баку на
улице Шарифзаде, 96, во дворе
экспериментальной больницы.

Тел.: 434-16-62

Моб.: (055) 776-38-68

...ВО СНЕ Я ДО СИХ ПОР ВИЖУ ЛЕС

**ПАШАЕВА ТАРАНА
СЕВИНДИК ГЫЗЫ**

Дата рождения: 31 декабря 1978 года

Место рождения: Ходжалы

«...Мы с отцом, матерью, сестрами Тунзалей и Егяной и братом Эльшадом спрятались в колодце во дворе. Ждали, пока утихнет перестрелка, чтобы пойти домой. Но перестрелка только усилилась. Мы побежали к лесу. Сначала перешли реку. Меня перенес мой дядя Аладдин. Мы оба упали в воду. Я была по горло в воде. А обувь унесло течением. Я осталась босой. Потом носки покрылись ледяной коркой и порвались. Мы шли два дня. Поднимались на холм. Оттуда в нас начали стрелять. Мы спустились обратно к подножию. Мы с моим двоюродным братом Мехти держались за руки и скользили сидя. Так делали все. Устоять на ногах было невозможно. Можно было упасть. Ночью на дне ущелья развели костер. Я чуть ли не засовывала в огонь свои босые ноги. Но тепла не чувствовала. Рано утром мы продолжили путь. Очень хотелось есть. На третий день возле селения Дехраз мы попали в плен, тогда же убили моего девятнадцатилетнего брата Мехти... Нас привели в просторный дом. Не знаю, был это хлев или помещение, где справлялись поминки и торжества. Там из нас выбрали 11-12 молодых мужчин и моего дядю Аладдина. Вывели их наружу, а потом послышались выстрелы. На следующий день отобрали сравнительно пожилых мужчин, а также моего отца Севиндика, которому было около пятидесяти.

Нас – женщин, детей – переправили в село Абдал Гюлаблы. В плену нам давали сырую картошку и зерно. Меня там никто не бил. Принесли большую посудину и собрали туда золото, деньги и документы пленных. Также снимали украшения с женщин.

Пару месяцев я лечилась в Евлахской больнице. Во сне я постоянно вижу лес, по которому иду... Просыпаюсь и понимаю, что это сон. И радуюсь».

...Порой тебе кажется, что строка «некогда на вершинах этих гор лежал снег, а в низине жили мои отец да мать» написана для тебя.

Пашаева Тарана Севиндик гызы живет теперь в поселке Ашагы Агджакенд Геранбойского района в квартире №338. Мать двоих детей.
Тел.: (+02-234) 74472

МОИ РУКИ ЗАМЕРЗЛИ

**АЛИЕВА АРЗУ
ВИТАЛИЙ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 28 июля 1987 года

Место рождения: Ходжалы

«...Когда пуля попала в маму, я испугалась. Заплакала. По ноге у мамы текла кровь. Я держалась за подол ее платья. Кто-то помогал маме. Потом, помню, мы ползли по лесу. Полз и отец. Ползли братья Рамиль, Амиль, Раман. Мы боялись армян. Мои руки замерзли. Помню еще, что я сидела у отца на плечах. Крепко обнимала его за шею, чтобы не упасть».

У всех тогда замерзли ноги, а у маленькой Арзу руки... Ей запомнились ее замерзшие руки...

Алиева Арзу Виталий гызы живет
теперь в комнате №310 10-го
корпуса Карабахского санатория в
Нафталанском районе. Неоконченное
среднее образование.
Тел.: (+02-55) 2-16-85

«ЧЕЛОВЕК В ЛЕСУ ПОЯВИЛСЯ»**АХМЕДОВА АРИФА
АРИФ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 15 августа 1987 года

Место рождения: Ходжалы

«...Помню, что я сидела у матери на спине. Радовалась. Думала, что мы гуляем в лесу. Стала кричать: «Человек в лесу появился!». Отец быстро прикрыл мне рот. Когда я захотела закричать снова, ударил. Я заплакала. Он сказал: «Если ты будешь шуметь, то армяне поймают нас». Как нас взяли в плен, помню как во сне. Все сидели в одной комнате. А то, как я украла там мешочек с деньгами, помню как сейчас. Помню всё очень отчетливо. У всех отбирали деньги. Это была армянка в солдатской форме. Забрав у пленных мешок с деньгами, она вынула оттуда деньги, а мешок выбросила. Я ползком пробралась к нему, попавшему кому-то под ноги и спрятала под платьем. Принесла его с собой в Агдам. А еще мама так плакала. Я не понимала, почему».

Кровопийцы!!! Постыдитесь Арифы, радостно встретившей ходжалинскую трагедию возгласом: «Человек в лесу появился!»!!!

Ахмедова Арифа Ариф гызы
живет теперь в комнате №32
10-го корпуса Карабахского
санатория в Нафталанском
районе. Неоконченное среднее
образование.
Тел.: (+02-55) 2-11-28

Я ВИДЕЛА ВСЕ БУДТО ВО СНЕ

**САЛИМОВА АЙГЮН
АРАЗ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 3 мая 1987 года

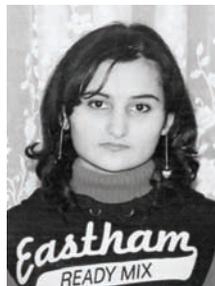
Место рождения: Ходжалы

«Все кажется мне сном. Я ела черствый хлеб. Ела зерно. Немного зерна оставалось и в кармане. С бабушкой, мать отца, попали в плен. Я не знала, что мы в плену. Все мы сидели в одной комнате. Не было места лечь. Мои двоюродные братья и сестры Лала, Лейла, Эльчин, Эмиль тоже были там. Помню, как я играла с ними. Людей было много. Ранение тети Шахлы помню так, будто это происходило в кино. Иногда во сне я вижу, как ранило тетю. Сразу просыпаюсь. Страшно. Не помню ранений других. Еще помню, как нас привезли на танке (ее привезли в Агдам из плена на танке – А.Х.). мой двоюродный брат Эльман тоже был в танке. Был еще какой-то ребенок. Не помню, кто. Там, в плену, я боялась, когда приходили и били нас. Избивали и бабушку. Всех избивали. Всё кажется мне сном. Как будто всё это мне пригрезилось».

Айгюн, дарю тебе строку «Мне снятся виденные прежде сны».

Салимова Айгюн Араз гызы
живет теперь в комнате
№463 санатория «Ширван»
Нафталанского района.
Ученица 11-го класса
ходжалинской школы №1.
Тел.: (+02-55) 2-25-53

МАЛЬЧИК, КОТОРЫЙ ГРУЗИЛ ТРУПЫ

**АБИШОВ САМЕД
БАХМАН ОГЛУ**

Дата рождения: 11 июня 1978 года

Место рождения: Ходжалы

«25 февраля я был на посту «Гарагая». Ходжалы уже давно находился в окружении. Даже вертолетам невозможно было прорваться. Мои родные – семья – были в Ходжалы. Сердце разрывалось. Я несколько раз сбегал на пост, чтобы пойти домой. Не получалось. 25 февраля Ходжалы горел. Мы не знали, что делать. Под утро пришли сбежавшие люди. Мы знали, что в Ходжалы была резня. Чтобы помочь людям, мы пошли с добровольцами из Агдама, солдатами Национальной Армии, с ребятами из Ходжалы – Али, Расимом, Тураном, Закиром, Гара и другими, которых я не запомнил. 27 февраля в течение всего дня мы собирали трупы. Грузили их на машины. Среди тел были знакомые. Моему дяде Ширхану выстрелили в голову. Дочь Кямиля замерзла. Труп Таира сожгли. Трупы родителей моего одноклассника Гаптыга были в ужасном состоянии. От их голов ничего не осталось. Мы погрузили их на машину».

...Люди, скажите, есть ли такая профессия в мире? Если нет, то почему вы не осуждаете тех, кто «обучил» нас этой «профессии»?

Абишов Самед Бахман оглу
живет теперь в комнате №217
10-го корпуса Карабахского
санатория в Нафталанском
районе. Работает в отделе
полиции Ходжалы.
Тел.: (+02-55) 2-27-04

«Я ВСЕХ ПОТЕРЯЛ»**АЛИЕВ МЕХТИ
ФИРДОВСИ ОГЛУ**

Дата рождения: 4 февраля 1988 года

Место рождения: Ходжалы

«Помню, как меня нес на спине дед Исмаил. Мы все шли и шли. Дед говорит, что когда началась перестрелка, он опустил меня и спрятал за кустом. Затем дед и другие попали в плен. Я так и остался за кустом. Кричал: «Дедушка, дедушка!». Армяне хотели расстрелять моего деда. Он сказал: «Это кричит мой внук. Разрешите его привести, а потом уже расстреливайте». Армянин сказал: «Если он окажется твоим внуком, мы всех вас отпустим. Если нет – всех расстреляем», Меня привели, и всех пленных отпустили. Многие были свидетелями этого.

Помню, что там мне давали молоко. Дед не разрешил пить. Армянин сначала сам выпил молока, потом дал мне. Тогда и дед позволил.

В ходжалинском геноциде я потерял отца Фирдовси, мать Хейран, братьев Эльчина, Эльдегиза и других родственников. Я единственный член нашей семьи. Один. Живу у тети Рахили».

О брат мой, сестра моя, все воды мира не смоют грехи армян перед этим малышом, обреченным жить без божьего дара – без семьи...

Алиев Мехти Фирдовси оглу живет
теперь в поселке Ашагы Агджакенд
Геранбойского района.
Тел.: (+02-234) 74-7-20
Моб.: (055)728-76-26

РЕБЕНОК, С ВОЛОС МАТЕРИ КОТОРОГО СТРУИЛАСЬ КРОВЬ

АЗИЗОВ СЕЙМУР
ИБРАГИМ ОГЛУ

Дата рождения: 31 декабря 1977 года

Место рождения: Ходжалы

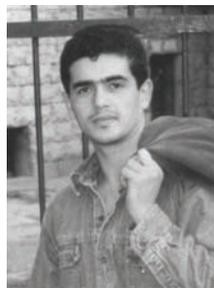

«...Мы вышли из дому ночью. Примкнули к группе людей, шедших к реке. Перешли реку. Всю ночь шли через лес. Настало утро. Вдруг началась ожесточенная перестрелка. Тетю Мензуре убили. Была еще одна женщина – я ее не знал – ее тоже убили. Моя сестра Василе, я и еще одна женщина лежали на земле. Эта женщина лежала между мной и сестрой. Ее тоже убили выстрелом в голову. Маму там тоже ранили. Она лежала. Вдруг я увидел, что у нее по волосам течет кровь. Она ничего не сказала. Мы обняли маму и плакали. Кто-то нас разнял. Мы расстались и с Василе. Когда я вышел на асфальтовую дорогу, встретил брата Эльмана. Мы вместе перешли дорогу. Тут за нами начал гнаться БТР. Мы с братом побежали и спаслись. С БТР стреляли в толпу. Человек 8-9 полегли сразу. Через некоторое время мы с Эльманом потеряли друг друга. С раннего утра до 4-5 вечера я оставался под кустами. Затем меня нашли солдаты Национальной Армии из Агдама. Они перевязали раненную ногу тети Хумар своими шарфами, чтобы она не потеряла много крови. Двое взяли ее на руки. Нас повезли в Шелли, а оттуда в Агдам. Я думал, что и маму привезут, остановят кровь из раны на ее голове...»

О те, кто гнался за двумя мальшиами на танках, сможете ли вы на танке убежать от Божьей кары?

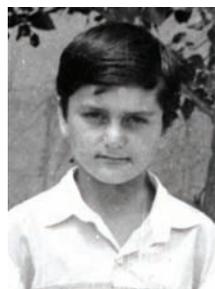

Азизов Сеймур Ибрагим оглу
живет теперь в комнате №23 14-го
корпуса Карабахского санатория в
Нафталанском районе.
Тел.: (+02-55) 2-31-12
Моб.: (050) 665-06-88

НЕОТОМЩЕННЫЙ МЛАДЕНЕЦ

**АЛЕСКЕРОВ АМИД
ТЕВЕККЮЛЬ ОГЛУ**

Дата рождения: 10 июля 1982 года

Место рождения: Ходжалы

«...Я спал. Было около 11 ночи. Началась перестрелка. Мы подумали, что как всегда. Когда перестрелка усилилась, мы забрались в «бомбоубежище» во дворе. Провели там пару часов. Перестрелка не утихала. Выбравшись из убежища, мы пошли к Алескер муаллиму. Около часа прятались в их подвале. Мой отец был добровольным членом Национальной Армии. Он пришел и сказал, что оборона Ходжалы прорвана. Выйдя от Алескера муаллима, мы пошли в пятиэтажный дом. Через некоторое время стало ясно, что эта перестрелка непохожа на другие. Мы пошли в сторону реки Гаргар. Мой отец перенес нас через реку. Выходя из дому я даже не успел обуться. Был босой. Мы вошли в лес. Я обернулся и посмотрел на Ходжалы. Деревня превратилась в факел. Всё горело.

Мы продолжили путь. Повсюду лежал снег. Невозможно было ступать. Наш проводник через некоторое время сказал, что мы шли по неверному пути. Пришлось сворачивать. В это время не выдержало сердце дяди Вагифа. Он упал наземь. Его семья – дети учительницы Афиле – Азер, Джейхун, Нийамеддин бросились к телу Вагифа. Остальная группа их немного подождала. Их не смогли оторвать от тела отца. Все члены семьи учительницы Афиле остались там. О них до сих пор ничего неизвестно.

Мы продолжили путь. Мама помогала восьмилетней Саадет. Я шел сам. Было уже утро. Мы подходили к дороге возле Нахчываника. За 30-40 метров до дороги по ней проехал УАЗ. Спустя примерно 15 минут на асфальтовую дорогу вышел БМП. Нас стали обстреливать с БМП и со стороны Нахчываника. Мой

отец был одним из оборонявших нашу колонну. Он крикнул, чтобы мы убегали. Мы побежали по направлению к Шелли. А он вернулся обратно, на помощь людям. Вдоль дороги были траншеи. Много трупов лежали друг на друге. Сосед Талех с двухлетним ребенком сидел на земле. Осколок снес ребенку ухо. Он умолял всех забрать ребенка. Но каждый пытался спастись сам. Когда Асланов Тельман наклонился и хотел взять ребенка, его тут же подстрелили. И он упал рядом. Не успели мы пройти пару метров, как ранили нашего соседа Гасанбалу. Его супруга подбежала к нему. А ей выстрелили в рот. Кровь била фонтаном. Она умерла. Я ничего не чувствовал. Я был не в состоянии понять ужас всего увиденного. Носки мои покрылись ледяной коркой. Я счистил лед и стало легче. Там убили дочь тети Сонавар Хиджран и ее мать Зейнаб. И сама Сонавар получила ранение. Моя мама бежала с сестрой Садагет и 12-летним братом Сахаватом. В яростной перестрелке Сахавата ранили. Он упал. Я проходил мимо. Но у него не было сил даже на то, чтобы меня позвать. А когда мимо проходила мама, он собрал все силы и позвал ее. Мама привязала его к спине. Сахават был весь в крови. Он был на спине у мамы, а мы бежали рядом. Пули чуть ли не задевали наши волосы. До нас добежал дядя Гаракиши. Он ударил меня по спине. Ходить прямо было опасно. Мама с Сахаватом на спине немного проползла. Ползла и сестра Саадет. Там убили тетю Мехрузе. До Шелли оставалось совсем мало. Оттуда нам на помощь прибежали 5-6 вооруженных человек. У них закончились патроны. Я дал им патроны, которые собирал по пути в нагрудный карман белой школьной рубашки. Они немного отвлекли армян этими патронами, чтобы мирное население могло дойти до Шелли. Некоторые уже перешли дорогу. В том числе мой дядя Гаракиши. Я мог бы перейти, но не стал. Сердце оставалось позади. Ведь мама, сестра и брат еще не подошли. Я стал их ждать. Там был большой белый камень. Я спрятался за ним и плакал. Вдруг увидел – выпрямившись, идет тетя Фатьма. Она не слышала. И две девочки шли прямо и смеялись. Только теперь понимаю, что на них тогда нашло умопомрачение. И мама с братом на спине, пройдя некоторое

расстояние ползком, выпрямилась и стала приближаться. Моя мать Нурида донесла до Шелли на спине тело моего брата Сахавата. Моя мать – героиня. Она не бросила даже умершего сына. Когда мы уже доходили до Шелли, на машине подъехал Чекист (это была его кличка – А.Х.) из группы Агиля Гулиева. Со слезами на глазах он снял Сахавата со спины матери и сказал: «Сестра, я отомщу за этого малыша!!!».

Я знал и Мезахира из группы Агиля Гулиева. Ему отрезали голову. Тело привезли в Агдам. Я увидел его в Агдаме. Чекист, Мазахир и Сахиб были три друга. В Ходжалы они всегда сражались на одной и той же позиции. Иногда мы, дети, бегали к ним. Затем Чекист стал шехидом в одном из сражений. А потом работавший в полиции Сахиб в пятую годовщину ходжалинского геноцида застрелился из пистолета. Вот так закончилась сказка о троих друзьях. Иногда мне кажется, что всё, что с нами произошло, – ложь или сон».

Порой то, что происходит наяву, непостижимо для ума. Может быть, поэтому ходжалинцы смотрят на всё это, как на сон.

Алескеров Амид Тевеккюль оглу
живет теперь в комнате №440
санатория «Ширван» Нафталанского
района.
Тел.: (0255) 2-12-21
Моб.: (055) 683-60-32

ДЕТИ ЗАМЕРЗЛИ ВО СНЕ**ГУЛИЕВА ШАХЛА
ГАРЪЯГДЫ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 13 мая 1976 года

Место рождения: Ходжалы

«Было 11 часов вечера. Мы находились дома. Отец взял мать и нас – 13-летнюю сестру Равану, 12-летнюю сестру Нурану, 6-летнего брата Шукюра и меня, и мы побежали в лес. У нас была также тетя Саадет и ее дети – Наби, Севиндж, Роман. Они тоже пошли с нами в лес. Мы заблудились там. Вместо Агдама пошли в сторону Ханкенди. Наутро мы встретили в лесу семью тети Сонны, тети Хаджар. Пошли с ними вместе. По пути у дяди Таира отказали ноги. Отец остался со своим братом. Мы примкнули к отряду и пошли дальше. Не успели мы немного пройти, как не выдержало сердце супруги дяди Халая тети Шаргии. Она умерла. Моя сестра Равана испугалась. У нее тоже остановилось сердце. Ее уложили рядом с тетей Шаргией. Их прикрыли ветками... Мама обнимала сестру. Не хотела с ней расставаться. Мы продолжили наш путь. У мамы отказали ноги. Мы отделились от группы. Нас осталось восемь человек. Тетя, ее дети Наби, Севиндж, Роман, я, мама, сестра Нурана и брат Шукюр. Там, где у мамы отказали ноги, мы провели два дня. Не было даже спичек, чтобы разжечь костер. Тетины дети Наби, Роман, Севиндж и мой брат Шукюр, сестра Нурана спали на снегу. Я не могла спать. Никак не могла уснуть. А тетины дети замерзли прямо во сне. Тетя никак не могла их разбудить. Мама с трудом дышала. Она была еще жива. Умоляла тетю: «Возьми Шахлу и идите. Спаситесь хоть вы». Тетя не соглашалась. Она пыталась взять замерзших детей на руки, но сил не хватало. Наконец, она поняла, что надо идти. Обнимала и целовала своих детей, мою маму. Я тоже целовала маму. Мама безвольно лежала

на спине. Ее глаза были широко раскрыты. Она не могла даже обнять меня. Я и хотела и не хотела уходить. Я сказала маме, что не уйду. Она сказала: «Иди дочка, чтобы твой старший брат Шакир не оставался один!». Во время событий Шакира не было в Ходжалы. Мы с тетей ушли оттуда. Я часто оборачивалась и смотрела назад. Мы перебрались через два холма. Видим – много людей. Испугались. Спрятались под кустами. Это были солдаты Национальной Армии. Искали жителей Ходжалы в лесу Кетик, помогали им. Привели нас в Абдал Гюлаблы, а оттуда в Агдам. Мы оставались в больнице-вагоне. Затем нас привезли в Баку – в Центральную республиканскую больницу. Я пару месяцев лечилась. А тете ампутировали ноги».

Прочтите эту историю своим детям. Они никогда не слышали такую страшную сказку.

Гулиева Шахла Гаръягды гызы
живет теперь в 16-м корпусе
санатория «Гёран» Нафталанского
района. Мать троих детей.
Тел.: (+02-55) 2-15-63

МАЛЬЧИК, СПАСЕННЫЙ ОТ СМЕРТИ СВЕТОМ КОСТРА

**ГАМИДОВ МУБАРИЗ
САБИР ОГЛУ**

Дата рождения: 6 октября 1978 года
Место рождения: Ходжалы

«...Я был дома. Дома были и мама, братья Мушфиг и Эльдениз. У нас сидели также дядя и тетя. Часов в 11-12 мы покинули дом. Бежали. Перейдя реку Гаргар, мы с мамой потеряли друг друга. Заблудились в лесу. Два-три дня я оставался с мамой в лесу, а потом я потерял ее... Остался в лесу один-одинешенек. Пару дней по ночам было страшно. Я боялся непроглядного мрака. А затем и этого перестал бояться. Бродил один по лесу. В некоторые места встречал груды трупов. У некоторых с лиц содрали кожу. Некоторым отрубили головы и руки. Я видел женские трупы с отрезанными грудями. Много чего видел – следы крови, обувь, зацепившиеся за кусты платки, шапки. Многие тела я не узнавал. Хотел спастись. Не мог найти дорогу. Когда уставал, падал на снег лицом вниз. Даже листика я не мог найти, чтобы поесть. Ел снег. Но жажда не проходила. Собирал снег в местах, куда доходили солнечные лучи, чтобы снег был хотя бы рыхлым. Не знаю, сколько дней я пробыл в лесу. Потом оказалось, что я бродил по лесу тринадцать дней. Однажды я наткнулся на тело ребенка, завернутое в пальто. Я раскрыл пальто и увидел, что это мой двоюродный брат Вусал. Видел также трупы своего дяди Фирдовси и его сына Эльчина. В руке у Эльчина был черствый хлеб. Я с трудом вытащил хлеб из его окоченевшей руки...

Я спасся благодаря тому, что пошел на свет костра. Я увидел костер, горящий вдалеке, и направился в ту сторону. Подойдя к костру, потерял сознание, упал. Меня привезли в Агдамскую больницу. После того как армяне обстреляли Агдамскую

больницу, я два дня оставался в вагоне. Затем, посчитав меня умершим, меня выслали в Баку на вертолете, нагруженном трупами. Я очнулся в морге больницы имени Семашко. Увидел, что повсюду трупы, и что сам я лежу среди них. Я постучался в дверь, и охранник ее открыл. Меня перевели в детское отделение. Два-три месяца я лечился. пальцы на правой ноге ампутировали... Они почернели».

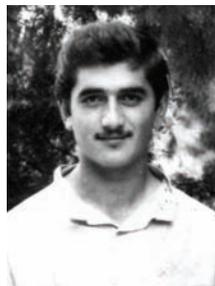
...Воскресший человек... Мубариз – человек, своими глазами увидевший свою смерть и воскрешение.

Гамидов Мубариз Сабир
оглу живет теперь в комнате
№305 санатория «Ширван»
Нафталанского района.
Тел.: (+02-55) 2-22-26

ОСТАВШИХСЯ В ЖИВЫХ РАНЕННЫХ СНОВА РАССТРЕЛИВАЛИ

**АЗИЗОВ ЭЛЬМАН
ИБРАГИМ ОГЛУ**

Дата рождения: 27 июля 1974 года

Место рождения: Ходжалы

«Я был дома. 17-летняя сестра Наргиз, 11-летняя сестра Рахида, 13-летний брат Рамин, 16-летний брат Рамиль и 15-летняя сестра Василе тоже были дома. Супруга дяди Наргиз и их сын Галиб тоже находились у нас. Когда перестрелка усилилась, примерно в 11 часу мы вышли из дому и пошли к дяде Тевеккюлю. У них никого не было. Перешли к их соседу Алескеру муаллиму. Там было много людей. Их дом был в укромном месте. Пули туда почти не долетали. Мы вышли оттуда за полночь, в первом или втором часу. Ходжалы уже обстреливали из минометов. Мы пошли в пятиэтажный дом. Пробыли там около часа. Но пришлось покинуть и это место. Пройдя рядом с финскими домами, подошли к реке Гаргар. Я взял 11-летнюю сестру Рахиду на спину и перенес через реку. Братья и старшие сестры перешли сами. Я промочил ноги до колен. Мерз. В лесу были места, где мы передвигались в снегу выше пояса. Шли и шли до утра. Близ Нахчываника началась перестрелка. Я был в конце отряда. Идущие впереди разбрелись кто куда. Мы бежали с братом Сеймуром, взявшись за руки. Хотели перейти асфальтированную дорогу и дойти до Шелли. На дороге за нами погнался БТР. В нас не стреляли. Они как будто получали удовольствие от страха двух детей. Мы быстро перебежали дорогу. На другой стороне взобрались на возвышенность. Оглянувшись, я увидел, что моя сестра Василе хочет подняться и бежать. Я крикнул: «Не вставай, ползи!». Тут усилилась перестрелка. Мы потеряли Василе из виду. И Сеймура не было рядом. Я окончательно потерял их из виду. Повсюду были трупы. Я даже не боялся. Наверное, все чувства

притупились. При мне подстрелили Таптыга. Пуля угодила ему в голову. Он умирал... А я смотрел на него. Ни о чем не мог думать. Как я уже сказал, я даже не боялся. Тело Гасанбалы тоже было на земле. И жены его Парване. Ров был полон трупами. Из-за трупов невозможно было там спрятаться. Я не хотел идти по трупам. Я не залез в ров, а переполз через него. Супруга моего дяди Нурида тоже была там. Ее сына Сахавата застрелили. Она привязала его к спине. Вскоре застрелили и Замина. Он умер на месте. Под вечер 26 февраля мы дошли до Шелли.

В том сражении были убиты моя мать Зарифа, дядя Тевеккюль, дядя Гусейн, двоюродная сестра Расмия, двоюродный брат Эммин, двоюродный брат Сахават, муж тети Араз. Иногда я вскакиваю с места как безумный. Мне кажется, что снова вокруг та ночь. Что рядом сестра, брат, мать, родные, а с неба льется ливень из пуль. Это адская мука. Никому такого не пожелаю. Мне до сих пор не верится, что я выжил. Взобравшись на возвышенность в 300 метров, я смотрел на то место, где убивали людей. Из-за трупов невозможно было шагу ступить. Между телами прохаживались армяне. И пулеметы их висели дулами вниз. Они часто открывали огонь. Расстреливали раненых... Мое сердце прыгало в груди. Это было невиданное зверство. И помочь я ничем не мог»,

...Свидетели невиданных зверств! О вы, говорящие о человеколюбии и гуманизме, расспросите этих свидетелей, пока они живы.

Азизов Эльман Ибрагим оглу живет
теперь в комнате №150 санатория
«Ширван» Нафталанского района.
Тел.: 2-13-52
Моб.: (055) 671-57-25
(050) 525-69-31

МЫ СЧИТАЛИ ОТЦА ПОГИБШИМ, НО ОН ВЕРНУЛСЯ...

**ПАШАЕВА ТУНЗАЛЯ
СЕВИНДИК ГЫЗЫ**

Дата рождения: 11 марта 1975 года

Место рождения: Ходжалы

«...Ходжалы давно находился в окружении. Невозможно было даже связаться с вертолетом. В укреплениях вокруг города Ходжалы добровольцы и солдаты Национальной Армии днем и ночью стояли на посту. Но ходжалинцы не хотели покидать свои дома. Засыпали и просыпались в одежде. В тот день, когда началась перестрелка, мы спустились в колодец у нас во дворе. Отец узнал, что армяне ворвались в город. Мы должны были бежать в лес. Мы были неважно одеты. Я хотела побежать домой и забрать теплую одежду. Но мама не разрешала, потому что там стреляли. Мне было семнадцать. Я понимала, что в такой одежде нельзя передвигаться по морозу. Я вырвалась у мамы из рук и побежала домой. Надела теплые ботинки. Взяла теплую одежду и для остальных и спустилась. Я взяла даже папины сигареты. Мы всю ночь шли по лесу. Мороз, ночь, паника в лесу, страх смерти – всё это было непредставимым ужасом. Мы хотели перебраться через гору и пойти к Агдаму. Когда группа, идущая впереди, дошла до вершины, их стали обстреливать. Мы начали спускаться к оврагу. У тети Гюльхар замерзли ноги, она была без обуви. Ее пятки кровоточили. Я помогла ей. На дне оврага развели костер. Мы немного согрелись. А затем продолжили путь. Телефонистка Гюльшан выбилась из сил. Не могла передвигаться. У меня еще оставались силы, наверное, потому что была тепло обута. Я взяла ее подмышку. Она всё говорила: «Тунзалья, да перейдут на меня все твои беды». Поблизости от селения Дахраз мы попали в плен. Нас взяли в заложники. Моего двоюродного брата убили. Он отбирали мужчин и

уводили куда-то. Увели дядю Аладдина, отца Севиндика. Отец вернулся после 54 дней плена. Мы считали его погибшим. А о дяде Аладдине до сих пор ничего не известно. Армяне убили моих дядьев Гамида, Таризеля. Я не могу забыть панику той ночи. Внимательно посмотрите в глаза людям. Пережившие ходжалинскую трагедию до сих пор потрясены. Почему грехи до сих пор не наказаны?»

...Слышите ли вы этот вопрос? Почему виновные до сих пор не наказаны? Почему?

Пашаева Тунзалья Севиндик гызы
живет теперь в квартире №8 12-
го корпуса санатория «Гёран»
Нафталанского района. Мать
двоих детей.
Тел.: (+02-55) 2-14-55

КОГДА Я ВИЖУ НА ЭКРАНЕ НАШУ ТРАГЕДИЮ, СЕРДЦЕ КРОВЬЮ ОБЛИВАЕТСЯ

**ПАШАЕВА ЕГЯНА
СЕВИНДИК ГЫЗЫ**

Дата рождения: 3 января 1982 года
Место рождения: Ходжалы

«...Наша семья спряталась в колодце во дворе. Перестрелка не утихала. Отец узнал, что армяне ворвались в Ходжалы. Мы должны были идти в лес. Пули, снаряды, осколки долетали до нашего дома. Мы сидели в колодце в легкой одежде. Старшая сестра Тунзалья побежала домой и принесла нашу одежду. Мы перешли реку. Отец перенес меня через реку. В лесу снег забился мне в обувь. Ноги так отяжелели, что я не могла передвигаться. Обувь соскользнула с ног. Я осталась в носках. Вскоре порвались и носки. Мама и папа по очереди массировали мне ноги. Двоюродный брат Мехти погиб во время перестрелки. Мама крепко держала мою руку. Нас взяли в плен. Отобрали и куда-то увели мужчин. Первым увели дядю Аладдина. Утром увели отца. Он вернулся через 54 дня. А дядя не вернулся совсем. Когда я вижу ходжалинскую трагедию по телевизору, сердце обливается кровью».

Если это сердце выдержало до сегодняшнего дня, значит, ждет дня возмездия.

Пашаева Егяна Севиндик гызы
Пашаева Тунзалья Севиндик
гызы живет теперь в квартире
№8 12-го корпуса санатория
«Гёран» Нафталанского района.
Тел: (+02-55) 2-14-55

ПОЧЕМУ-ТО ПОНАЧАЛУ НАМ НИКТО НЕ ВЕРИЛ

ЧОБАНОВ СЕЙМУР ТАПТЫГ ОГЛУ

Дата рождения: 18 декабря 1980 года

Место рождения: Ходжалы

«...Мы давно уже жили на нижних этажах, так как верхние сильно обстреливались. В тот вечер мы спали внизу. Отец, который оборонял Ходжалы, в тревоге постучался в дверь. Сказал, что армяне ворвались в Ходжалы. Мы так и убежали в домашней одежде. Мать, 8-летняя сестра Назакет и 13-летний брат Теймур – все мы сначала пришли во двор школы. Там были и наши соседи. Решили бежать в Агдам. Большинство людей были в легкой домашней одежде. Мы шли всю ночь. Я шел сам. То отец, то мать, то дядя брали меня за руку. Чаще других отец нес на руках Назакет. Передвижение было сущим адом. Возле Нахчываника мы попали под обстрел армян. Люди разбежались кто куда. Отец Таптыг, 8-летняя Назакет были убиты. Я и дети моей тети Амин, Рахиб добежали до Шелли. Мы были первыми ходжалинцами, добравшимися до Шелли. Поначалу нам не поверили. Затем о ходжалинской трагедии проведали жители Шелли, а затем жители Агдама. Люди группами приходили на помощь ходжалинцам. Оставшаяся группа подверглась ужасной резне».

...О ребенок, свидетель гибели своих отца и сестры, почему были разрушены твои Родина и детство?

Чобанов Сеймур Таптыг оглу живет теперь в комнате №232 санатория «Азербайджан»

Нафталанского района.

Тел.: (+02-55) 2-13-37

Моб.: (055) 681-60-80

НЕ КАК НЕ МОГУ ЗАБЫТЬ МУЖЧИНУ НА РУКАХ КОТОРОГО БЫЛ РЕБЕНОК

**АСАДОВ АНАР
ЯЛЧИН ОГЛУ**

Дата рождения: 4 сентября 1981 года

Место рождения: Ходжалы

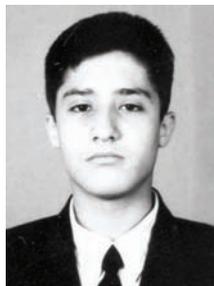

«...Мы спали. В дверь постучался мой дядя Интигам. Он сказал, что армяне ворвались в город. Мы жили в финских домах. Он зашел домой, взял мою трехлетнюю сестру Наргиз на руки и отвел нас в соседний каменный дом. На нижнем этаже того дома было больше сорока человек. Ходжалы полыхал. Ждать было бессмысленно. Все направились в сторону леса. Мы шли всю ночь. Не доходя до Аскерана, увидели танки на дороге. Идущая впереди нас группа был уничтожен. Мы повернули обратно. Спустились в лощину и спрятались. Отряд состоял в основном из женщин и детей. Было и несколько мужчин. В лощине нас окружили. Отобрали и куда-то увели мужчин. Увели и дядю Интигама. О нем до сих пор ничего не известно. Затем нас привели на Аскеранский мост и около часа заставляли лежать на снегу. Оттуда повели в Аскеранскую тюрьму. В одной только нашей камере было около сорок человек. Армяне разбили стекло, чтобы было холодно и тюрки замерзли. Все сидели на бетонном полу. Очень хотелось есть. Из нас выбрали одного человека, которого повели на сельскую свалку, где он собрал хлеб. Никто не стал его есть... Но когда дали воды из ведра возле двери, в котором была половая тряпка, мы попили. Мы оставались там пять-шесть дней. Однажды сказали, что труп солдата Национальной Армии Видади, который выказал героизм в обороне Ходжалы, бросили перед нашей камерой. Ему отрезали голову. По ночам светили фонарем в лица женщинам. Когда хотели выбрать кого-нибудь из них, женщины не шли. Их уволакивали за волосы.

В нашей камере был один мужчина. Его звали Домбай. Так как он держал на руках маленького ребенка, его бросили в камеру с женщинами. Его избивали особенно сильно. Однажды вечером сказали, чтобы мы разделились на группы по десять человек. Я, мама, моя младшая сестра Наргиз сели в УАЗ в первой десятке. Нас обменяли на два трупа чернокожих. Оставшихся после нас тридцать человек на трех машинах привезли к кладбищу возле Агдама, где обменивали пленных».

...Порой жизнь обменивают на кладбищах... чтобы выжить. Люди живут долгие годы, но не перестают видеть кладбище...

Асадов Анар Ялчин оглу
живет теперь в комнате №23 12-го
корпуса санатория «Азербайджан»
Нафталанского района.

«СВИДЕТЕЛЬ» В ПЕЛЕНКАХ

**ГУРБАНОВ ЗАУР
ШАИГ ОГЛУ**

Дата рождения: 2 декабря 1991 года
Место рождения: Ходжалы

Естественно, он ничего не помнит... Вот что говорит его мать, Гурбанова Басти: «Была уже почти ночь. Перестрелка усилилась. Мы спустились в подвал дома. Заура я держала на руках. Пришла какая-то женщина и сказала, что Ходжалы уже взят. Мы не поверили. Подумали, обычная женская болтовня.

На руках у той женщины было двое детей. Даже не знаю, что с ними стало. За нами пришел мой племянник Яшар. Мы вылезли из подвала. Он помог нам перейти реку Гаргар. Было много народа. Ночью мы шли по лесу. Рано утром начался обстрел. Во время обстрела я потеряла племянника Яшара. Заур был у меня на руках, а старший сын, шестилетний Руслан, рядом. Мы шли в конце отряда. Мы с детьми легли на дне ущелья. Пули туда не попадали. Лежали там до вечера. Заур плакал. Я не могла его успокоить. Я зажимала ему рот, чтобы он не кричал. Но в то же время боялась, что могу его задушить. Он был голоден. Я плюнула на соску и дала ему. Он немного пососал, а затем вновь начал плакать. Я очень боялась, что его могут услышать армяне. В кармане у меня был кусок сахара. Я смочила его во рту и помазала соску. Положила в рот Зауру. Ребенок уснул. Сам Бог уберег нас»,

...Если человек не бережет то, что дал и оберегает Бог, не означает ли это противостояние Ему?

Гурбанов Заур Шаиг оглу теперь
живет в комнате №112 корпуса
«Ширван» Нафталанского района.
Тел: (+02-55) 2-24-25

СВИДЕТЕЛИ-БЛИЗНЕЦЫ

**АБЫШОВ ИЛЬКИН
БАБИР ОГЛУ**

Дата рождения: 1 мая 1990 года

**АБЫШОВ ЭЛЬВИН
БАБИР ОГЛУ**

Дата рождения: 1 мая 1990 года

Место рождения: Ходжалы

Могут ли что-нибудь вспомнить эти братья-близнецы? Их мать, Абышова Зульфия Бахыш гызы, рассказывает: «25 февраля мы находились дома. Когда началась перестрелка, мы спрятались в подвале у соседа Ельмара. Из подвала вылезли под утро. Хотели дойти до Агдама через лес Кетик. Но ничего не вышло. Мы забежали в пятиэтажку и сумели выйти оттуда только вечером. Армяне обстреливали здание, не переставая. Так как наши защитники заняли позицию на крыше пятиэтажки, армяне не могли ворваться в здание и схватить нас. Нас было 150-200 человек, а может, еще больше. Большинство – женщины, дети, старики. Под вечер перестрелка утихла. Мы покинули пятиэтажку и побежали к лесу. Перешли реку. Илькина несла на спине я, на Эльвина – 66-летняя бабушка Сакина, мать моего мужа. Мой муж Бабир вел моего 76-летнего свекра Али. В первый день в лесу в свекра попала пуля. Муж навалил на его тело ветки. Мы смогли забрать его 19 марта. Помню, Бабир 19 марта привез 36 тел, включая тело своего отца. Все они были обезображены. После того как свекр стал шехидом, мой супруг забрал Эльвина у свекрови. Бедная женщина передвигалась с трудом. Дети плакали. Я не могла их успокоить. Иногда клала им в рот снег. И покормить не могла. Во-первых, нас не стали бы ждать остальные, во-вторых, мы с трудом привязали их к спинам...

Когда мы уже приближались к Шелли и собирались переходить дорогу, в нас открыли огонь из пулеметов. Мы двигались, согнувшись в три погибели, ползком, чтобы уберечься от ливня пуль. Там мой муж организовывал переход мирного

населения в Шелли и на время положил Эльвина наземь. Вдруг я увидела, что ребенок встал на ноги. Я закричала. Муж ударил Эльвина в грудь прикладом ружья и повалил обратно наземь, чтобы армяне не смогли в него прицелиться. В том сражении тяжело были ранены брат мужа Кямиль, наши родственники Бахтияр, Шохлет. Эльвин тяжело заболел. Мы лечили его ровно три месяца. Дети чудом выжили».

...Так происходят чудеса у нашего народа. Наши чудеса происходят во время трагедий.

Абышов Илькин Бабир оглу,
Абышов Эльвин Бабир оглу теперь
живут в квартире №159 поселка
Ашагы Агджакенд Геранбойского
района. Учатся в 11 классе средней
школы №4 города Ходжалы.
Тел.: (+02-234) 7-47-37
Моб.: (050) 353-97-98

У ТРУПОВ ДАЖЕ КОЖУ С ГОЛОВЫ СОДРАЛИ

**АЗИЗОВ ТАДЖИР
МЕХЕР ОГЛУ**

Дата рождения: 3 сентября 1982 года
Место рождения: Ходжалы

«...Было 26 февраля, около 11 часов. Началась яростная перестрелка. Сначала мы подумали, что как всегда. Спустились в подвал. Дед, отец матери Махияддин, пришел и сказал, что армяне ворвались в Ходжалы и надо бежать. Был час или два ночи. Наша семья и семья нашего соседа Гудрета муаллима пошла в подвал пятиэтажки. Всю ночь до вечера 26 февраля мы пробыли там. Армяне были заняты тем, что грабили

Ходжалы. С крыши здания мы увидели, что они выносят из домов мебель, ковры, холодильники и другую утварь и грузят на машины. Мы вышли из пятиэтажки. Перешли реку Гаргар. Вошли в лес Кетик. Меня через реку перенес дед, папин отец Акпер. Он промочил ноги. Не мог идти. Он очень устал. Шел в конце отряда. Вдруг мы повернулись и увидели, что дедушки нет. Его не было видно... Мы шли. Мой брат Эльмеддин заплакал и запросил хлеба. Сколько отец ни кричал на него, он не замолкал. Я был постарше. Понимал, что мы убегает. Откуда взять хлеб? Но я хотел, чтобы нам пришли на помощь из Агдама. По всей дороге нам встречались трупы. Где сваленные в кучу, где разбросанные. В месте, которое мы называли Шумлуг тела были разбросаны. У многих на голове было около 10-15 пулевых ранений. У некоторых с головы была содрана кожа. Я узнал тело сестры деда, бабушки Зейнаб. Когда мы подошли к селу Шелли, нам на помощь подоспели солдаты Национальной Армии. Взяли на руки моего пятилетнего брата Эльмеддина, восьмилетнюю сестру Лалу. Потому что ни мать, ни отец не могли им помочь».

...Это уже даже не трагедия, брат, это имеет другое название!

Азизов Таджир Мехер оглу живет
теперь в комнате №303 санатория
«Азербайджан» в Нафталанском
районе.

Тел.: (+02-55) 2-17-75
Моб.: (050) 648-81-40

ВЫ ВИДЕЛИ ВСАДНИКА БЕЗ ГОЛОВЫ В ФИЛЬМЕ, А Я СВОИМИ ГЛАЗАМИ ВИДЕЛ ТРУП БЕЗ ГОЛОВЫ

**МУСАЕВ ЭМИН
РАФАИЛЬ ОГЛУ**

Дата рождения: 2 февраля 1980 года
Место рождения: Ходжалы

«В тот день я был у дяди Салима. Было около 10-11 часов. Мы забрались в туннель в дядином дворе. Нам сказали, что город взят. Всё вокруг горело. Мы шли к горе. Когда переходили Гаргар, дядя Салим взял меня на спину. Мы вошли в лес Кетик. Людей было много. Всю ночь шли. Забирались на гору. С вершины в нас стали стрелять. Пули лились дождем. Люди побежали вниз. Гулиев Алиш был ранен в плечо. Женщины кричали. Люди собрались на дне оврага. Мы немного передохнули. Затем продолжили путь. Стояло утро, часов 10-11. Мы поднимались вверх по склону горы. Оттуда был виден Ходжалы. Я увидел наш дом. Армяне грузили нашу утварь в две большие грузовые машины. Мы опять целый день шли. Была уже ночь. Мы устали. Развели костер. Передохнув немного, продолжили путь. Но, кажется, мы шли по неверному пути. В сторону Ханкенди. Пришлось возвращаться. По дороге я видел одежду, шапки, обувь, зацепившиеся за кусты. Мы шли днем и ночью. В лесу были какие-то красные ягоды. Из них варили что-то вроде чая. Я собирал их и ел. В нашей группе был мужчина по имени Махир. А на руках у них – одна из недавно родившихся девочек-близнецов. Другую несла мать. Она шла в другой группе. Эти девочки выжили. Сам Господь хранил их три дня и три ночи в буране. Возле нашей школы жил один мужчина. Он имел желтый «запорожец» и хромал на одну ногу. Он и его супруга остались в лесу возле костра. Когда группа пустилась в путь, я повернулся и посмотрел на них. Не знаю даже, почему. До сих пор о них

ничего не известно.

Мы пошли дальше. Посреди леса лежала открытая поляна. Когда передняя часть группы дошла до нее, хвост отряда все еще находилась в лесу. Прямо посреди поляны был глубокий ров. А чуть поодаль виднелось село. Оттуда нас звали на азербайджанском языке. Мы обрадовались. Когда добрались до рва, с сельского кладбища нас начали обстреливать из пулемета. Тельман Асланов, жена дяди Мухаммеда тетя Захы, еще один мужчина погибли прямо рядом со мной. Нас взяли в плен. Повалили наземь на склоне горы и стреляли поверх голов. Нас привели на ферму. У всех отобрали деньги, золото, документы. Нам давали сырую картошку, воду. А иногда просо. Когда мы были на ферме, увели одетого в форму Национальной Армии Хагани – он учился в десятом классе. О нем до сих пор ничего не слышно. Затем увели других, кто был одет в форму Национальной Армии. Когда вводили троих сыновей тети Матан, она плакала и умоляла, чтобы ей оставили хотя бы одного. В нашей группе была девочка. Лет тринадцати-четырнадцати. Ее силой вырвали из рук отца и увели... Привели примерно через час. Она была в ужасном состоянии...

Через несколько дней нас выстроили в ряд. Женщин и детей в один, мужчин – в другой. Хотя нашему соседу дяде Мухаммеду было лет 60, его увели тоже. До сих пор о нем нет вестей. Когда мы вышли с фермы и проходили мимо кладбища, я увидел труп мужчины. Ему отрезали голову... У него не было головы... Было только тело ниже шеи... Нашу группу вели вооруженные армяне до села Абдал Гюлаблы Агдамского района. Они вернулись назад. Там я встретил отца. Он сделал пару шагов ко мне и упал. Оказывается, у него от волнения отказали ноги. Подошел дядя Фазыль, хотел взять меня на руки. Но я сказал: «Я пойду сам, ты лучше помоги тем, кто идет в конце». Там было много обессилевших людей. Из села Абдал Гюлаблы нас привели в Агдам. Мать, увидев меня, потеряла сознание. В лесу я думал, что как только доберусь до мамы, скажу, чтобы приготовила курицу, долму. Стол ломился от еды. Но я ничего не мог есть. Через два-три дня отказали ноги. Меня привезли в военный

госпиталь в Баку. Я долго лечился. Хотели ампутировать большой палец правой ноги. Я не его не чувствовал. Но отец не позволил. Мой дядя жил в городе Улан-Удэ. Меня повезли туда. Три месяца пролежал в больнице. Через два месяца медсестры стали брать меня за руки и гулять со мной. Затем постепенно ноги стали слушаться. Но я до сих пор не чувствую большой палец правой ноги. Колю иглой – и ничего.

Я никогда не забуду того, что видел. Теперь, когда 26 февраля по телевизору показывают ходжалинскую трагедию, я не могу взять себя в руки. Не знаю, что делать, куда бежать».

*...Земля как шар, брат, куда бы ни шел, вновь окажешься здесь.
Лучше взять оружие и отомстить, вернуть родные земли.*

Мусаев Эмин Рафаиль
оглу теперь живет во дворе
экспериментальной больницы
на улице Шарифзаде, 196
Ясамальского района города
Баку.
Тел.: 434-26-08

ПОМНЮ ТОЛЬКО СВОЙ ПЛАЧ

**АЗИЗОВ ЭЛЬМЕДДИН
МЕХЕР ОГЛУ**

Дата рождения: 20 апреля 1987 года

Место рождения: Ходжалы

«...Помню только свой плач. Все плакали... И мы всё шли и шли... Ничего больше не могу вспомнить. Да и то, что помню, кажется мне сном».

...Будет ли конец у этого пути?

Азизов Эльмеддин Мехер
оглу живет теперь в комнате
№303 санатория «Карабах» в
Нафталанском районе.
Тел.: 2-17-75

ОБЕЗУМЕВШАЯ ЖЕНЩИНА, СМЕЮЩАЯСЯ НАД СМЕРТЬЮ

**АБЫШОВА АЙНУРА
ЭЙВАЗ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 13 июня 1984 года

Место рождения: Ходжалы

«К нам в дверь постучали. Это был сосед дядя Ельмар. Мы спрятались у них в подвале. Под утро пошли в пятиэтажку.

Людей там было много. Вечером 26 февраля мы покинули это место. Через реку Гаргар меня перенес наш сосед Натик. Он тогда учился во 2 классе. Мы попали под обстрел. Был один мужчина, работающий в нотариальной конторе. Его звали Шохлет. Его ранило в ногу. Он не смог идти дальше. Там он и остался. Я так хотела, чтобы взрослые помогли ему, чтобы он тоже пошел с нами. Мы шли всю ночь... Бахыш и дядя Айдын спорили, какой дорогой идти к Агдаму. Группа разбилась на две части. Мы пошли за дядей Бахышем. Шли по верному пути. Рано утром 28 февраля дошли до Шелли. Из села Шелли к нам пришли на помощь. С тех дней я не могу забыть две вещи. То, как мы с двоюродной сестрой заблудились в лесу. Представьте себе – два ребенка, одни-одинешеньки в лесу. И крикнуть боялись, потому что армяне могли услышать. Через несколько часов мама нашла нас.

А еще то, как женщине по имени Хазангюль всё было нипочем. Она то и дело смеялась. Кричала. Звала сыновей. Кажется, одного из них звали Кямилем. Тогда я поняла, что она сошла с ума».

...Эту трагедию учинили армяне. Им до сих пор не отомстили.

Абышова Айнура Эйваз
гызы живет теперь в комнате
№231 санатория «Карабах» в
Нафталанском районе. Работает
учительницей в средней школе
№1 города Ходжалы.
Тел.: 2-31-59
Моб.: (050) 586-00-58

Я УВИДЕЛА МАТЬ, СЛИЗЫВАЮЩУЮ КРОВЬ СО СВОЕГО РЕБЕНКА...

**АБЫШОВА АЙНУРА
ВЕЗИР ГЫЗЫ**

Дата рождения: 1979 год
Место рождения: Ходжалы

«...Ночью 26 февраля мы были в доме нашего соседа Гардашхана. Там собрались жители квартала. Их дом был каменным. А еще у них был подвал. Там можно было укрыться от огня. Пришло известие о том, что армяне ворвались в Ходжалы. Мы побежали к лесу. Всю ночь шли. Малыш тети Джамили Вусал плакал. Тетя прикрывала ему рот, чтобы он не шумел. В нашем отряде был мужчина по имени Мамед. Он был преподавателем игры на гармонии. Он сказал женщинам: «Если армяне возьмут нас в плен, то я взорву всех гранатометам». Все согласились. Однако я очень боялась. Не хотела, чтобы нас взрывали гранатометами. Ведь я ничего не знала о зверствах армян, об ужасах плена.

Никак не могу забыть. Мы ненадолго присели у куста передохнуть. В это время из другой группы, взятой в плен, к нам прибежала женщина по имени Рамиля. ее малыша Самира ранили прямо у нее на руках. Ребенок был весь в крови. Мать прижимала его к груди и слизывала с него кровь.

Мы немного передохнули и продолжили путь. Утром возле Нахчываника нас стали обстреливать. Пули лились дождем. С ума можно было сойти. Соседка тетя Зариф звала своих детей. Пуля попала ей прямо в голову. Она умерла сразу. Был еще один мужчина по имени Абульфат. В полиции работал. Его тело тоже лежало на земле. Просто хотелось бежать и спасти свою жизнь. Моя двоюродная сестра Хумар лежала раненная среди трупов. Стонала. Затем ее оттуда вытащили солдаты Национальной Армии. Затем мне в бедро попал осколок. Тетя Джамили ползком вытащила меня оттуда. Я потеряла много крови. Меня повезли в Агдамскую больницу. Ночью 26 февраля армяне подвергали

Агдамскую больницу сильнейшему обстрелу. оттуда меня отвезли в больницу Барды. Отец мой Везир, 16-летняя сестра Самира тоже были ранены в Нахчыванике. Мы пару месяцев лежали в больнице»,

...Это самая ужасная картина кровопийства: мать слизывает кровь со своего малыша!

Абышова Айнура Везир
гызы теперь живет в комнате
№34 санатория «Гёран»
Нафталанского района. Мать
двоих детей.

«НЕ ПОНЕСУ ЕЕ»

**ГУСЕЙНОВА РЕВАНЕ
АЛОВСАТ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 22 августа 1989 года
Место рождения: Ходжалы

«...Я многое помню до 7-8 лет. Теперь многое встает перед глазами. Мама привязала меня к спине. Мы шли. Я плакала от голода. Старший брат Анар шел сам. По дороге мама зацепилась за дерево. Сколько Анар ни пытался, отцепить не мог. Мы простояли так долго. Затем пришел отец и помог нам. Еще не могу забыть, как мама отвязала меня от спины и положила наземь. У нее замерзли ноги. Она не могла передвигаться. Хотела взять за руку Анара и идти дальше. Анар не пошел с ней. Прибежал и обнял меня. Заплакал. Сказал: «А кто будет моей сестрой?». Папа привязала меня к своей спине.

Нас привели в какой-то дом. Сыновей женщины по имени Матан увели. Она кричала. Там одна армянка принесла мне печенье. Я поела. Она хотела увести меня. Но мать не дала. Эта армянка дала мне еще зерна»,

...Мальши, привязанный к спине матери... Когда речь заходит о детях из Ходжалы, представляйте себе эту картину.

Гусейнова Реване Аловсат
гызы живет теперь в комнате
№19 корпуса №14 санатория
«Карабах» в Нафталанском
районе.
Тел.: (+02-55) 2-18-02
Моб.: (050) 676-39-86

РЕБЕНОК, ЖИЗНЬ КОТОРОГО СПАС ДЕДУШКА

**ГУЛИЕВ ЭМИЛЬ
АКПЕР ОГЛУ**

Дата рождения: 1 сентября 1988 года
Место рождения: Ходжалы

«Ничего не помню. Но знаю, что жизнь мне спас дед Теймур. Когда речь заходит о той ночи, я выхожу из дому. На меня это действует очень плохо. Не могу видеть, как мать мучается».

Вот что рассказывает мать Гулиева Эмиля Мамедова Метанет Теймур гызы:

«...Я была у матери. Со мной были 7-летняя дочь Севиндж и 3-летний сын Эмиль. В 12 ночи мы вышли из дому. Мой отец перенес Эмиля через реку. В лесу он его нес на руках. Мой брат Низами иногда брал Эмиля у отца. Рано утром мы попали под обстрел возле Нахчываника. Я перевидала столько ужасов...

Алиф Гаджиев умер рядом с нами. Багирова Шойле, отец невестки Али киши Ислам и его мать, сын Нуриффе Сахавет... Нурида не отвязала тело сына от спины...

Немного погодя убили дочь Шохлета. Шохлет шел, прижав дочь к груди. А дальше нести не смог. Уложил рядом с телами дяди Гасанбалы, тети Перване. Эмиль был с отцом, Севиндж рядом со мной. Брат Низами оказался где-то поодаль. Отца ранило в ногу, затем в руку. Я закричала. Дочь Севиндж, бегущая на 5-6 метров впереди меня, повернулась на крик и побежала обратно ко мне. Она упала. Мне показалось, что она зацепилась за труп и поэтому упала... Пули изрешетили ее живот. Там был Шамиль муаллим. Он взял Севиндж на руки. Брат издали увидел, что Севиндж ранена и прибежал на помощь. Мы уже подходили к Шелли. Он поручил нас жителям Шелли, а сам вернулся обратно, на помощь раненым. 3-летнего Эмиля спас мой отец... 27 февраля Севиндж отошла в мир иной».

...Человеческое воображение никогда не сможет создать такие ужасы. А ходжалиницы пережили всё это.

Гулиев Эмиль Акпер оглу
живет теперь в комнате
№6 корпуса №6 санатория
«Гёран» Нафаланского
района.

Тел.: (+02-55)2-30-92
Моб.: (055) 760-53-54

КОГДА Я ПЕРЕХОДИЛ РЕКУ, ТЕЧЕНИЕМ УНЕСЛО МОЮ ОБУВЬ...

**АЗИЗОВ РАМИН
ИБРАГИМ ОГЛУ**

Дата рождения: 22 марта 1978 года

Место рождения: Ходжалы

«...Вечером 25 февраля я был дома. Мама, сестры Василе, Рахилия, братья Эльман, Сеймур тоже были дома. Дядя тоже был у нас. Нас позвал друг отца Мурадхан. Началась сильная перестрелка. Мы собрались и пошли к дяде Тевеккюлю. Их не было дома. Мы пошли к Алескеру муаллиму, который жил в верхней части квартала. Там было много людей. Они сказали, что мы должны бежать в Агдам через лес. Когда я переходил реку, течением унесло мою обувь. Я остался без обуви. Ноги замерзли. Потом я перестал это чувствовать. Привык. Под утро началась перестрелка. Я очутился в стороне от семьи. Пули лились дождем. Я спрятался под трупом Таира, сына дяди Гачая. Поблизости был ров. Я забрался в него. Там из ходжалинцев было 13 человек. Салим, Ализамин, Саида, Валех. Имена остальных я забыл. Когда мы были во рву, над нашими головами появилось 7 вооруженных армян. Пятеро из них повели нас под дулом в Аскеран. По пути отбирали золото у женщин. Нас около двух часов держали в лежачем положении на Аскеранском мосту. Жители села Аскеран ругали нас по-армянски, забрасывали камнями. Затем нас повели в Аскеранскую тюрьму. Меня сначала бросили в мужскую камеру. Затем, так как я был еще ребенком, перевели в женскую. Я носил пленным воду. Однажды, когда я разносил воду, армяне избили меня. Потом спросили: «Сколько букв в твоём имени?». Я ответил: «Пять». Они дали мне большой кусок хлеба и сказали: «Если не успеешь съесть его, пока мы будем считать до пяти, мы тебя расстреляем», Я хотел быстро съесть

хлеб. Поперхнулся. Армяне смеялись. Три-четыре раза в день пленных избивали. Выбирали среди них солдат Национальной Армии и уводили. Через 2-3 минуты слышался выстрел...

Когда я шел за водой, проходил мимо мусорной свалки. Там были расстреляны Самира, Васифа. Я увидел на земле также труп Гусейна...

В нашей камере сидело 50-55 женщин и детей. Однажды армяне хотели увести девушку. Мать и сестра той девушки тоже были в плену. Они обнялись втроем. Трое армян не могли их разнять. Пошли, позвали на помощь еще двоих армян-бородачей. Пятеро армян с трудом растащили обнявшихся мать и дочерей. Увели одну из девушек... Мать лишилась чувств...

Однажды в четыре часа ночи в нашу камеру вошел армянин. Он сказал: «Я из Еревана. Завтра утром в Ереване отрежу тебе голову...». Ереванские армяне были особенно жестокими. Я дрожал от страха... Рано утром меня обменяли. Дома я узнал, что уже 3 марта...»

...Резать головы азербайджанцам – не «новая работа» для армян. Столько голов они отрезали на протяжении всей истории.

Азизов Рамин Ибрагим оглу
теперь живет в комнате №13
корпуса №14 санатория
«Карабах» в Нафталанском
районе.
Тел.: (055) 634-92-51

В ТУ НОЧЬ Я ВИДЕЛА БОЖЬЕ ЧУДО

ДЖАФАРОВА ХАЯЛЯ ГУМБЕТ ГЫЗЫ

Дата рождения: 20 апреля 1981 года
Место рождения: Ходжалы

«Мой отец Гумбет, дядя Исак обороняли Ходжалы. В ту ночь мы были в подвале у деда Юниса - дед, бабушка, мама, я, братья Амиль, Эмиль и еще тетя Зулейха, инвалид. Когда дядя Исак узнал, что армяне ворвались в Ходжалы, он пришел домой, чтобы сообщить нам. Он помогал престарелым родителям. Мама держала братьев за руки. Тетя-инвалид не могла передвигаться. Она осталась в подвале... О ней до сих пор ничего не известно... Мы вышли из подвала и побежали к пятиэтажке. Людей было много. Армяне стали обстреливать пятиэтажку. Когда обстреливали верхние этажи, мы спускались вниз, а когда нижние – поднимались наверх. Мы столько поднимались и спускались, что ноги ослабли. Армяне не могли ворваться в здание, так как наши заняли позицию на крыше пятиэтажки. Кто-то из наших принес патроны из стоящего во дворе пятиэтажки «виллиса» Тофика Гусейнова. Тофик Гусейнов подорвал себя гранатометом, чтобы не попадаться в плен. Из пятиэтажки мы вышли под утро. Пара человек из наших ушли в другом направлении и стали стрелять, чтобы сбить со следа армян. Армяне начали стрелять в их направлении. В это время мы покинули здание и побежали в лес. С нами было 5-6 русских солдат. Они сбежали из 366-го полка и перешли на нашу сторону. Эти солдаты взяли на руки близнецов одной женщины. Возле Нахчываника под обстрел попала и наша группа. Пуля прошла через платье моей мамы и попала в дядю Шохлета. Он остался. Мой дед Мюсеиб, папин отец, тоже был убит там. Люди разбежались кто куда. Бабушка, дядя оказались отрезанными от нас. В нашей группе было 10 человек. Отец, мать, я, братья, два русских солдата, дядя Гияс и

еще солдаты Национальной Армии Ильхам и Шаиг. Наша группа пустилась в путь. Когда мы подошли к какому-то селу, нас стали подзывать по-азербайджански. Но по их выговору мы поняли, что это армяне. Мы не пошли. Повернули обратно. Прошли уже немало, когда мой брат замерз на руках у матери. Отец не мог помочь матери. У него в руках было тяжелое оружие. Он сказал матери: «Оставим Эмила и пойдем дальше». Мать не согласилась. Она сказала: «Привяжите его тело к моей спине». Отец привязал замерзшего Эмила к спине матери. У него изо рта шла пена. В Шелли он разморозился.

Всю ночь мы шли. В лесу встретили какого-то мужчину. Он нас узнал. Закричал: «Я Усубов Адалят». Он примкнул к нам. Это от него мы узнали, что много ходжалинцев взято в плен. Передвигаться было сложно. Мороз резал как ножом. Взобравшись на вершину горы, мы увидели село, где горели огни. Хотя кто-то из солдат Национальной Армии сказал, что это армянское село, отец, хорошо знавший эти края, возразил, что это село Шелли Агдамского района.

Мы пошли в сторону этого села. Это и правда было селе Шелли. Солдаты Национальной Армии, узнавшие, что ночью через лес идут ходжалинцы, пришли из Шелли к нам на помощь. Никто уже не мог двигаться. Он всех нас взяли на руки и понесли. Я видела Божье чудо. Отогрелся и ожил мой брат Эмин».

...Всегда иди в ту сторону, откуда виден свет. Даже в самые тяжелые минуты Бог не перестает светить тебе.

Джафарова Хаяля Гумбет
гызы живет теперь в комнате
№431 санатория «Ширван»
Нафталанского района. Мать
двоих детей.
Тел.: (+02-55)2-13-18

ВОСПОМИНАНИЯ УЖАСНЫ

**ДЖАФАРОВ ЭМИЛЬ ГУМБЕТ
ОГЛУ**

Дата рождения: 7 мая 1983
г. Место рождения: Ходжалы

**ДЖАФАРОВ АМИЛЬ ГУМБЕТ
ОГЛУ**

Дата рождения: 20 мая 1982 г.
Место рождения: Ходжалы

Хотя мать Эмиля, Амиля и Хаяли дала нам фотографии детей, проделавших путь через лес во время ходжалинской трагедии, поговорили мы лишь с Хаялей. Эмин и Амиль не захотели вновь переживать ужасы той ночи.

...Можно убежать от воспоминаний ужасов той ночи, но забыть их невозможно.

Джафаров Эмиль Гумбет оглу и
Джафаров Амиль Гумбет оглу
живут в санатории «Карабах»
Нафталанского района.
Тел: (+02-55) 2-13-18

НИКОГДА НЕ ЗАБУДУ ТОГО, ЧТО ВИДЕЛ

**АЛИЕВ РАМАН
ВИТАЛИЙ ОГЛУ**

Дата рождения: 4 декабря 1984 года
Место рождения: Ходжалы

«Была ночь. Около 10-11 часов. Мы сидели у моей тети Джамили. Так как наш дом находился на склоне Боздага, армяне частенько обстреливали его из Нурагюха. С февраля мы не могли жить дома. Отец, дядя Вадим добровольно защищали Ходжалы. Отец пришел с дядей и сказал: «Собирайтесь, армяне ворвались в Ходжалы». Мы вышли из дому. Люди были на улице. Бежали. Большинство легко одетые. В лесу в основном они и замерзали. Мы перешли реку и вошли в лес Кетик. Старший брат Рамин шел сам. Хотя меня иногда брали за руку то мама, то папа, я тоже шел сам. Когда в лесу началась перестрелка, я оказался отрезанным от матери. Затем мы снова нашлись. Мама, Атрабе, была ранена. Отец взвалил ее на спину и пополз. Дядя Вадим помогал папе. Мама умоляла отца: «Оставь меня, убегай с детьми». Отец не слушал. Я тоже не хотел, чтобы мама оставалась в лесу.

Была там одна толстая женщина. Не знаю, куда ей попала пуля по время обстрела, но у нее изо рта фонтаном била кровь. Она забрызгала нас – меня, маму. 13-14-летняя дочь тети Марии Эльнара заблудилась в лесу... Мы сумели добраться до Агдама. Маму отвезли в Агдамскую больницу, а потом в Семашко в Баку. Поначалу хотели ампутировать ногу, но потом лечили несколько месяцев. Никогда не забуду того, что видел. В памяти осталась кровь. Во время трагедии в Ходжалы мне было 8 лет, а теперь 23. И в 83 года не забуду зверства,

учиненные нам».

...Не забывать! Эта трагедия научила нас этому...

Алиев Раман Виталий оглу
теперь живет в комнате
№309 санатория «Карабах»
в Нафталанском районе.
Сержант отряда полиции
особого назначения.

ВСЕ МЫ СВИДЕТЕЛИ ОДНИХ УЖАСОВ

**АЛИЕВ РАМИН
ВИТАЛИЙ ОГЛУ**

Дата рождения: 20 февраля 1983 года
Место рождения: Ходжалы

**АЛИЕВ АМИЛЬ
ВИТАЛИЙ ОГЛУ**

Дата рождения: 11 августа 1981 года
Место рождения: Ходжалы

«Мы были вместе с семьей в ту ночь, когда мы вышли из Ходжалы и дошли до Агдама. Всё, о чем рассказал мой брат Роман, произошло и с нами. Мы свидетели одних и тех же событий».

Алиев Рамин Виталий оглу
и Алиев Амил Виталий
оглу теперь живут в комнате
№309 санатория «Карабах»
Нафталанского района.
Тел: (+02-55) 2-16-85
Моб.: (050) 514-49-47

КРОМЕ МЕХТИ, НИКТО НЕ ВЫЖИЛ**ГАСАНОВ РАМИН
ГАРЬЯГДЫ ОГЛУ**

Дата рождения: 25 июля 1981 года

Место рождения: Ходжалы

«Мы сидели в подвале дома дяди моей матери Кязыма. Там были мои дяди Натик, Ямен, Фирдовси, двоюродная сестра Назакет, и другие родственники. Пришел дед Иса, мамин отец, и сказал, что армяне ворвались в Ходжалы. Была почти полночь. Мы вышли из дома и пошли вниз. Все шли кто куда. Дядя перенес через реку на спине маму, меня, двоюродных братьев Эльчина, Эльдегиза, Мехти. Дядя Фирдовси был ранен. Он был ранен на посту у Нурагюха 21 февраля, во время обороны Ходжалы. Поэтому он не мог идти с нами. Он сказал: «Вы идите вперед, я приду». Другие дядья тоже оказались отрезанными от нас. Мы всё шли и шли. Проводника не было. Мы дошли до села Гушчулар, захваченного за 12 дней до Ходжалы. В лесу к нам присоединились заблудившиеся жители Гушчулар. Несколько дней мы просто кружили по лесу. Не то на пятый, не то на шестой день мы дошли до Шелли. Многие из детей в нашей группе умерли от голода и холода. Умерших детей оставляли в лесу. Их прикрывали либо ветками, либо снегом. В одну женщину рядом со мной попала пуля. К ее спине был привязан ребенок. Муж той женщины отвязал ребенка. Женщина осталась лежать там... Одному мальчику пуля попала в рот. Кровь била фонтаном. Он тоже остался в лесу. Мы шли. В направлении села Шелли. Там было местечко под названием шумлуг, где было много трупов, красные пятна на снегу. Дядя Ямен был уже с нами. Он сказал, что здесь была резня. Стояла ночь. Когда мы подошли совсем близко к Шелли, дядя Ямен выстрелил, чтобы жители Шелли пришли к нам на помощь. Так и случилось. Жители нас как будто ожидали. Мы уже совсем обессилели. Добравшись до

поста Шелли, я выпил, наверное, полведра воды. Пять-шесть дней в лесу я не мог есть снег. Хотел, но задыхался. В Шелли один молодой парень повел нас к себе домой. Там я выпил немало чая. Но ни кусочка проглотить не смог. До сих пор не верится, что я жив. Я считаю это чудом. Когда мы уходили из дому в Ходжалы, словно лил дождь из пуль. Ни одна из них не задела меня. Они со свистом пролетали у меня мимо ушей, над головой. До сих пор у меня в ушах стоит этот звон. Невозможно забыть ужас Ходжалы. О дяде Фирдовси, его супруги Хейран, детях Эльчине, Эльдегизе до сих пор ничего не известно... Единственный выживший в их семье – Мехти. Он живет у нас. Каждый раз глядя на Мехти, мама будто заново переживает все эти беды.

Из Шелли утром нас отправили в Агдам. Разместили в одном из вагонов-больниц. Армяне обстреливали и это место. Затем нас привезли в Баку, в больницу имени Семашко. У меня были обморожены ноги. Пальцы на ноге у моей мамы Рахили ампутировали»,

...Все они считают чудом то, что выжили...

Гасанов Рамин Гарьягды оглу теперь живет в квартире №314 поселка Ашагы Агджакенд Геранбойского района. Имеет одного ребенка. Работает водителем в больнице города Ходжалы.
Тел.: (0234) 74-7-20, Моб.: (050) 713-36-96

Я ЖИВУ НЕНАВИСТЬЮ

**АБЫШОВ ТУРАЛ
БАХМАН ОГЛУ**

Дата рождения: 6 июля 1977 года

Место рождения: Ходжалы

«В ночь с 25 на 26 февраля я пришел домой в 10 часов. Не успело пройти и получаса, как началась яростная перестрелка. Вслед за непрерывным пулеметным огнем Ходжалы стали обстреливать ракетами. Мы тут же поняли, что всё не так, как прежде. Гул тяжелой техники, выстрелы создали ужасную панику. Из дому мы побежали в подвал соседа Рахима. Он принес известие о том, что армяне ворвались в город. Мы забежали в пятиэтажку. Людей было очень много. Может быть, больше 300. Большинство – женщины, дети, старики. 10-15 вооруженных автоматами мужчин, пришедших с боевой позиции для защиты своих семей, строили план разделения людей в пятиэтажке на группы и передвижения в сторону Агдама. Так мы и сделали. Перешли Гаргар и вошли в лес. Нашим отрядом руководил Замин. Я боялся. Дрожал всем телом. Мой 8-летний брат Садиг был рядом с мамой. А иногда ему помогал я. Мы шли в передней части отряда. Перешли дорогу и тут же начался ужасный обстрел. Армяне с единственного «безопасного» пути, оставленного для жителей Ходжалы, - они знали, что ходжалинцы хотят выйти через лес к Агдаму, - стали обстреливать мирное население из заранее созданных укреплений. Так как мы первыми пересекли асфальтированную дорогу, то следующая группа была разбита. Помню, одного ребенка подстрелили прямо на спине у матери. Ребенок умер. Сколько матери ни говорили оставить ребенка и бежать самой, она шла прямо. Кажется, сошла с ума.

Через 4-5 дней после события в Агдамскую мечеть привезли тела. Среди них я видел тела с отрезанными ушами, ногами, руками. Были тела с выколотыми глазами, содранной с черепа

кожей. Двух человек, прижав друг к другу спинами, сожгли. Их тела прилипли друг к другу. Я ненавижу армян».

...Ненависть! Ее не Бог посылает. Ее творят люди.

Абышов Турал Бахман оглу теперь живет в комнате №206 санатория «Карабах» Нафталанского района. Сержант полиции города Ходжалы.
Тел.: (+02-55) 2-27-04

**И СЕЙЧАС, КОГДА СВЕРКАЕТ МОЛНИЯ, МНЕ
КАЖЕТСЯ, ЧТО ЭТИ УЖАСЫ ПРОИЗОЙДУТ СНОВА**

**МАМЕДОВ ФАРМАН
ГАЗАНФАР ОГЛУ**

Дата рождения: 2 октября 1982 года
Место рождения: Ходжалы

«В ночь с 25 на 26 февраля мы были у тети на нижнем этаже. Пули туда не попадали. Тетя, ее соседи и наша семья вышли из дому в шесть часов утра. Мы пошли в пятиэтажку. Там было много людей. Нас обстреливали. Тело сына дяди Гияса Эльшада осталось на крыше пятиэтажки. Отец не узнал, что сына убили. Когда стало смеркаться, мы выбежали из пятиэтажки и побежали в сторону Боздага. Во время первой перестрелки в лесу отряд был разбит. В нашей группе было 11 человек: мама, я, тетя, ее муж Ельмар, сын Захид, тетя Мехлуге и четверо ее сыновей, и наш сосед Мобиль. В лесу мы заблудились. Кружили на

одном месте. В полночь приблизились к какому-то селу. Очень хотелось есть. Я обрадовался, что теперь мы поедем хлеба. Мы постучались в дверь одного дома на окраине села. Хозяин зажег лампу. Затем стал кричать, что пришли турки. Мы поняли, что постучали в дверь армянина. Быстро убежали. Один из нашей группы, кажется, его звали Мирза, от страха был в шоке. Он там и остался. Мы убежали в лес.

Стоял туман. Я держался за руку матери. Я даже руки своей не видел. Мы шли, цепляясь за кусты и кочки. Вдруг туман рассеялся. Мы увидели, что вокруг танки, армянские бородачи. Поняв, что мы заблудились в тумане, они стали хохотать. Моя мама сказала сыну тети Мехлуге Ильгару: «Убей и меня, и свою мать (а в нашем отряде было всего две женщины), чтобы мы не попали в плен к армянам». Ильгар сначала опешил. Затем поднял автомат, чтобы выстрелить в свою и мою мать. Тут выстрелили армяне. Ильгар застыл. Автомат выпал у него из рук. Армяне начали стрелять из пулемета по ногам Захида. Снег стал красным. Захида убили. Нас поймали. Раздели и обыскали. Моя нога опухла. Обувь не снималась. Они силой сняли и посмотрели внутрь. Отобрали у матери все золото. Нас отвели в Аскеранскую тюрьму. Тюрьма была полна женщин и детей. Может, там было около 200 человек.

В тюрьме была девушка в белой куртке. Когда армяне хотела увести ее, она не пошла. Оттолкнула армянина. Ее потащили, волоча за волосы... Когда ее вводили, я заплакал. Говорил матери: «Давай уйдем отсюда». Армянин, увидев, что я плачу, начал меня избивать. Бил дубинкой по спине. Я кричал. Мама бросилась на меня. Стали избивать и маму. Всё тело посинело. Следы от этих дубинок оставались на наших телах 5-6 месяцев. Я все еще чувствую боль от этих ударов в почках. В черством хлебе, который нам давали, были осколки стекла. Желудок был расстроен. После плена и по сей день мама и я лечимся. Не помню, сколько дней мы были в плену. Нас обменяли на труп армянина. Из Аскеранской тюрьмы первыми вызволили маму, меня, 5-летнего сына нашего соседа дяди Кямиля Мухаммеда и двоих детей тети Фатьмы. (О тете Фатьме и ее супруге до сих пор

ничего не известно). Нас привели в Агдам, на кладбище Гара Агаджи. Мы не верили, что нас обменивают. Мама побежала. Солдаты Национальной Армии поймали маму и убедили, что она избавилась от плена. Мама кричала: «В Аскеранской тюрьме полно женщин и детей!». Труп, на который нас обменивали, принадлежал брату одного из армянских главарей. Аллахверди Багиров сказал: «Если не будут привезены все женщины и дети, которых эта женщина видела в Аскеранской тюрьме, то труп не будет возвращен». Всю ночь в Агдамскую больницу перевозили пленных. Наша кровать была у окна. Я сказал маме: «Давай перейдем на кровать в углу, чтобы не попал снаряд, если будут стрелять армяне». Я очень боялся. И теперь, когда сверкает молния, мне кажется, что начинается ходжалинский ужас. Я сразу захожу домой...».

...Ужасные воспоминания, словно призраки, преследуют тебя всегда и повсюду... Никто не знает этого лучше, чем ходжалинцы.

Мамедов Фарман Газанфар оглу
теперь живет в квартире №17
лагеря «Мир» в поселке Мардакян
Азизбековского района города
Баку. Безработный.
Тел.: 454-98-53

МЫ ПРИКРЫВАЛИ ЕЙ РОТ, ЧТОБЫ НЕ ПЛАКАЛА

**АБЫШОВА АЙГЮН
ЭЙВАЗ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 21 мая 1990 года
Место рождения: Ходжалы

Естественно, ничего не помнит. Вот что рассказывает ее мать, Шафига Асланова: «Из Ходжалы я вышла с тремя детьми. Алие было 11, Айнур 6, Айгюн полтора года. Айгюн всё плакала у меня на руках. Хотела есть. Я давала ей снег, но она не ела. Кричала: «Дай мне хлеба!». Нашу группу беспокоил плач Айгюн. Я и сама боялась. Если бы армяне услышали ее, то узнали бы, где мы находимся. Я прикрыла ей рот. Ребенок посинел. Двоюродный брат мужа Бахыш подошел и убрал мою руку. Он сказал: «Если еще раз прикроешь ей рот, я тебя застрелю». Он снял пиджак и укутал Айгюн. Я привязала ее к спине. Кажется, она согрелась. Три дня мы шли по лесу. В лесу заблудилась моя шестилетняя дочь Айнур. Пока я ее нашла, Бог знает, что я испытала. Был туман. Мы кружили на месте. Близ Нахчываника шедший впереди нас отряд был разгромлен, повсюду лежали трупы.

Жители Агдама знали, что в лесу бродят ходжалинцы. Они пришли к нам на помощь. Алия замерзла. Ниямеддин – сын брата моего мужа – принес ее на руках. У Ниямеддина ее забрал парень по имени Ильхам и повел нас к себе домой. Дал детям чая. Уложил Алию возле печки. Ильхам ходил по комнате, иногда склонял голову над Алией, затем продолжал ходить взад-вперед, сложив на груди руки. Я ничего не соображала. Чувства притупились. Ильхам снова подошел к Алие. На этот раз закричал: «Дышит, дышит!» Оказывается, у печки Алия отогрелась. Все трое детей долго лечились».

...Стоит ли комментировать эти воспоминания?

Абышова Айгюн Эйваз гызы живет
теперь в комнате №231 корпуса №15
санатория «Карабах» Нафталанского
района. Ученица 11 класса школы №1
города Ходжалы.
Тел.: 2-31-59
Моб.: (055) 625-97-91

ДЕВЧУШКА, ВО РТУ У КОТОРОЙ РАСТАЯЛА СОСКА

**АБДУЛЛАЕВА ХАЯЛЯ
ИЛЬХАМ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 10 октября 1990 года
Место рождения: Ходжалы

Естественно, она ничего не помнит. Ее мать, Абдуллаева Сяням, говорит: «Из Ходжалы мы вышли в 11 часов 25 февраля. На руках у меня была полутороговая Хаяля, а Вусале было пять лет. Я не знала, которую из них заставить замолчать. Муж защищал Ходжалы. Я шла с группой отца. Отец мой Гасан, мама Гейчек, сестры Летафет, Хадиджа и племянник, девятилетний Руслан. Мы были легко одеты. Все жители Ходжалы собрались у реки. Мы заблудились в лесу. Наша группа состояла из женщин, стариков и детей. Наша семья отстала от группы. С нами была моя тетьа Забелла и двое месхетинских турка. Мы не могли передвигаться. Вечером 26 февраля у матери остановилось сердце... Я сама закрыла ей глаза... Мы шли. 27 февраля была туманная погода. Мы вновь шли. Не знали, куда. Днем 27 февраля замерзла моя сестра Летафет. Я и ей сама закрыла

глаза... Говоря об этом, я снова переживаю те минуты.

Хаяля была у меня на спине. Верите ли, в течение тех трех дней, когда мы были в лесу, этот ребенок ни разу даже не пикнул. Я думала, что она умерла. Это Божье чудо. Полуторарагодовалый ребенок может три дня выдержать в морозном лесу. Мы шли в незнакомом направлении. У меня уже не хватало сил так нести Хаялю. 28 февраля замерз отец. Я вновь сама закрыла ему глаза.

28 февраля не то близ села Дехраз, не то близ села Бирджамал мы были взяты в плен. Нас привели в большое помещение. Я не могла вынуть соску у Хаяли изо рта. Она так рассосала ее, что от соски почти ничего не осталось. Затем нас обменяли. Хаяля опухла. Мы с детьми пять месяцев лечились в Баку. Три месяца лечились в Иране. Сестре Хадидже ампутировали ноги. Теперь Хаяля учится в 11 классе».

...Порой кажется, будто этот малыш ощутил страдания матери, которая закрывала глаза своих родных одного за другим...

Абдуллаева Хаяля Ильхам гызы
живет в комнате №26 санатория
«Гюнеш» поселка Мардакян
Азизбековского района города Баку.
Тел.: 554-25-63

НЕ СПРАШИВАЙТЕ МЕНЯ О ТЕХ ДНЯХ

**АБДУЛЛАЕВА ВУСАЛЯ
ИЛЬХАМ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 8 ноября 1987 года
Место рождения: Ходжалы

«Не хочу вспоминать те дни», - сказала она и, взяв на руки сына Джалала, вышла из комнаты. Ее мать Сяням говорит, что в ту ночь пятилетнюю Вусалю на руках несла тетья Хадиджа. И Вусаля мучается тем, что тете ампутировали ноги.

...Вусала ты не виновата!

Абдуллаева Вусаля Ильхам гызы
живет в комнате №26 санатория
«Гюнеш» поселка Мардакян
Азизбековского района города
Баку.
Тел.: 554-25-63

«ПОТОМ Я УЗНАЛА, ЧТО Я БЕЗ МАТЕРИ»

**ГУЛИЕВА (АЗИЗОВА) РАХИДА
ИБРАГИМ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 8 сентября 1982 года

Место рождения: Ходжалы

«Мы были дома. Собрались и побежали. Сестра Василя перевела меня через реку. В лесу меня за руку держала мама. Затем, когда она увидела свою мать – бабушку Азизу – она отдала меня тете Наргиз и сказала: «На той стороне я возьму у тебя Рахиду». А сама вместе со своими сестрами стала помогать старой матери.

Рядом с нами также были дети тети Аиды – Айтекин, Ильгар. Не успели мы немного пройти, как не выдержало сердце мужа учительницы Афиле. Она и ее дети Азер, Джейхун, Ниямеддин остались. Мы шли. Затем начался обстрел. Мы бежали с тетей. Рядом со мной находилась жена Гасанбалы Перване. Не знаю, куда ей угодила пуля, но изо рта у нее шла кровь. Обувь она держала в руках, и она стала наполняться кровью. Я боялась и плакала. Хотела к маме. Я думала, что если она будет рядом, я не умру.

Двоюродного брата Сахавета застрелили. Он была на спине у тети Нуриды. Хотел пить. Его голос все еще звучит у меня в ушах. Когда он умер, мне стало очень плохо. Мы всегда играли вместе... Когда мы дошли до Шелли, жители села стали нам помогать. Мужчина по имени Мубариз отнес меня к себе домой. У него было пятеро сыновей. Мне казалось, что в лесу уничтожена вся семья. Ведь я оказалась отрезанной от матери. Он сказал: «С этого дня ты станешь сестрой моим сыновьям». Через несколько дней меня отыскала сестра отца. Они долго не говорили мне, что армяне убили мою маму в лесу. Я узнала об этом, когда моя двоюродная сестра Зарифа оплакивала ее в соседней комнате... Узнала, что я осталась без матери».

«На той стороне я возьму у тебя Рахиду, но сама не пришла»

Гулиева (Азизова) Рахида
Ибрагим гызы живет в
комнате №15 санатория
«Гюнеш» поселка
Мардакян Азизбековского
района города Баку. Мать
одного ребенка.

РАССКАЗ ЗАМЕРЗШЕЙ ДЕВОЧКИ

**АБЫШОВА АЛИЯ
ЭЙВАЗ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 18 июня 1981 года
Место рождения: Ходжалы

«...Мыспаливзаднейчастидома. Незналиотом, чтопроисходит снаружи. Дядя Везир тоже был у нас. В дверь постучался сосед дядя Ельмар. Что-то сказал дяде. Дядя сказал нам: «Одевайтесь, уходим». Мы оделись и спустились в подвал. Эти выстрели не были похожи на те, что раньше. Ходжалы обстреливали уже из тяжелых орудий. Мы решили немного переждать в подвале, а затем бежать. Там сидело около 25-30 человек, в том числе соседка тетя Мехлуге, ее дети Ильгар, Ильхам, Седагет, Интизам, мой дядя Везир, его дети Самира, Ругия, Орхан, Октай, жена дяди Мямлякят, дядя Гияс, его сыновья Ниямеддин, Эльмар, соседка тетя Моруг с детьми, дети дяди Шухеддина и тети Зариф. До шести часов утра мы оставались в подвале. Мы хотели идти в лес. Не получалось. Армяне нас обстреливали. Мы забежали в пятиэтажку. Там было очень много людей. Наши заняли позицию на крыше пятиэтажки. Армяне не могли ворваться в здание и убить нас. Рядом со мной убило парня по имени Эльшад. У наших закончились патроны. Во дворе пятиэтажки стоял «виллис». Потом я узнала, что он принадлежал Национальному Герою Тофику Гусейнову. Он

взорвал себя гранатой, чтобы не попасть в плен. Один из наших защитников, Натик, принес из «виллиса» много патронов. Вечером армяне не стреляли. Мы вышли из пятиэтажки. Побежали к лесу. Мама привязала к спине маленькую Айгюн. Она по очереди помогала то мне, то шестилетней сестре Айнур. Айгюн плакала на спине у мамы. Хотела есть. Мама давала ей снег. У нас не было обуви, носков. Они все разодрались. Мама сняла шаль с головы и обмотала мои ноги и ноги Айнур. Немного спустя порвалась и шаль. Мои ноги покрылись ледяной коркой. Я не чувствовала их. К подошвам ног прилип окрепший снег. Он утяжелял ноги. Невозможно было двигаться. По пути в лесу я видела много одежды, обуви, шапок. В одном месте я увидела много трупов. У одного с головы содрали кожу. Другой был ребенком. Ему выкололи глаза. Я увидела несколько женских трупов с отрезанными грудями. Трупы окоченели. Никак не могу забыть все это.

А еще моя шестилетняя сестра Айнур и 16-летняя двоюродная сестра Самира заблудились в лесу. Был такой туман, что мы не могли найти их. Мама плакала. Мы не могли закричать и позвать их, ведь армяне могли услышать. Один мужчина из нашей группы нашел их через несколько часов. Что было дальше, не помню. После трех дней пути в лесу я замерзла возле Нахчываника... Я очнулась и увидела, что лежу в каком-то доме. Долго лечилась в Баку. Однажды врач кольнул иглой мою ногу и сказал: «Если на этот раз она ничего не будет чувствовать, придется ампутировать».

Я почувствовала! Кто знает, может быть, это ощущение было вызвано страхом потерять ноги».

...Замерзшей девчушке запомнились окоченевшие трупы с выколотыми глазами, отрезанными головами...

Абышова Алия Эйваз гызы теперь живет в комнате №131 корпуса №15 санатория «Карабах» в Нафталанском районе.
Тел.: (+02-55) 2-10-45
Моб.: (050) 425-08-78

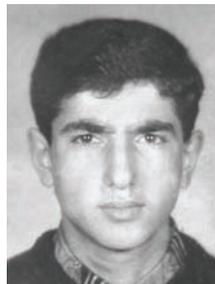
Уже превратилась в традицию у молодежи Ходжалы в день свадьбы дать клятву перед памятником жертвам Ходжалинской трагедии.

МАЛЬЧИК, КОТОРОГО ПО ВОЛОСАМ «ПОГЛАДИЛА» ПУЛЯ

**ГУСЕЙНОВ РАМИН
КЯМИЛЬ ОГЛУ**

Дата рождения: 27 сентября 1979 года
Место рождения: Ходжалы

«Мы были у себя дома. Слышался грохот танков. Прозвучали выстрелы со стороны Нурагюха. Мы пошли к тете отца Гумри. Забились на нижнем этаже. Тут пришел дядя Эльбрус и сказал, что армяне ворвались в город. Оттуда мы убежали к пекарне. Людей было много. Там решили идти в лес. Мама Мелакет держала рядом с собой моих сестер – семилетнюю Марал, восьмилетнюю Гюльнар, девятилетнюю Саадет. Как только мы перешли реку, нас нашел отец. После того как люди перешли реку, решили, что половина мужчин сопроводит женщин и детей через лес до Агдама, а половина вернется обратно на оборону Ходжалы.

Отец вернулся. А мы вошли в лес. В лесу началась перестрелка. Мы были разбиты. Мама оказалась с моими сестрами Марал и Гюльнар, а я оказался с сестрой Саадет. Мы крепко держались за руки. Незнакомая женщина подозвала нас к себе. Она часто говорила: «Не отставайте от меня». Мы шли рядом с ней. Колонна была очень длинная. Через некоторое время нас нашел наш дядя Александр.

Один ребенок умер на руках у матери. Я смотрел на лица людей и не узнавал их. Хотя раньше я их хорошо знал. Из-за голода и холода, от льющихся градом пуль невозможно было думать. В одном из предыдущих обстрелов я скатился со скалы вместе с одной женщиной. Снежный покров был такой толстый, что я ушиб только колено. Мы цеплялись за кусты, потому и не упали на дно ущелья. Примерно через десять минут меня стал подзывать двоюродный брат Габиль. Он нашел нас и помог. Мы

снова собрались в одном месте. Там было три-четыре мертвых женщины. Не знаю, отказало сердце ли, пуля ли попала. Утром 26 февраля мы вновь попали под обстрел. Солдата Национальной Армии Агиля Гулиева принесли на носилках. В том обстреле был убит и он. Кто смог, успел пройти к Агдаму, а остальные вернулись в лес. Зашел спор о верном направлении к Агдаму. Группа разделилась на две части. Одна пошла вниз, к Агдаму, другая в сторону Аскерана. Мы попали в окружение. Дошли до места под названием Гарагая между двух гор, и тут пули полились градом. Один пулемет находился на скале, а другой на машине. Машина двигалась по склону горы. А сверху нас обстреливали. Мы бежали. Как я сказал, даже думать было невозможно. Пуговицы на моей куртке были расстегнуты. Куртка с разлетающимися полами была прострелена. Я выжил чудом. Странно – простреленная куртка, пуля сожгла волосы, пролетая мимо ушей, а ты выжил.

Когда я вспоминаю этот день, то ненавижу даже воздух, которым дышу. Я полз среди трупов. Было много раненых. Они еще не умерли. Они стонали и молили о помощи. Но кому я мог помочь и чем? Дядя Александр поднял один труп и лег под него. Из Агдама пришли нам на помощь. Без помощи никто из нас не выжил бы. Ползком мы добрались до Шелли. Подошвы ног были все в ранах от колючек. В Агдамской больнице было столько раненых, что в мою сторону даже не взглянули. Меня сочли больным относительно легкой степени. Хотя на пальцах ног у меня не осталось ни одного ногтя. Странно, что я не чувствовал боли. И уже не боялся. Я так испугался человека, которому пуля разнесла голову надвое во время обстрела. Не думаю, что я мог бы увидеть что-нибудь пострашнее.

Нас привезли в Барду, в дом деда. Через три дня я узнал, что моя мать Мелакет тяжело больна и ее отвезли в больницу в Баку. Дядя сказал деду о том, что маленькая Марал умерла в лесу, - тогда я и узнал об этом. Тело семилетней сестры осталось в лесу. Мой отец Кямиль шесть месяцев был в заложниках.

Выходя из Ходжалы я взглянул на город с вершины горы. Ходжалы весь горел. Я не могу забыть эту картину. Когда я

рассказываю об этом, мне становится очень плохо. От пережитого в ту ночь ужаса меня сочли негодным к военной службе».

....Мальчик, чья куртка была изрешечена пулями, чьи волосы погладила пуля, ненавидит только воздух?!

Гусейнов Рамин Кямилль оглу
теперь живет в комнате №26
санатория «Гюнеш» в поселке
Мардакян Азизбековского района
города Баку. Имеет одного
ребенка.
Тел.: 454-26-02

ПОРОЙ И ОБУВЬ БЫВАЕТ ГРУЗОМ ДЛЯ ЧЕЛОВЕКА**ГУСЕЙНОВ АНАР
АЛОВСАТ ОГЛУ**Дата рождения: 21 марта 1985 года
Место рождения: Ходжалы

«...Отец во дворе построил убежище. Мы сидели там. В одиннадцатом часу 25 февраля пришел наш сосед Рамиз и сказал, что армяне ворвались в город. Нас подвергали сильнейшему обстрелу со стороны фабрики. Отец забежал домой и набросал в наволочку теплой одежды и хлеба. Я думал о Косбине. Когда мы выходили из дому, он как человек умолял, чтобы мы забрали его с собой. Отец не стал его отвязывать, беспокоясь, что он может залаять в лесу и выдать нас. Когда мы подошли к реке Гаргар, отец перенес меня на руках, а пятилетнюю сестру Реване привязал к маминой спине – маму он посадил на спину. В один момент он чуть не упал. На берегу реки поспорили, как правильно идти в сторону Агдама. Нашим отрядом руководили отец и дядя Гумбет. Они хорошо ориентировались в лесу, так как охотились там. А другая группа ошибочно пошла в сторону Ханкенди. О многих из той группы до сих ничего не известно.

Снег забился мне в обувь. Она была полна воды. Отяжелела. Я не мог двигаться. Я снял обувь. Отец порвал на лоскуты взятую из дома одежду и обвязал мне ноги. Он нарезал единственную буханку хлеба на очень мелкие кусочки, дал мне и детям из нашей группы. И велел всем: «Не ешьте хлеб, а сосите». За пару дней до трагедии в Ходжалы мне прооперировали гланды. Дома я пил только молоко. Мать неоднократно мне говорила, чтобы я не ел снега. А я ел украдкой Хотелось пить. Я не мог терпеть. Прошла ночь. Весь день 26 февраля мы шли. Под вечер кто-то сказал, чтобы мы разожгли костер и погрелись. Мы замерзали. Поначалу не хотели, но потом разожгли костер. У костра я

положил голову отцу на колени, согрелся, уснул и свалился в костер. Горящую на мне одежду быстро загасили снегом. Мы немного передохнули и продолжили путь. Взобравшись на вершину горы, мы вышли на ровную поверхность. Отец шел впереди всех, а я шел с ним рядом. Впереди мы увидели четырех вооруженных армян. Отец рукой подал знак идущих позади людям, чтобы те бежали назад в лощину. Группа побежала назад. Отец и дядя Гумбет спрятались за деревьями. Моя мать Наида не побежала с группой. Когда она направилась к отцу, 20-летний сын дяди Гумбета Эльдар толкнул маму назад. Пуля, предназначенная моей матери, попала в Эльдара. Он там и умер. Отец хотел выйти из-за дерева, дядя Гумбет спокойно подал ему знак не шевелиться. И сам он стоял не шелохнувшись. Тогда я ужаснулся этому хладнокровию. Оказывается, любовь к жизни – сильная штука. Через 10-15 дней дядя Гумбет смог забрать тело сына.

Мать зацепилась за дерево. С моей сестрой Реване на спине она зацепилась за толстый сук. Как я ни пытался, не мог отцепить. В руки впивались колючки. К тому же я замерзал. Пришел отец и высвободил их. Мы медленно спускались в лощину. Вдруг мать отвязала Реване от спины и положила наземь. Она сказала: «Дальше не понесу, пусть остается! Сил нет больше!». Я расплакался. Подбежал к сестре и сказал: «А кто будет моей сестрой?». Отец, смеясь, взглянул на меня и подошел к Реване. Он сказал: «Не бойся, я возьму ее». Он привязал Реване к себе на спину. В руке у него уже был немалый груз. До сих пор никак не могу забыть этого – взгляд смеющегося отца. Анализирую тот смех, ничего не могу понять. Мы шли. Мама уже не могла двигаться. Я то и дело спрашивал у отца: «Что, не дошли еще?». Он говорил: «Перейдем вот эту гору и на месте будем». Но мы все никак не доходили. Когда я спрашивал снова, он в ответ показывал очередные горы. Наш отряд уже дошел до Абдалгюлаблы. Идущая впереди часть его уже была у входа в село. И отец с матерью тоже. Я шел чуть позади. Там был маленький холмик. Не успел я на него взобраться, как начался обстрел. Я опешил и забегал по холму взад-вперед. Отец

прибежал назад и ударом столкнул меня в ров у холма. Дядя Гумбет с женой тоже были там. Отец скатился к нам. В ров пули не попадали. Вдруг мы увидели над головой армян. Нас взяли в плен. Привели куда-то, не знаю, что это за место было. То ли дом торжеств, то ли еще что-то. Внутри была печка, но она не горела. Стульев не было. Дом был полон пленных. Там из нас отобрали молодых, парней моего возраста и взрослых. Среди нас не было ни одного в форме Национальной Армии. Ясно помню, как они сняли серьги с ушей матери. Деньги и золото собирали в ведро. Армянин, собиравший золото, положил серьги матери себе в карман брюк. Через два дня сказали, что нас отпускают. Мы не поверили. Мы вышли из того помещения и выстроились в два ряда. В первом женщины и дети, во втором – мужчины. Отец держал на руках мою трехлетнюю сестру Реване. Там был и дядя Зюльфю. Он быстро взял меня на руки: «Это мой сын, его мать умерла в лесу». Я тоже начал говорить: «Да, да, мама в лесу умерла». Я знал, что вру. Но я врал, чтобы не убили дядю Зюльфю.

Мы пришли в Абдалгюлаблы. У одного мужчины в «виллисе» было много хлеба, колбасы. Он раздавал их пленным. Я тоже поел. Затем нас отвезли в больницу».

...Порой, чтобы выжить, ложь бывает превыше истины. Но это священная ложь.

Гусейнов Анар Аловсат оглу теперь
живет в комнате №19 корпуса №14
санатория «Карабах» Нафаланского
района. Студент.
Тел.: 2-18-02
Моб.: (050) 451-24-51

АРМЯНЕ БУДТО ВЫШЛИ НА ОХОТУ ЗА ЛЮДЬМИ

**ГАСЫМОВ САЛМАН
МУХАММЕД ОГЛУ**

Дата рождения: 6 августа 1977 года

Место рождения: Ходжалы

«Мы давно уже жили в тревоге. Не хотели верить, что в Ходжалы будет последнее сражение. Мы верили, что будет прорвана блокада Ходжалы, начавшаяся с ноября. Всё случилось очень быстро. С четырех сторон основные мишени подвергались сильнейшему обстрелу из разнокалиберных орудий. Затем в город вошла тяжелая бронетехника. Перед нашим домом был оборонный пост. Первыми были поражены укрепления. Мы выбежали из дому. Под железной дорогой проходил водоканал. Это было естественное укрепление. Там мы укрылись от обстрела. Пришлось отсидеться там, наверное, два-три часа. Гул тяжелой бронетехники побудил нас отступить в сторону отвесных скал. Мы не хотели выходить. Думали, что на помощь придут самолеты. Пытались отыскать надежду. Уже неделями мы спали, не раздеваясь. Надевали две-три пары брюк одну на другую. В самом доме не спали. Спали в подвале. Все перенесенные муки оказались напрасными. Мы покидали Ходжалы. Вдруг я подумал, что нас ожидает долгий путь. Проходя мимо дома Назима, я зашел туда и взял хлеба. Дверь была открыта. В Ходжалы были открыты все двери. Из-под моста мы выбрались в лес. Я промочил ноги, переходя реку. Обувь доставляла мне неудобство. Мы шли в сторону Гендере. Это самая скалистая часть леса Кетик. В другое время женщин и силой было бы невозможно заставить подняться на эти отвесные скалы. Но сейчас они делали это так ловко... Оказывается, любовь к жизни придает человеку сил. Когда мы поднялись наверх, армяне начали нас обстреливать. Там был убит сын

Гумбета киши. Его тело осталось там. Он прикрыл его ветками, чтобы забрать потом. Сами мы пошли в сторону Гюлаблы. Думали лишь об одном – чтобы женщины не попали в плен.

Когда мы уже почти пошли до Гюлаблы, подверглись сильнейшему обстрелу. Армяне знали, что мы приближаемся, пропустили 20-30 человек в первых рядах и взяли под прицел середину отряда. С нами был один турок-месхетинец. Абдулла. Он очень беспокоился, что оказался отрезанным от семьи. Его убили. Раненый Меркез прислонился к дереву. Он хотел, чтобы ему помогли. Но молчал... ибо понимал, что это невозможно. Во время обстрела я очутился в стороне от матери и братьев. Потом мы нашли друг друга. Спасшиеся от пуль отошли назад в лес. Было примерно 300 человек. Все спорили о том, в каком направлении находится Абдалгюлаблы. Группа разбилась на две-три части. Каждая группа думала, что выбрала правильный путь. С молитвой Богу о спасении мы пустились в путь. В одном месте вновь начался обстрел. Отец отошел от нас. Сначала мы подумали, что он умер. Супруг тети – Малик – был ранен. Мы отошли в середину леса. Нас было уже человек 50. Армяне искали нас с собаками. Как будто на охоту вышли. На охоту за людьми.

У нас было мало оружия. И патроны почти закончились. Некоторые не убирала пальца с курка, чтобы успеть застрелиться, если возьмут в плен. Не могу забыть странный эпизод. В лесу один армянин внезапно направил на нас пулемет. Пулемет не сработал. Когда он собрался перезарядить его, Сулейман из нашей группы бросил к его ногам гранату. Граната не взорвалась. Тут мой старший брат Байрам направил на армянина ружье, в котором не было пуль, и сказал: «Видишь, пулемет не заработал, граната не взорвалась. Здесь большинство – женщины. Не убиваю тебя, уходи!». Армянин ушел. Вскоре пришел с большой группой вооруженных людей. Мы уже ушли и спрятались. Вечером, в сумерках, рассеялся и наш отряд, состоявший всего из 50 человек. Дядя Гарьягды с братом Таиром и Самсон вместе с племянниками вышли из группы. Нас осталось 11 человек. Мы шли в неизвестном направлении, надеясь куда-нибудь выйти.

В нашем отряде было двое братьев – Рафик и Тофик. Они несли свою мать на плечах от самого Ходжалы. Она не могла двигаться. Братья подняли ее на вершину Гендере. По пути их мать замерзла... Они положили ее наземь. Не знали, что делать. Они не хотели оставлять мать в лесу на корм зверям. В лесу были шакалы и волки. Едва мы отошли бы, от тела ничего бы не осталось. И похоронить ее было невозможно. Земля замерзла, и времени тоже не было. Перед братьями встал выбор. Наконец, группы убедила их, что надо оставить тело и идти дальше. Рафик снял пальто и прикрыл тело матери.

Мы блуждали по лесу. Ноги дяди Малика, раненного во время первого обстрела, кровоточили. Он умер. Мы прикрыли его ветками. Еще будучи раненным, он сказал мне: «Салман, пусть мой сын Хабиб не чувствует себя сиротой». Я до сих пор об этом никому не говорил. Он знал, что умрет.

Нас было уже девять человек

Мы продолжали путь. Не знали, который день. Я не чувствовал голода. Видимо, привык. Но пить хотелось. Мы все шли и шли. Кружили и выходили снова на то же место, где оставили тело дяди Малика. Так повторилось два-три раза. Словно его тело говорило: «Не оставляйте меня здесь». На этот раз мы выбрали совершенно другое направление. По ночам мы шли, а днем прятались. Когда дошли до вершины какой-то горы, увидели, как берут в плен группу ходжалинцев. Колонна была бесконечной. В одну из ночей мы очутились возле армянского села. Мой старший брат Байрам и Рафик, мать которого умерла в лесу, пошли в разведку, чтобы узнать, как пройти и не попасть в плен. Вскоре после того как они отошли, в селе послышались крики. Нам показалось, что их взяли в плен. Мы быстро переменили место укрытия. Когда Байрам и Рафик уточнили направление к Агдаму и вернулись назад, то не обнаружили нас. Поняв, что ожидание бессмысленно, они пошли в село Муганлы Агдамского района.

Нас осталось семь человек

Тетя Мирвари и ее брат отделились от нас. Ибо мы, хоть и переменили укрытие, но решили дождаться Байрама и Рафика.

Ждали до самого утра. Они не пришли. Мы двинулись в неопределенном направлении.

Нас было уже пять человек

Был не то пятый, не то шестой день. В одну из ночей мы увидели вдали огни в каком-то селе. Брат Анвер и Тофик собрались в разведку. Они сказали: «Если мы не вернемся, уходите отсюда». Тетя Сонна подняла крик и не пустила их. Мы отошли вглубь леса. Двигаясь так, мы вышли с восточной части Ходжалы и, сделав крюк через горы и доли, вышли к северной его части. Мы поняли это, когда вышли к Боздагу. Еще виднелся дым сгоревших домов азербайджанцев. Мне уже надоело. Я сел и сказал, что дальше не пойду. Моя мама Хаджар села рядом. Она не могла оставить меня и идти дальше. Брат Анвер подошел ко мне и сказал: «Салман, вставай». Я ответил: «Не пойду». Он дал мне оплеуху. Я сказал: «Еще раз ударишь – закричу!». Анверу ничего не оставалось, он согласился. Мы немного передохнули. Однажды на вершине Боздага мы почувствовали, что нас окружают волки. Мама отрезала верхушку у сапога и зажгла, чтобы отпугнуть их огнем. Не могу забыть еще один эпизод на вершине Боздага. Мой брат Анвер нашел на земле орех, расколол и быстро положил в рот. Вдруг увидел, как я жалобно смотрю на него, вынул пол-ореха изо рта и сказал: «А это тебе». Невозможно представить себе, как я хотел пить. Сколько снега ни ел, жажда не проходила. Мы выпили воды из углубления, оставленного колесами машины. Почувствовали себя как в раю. Мы шли. Потом я узнал, что это был двенадцатый день. Мы дошли до кладбища Гарагаджи Агдамского района. Дальше идти не могли. Был канун праздника Новруз. На некоторых могилах лежали смяни. Обычно в это время на могилы кроме смяни несут и сладости. Я начал ходить вокруг могил в поисках съестного. Но ничего не нашел. Разозлился – почему никто сюда ничего не положил?! Разве они не знали, что мы придем?!

Ночью мы спали на кладбище. Наутро, когда хотели встать, увидели, что нас накрыло снегом толщиной в руку. Встать не смогли. Подняться сумел лишь Тофик. Он должен был пойти в ближайшее село и сообщить обо всем. Мы заставили его

покаяться, что если это будет армянское село, то он не выдаст нашего местонахождения. Пусть мы умрем здесь. Он ушел. Немного погодя над нашими головами появились вооруженные люди. Они были из отряда Гатыр Мамеда. Мы не верили. Нас привели в штаб Гатыр Мамеда. У него расширились зрачки: «Посмотрите, посмотрите, что сделали с нашими детьми армяне! Мы вам покажем!». Он сказал это и выругался в адрес армян. Мы все опухли. Нашу одежду и обувь пришлось разрезать, чтобы снять. Привезли нас в Агдамскую больницу. В то время каждый житель Ходжалы искал в больницах, моргах, мечетях своих родных. Когда мой брат Гусейн дошел до моей койки в больнице, я обрадовался. Он прошел, глядя мне в лицо. Он не узнал меня. Я был в неузнаваемом состоянии. И сил не было позвать его.

Нас в срочном порядке перевезли в больницу имени Муссы Нагиева в Баку самолетом. Моя мать Хаджар, тетя Сонна, брат Анвер, сосед Тофик и я лечились ровно четыре месяца. Всем хотели ампутировать ноги ниже колен. Там был молодой врач Нуру Байрамов. Он спас нам жизни».

....Воспоминания этого парня, который увидел загробную жизнь, пахнут кровью!...

Гасымов Салман Мухаммед
оглу теперь живет в комнате №7
корпуса №7 санатория «Гёран»
Нафталанского района.
Тел: (050) 677 - 19-77

МНЕ БЫЛО ЖАЛЬ МАМУ**АБЫШОВ САДЫГ
БАХМАН ОГЛУ**Дата рождения: 17 ноября 1979 года
Место рождения: Ходжалы

«В ту ночь я был дома. Когда перестрелка усилилась, мы побежали в подвал дяди Рахима. Провели там некоторое время. В ушах звенело от взрывов ракет, от гула. Всем было тревожно. Ибо эта перестрелка не походила на прежние. Через пару часов, проведенных в подвале, мы собрались бежать в лес. Дорога, ведущая к лесу яростно обстреливалась. Мы забежали в ближайшую пятиэтажку. Оставались мы там до вечера 26 февраля. Затем решили через лес Кетик выйти к Агдаму. Я держался за руку матери. Она была босой. Выходя из дому, не надела обувь. Мне было жаль ее. А снег доходил до колена. Мы шли во главе колонны. Попали под обстрел в местечке под названием Шумлуг. Помню, у одной женщины умер прямо на спине. Она привязала сына к спине. Помню, как я помогал однокласснице Эльнаре. Ее брат Захид стал шехидом. А матери у нее не было. Эльнара упала. Я ее поднял. Она бежала с нами. Нас обстреливали в местечке под названием Гарагая. Многие там погибли. Я был ребенком. Многих не знал. Но Алифа Гаджиева знал. Он тоже был убит в той перестрелке. А еще помню Натика. Отстреливаясь, он вызволил нас из пятиэтажки. Его ранило в Гарагая. Он так и остался там лежать, раненный...»

...Если не живые, то об умерших никто не вспомнит. Надо обязательно жить, и жить долго, чтобы вспоминать зверски убитых.

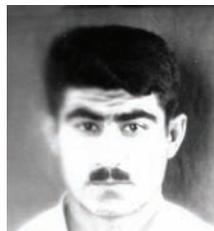
Абышов Садыг Бахман оглу живет
теперь в комнате №217 корпуса
№10 санатория «Карабах» в
Нафталанском районе.
Тел.: (+02-55) 2-27-04
Моб.: (055) 764-74-79

ТОТ, КТО НЕ СМОГ ГОВОРИТЬ

**АХМЕДОВ ТУРАЛ
АРИФ ОГЛУ**

Дата рождения: 24 августа 1982 года
Место рождения: Ходжалы

Он не захотел говорить. Сильно потрясен случившимся.

Ахмедов Турал Ариф
оглу теперь живет в
комнате №327 корпуса
№10 санатория в
Нафталанском районе.
Отец двоих детей.
Тел.: (+02-55) 2-11-28

ПОЛУТОРАГОДОВАЛЫЙ СВИДЕТЕЛЬ

**САЛИМОВ ИЛЬГАР
АРАЗ ОГЛУ**

Дата рождения: 30 июня 1989 года
Место рождения: Ходжалы

Естественно, он ничего не помнит. Рассказывает мать, Аида Алекперова: «Ильгару было полтора. Я несла его на руках. А еще со мной рядом шли пятилетняя Айгюн и шестилетняя Айтекин. Муж защищал Ходжалы. Я даже не знала, что делать. Привязала Ильгара к спине. Так было легче нести. Но успокоить

его при этом я не могла. Мы проделали немалый путь. Под утро начался обстрел. Моя сестра Зарифа была убита рядом со мной. От ужаса мои глаза расширились. Племянница Василя и мама кинулись к телу. Я не могла отойти от Мехти. Рахимов Видади оттащил нас от тела сестры, потому что обстрел все усиливался. Мы забрались в ров, где было много трупов. Там я увидела раненного Асланова Гулу. Потом о нем не было ничего известно. Через ров мы побежали обратно к лесу. 26 февраля, примерно с 12 до 5 вечера, мы прятались под кустами в лесу Кетик. Сидели не шелохнувшись. От волнения и из-за снега вокруг вся одежда на нас была мокрой. И переходя Гаргар мы промокли. Если бы к нам на помощь не пришли солдаты Национальной Армии из Агдама, мы, наверное, так и замерзли бы там. С помощью солдат мы дошли до Шелли. Там я потеряла пятилетнюю дочь Айгюн. 4-5 дней я ходила по моргам. Говорила, что обниму и расцелую того, кто принесет весть о ее смерти. Разве может мать говорить такое? Когда я думала, что моя малышка одна-одинешенька в лесу, я сходила с ума. Ведь если бы она была мертва, то она бы не боялась уже. Эти муки нам причинили армяне. Через неделю Айгюн вместе с тетей освободились из плена, и я узнала, что она жива. Ильгар, Айгюн, Айтекин несколько месяцев лечились. Они сильно простудились».

*...Ильгар, ты сын Национального Героя Азербайджана!
Навсегда запоминай все!*

Салимов Ильгар Араз оглу живет
теперь в комнате №463 санатория
«Ширван» в Нафталанском районе.
Ученик 11 класса средней школы
№11 города Ходжалы.
Тел.: (+02-55) 2-25-53

НЕ МОГУ ПОЗАБЫТЬ ОКРОВАВЛЕННУЮ ТЕТЮ

**САЛИМОВА АЙТЕКИН
АРАЗ ГЫЗЫ**

Дата рождения: 22 января 1986 года

Место рождения: Ходжалы

«Помню очень мало. Когда мы переправлялись через реку, моя обувь упала в воду. В лесу погибла тетя. Бабушка и мам плакали. А еще помню, как мы прятались под кустом. Нас подзывали по-азербайджански, говоря: «Мы пришли к вам на помощь, мы азербайджанцы». Мы обрадовались. Впереди пошла тетя Хумар. Армяне бросили в нее гранату. Были погибшие. Не помню, кто. Не могу забыть окровавленную тетю Хумар. Потом потерялась сестра. Мы искали ее. Помню, как шли в Агдам. Один парень взял меня на руки и отнес к себе домой. Мое пальто намокло. У них дома меня переодели в другую одежду».

...Намокишую одежду можно сменить, но разбитое сердце поменять невозможно.

Салимова Айтекин Араз
гзызы живет теперь в
комнате №464 санатория
«Ширван» Нафталанского
района.

МУЖЧИН УВЕЛИ**АХМЕДОВ ХАЯЛ
АРИФ ОГЛУ**

Дата рождения: 25 августа 1985 года

Место рождения: Ходжалы

«Ночью мы убежали. Сестру Арифу взяла мама. Я шел сам. Повсюду был снег. Людей было много. Мы переночевали в лесу. Близ одного селения началась перестрелка. Помню, там убили тетю Зохру. А потом Мехти и одного турка-месхетинца, жившего по соседству с нами. Я знал его в лицо, но не знал его имени. Мы попали в плен. Потом я узнал, что это было селение Дехраз. Нас загнали в большое помещение. Отобрали и увели мужчин в форме Национальной Армии. Меня там никто не бил. Нам давали зерно. Давали и сырую картошку. Однажды армянка даже принесла мне печенье. Помню, как собирали в большое ведро золото женщин, в том числе моей матери. Затем нас обменяли. Мы выстроились в два ряда. Там снова отобрали и увели мужчин. В Агдаме нас встретило много людей».

...О брат, встречать спасшихся от смерти – тоже горе.

Ахмедов Хаял Ариф оглу живет
теперь в комнате №317 корпуса
№10 санатория «Карабах»
Нафталанского района.
Тел.: (+02-55) 2-11-28

МЛАДЕНЕЦ, КОТОРЫЙ НЕ СМОГ ВЫРОСТИ

**АБЫШОВ МУХАММЕД
КЯМИЛЬ ОГЛУ**

Дата рождения: 4 июля 1986 г.

Место рождения: Ходжалы

«...Нас поймали... Нас избивали... Нас не отпускали...»

И 20-летний Мухаммед руками закрывает лицо и плачет навзрыд. Никому не пожелаю такой боли, какую испытала я, причинив боль ему. Я вынуждена беседовать с мачехой Мухаммеда. Мать Мухаммеда, Хазангюль, армяне убили в лесу Кетик. А отец Кямилль, 6 месяцев пробывший в плену, умер несколько лет назад. Выясняется, что 6-летний Мухаммед после ходжалинской трагедии долго лечился от психического расстройства.

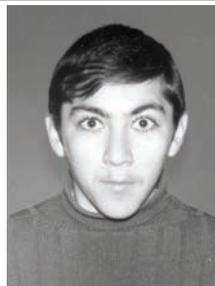
Я смотрю на фотографию Мухаммеда, где он с родителями. Эта фотография снята в Ходжалы. Присмотритесь и вы хорошенько. В чем вина этого сладкого малыша, который сидит на своем игрушечном мотоцикле?! Можете ли вы найти ответ для него?

«Что станет с Мухаммедом, оставшимся в этом мире одиноким, после того как не станет меня?», - говорит мачеха Мухаммеда Рафига ханум...

...Слышите ли вы плачь младенца, который не смог вырасти?

Абышов Мухаммед Кямилль
оглу живет теперь в доме
№20 в лагере «Факел»
в поселке Мардакян
Азизбековского района
города Баку.
Тел.: 454-60-13

SHOT THROUGH CHILDHOOD

AUTHOR

Asly KHALILGIZI

EDITOR

Mammad NAZIMOGHLU

COORDINATORS

Susen NABIEVA, Jamila BABAYEVA, Teymur MUSAEV

TRANSLATORS

Alevtina Gorina (English), Nijat MAMMADOV (Russian)

PROOFREADERS

Reyhan BABAYEVA, Jamila BABAYEVA, Anar ORUJOGLU

DESIGNER

Tehran GANCALIYEV

I express my gratitude to Gafar Aliyev Khaliloglu.

**The Political Movement “Way of Azerbaijan” the chief of the Coordination Council
Ilgar Gasimov and**

**We express our gratitude to the management of “Chashioghlu” publishing house for
their special attention to the edition of the book.**

FOREWORD

...Our nation was destined to have a guileful and cruel neighbor. During hundred of years my people has been suffering this neighborhood, losing its lands and children, suffering hardship, living through humiliation, undergoing aggression, rushing about in a whirlpool of tragedies. But, for some reason the world as if neither sees, nor hears this truth and thinks just about “poor Armenian people” and mournful Armenian eyes. However, there is no family in Azerbaijan, which would not undergo the Armenian craftiness. Besides that, the tragedies committed by them, we may say, took places in all the periods of history. But we, as a nation, have either forgotten those events or we have tried to make forget them. The present Armenian state appeared owing to Azerbaijani lands. Now in the western Azerbaijan there is no Azerbaijani left. Karabakh is completely under Armenian occupation. They even now have claims on Nakhchivan.

My granddad Gafar Aliyev was one of activists in struggle led by Abbasgulu bey Shadlinsky against Armenian dashnaks in 1918-1921. My brother Mubariz Khalil oghlu Aliyev was seriously wounded in battles for Lachin and Kalbajar in 1992 and he is now II group invalid. The other brother of mine Gafar Khalil oghlu Aliyev was a commander and organizer of a battalion of volunteers, created in Sabail district in 1992, he fought in Tovuz, Aghdara, Terter, Aghdam, Fizuli, Askaran.

Drawing these facts to your attention, I aim to state to readers: I have a moral right to write this book as well as I consider my work as moral imperative. This is a heavy load and when I started writing the book, I had thought over for along time: what to do, how to write to make the voices of witnesses of the Khojaly tragedy heard by people? After all I came to conclusion that the optimal was to leave everything without changes, images or metaphors, to write down everything how it had been told.

I must confess that is very grave theme. Yet I could not meet with the children who saw and lived through the horrors of that night as the Khojaly people were settled in different parts of Azerbaijan. Some of them have already left the country. The rest refused to speak.

I do not blame them. It is very difficult in our rapid XXI century to ask people about anything from their childhood, passed through a tragedy, make them talk and listen to them. Every one of them was in a step from death. Death was lingering over their heads. But they survived. That is also a tragedy: their childhood died, but they are still alive. The line “childhood” in their biographies will be always empty. Those people who are now grown-ups, the people who lost their childhood, suffer when they recollect the terrible night of 15 years ago. That makes them suffer, pain, torture. And at times they live through that night again, they keep telling: as if a shaman makes them. This is a chronicle of our tragedies. To write it down and inform the following generations is our duty. Will I be able to fulfill it? I cannot repress agitation when asked this question. I beg the God and friends to help support and me. The fate of the Khojaly children who managed to survive on 26 February in 1992 is the God’s will. It is impossible to change it. And what is written by me is writings of human beings. Who knows maybe, what is written by a human-being is impossible to cut down with an axe? I do not say that I had taken a stick and put on chariks (old kind of shoes), I was knocking on different doors and lived a life of a dervish while preparing this book. Anyway, as Yunus Emre said, I cannot be a dervish because a dervish is weak-willed. I started this work of my free will to console the broken hearts, to inform everyone on the tragedy of people whose childhood had died. Thus, do not look for wails or revolt...Just read it through and think it over.

Figures blood smelling

Fifteen years ago, on 26 February 1992 the Armenian Armed Force with immediate participation of the former USSR 366th motor-rifle regiment, located in Khankandi committed unprecedented Khojaly tragedy against the Azerbaijani people. Armenians inflicted reprisals over the local people of Khojaly, hundreds of people during those events, including old people, women and children were killed with particular brutality, taken hostage and captured. The town was razed to the ground. The criminals who did not leave a

corridor for civilians during the occupation of Khojaly did not spare anyone. Horrific cadres made by TV journalist Chingiz Mustafayev several days after the tragedy shocked the whole world. Tens of bodies of mostly old people, women and children were disfigured; many of them were skin headed with faces smashed with bullets and rifle butts. This tragedy stains the humankind shows the essence of “the Armenian right on self-determination”. 613 of our compatriots were killed. 63 of them are children and teen-agers. 106 are women with 70 old people. 8 families were completely exterminated. 25 children lost both parents and 130 lost one. 150 people are missing. 487 people became invalids, 1275 people were hostage.

This act of mass and merciless massacre is a new stage of the aimed reactionary politics of Armenian invaders directed at territory integrity, state independency of Azerbaijan will remain in the history as an example of awful brutality and a black stain because of its inconceivable atrocity and inhuman massacre methods.

FROSTBITTEN LEGS...

**MUSAYEV TEYMUR
SALIM OGHLU**

Date of birth: 4 April 1981
Place of birth: Khojaly

“They were taking children and women by the last helicopter in the Khojaly airport on 13 February evening. The second helicopter to guard the first one also landed. Mother together with my younger brother managed to get into the helicopter with difficulty. My younger sister forced them to take her on board by crying, too. They could not close the door. The pilot pushed my sister forward and closed it. The helicopter started into the air. I got very frightened as I thought the door would open and my sister would fall down. Then we – my father, brother and I went back home. Father had dug a tunnel in our yard because of fire-exchanging going on for a long time in Khojaly. We entered the tunnel after the fire intensified and our neighbors joined us. There were Zinyat khala together with her husband Huseyn dayi in the tunnel. It was awful roaring heard in there that echoed in our ears. When the fire slowed down we left the tunnel then fire-exchange started to strengthen severely again. The people were moving fence by fence, nearly on the ground as if slipping. We also joined them. Zinyat khala and Huseyn dayi got afraid to leave the tunnel. They were left in the tunnel...Nobody has ever seen them since then.

A large group of people was passing a river on the outskirts of the town. My father took off his shoes. When he first brought over the river my grandmother – his mother, my younger brother and cousin and was going to return for me but I shouted them that I had already passed it and I had been on the other bank. After passing the river, we moved forward for a long time. It was at nighttime. Everywhere was white of snow. The frost was very severe. My father cut tree boughs in forest and made several fires from them. Groups of people gathered around each fire. We had the most people in our colony. We were going day and night. On the second day, a boy named Vusal – uncle

Sattar's son died of starvation. He repeatedly asked his father for some bread.

I ate dog-rose flowers and melted snow. Dog-rose thorns made our hands scratched. We were all exhausted. It was difficult to crawl on knees. I awfully wanted to sleep. My eyes closed themselves. A begged my father to have a five- minute nap. Father did not allow. He calmed me down with saying that there was very little to reach the place we were moving to. He was afraid of my getting frozen to death. Neither had he taken me into his arms as I could suddenly fall asleep. He drew me with my hands. There were an old husband and his wife in our colony. They could move no more. Others helped them one after another. Finally, everyone got exhausted. They hardly moved themselves. I cannot remember the names but that old woman and man stayed in the forests. My father made a large fire for them to warm themselves...

Our colony was very long. If to see from the head, the tail could not be seen. We were in the head as our father was among the organizers. Going into high hills and long roads made people weaker and weaker. We took the direction to Abdalgulabli village of Aghdam region. After setting to go up the hill, we fell under firing. We changed our direction and rushed to the canyon. Snow was everywhere as well as trees. Despite of density of trees many people died there. Scattered people gathered in one place deeply in the canyon. The number of people greatly decreased...People were calling each other. We thought we were reaching Abdalgulabli village. Local people called us in Azerbaijani and were cursing out Armenians. Then suddenly firing started again. We were in the trap. Those who were in the end of our colony managed to escape. So did my uncle. Those in the head were taken prisoners. That was Armenian village Dahrz...

We were brought into a farm in the village. A woman named Zahra was shot in the yard of the farm at once. The bullet entered her mouth and passing the neck came out. She died next to me silently... She did not say a word. A scene I cannot forget is Zahra khanim's silent death...

They left us in cow-house and gave uncooked potatoes to eat. Later on, they brought a big basin and told us to put there everything we had. If we had not obeyed them, they would have shot. They ordered us to put gold things, money, documents into that basin which was filled three times. The jingling of gold things thrown there is still lingering in my ears. In the same cow-house they took aunt Matan's three

sons and shot them accompanied with her crying...

Matan khala cried and asked them to give at least one of her sons back, but they neither did. The three of them wore a uniform of National Army. On the first day, they took 10-11 men in National Army uniforms outside. We heard machine-gun clattering from outside...

We were kept in a farm near Dahraz village for one or two days. Then they picked us out. Old people, women and children were put one side after leaving the stalls, those young people who could bear a weapon and middle-aged men were lined in another side. My father got into another line. My father told grand-mother, me and brother Ramin to go to stick to our fathers feet and cry before those armed people with saying that our mother had died in forests, let them free at least our father. So we did. One of the militants who was not from Yerevan but a local Armenian one pushed our father with a butt of his rifle to the line where there were old women. They told our line to move into the direction of Abdalgulabli village. Some armed Armenians followed us half way. They told us on the way to move straight unless they would have cut us all down. I was going and turning back to look. I believed they would cut us in back. I have not heard about the other line..."

We were met by National Army soldiers in Abdalgulabli village. Then they brought us to Aghdam. For several days our mother was looking for our corpses among dead bodies in Aghdam mosque as she thought we had died...I could not believe I stayed alive... they put my frost-bitten legs into cool water".

His frostbitten legs were put into cool water to warm them... But what about soul?!

Will the wounds of this baby's thorn stung soul get healed?

Musayev Teymur Salim oghlu
lives now in 58, Nasibbey
Huseynbeyli Str., Baku city.
Contacts: Tel: 441-29-94;
(050) 660-30-39 (mob)

THE GIRL WHO EYE-WITNESSED HER FATHER'S BURNING

**AMIROVA KHAZANGUL
TAVAKKUL GIZI**

Date of birth: 25 September 1983
Place of birth: Khojaly

“We went out on 25 February, at approximately 11 o’clock at night. We heard explosive sounds from everywhere. Thundering made us deaf. I was afraid. My mother took in arms my younger brother Vusal. So did father with my sister Nigar. I together with my 4-year-old sister Yegana walked ourselves. After leaving Khojaly my grandmother Antiga of my mother also came to us. She took my brother from my mother. We passed the river with the father and entered the forests. Snow was everywhere. I was cold. We stayed in the forest for all the night. The morning came. Armenians were exterminating our people. There were dead bodies everywhere. My father was wounded in a leg, then in a shoulder. Father was moving with the help of a thick branch of tree he had made himself. Mother took my sister Nigar from father. We went down into the valley and sat there. Armenians started firing at us. Mother lowered her head down and embraced my sister Nigar in order not to let the bullets wound her. Bullets hit my mother’s head...Mother died at once. Grandmother started crying, shouting. My younger sisters Yegana and Nigar were standing and looking at her not understanding. I put my arms round mother and was crying, too. I did not want my mother to stay there. Father took me by the arm and drew me out. He covered mother with a shawl she had on head...We were going forward. I continuously looked back at my freezing mother; I wished she would also go with us...We moved a little when my six-year-old sister Yegana was wounded, she also died at once. She was also left in the forest. I can remember afterwards as Armenians seized us and brought to a village. They wanted to kill my father with aiming a rifle at him.

I fell down, hugged the feet of an armed Armenian, and begged not to kill my father as I had already lost my mother and sister. They pushed me back. They did not fire at my father. Later they tied him to a tree and told: “Say, Karabakh is Armenian land”. My father did not say. They poured petrol over his feet and set on fire. When my grandmother and I saw this, we cried. They told him once more: “Say, Karabakh is Armenian land. We will let you go to take care of your children”. Father did not say it either. This time they poured petrol over all his body starting from his throat. They burnt down my father...”

I was shouting...I wanted to help my father...Armenians with beards took me by hands from both sides. They were laughing! Moreover, said: “Let this burn the heart of the Turkish dog down”. There were many corpses there... They put a wire round necks of dead bodies and were drawing them on the ground. They enjoyed at seeing how people were tortured and were laughing! I do not know how we stayed alive after all that. Yet I can feel nothing. I can remember nothing. My grandmother says our National Army soldiers set us free and we came to Aghdam”.

There is an aphorism that says: one’s past always eats him/her. It is impossible to go into future without remembering the past. Khazangul lives with hope not memory...The hope to ripen on vain wishes.

Amirova Khazangul Tavakkul gizi
resides in Gizilgum (Gold sands)
health center, Pirshaghi settlement,
Sabunchu district, Baku city.
Contacts: 551-43-54

THE LITTLE GIRL WITH MEMORY IN DARKNESS

AMIROVA NIGAR
TAVAKKUL GIZI

Date of birth: 1 January 1988
Place of birth: Khojaly

She cannot remember anything; she was twice wounded with bullets in an anklebone and buttocks. She was medically treated in a hospital in Baku city, Sabunchu district in 1992. She is a student of Sabunchu College № 10.

No, her memory has become blunt, just horrors she saw cleared up her recollections.

Amirova Nigar Tavakkul gizi
resides in Gizilgum (Gold sands)
health center, Pirshaghi settlement,
Sabunchu district, Baku city.
Contacts: 551-43-54

THE LIFE-DESTINED CHILD

**AMIROV VUSAL
TAVAKKUL OGHLU**

Date of birth: 14 April 1991
Place of birth: Khojaly

He does not remember anything. He was in his grandmother Antiga's arms when they reached Aghdam. She chewed tree leaves and put them into his mouth in order he would not die. Sometimes she put snow into his mouth to calm him down. And sometimes she closed his little mouth with a handkerchief to damp his cries down to disguise their whereabouts from Armenians. This eight-month baby was fated to live but without father and mother... This kiddy who had been left with his aged grandmother... In open air for three days and nights in frosty February, was undergone medical treatment for exactly four years first in Sabunchu district hospital and then in Republic clinics. He was operated on an ear.

He is a man with childhood frostbitten. Will the sun rise on this side of his life?

Amirov Vusal Tavakkul oghlu resides in Gizilgum (Gold sands) health center, Pirshaghi settlement, Sabunchu district, Baku city. Khojaly town, 2№ school, 9th form schoolboy.
Contacts:551-43-54

CHINGIZ SHOT CORPSES, SOBBING

**MEHBALIYEV FIZULI
ALI OGHLU**

Date of birth: 12 August 1975
Place of birth: Khojaly

“...We were on sentry duty “Vashin Six” with a Khojaly local Israil Ismaylov. We had not had a bit since morning. In the evening, at about 10 we came back home to eat something. Firing did not stop. It suddenly became to strengthen. National Army soldier Israil did not let me return to the post. We went. A terrible thunder of explosions covered neighborhood. We lived in a three-storey building. We could not go outside. Our block of flats was severely fire hit. As we lived on the ground floor all the block inhabitants gathered at our place. We opened the window on the opposite side where bullets could not reach. I first went down. Then I put my shoulders under to help girls, women and old people also go down. All the men from our building defended Khojaly. We saw Alif Hajiyevev and Tofik Husseinov send National Army soldiers to help us. The Khojaly city was attacked from below, from above – from the airport and Askaran and from Bozdag. Alazan, missiles and grenades were pouring as if raining. They did not attack just from the side of Chaylag. National Army soldiers were exchanging fire with the enemy and tried to convey us on that road to Aghdam. We were going on, bending along Finnish houses. The number of people was increasing. Some of them shouted, others cried. We reached the river Gargar. I together with my brother brought our mother across the river. The water was icy. After crossing the river, we set to Katik forest. The crowd was so large that it became difficult to rule it. The late Alif Hajiyevev, the soldier of National Army, Fizuli and others determined a safe direction and showed the way to the crowd. Mother, brother, the neighbor Mamad dayi, his spouse Rakhila – we all were going side by side. I could not remember many familiar people. Cold, fear, panics, frost

cut wet feet.

We climbed on the hill in Katik forest. I turned round and looked at Khojaly. The town was burning. Lightening points were seen from everywhere as if lamps on a New Year tree. Though we were far away from Khojaly, we could still here severe firing in the town. That was National Army soldiers' fighting. They were face to face with death to... To have civilians escaping encirclement.

We came down the hill into the valley. The late Alif Hajiyev told that bullets would not reach here and suggested us to sit down and have a little rest. I sat down on snow. Put some of it into my mouth. People ate snow instead of water. Alif Hajiyev cried out at us not to eat much snow. We took a deep breath and he told us to get up. We stood up. After going for some time, we found ourselves in a fallow forest site. It was a hell to move on a ploughed up land covered with snow. When you put one foot on it, the other is as is drawn by somebody. Besides, my wet feet after crossing the river made me ache unbearably. I put off my jacket and threw it to walk easier. It took my last power. After several steps made, my foot got into a trap. As harder we tried we could not open the trap. I untied the laces and put my foot out of the shoe. The shoe was left in the trap. We were going. It was nearly morning. We were going to cross the asphalted road that joined the forest Katik and Askaran and to reach Shelli village. Firing started near the road. We could not even raise our heads. Everybody was in panic. The National Army soldiers opened reply firing to defend us. A lot of died there, were wounded. People were crawling in order not to get under bullets. I will never forget how a sheep dog of a person named Rashid who lived in a Finnish house in Khojaly run forward when firing started. Then as if understood, everybody started crawling. I was crawling until Shelli. Not reaching Shelli, in a ravine we got under firing again. It was more severe there. I filled the magazine of a machine-gun of the National Army soldier Israil. He wanted to take the magazine, turned round, saw me and cried: "Get out of here! You have stayed alive until now and are you going to die?" The land was covered with dead bodies all around there. Some of the people were moaning, others were crying, the third asked for help. Nobody recognized anyone. It was

impossible to stop for a second under a storm of bullets to help anybody. Everybody though only about himself/herself.

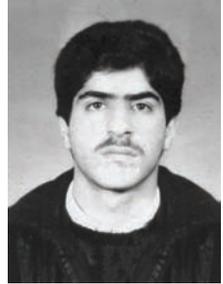
During this fire-exchange, I lost a hat given me as a present by Alif Hajiyev who became a National hero of Azerbaijan. It fell down from my head. I was afraid of coming back to take it. I was running in the direction of Shelli. It was still in Katik forest when Alif Hajiyev's hat caught on a bush and fell into the ravine. I went down and brought it. He put the hat on my head and said: "Put it on, it is cold"... those who managed to escape from the fire-exchange near the pig farm Nakhchivanik, reached Shelli village. I was among them. We were brought to a house. They first gave us some water.

On 27 February, we came to that place near Nakhchivanik to take the dead bodies where we got under a fire-exchange. Hasanbali's children were also together with me, they hoped to find bodies of their dead parents. There were other locals of Khojaly as well as the National Army soldiers. We were looking for bodies. A military helicopter came down. It was guarded by several people. Chingiz Mustafayev was shooting and crying over all this atrocity. Then this shooting of Chingiz Mustafayev who became a National Hero of Azerbaijan shocked the whole world. I saw more awful scenes than those ones with my own eyes. Burnt corpses, corpses with cut down ears, noses, stripped of skin. They even did not let us take the bodies. Fire-exchange started again. It was getting more severe. The helicopter took 15-20 dead bodies on board and started into the air. We run in the direction to Shelli. We could not take the bodies. Hasanbala's children could not take bodies of his father and mother. Hasanbala's wife was in the ravine. She had a wound in her throat. Our villager Taleh's body got frozen... Next him, there were two corpses of children that I could not recognize... There were many dead bodies in the ravine. Still, frozen corpses... During the fire-exchange on 26 February people came down into the ravine to guard from bullets... There they all died. I did not know many of them. The body of a man who had worked in a farm in Khojaly was burnt down. Relatives could recognize him only with his shoes. His son Dilo got a bullet in his head. I cannot sleep in the nights. I do not believe I am alive..."

I was looking into Azad's sad eyes as he found a shelter on Hazar shores and who was covered with grieve as if in a fog. And I was very distressed with my making this Khojaly man suffer again, with whom the destiny has played a bad joke and who this time was trembling from the cold, severe wind blowing from the sea I love. Let the God's retribution catch those who made me and you, Azad, suffer.

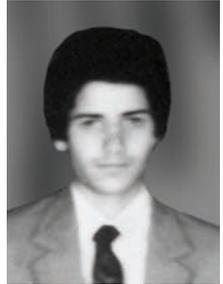
Mekhbaliyev Fizuli Ali oghlu resides now in Pirshaghi health center of the house-building industrial complex № 2, Baku city Central Construction Department.
 Contacts: 551-48-49
 Mob: (055) 733-05-96

AT TIMES EVEN LOVE FOR LIVE IS POWERLESS

**GULIYEV AZAD
 ZAKHID OGHLU**

Date of birth: 9 July 1974
 Place of birth: Khojaly

He did not want to be interviewed with his mother's presence. He said: "Let's go into another room". We did. He asked permission to have a cigarette. "Certainly, you can", I said. Azad is telling. But is he telling?! His eyes are full of tears, look directed far away, trembling eyes, straitened, nerves, tears that he is trying to restrain. Azad lives through this tragedy again.

"Adults were fighting and that is why we helped in the bakery to provide the town with bread. I was in the bakery and came home late. It was about 10. Five minutes to 11, I came down to the post near

our house. Everywhere houses were burning. Khojaly was fired from the side of Khankandi and Nuragyukh. I quickly returned home. I took my younger brother Mikail and my sister-in-law Dilshad and we came down to the basement of the three-storey paneled house. Our neighbors were there too. I left the basement in order to find out anything about my elder brothers Nadir, Gadir and Adil who stood up to defend our town. Explosions were thundering all over the town. Having found out that we were encircled, I returned to the basement. There were 20-30 people there. Towards morning, at 25 minutes to four – I looked at the watch – we left the basement and set to Chaylag. We reached it. It was frosty winter, icy water. I put my sister-in-law on my back to cross the river but I could not keep the balance and we fell into the river. People helped us to stand up. We got wet from head to feet. If we had not moved an hour or two, we would have died. After crossing the river, we entered Katik forest. The snow reached our knees. It was difficult to move. Besides we all got wet. After moving a little far in the forest, we got under Armenian firing. The first rows were partially killed. We changed the way and set to Abdulgulabli. In a day, we encountered an Armenian ambush again. We turned back. We had to change the way again. We chose the direction where they did not shoot. (Later we found out that Armenians did not attack from there deliberately). I badly remember how many days we were moving ahead. On the fourth day, we reached Nakhchivanik. We did not know that we would be encircled there. Armenians, hidden behind the tombstones of the village cemetery, fired us. I lost my sister-in-law Dilshad and my cousin Vasif during that fire-exchange. Do you know what is the most terrible? Your own people were dying next to you but you cannot even come closer to them. We together with my brother Mikail hid behind a tombstone. Bullets did not reach there. Darkness of the night hid us. We were lying on our backs. In the morning, I got strangely panic. It was obvious that having got tired, I fell asleep at night. We called my brother Mikail as Vugar at home. I turned to him and called: “Vugar, Vugar”. I heard him moaning. It turned out that he fired at himself from the hunting rifle...I started crying...Why?! Why?! Why?! Vugar?!” As I tried to take him into my arms and bring with myself,

I was exhausted. My brother killed himself in order not to get captive by Armenians. And I also woke up because of the shot sound. I had to leave him and go. I told him that I would return and take him. I got horrified when thought that he would be forage for animals. Who known, may be Armenians would outrage over his body. I promised to come back to take him and bury. When I went away from my brother's body for 500-600 meters, I came across with two Armenian bearded men of 28 -30. They waved me with hands and called to come to them. I was shocked. I could not move. I stood still. One of them shot from a machine-gun at my direction. They were laughing and enjoying my fear. The other came to me and beat me on my neck with a butt of a machine-gun. I fell with my face down, I was captured. I had never heard similar cursing which did there. The captives were tortured in different ways. Beating with machine-guns, foot and fists was considered the most cultural treatment. Not only Armenian militants became brutal. I was conveyed through Nakhchivanik village. Old Armenian men whom I met on the way beat me on the head with their canes. One Armenian woman cried out of the window: "Turkish dog, kill this Turk!" I was brought to a pig farm in Nakhchivanik. They opened the doors and pushed me inside. When I saw Khojaly people there, I lost consciousness. When I came to myself, I saw that there were 30-40 people there. We were put in a row, told to lie down and they kicked us. When their foot got tired, they used cudgels. We stayed there for three days. They brought us to a police unit he Askaran region. In Askaran they had already known about Turks captives. Armenians who gathered in front of the police unit did not let us get off the car. They

pushed us, threw down and kicked in turns. In the police unit we were devised into groups with two three people in each. I got in a room with a man of 35-40. He was shot in the same room near me. I was afraid, very afraid. Because of the fear, I even could not look at the dead body of the shot Khojaly man...

One day a bearded Armenian entered the room where I was. He was approximately 40 years old. He told: "I have come from Yerevan. I myself will cut off your head and take it to Yerevan". Then he started shouting with laughter. He brutally beat me. I do not know

how long I was there. I was taken to another village then. Here also were about 20 men. The captives were brutally tortured. I heard wail of girls, women taken hostage. I cannot remember how long I stayed there. We were brought to Nuragyukh village. We were kept in a place looked like a hotbed. There were already 19 of us there. Every day in the morning, in the daytime or evening, when they wanted, we were tormented in different ways. I do not remember how many days I stayed there. On 14 March, they exchanged me in Aghdam cemetery. Karen was from their side, the gone Allahverdi Bahirov was from our side. I could not believe for three days that I was with my parents. I thought that was a dream. And even at present I am surprised that I could survive. Every night I dream and see tortures I came through”.

... And for some reason I remember a line from the verse I knew by heart: “I see the dreams I have already seen”.

Гулиев Азад Захид оглу теперь живет в
Пиршагинском пансионате домостроительного
комбината №2 Главного Строительного
Управления города Баку.
Тел: (050) 329-23-12

BULLETS' HAILING WAS POURING FROM THE SKY

**ABDULOV JEYHUN
KAMIL OGHLU**

Date of birth: 12 April 1978

Place of birth: Khojaly

“... It was about nine o'clock. Mother was baking bread. Father was fighting. Father in haste came home, said that was impossible to stay at home any longer, and told us to go to Tavakkul's tunnel. As they had been firing in Khojaly already for a long time, the gone Tavakkul uncle dug a tunnel in his yard. I with mother went there. There were our neighbors Sahiba khala, her sons Zakhid, Mahir; Fazila khala with her son; Sahlat khala, her son Amil, Mati's daughter – she had another name in reality – but everyone called her Mati, who was 5-6 year-old. There were also other neighbors as well as several volunteers from Aghdam. At midnight or later a bit with the help of volunteers, we went to the gone Alaskar muallim (Alaskar Novruzov - National hero of Azerbaijan – A. Kh.). Their house was not so severely fired. Besides it was warmer there than in the tunnel. Alaskar muallim's house was near Bozdagh. It was very noisy in there. It turned out those were tanks rushing into the town. But we did not know about that. At the most furious moment of the fight my brother Aldaniz came and said: “Why are you sitting? Armenians have already surrounded the town”. He took the keys from my mother and run to our house for documents. He did not lock the door when was running back. That did not matter at the same. We left Alaskar muallim's house. It was night, approximately two o'clock. We had to wait a couple of hours in the basement of a three-storey building because the fire-exchange was so severe that we could not move. A hail of bullets poured from the sky. Grenade explosions made us horrify. Tearing missiles made us panic. Khojaly was blazing. At night, about 4 o'clock we left the basement and came to the

only open way – the river Gargar. Later it became evident that Armenian had left that open deliberately. We crossed the river and went to Nakhchivanik. There we were expected to be ambushed. Later about that. We met my uncle near the bank of the river. Aldaniz took off his shoes and carried my father mother and me in order we not to gets our feet wet. As it was very frosty... We entered the forest. The forest Katik”.

I do not know what the time was. There was a gas pipeline crossing the forest. A shell got into it and it was burning. Many of those people, who got wet after passing the river, were warming themselves by the gas pipeline. Some of them did not go ahead, they stayed. As soon as we went of that place Allahvardi kishi died. His son and grandson were carrying him with difficulty. He did not want to go. He said: “You go, I won’t stay safe all the same”. He was nervous and shouted but his son did not leave him. Allahvardi kishi’s heart was weak, he could not bear that. And he stayed with his cane in hands in Katik forest...

At dawn I became recognizing several people. I saw my school mate Ramin. He was a son of a mechanic Ibrahim. We were going together, speaking when suddenly a fierce fire-exchange started again. We with Ramin were separated again. The same way I was separated from my father and brother. Mother was with me. An armored troop carrier entered the crowd as if intended to push them ahead. Bearded people shot ours from machine-guns. It is impossible to tell about that panic, that shock. Everybody was running, screaming, corpses were everywhere, many people were with bleeding faces, it was impossible to think. You do not understand what you are doing, where you are running, you just want to save yourself. And the missiles from the infantry fighting machine were taking lives at once of 15-20 people. I lost my mother during that fire-exchange...Bahtuyar who works now in Sumgayit police unit, his brother Ikbal, Bayram showed resistance to the enemy. I was lying next to them. The battle was not calming down. They threw off their pea jackets to be quicker. I took patrons off the jackets and held them at hand in order to fill the magazine of the machine-gun with them quickly. My elder brother Aldaniz had taught me all these. A little aside volunteers from Agh-

dam – Mazahir, Zamin, Bahman were fighting, farther were guys from a group of the gone Agil Guliyev (National hero of Azerbaijan Republic – A. Kh.). If not this resistance no one of Khojaly civilians could have stay alive after that massacre. Ikbal was shot. The bullet entered him that way that he did not even make a sound. I took his pea jacket and machine-gun. That was AK-72. Because there were battles in Khajaly for a long time, my brother had taught me to use the weapon. He thought that would be necessary. And Bahtiyar was also wounded during that battle. I already crossed the asphalted road. I cannot forget it anyway: Khojaly woman tied to her back her little daughter and she herself was wounded and lying on ground and begged to help her daughter, to take her with me. There I was wounded in the shoulder. As I went a little as I was wounded again in my right wrist. I could move no more. I lied on Ikbal's pea jacket. It was morning, about 8-9 o'clock. The fire-exchange calmed down. My mother found me. First, she put some snow on my wounds and stopped the bleeding. Then she took off her shawl and bandaged them. As I asked her to go, she did not. The mother and her son from the neighbor village Khankandi – Gullu khala and Shohrat were also wounded and lied next to me. Gullu khala was wounded in shoulder and her son somewhere in stomach. Gullu khala thought she would die and that was why she burnt the sack with money. I had seen burning money for the first time then. There was a lot of smoke from the burning money... That was nearly evening. About 5-6. The distance between us and Aghdam was about 700-800 meters. However, we did not believe we would pass them. I again asked my mother to leave, to safe herself. At that moment, two Armenians in yellow uniform came up to us. They shouted me in Russian to throw the machine-gun to their side. I threw it. One of them wanted to shoot us. The other did not let him do that. He said in Armenian: "They will die in any case, keep the patrons". They took the machine-gun and went away. A little later four Armenians in black uniform came up to us. Gullu khala cursed them in Armenian. She knew their language. They made fifteen shots into her and her son. My mother gave them all our money, gold and prayed them not to touch. They took the money and left us. They told us not to tell anyone about that money.

They gave us to four armed Armenians in Nakhvhivanik. We went away from the place where we met Tofik kishi's daughter Sevinj from Khojaly for 300-400 meters. She was fifteen years old. My mother lied and said she was her daughter. We were brought on KAMAZ from Nakhchivanik to Askaran. There were shots heard still in the forest... We were brought to a police unit in Askaran. I asked for water. Armenian security guard brought some water in a glass bottle. Though I was very thirsty, I was afraid to drink the water. He drank and said: "Drink, do not be afraid". We were brought from Askaran to Khankandi by an Armenian named Norik. His father Karlen was in captivity. He wanted to exchange us for him. Norik treated us well. His grandfather Sarkis kishi was also kind with us. That old Armenian men said that Armenians every time die that way because of the land and that everyone had got tired because of the senseless war. Then Sarkis kishi knew that my mother was a daughter of Mursal kishi whose friend he was in Jamilli. He cursed Armenian militants all the time. But his wife Roza was a disgusting woman. She called us Turks with hatred. There my mother wanted to wipe my wound with iodine. But I could not take of the jacket, my arm had got swelled up. They cut off the jacket on me. Then my mother wiped the wounds and bandaged them. There was one more captive at Sarkis kishi beside us. His name was Gafar, he was from Malibeyli village. In several days, Sarkis kishi negotiated with militants and my mother was released to help us to be changed with Karlen who was imprisoned in Baku. My mother was brought to Askaran. Two soldiers Uzbeks and several bearded Armenians brought my mother to a neutral zone – Aghdam. I also went to see her off. She turned back and looked at me all the time.

My mother played a special role in our – Sevinj, Gafar kishi and mine rescue. She knocked on a lot of doors. Finally, she managed to find Karlen and exchanged us with him. I will hardly forget that day. I went to the forest together with Armenian children. I had a plan to foul the trail and escape after one or two forest trips. I perfectly knew those forests and ravines. I was already going to take Sarkis kishi's rifle and run away in several days when my mother called us from Baku. At that moment, I was in the forest. My mother got worried.

She said: “If my son Jeyhun is not alive, I won’t give your son Karlen back”. Karlen had been arrested 7 or 8 months ago.

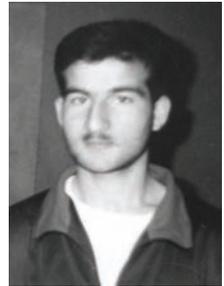
It is finally 28 March. Norik brought us to Askaran. They were negotiating in the headquarters.

We left the house early in the morning. It was already after mid-day. We were sitting in the body of KAMAZ whose owner was Norik’s friend. Norik knew we were hungry. He brought a large loaf of bread from the headquarters and a piece of lard for us. He was attacked from all the sides: “What is it? Are you going to feed Turks?” Norik fearfully said: “No, I will eat myself”. He got into the body of the car with the bread in his hands. The car started to Aghdam – a neutral zone. There we were exchanged.

...A person cannot escape from his fate. If it is read from the end to beginning, as in the old alphabet, that means that punishment was not fated by God but by a human being.

Abilov Jeyhun Kamil oghlu resides now
in the pension of the the house-build-
ing industrial complex №2 of Baku city
Central Construction Department
Contacts: Home: 551-56-51
Mob: (050) 379-03-79

IT TURNS OUT THAT FEAR OVERCOMES EVERYTHING

**MUSAYEV RAMIN
SALIM OGHLU**

Date of birth: 30 August 1977
Place of birth: Khojaly

“On that day there was fire-exchange since morning. As always. Near the evening, it calmed down. At nine, it started again. My father had dug something like a tunnel in our yard. When fire-exchange strengthened, we always went there. Our neighbors Zinyat khala, Guseyn kishi, uncle Garash’s family were also in the tunnel. We stayed there until the midnight. The fire-exchange did not calm down. It was rumbling. Suddenly Tahir kishi came and told that Armenians had started to attack from everywhere. It was senseless to stay in the tunnel. Zinyat khala and Huseyn dayi stayed there. And we came out. It was as if morning time. Armenians exploded petards in order to kill Khojaly people with the light from them. We came out to an asphalted road. There was nowhere to hide. We bent and crawled along the walls. Under the torrent of bullets, we directed to the Gargar River. We crossed it and entered Katik forest. There was a high mountain there. We were going up. As soon as we reached the top, Armenians started to shoot us. People run down. I did not manage to keep holding and hit on a tree. There at place a bullet got into my leg. I got a light wound. I did not fell the pain. Neither felt I the bleeding. It turns out that fear prevails over everything. I cannot forget something else: as a thirteen-year-old boy who was trying to hide away from bullets was hiding under a dead body of a woman. That boy was me. I was not afraid of the corpse. We were not shot one by one bullet but we were shot from a machine-gun. Many people died, lots of were lost. People fell down the ravine bottom because they could not keep the balance. Bullets did not reach there. Having a rest about an hour in the ravine, we set to go again. It was foggy.

Some time later, we understood that instead of Aghdam we were going in the direction of Khankandi. We had to return. Everybody got tired. We lied down on stomachs. My father made three fires. When I was warming feet by the fire, the soles of my shoes melted and stacked onto my skin. However, I did not feel that. At dawn, we set out on our way. There was a mountain far ahead. We got over it and were going ahead all day long. We reached a village. The local people called us in Azerbaijani, they were cursing Armenians. We were happy; we thought we had saved ourselves. And suddenly fire-exchange started. Aslanov Telman died next to me; I can not forget the death of Zokhra khala. The bullet got into her mouth. She did not even cry out. There we were taken hostage. Everyone was pushed down on the slope of the mountain and they started shooting over our heads. Then we were brought to a farm. There were about 60-70 people. In the morning and evening we were given a bucket of water and raw potato. Once an Armenian woman hidden some bread and brought to us. Two or three days we were going through the forest. We stayed in the farm for three-four days. That was the only piece of bread for me for the whole week. In the forest I ate snow and dog-rose left on bushes. In the farm they brought a large basin and told us to throw everything we had with ourselves. If anyone kept anything, they would shoot us. Everybody threw there money, gold things, documents. Then Armenians took 12-13 men in the National Army uniform outside. There was a woman among us; I do not remember her name. She was crying and told: "I had five sons, two of them have died and the other three are taken by you. Leave a son at least". That woman was push back with a butt of a riffle. A little later, after they took the men in the National Army uniform outside, we heard crackle of a machine-gun not interrupted, perhaps, for twenty minutes. The captives inside were crying. That mother did not know what to do. Armenians came in and said: "If you do not stop crying, everyone will be shot". As I remember, we stayed in the farm for two-three days. I cannot forget one more what happened there. There was a girl of 13-14. I will not call her name. Armenians forced her outside. Her father begged them to leave her, but they did not. She was brought back soon...the thirteen years-old girl was

brutally raped. Several days later, we were taken out of the farm. Men were lined in one row, women and children in another. I and my father were in different lines. My grandmother Makhluca told me and my brother Teymur to put arms round our father's legs and tell them that our mother had died in forest, to beg them to leave at least our father alive. So we did. They pushed our father to our line. But fifteen men were left there. We were put into a line and pushed to go to Abdulgulabli. On the way I saw still, crooked dead bodies. Those were bodies of a woman and a baby. Perhaps a mother and her baby... When we reached Abdulgulabli village, the Armenian militants who accompanied us turned back. We did not believe. We thought they would shoot at our backs. But they did not. We came to Abdulgulabli and then to Aghdam from there. I could not feel my legs. We were brought to Baku. I could not walk for three-four months. There was a hospital near "Mamar Ajami" metro station (a military hospital). There they tied my legs down the knees. First, they wanted to amputate them, and then changed minds. I was medically treated for a long time. I was moving on my knees. I will never forget what I saw. We are all God's children. How to call those barbarities, committed by Armenians against God's creatures? What was our guilt? I hate Armenians!"

Sometimes a human-beings induced to live by an antonym to love – hatred. I wonder whom is considered guilty by God: those who creates hatred or those who hate?

Musayev Ramin Salim oghlu
resides now in a court of exper-
imental hospital, 96 Sharifzadeh
Street, Baku city.
Contacts: Home: 434-16-62
Mob: (055) 776-38-68

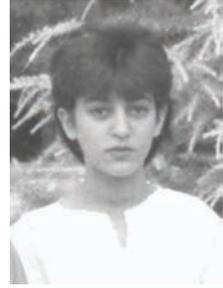

...WHEN I DREAM I SEE THE FOREST UNTIL NOW

**PASHAYEVA TARANA
SEVINDIK GIZI**

Date of birth: 31 December 1978

Place of birth: Khojaly

“We together with my father, mother, sisters Tunzala, Yegana and brother Elshad hid in a well in the yard. We waited until fire-exchange calmed down to go home. But it only strengthened. We run to the forest. First we crossed the river. My uncle Aladdin carried me; we fell into the water together. I was in the water to my throat. My shoes were taken with a current. I was barefooted. Then my socks were covered with an icy scab and were torn. We were going for two days. Getting up the hill. There we were shot. We came down to the bottom. We together with my cousin Mehdi were going hand in hand and sliding on backs. Everybody did the same way. It was impossible to stay on feet. It was very slippery. At night, we made a fire in the bottom of the canyon. I nearly pushed my bare feet into the fire. I did not feel the heat. Early morning we continued our way. I was very hungry. On the third day near Dakhraz village we were captured, they killed my 19-year-old brother Mehdi then... We were brought to a roomy house. I do not know whether that house was a cow-house or a place where they held funeral repast or celebrated weddings. There they chose 11 -12 young men and my uncle Aladdin among us. They took them outside and then we heard firing. The following day they took comparatively old men as well as my father Sevindik who was about fifty.

We – women and children were sent to Abdalgulabli village. We were given raw potato and grains in captivity. Nobody beat me there. They brought a large basin and gathered gold things, money and documents of the captives. They also took jewellery from women. I was medically treated in Yevlakh hospital for a couple of months. I

see the forest where I was going through in my dreams all the time...I wake up and understand that was a dream. And I get happy”.

...At times, it seems to you that the line “once there was snow on the tops of these mountains and my mother and father lived in the low-land” was written for you.

Pashayeva Tarana Sevindik gizi resides now in Ashaghi Agjakand settlement of Goranboy region, №338 appt. She is a mother of two children.
Contacts: Tel: 74472

MY HANDS GOT FROSTBITTEN

**ALIYEVA ARZU
VITALIY GIZI**

Date of birth: 28 July 1987
Place of birth: Khojaly

“...When a bullet hit my mother, I got afraid. I got crying. Blood was flowing down my mother’s leg. I was clinging to her skirts. Somebody helped my mother. Then I remember we were crawling through the forest. So was my father, brothers Ramil, Amil and Roman. We were afraid of Armenians. My hands got frostbitten. I also remember that I was on my father’s shoulders. I hugged strongly his neck not to fell down”.

Each of them had their feet frostbitten and little Arzu’s hands...She remembers her frostbitten hands...

Aliyeva Arzu Vitaliy gizi resides now in Room №310 of the 10th corps of Karabakh health center in Naftalan district. She has not finished school.
Contacts: Tel: 2-16-85

“A MAN IN THE FOREST”

**AKHMADOVA ARIFA
ARIF GIZI**

Date of birth: 15 August, 1987
Place of birth: Khojaly

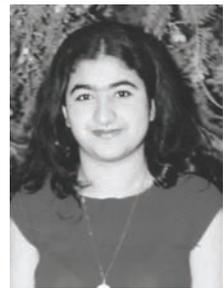

“...I remember my sitting on mother’s back. I was happy as thought that we were walking in forest. I started crying: “A man in the forest!” Father quickly shut softly my mouth. When I wanted to shout again, he beat me. I started crying. He said: “If you make noise, Armenians will seize us”. How we were captured I remember as if in a dream. Everybody was in one room. But that how I stole a little sack with money I remember as if it has just happened. I remember everything very clearly. They took money from everyone. That was an Armenian woman in a soldier uniform. When she took a sack with money from the captives, she got the money out and the sack threw away. I crawled to it near somebody’s feet and hid it under my dress. I brought the sack to Aghdam. And my mother was still crying. I did not understand, why”.

Blood suckers!!! Be ashamed of Arifa who greeted the Khojaly tragedy happily with an exclamation: “A man in the forest!”!!!

Akhmadova Arifa Arif gizi now resides in Room №32 of the 10th corps of Karabakh health center in Naftalan district. She has not finished school.
Contacts: Tel: 2-11-28

AS IF I SAW ALL IN A DREAM

**SALIMOVA AYGUN
ARAZ GIZI**

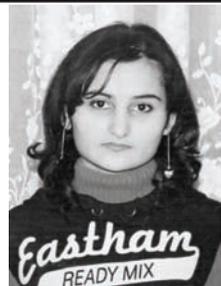
Date of birth: 3 March 1987
Place of birth: Khojaly

“All these seem a dream to me. I ate stale bread, grains. A little grain remained in my pocket. My grandmother – my father’s mother and I were taken prisoners. I did not know we were captured. We all were in one room. There was no place to lie down. My cousins Lala, Leyla, Elchin, Emil were there with us also. I remember my playing with them. There were a lot of people there. I remember the wound of Shakhla kahala as if that happened in a film. Sometimes in my dream I see how my aunt was wounded. I get awoken at once. I am afraid. I do not remember how the other people were wounded. I also remember their bringing us in a tank (she was brought to Aghdam in a tank). My cousin Elman was also in the tank. There was one more child. I do not remember who. There in captivity I was afraid when they came to beat us. They beat my grandmother. So did with everybody. Those all seem a dream to me. As if I saw all in a dream”.

Aygun I present you with a line: “I see the dreams which I have seen before”.

Salimova Aygun Araz gizi resides now in Room №463 of “Shirvan” health center in Naftalan district. She is a schoolgirl of the 11th form in school №1.
Contacts: Tel: 2-25-53

A BOY LOADING ON DEAD BODIES

**ABISHOV SAMAD
BAKHMAN OGHLU**

Date of birth: 11 June 1978
Place of birth: Khojaly

“On 25 February I was on “Garagay” post. Khojaly had already been encircled for a long time. Even helicopters could not to break through. My relatives – my family were in Khojaly. My heart was breaking off. I run to the post several times intending to go home. I did not succeed. On 25 February Khojaly was burning. We did not know what to do. Near the morning the people who had managed to escape came. We knew about massacre taken place in Khojaly. To help the people we went with volunteers from Aghdam, the National Army soldiers, with guys from Khojaly – Ali, Rasim, Turan, Zakir, Gara and other whom I do not remember. On 26 February, we were gathering the corpses all day long. We were loading on trucks with them. There were people I knew among the bodies. My uncle Shirkhan got a wound in his head. Kamil’s daughter got frozen to death. Tahir’s dead body was burnt. The dead bodies of my school-mate Taptig’s parents were disguising. They did not have heads. We loaded a car with them”.

...People, please tell, whether there is such a profession in the world? If not, then why do not you condemn those who “taught” us “this one”?

Abishov Samad Bakhman oghlu
resides now in Room №217, 10th
corps of the Karabakh health
center in Naftalan district. He
works in Khojaly police unit.
Contacts: Tel: 2-27-04

“I LOST EVERYBODY”

**ALIYEV MEHDI
FIRDOVSI OGHLU**

Date of birth: 4 February 1988
Place of birth: Khojaly

“I remember as Ismayil granddad was carrying me on his back. We were going and going. Granddad says that when fire exchange started he put me down and hid me behind a bush. Then my granddad and others were taken prisoners. Therefore, I was left behind the bush. I was shouting: “Grand-dad, grand-dad!” Armenians wanted to shoot my granddad. He said: “That is my grand son’s crying. Let me see him and then shoot”. An Armenian told: “If he is really your grand son, we will let all of you go. If not – everyone will be shot”. I was brought and all the captives were set free. Many people witnessed that. I remember how they gave me some milk there. My granddad did not let me drink. First, an Armenian had the milk himself, and then he gave it to me. Then my granddad allowed me.

During Khojaly genocide, I lost my father Firdovsi, mother Heyran, brothers Elchin, Aldaniz and other relatives. I am the only *member of our family. I am alone. I live with my aunt Rahila*”.

Oh, my brother, my sister, the whole world ocean won’t wash the Armenian sins before this kid doomed to live without God’s gift – without a family...

Aliyev Mehdi Firdovsi oghlu resides
now in Ashaghi Agjakand settlement
of Geranboy disrtict.
Contacts: Tel: (0234) 74720
Mob: (055)728-76-26

THE CHILD WHOSE MOTHER'S HAIR WAS IN BLOOD**AZIZOV SEYMUR
IBRAHIM OGHLU**Date of birth: 31 December 1977
Place of birth: Khojaly

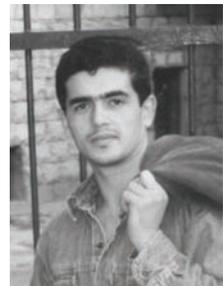

“We left the house at night. We joined a group of people moving to the river. We crossed the river. All the night we were going through the forest. The morning came. Suddenly a severe fire-exchange started. Manzura khala was shot. There was one more woman – I did not know her- she was also shot. My sister Vasila, a woman and I were lying on the ground. That woman was between my sister and me. She was also shot I the head. My mother was also wounded there. She was on the ground. Suddenly I saw blood in her hair. She did not say anything. We embraced our mother and were crying. Somebody parted us. I left Vasila as well. When I came to the asphalted road, I met my brother Elman. We crossed the road together. Then we were followed by an armored troop-carrier. My brother and I run away and saved ourselves. They were shooting at people from the carrier and killed 8-9 people at once. Some time later, I lost Elman. Since early morning until 4-5 in the evening, I stayed behind the bushes. They National Army soldiers from Aghdam found me. They tied up with their scarves Khumar khala’s wounded leg in order to stop bleeding. Two of them took her in arms. We were brought to Shelli and to Aghdam then. I thought they would bring my mother as well, would stop bleeding in her head...”

Oh those, who were following two kids in a tank, will you be able to escape visitation on the tank?

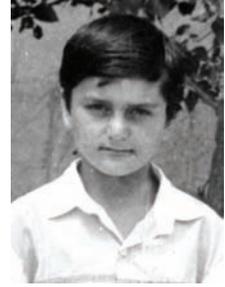
Azizov Seymur Ibrahim oghlu resides now in Room №23 of the 14th corps in Karabakh health center in Naftalan district.
Contacts: Tel: (0255) 2-31-12
Mob: (050) 665-06-88

UNAVENGED BABY

ALASKAROV AMID TAVAKKUL OGHLU

Date of birth: 10 July, 1982
Place of birth: Khojaly

“I was sleeping. It was about 11 at night. Fire-exchange started. We thought, as always. When the fire-exchange strengthened, we went into “a bomb shelter” in the yard. We were there for a couple of hours. The fire-exchange did not calm down. We went outside of our shelter and started to Askar muallim. We hid ourselves in their basement for about an hour. My father was a volunteer of the National Army. He came and said that the defense of Khojaly was broken through. We left Askar muallim and set to a five-storey building. Some time later we understood that was not an ordinary fire-exchange. We went into the direction of the Gargar River. My father carried us across the river. When I was leaving the house, I even could not put on shoes. I was barefooted. We entered the forest. I turned back and looked at Khojaly. The village turned into a torch. Everything was burning. We continued going. Snow was everywhere. It was impossible to make a step. Our guide said in some time that we had gone in a wrong direction. We had to turn back. At that moment, Vagif kishi’s heart weakened. He fell down. His family – Afila muallima’s children – Azar, Ceyhun, Elmeddin rushed to Vagif’s body. The rest group waited for them a little. We could not separate them from their father’s body. All the members of Afila muallima stayed there. There no information about them yet. We kept going. Mother helped the eight-year-old Saadat. I was walking myself. It was nearly morning. We were reaching the road near Nakhchivanik. When it was 30-40 meters left until the road UAZ car passed it. About 15 minutes later an infantry-fighting machine was on the road. We were shot from the machine as well as from Nakhchivanik. My father was one of these

who were defending our colony. He shouted to us to run away. We run to Shelli. And he returned to help the people. There were trenches along the road. Many corpses were on each other. The neighbor Taleh with his two-year old child were on the ground. A splinter took down the child's ear. He begged everybody to take the child. But all were trying to safe themselves. When Aslanov Telman bent and wanted to take the child, he was shot. And he fell next to them. As we passed a couple of meters way our neighbor Hasanbala was shot. His spouse run up to him. They shot her into the mouth. The blood was pouring as if a fountain. She died. I felt nothing. I was unable to understand the horror of seen. My socks got covered with an icy scab. I cleared the ice and felt better. There they killed Sonavar khala's daughter Hijran and her mother Zeynab. And Sonavar herself was wounded. My mother was running with my sister Sadagat and 12-year-old brother Sahavat. In severe fire-exchange they wounded Sahavat. He fell down. I was passing him. He was so weak that even could not call me. But when my mother passed him he gathered all his power and called her. Mother tied him up onto her back. Sahavat was bleeding. He was on my mother's back and we were running next to them. Bullets even touched on our hairs. Garakishi run up to us. He beat me on my back. It was dangerous to go straight. Mother with Sahavat crawled a little. So did my sister Saadat. Mahruza khala was shot there. It was very little to Shelli. From there 5-6 armed men run up to help us. They had no more patrons. I gave them the patrons I gathered on the way into a pocket of my white school shirt. They distracted Armenians a little to help the civilians reach Shelli. Some of the people had already crossed the road. So did my uncle Garakishi. I could have crossed but I had not. My heart stayed behind. As neither mother, sister nor brother had reached yet. I started waiting for them. There was a large white stone. I hid behind it and was crying. Suddenly I saw Fatma khala coming, standing up strait. She could not hear. And two girls were going straight and laughing. I can now understand that they got insanity. And my mother with brother on her back after crawling a little stood up strait and was reaching me. My mother Nurida carried the body of my brother Sahavat to Shelli. My mother is a hero; she did not even throw the dead son. When we

were near Shelli, Chekist (that was his nickname) from Agil Guliyev's group came up to us in a car. With tears in eyes he took Sahavat from my mother's back and said: "Sister, I will take revenge for this kid!!! I also knew Mazahir from Agil Guliyev's group. They cut his head off. The body was brought to Aghdam. I saw him in there. Chekist, Mazahir and Sahib were three friends. They were always fighting on one position in Khojaly. Sometimes we – children run to them. Then Chekist became shakhid (a hero) in one of the battles. And then the policeman Sahib killed himself from a gun on the fifth anniversary of the Khojaly genocide. Thus, the tale about three friends finished. Sometimes it seems to me as all that happened to us in a dream or it is a lie".

*At times it is impossible to conceive what is happening in reality.
May be that is why the Khojaly people conceive all that as a dream.*

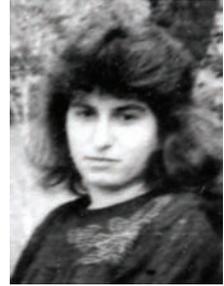
Alaskarov Amid Tavakkul oghlu resides now in Room №440, in "Shirvan" health center of Naftalan district.
Contacts: Tel: (0255) 2-12-21
Mob: (055) 683-60-32

FROZEN DREAMING CHILDREN

**GULIYEVA SHAKHLA
GARYAGDI GIZI**

Date of birth: 13 May, 1976
Place of birth: Khojaly

“It was 11 o’clock in the evening. We were in. my father took mother and us – 13-year-old sister Ravana, 12-year old Nurana, 6-year-old brother Shukur and me and we run to the forest. My aunt Saadat and her children – Nabi, Sevinj and Roman were at our place. They also run with us. We got lost there. Instead of Aghdam we went to Khankandi. On the morning we met Sonna khala’s and Hajar khala’s families in the forest. We all went together. On the way, Tahir kishi could not walk any more. My father stayed with his brother. We joined the group and went. As we went Halay kishi’s spouse Shargiya khala’s heart weakened. She died. My sister Ravana got frightened. Her heart also stopped. We put them together and covered with branches....My mother embraced my sister. She did not want to leave her. We continued our way. My mother could walk no more. We separated from the group. There were 8 of us left: my aunt, her children Nabi, Sevinj, Roman, me, mother, my sister Nurana and brother Shukur. We stayed for two day there from where my mother could not walk. We had no matches to make a fire either. My aunt’s children Nabi, Roman and Sevinj and brother Shukur, sister Nurana slept on snow. I could not sleep. I could not fall asleep. And my aunt’s children got frozen while sleeping. My aunt could not wake them anyway. My mother breathed with difficulty. She was still alive. She begged my aunt: “Take Shakhla and go. Save yourselves at least”. My aunt did not agree. She tried to take in arms her frozen children but she was very weak. Finally, she understood that we had to go. She embraced and kissed her children, my mother. I also kissed my mother. My mother lied on back without power. Her eyes were

wide open. She could not even embrace me. And I wanted and did not want to go. I told her I would not go. She said: “Go, daughter, do not leave your elder brother Shakir alone!” during the events Shakir was not in Khojaly. I with my aunt left there. I often turned back to look. We got over two hills. We saw many people. We got afraid, hid behind bushes. Those were soldiers of the National Army. They were searching for Khojaly people in Katik forest. We were brought to Abdalgulabli and then to Aghdam. We stayed in a wagon hospital. Then we were brought to Baku Central Republic hospital. I was medically treated there for a couple of months. My aunt had her legs amputated”.

Read this story to your children. They have never heard such a horror tale.

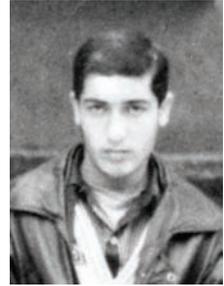
Guliyeva Shakhla Garyagdi gizi resides now in corps №16 of “Goran” health center in Naftalan district.
She is a mother of three children.
Contacts: Tel: 2-15-63

A BOY SAVED FROM DEATH WITH A FIRE LIGHT

**HAMIDOV MUBARIZ
SABIR OGHLU**

Date of birth: 6 October 1978
Place of birth: Khojaly

“I was at home. So were my mother, brothers Mushfig and Aldaniz. Our uncle and aunt were also at our place. At about 11-12 we left the house. We run away. After crossing the river Gargar we got lost with our mother. We lost our way in the forest. During two or three days I stayed with mother in the forest then I lost her. ..I stayed alone in the forest, quite alone. I was afraid at night for a couple of days. I was afraid of impenetrable darkness. Then I stopped being afraid of this either. I was wandering alone in the forest. Somewhere I came across with piles of corpses. Some of them were without skin on faces. Some did not have heads or arms. I saw a lot – bloody foot-steps, shoes, shawls, hats got hold of bushes. I could not recognize many dead bodies. I wanted to stay alive. I could not find the way. When I got tired, I fell on ground with my face down. I could not even find a leaf to eat. I ate snow. But I was very thirsty. I gathered snow in places where sunrays reached to have at least snow porous. I do not know how many days I stayed in the forest. Then it was found out that I was in the forest for thirteen days. Once I came across with a body of a child packaged in a coat. I unpackaged it and saw that was my cousin Vusal. I also saw the dead bodies of my uncle Firdovsi and his son Elchin. Elchin had stale bread. I took the bread out of his stark hand with difficulty...

I stayed alive because I went to a fire light. I saw a fire burning far ahead and started to that direction. Reaching the fire, I lost consciousness and fell. I was brought to Aghdam village, two days I stayed in a wagon. Then they considered I am dead and sent me to Baku in a helicopter, loaded with dead bodies. I came to myself in a

morgue of Semashko hospital. In saw dead bodies everywhere and that, I was among them as well. I knocked on the door and a security guard opened it. I was transferred to a child department. I was medically treated for two-three months. They amputated my fingers on the right foot...They got black”.

... Risen from the dead Human-being...Mubariz a man who saw his death and revival with his own eyes.

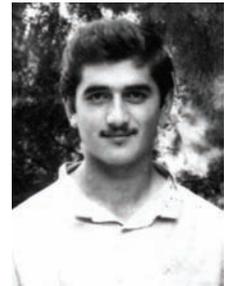
Hamidov Mubariz Sabir oghlu
resides now in Room №305
of “Shirvan” health center in
Naftalan district.
Contacts: Tel: 2-22-26

THE PRISONERS STAYED ALIVE WERE SHOT TO DEATH

**AZIZOV ELMAN
IBRAHIM OGHLU**

Date of birth: 27 July 1974
Place of birth: Khojaly

“I was at home. So were my 17-year-old sister Nargiz, 11-year-old sister Rahida, 13-year-old brother Ramin, 16-year-old brother Ramil and 15-year-old sister Vasila. My uncle’s spouse Nargiz and their son Galib were also at our place. When fire-exchange intensified, at about 11 o’clock we left the house and went to Tavakkul kishi’s house. There was no one in there. Then we went to their neighbor Alaskar muallim. There were many people there. Their house was in a secluded place. Bullets almost did not reach it. We left it after mid-

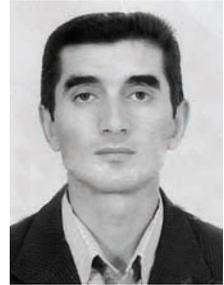
night, at about 1 or 2 o'clock. Khojaly was already fired from mortars. We went to the five-storey building. We stayed there about half an hour. However, we had to leave that place. We passed the Finnish houses and came up to the river Gargar. I took my 11-year-old sister Rahida on my back and carried her across the river. Brothers and sisters crossed the river themselves. I wet my feet up knees thoroughly. I was freezing. There were place in the forest where we moved in snow up to the waist. We went and went until morning. Near Nakhchivan-ik fire-exchange started. I was in the end of the group. Those who were in the head wandered off. We were running with my brother Seymour had in hand. We wanted to cross the asphalted road and reach Shelli. We were followed by an armored troop carrier. They did not shoot at us. They as if enjoyed seeing two horrified children. We quickly crossed the road. We got up the hill on the other side. Having turned back, I saw my sister Vasila intending to stand and run. I shouted: "Do not stand, crawl!" then fire exchange intensified. We lost Vasila from our site. Neither was Seymour next to me. Once and for all I lost them in site. There were corpses everywhere. I was not even afraid. Perhaps, all my feelings deadened. Taptig was shot next to me. A bullet hit him in the head. He was dying...And I was looking at him. I could think about nothing. As I have already said, I was not even afraid. Hasanbala's body was on the ground. So was his wife's Parvana. The canyon was full of corpses. We could not hide there because of corpses. I did not want to go on the corpses. I did not go into the canyon but I crawled over it. My uncle's spouse Nurida was there too. Her son Sahavat was shot. She tied him onto her back. Soon Zamin was also shot. He died at once. Towards evening, on 26 February we reached Shelli.

In that battle my mother Zarifa, uncle Tavakkul, uncle Husein, cousin Rasmiya, cousin Emmin, Sahavat, aunt' husband Araz were killed. Sometimes I jump on as a mad man. It seems to me as if it was night around again. That there are my sister, brother, mother, my relatives and there is a heavy shower of bullets pouring down from the sky. That is a hellish torture. I will not wish that to anybody. I cannot believe until now that I stayed alive. I got into a hill of 300 meters high I was looking at the place where people were killed. It

was impossible to make a step because of corpses. Armenians were walking along the dead bodies. They carried machine-guns with barrels down. They often fired, shot the wounded...My heart was jumping in my chest. That was unprecedented barbarity. And I could help with nothing”.

Witnesses of unprecedented barbarities! O, you, speaking about humanism and love of fellow men, ask those witnesses until they live.

Azizov Elman Ibrahim oghlu resides now in Room №150, “Shirvan” health center in Naftalan district.
 Contacts: Tel: 2-13-52
 Mob: (055) 671-57-25
 (050) 525-69-31

WE CONSIDERED OUR FATHER DEAD, BUT HE CAME BACK...

**PASHAYEVA TUNZALA
 SEVINDIK GIZI**

Date of birth: 11 March 1975
 Place of birth: Khojaly

“...Khojaly had been encircled for a long time. It was impossible to contact with a helicopter. On fortifications around Khojaly town volunteers and soldiers of the National Army were on guard during days and nights. But Khoajaly people did not want to leave their houses. They went to bed and got up dressed. On that day when fire-exchange started, we went down into the well we had in our yard. My father found out that Armenians had rushed into the town. We had to run to the forest. We were hardly dressed. I wanted to run to home

to take warm clothes, but my mother did not let me do it, as they were shooting there. I was 17 years old. I understood that in those clothes it was impossible to go in frosty weather. I broke loose from my mother's grip and run home. I put on warm boots. I took warm clothes for others and came down. I even took cigarette for my father. We were going in the forest for all the night. It was frosty night, we were in panic, we were afraid of death, and one cannot imagine this horror. We wanted to get over the mountain and reach Aghdam. When a group going ahead reached the top, they were shot. We started to go down to the canyon. My aunt Gulkhar had her legs frostbitten, she was barefooted. Her heels were bleeding. I helped her. We made a fire in the bottom of the canyon. We got warmed a little. Then we continued going. Telephonist girl Gulshan got exhausted. She could not move. I still had some power, maybe because I had warm boots on. I held her under my armpit. She said all the time: "Tunzala, let all your calamities pass on me". Near Dakhraz settlement were captured. We got taken hostage. My cousin was killed. They separated men and took them somewhere. They took my uncle Aladdin and my father Sevindik. My father returned after 54 days of capture. We considered him dead. However, we have no information about my uncle Aladdin yet. Armenians killed my uncles Hamid, Tariel. I cannot forget the panic of that night. Look into the people's eyes attentively. Those who went through the Khojaly tragedy are still in shock nowadays. Why have not the sins been punished until now?"

...Did you hear the question? Why have not the guilty been punished until now? Why?

Pashayeva Tunzala Sevindik gizi resides now in Room №8 of the 12th corps of "Goran" health center in Naftalan district. She has two children.

Contacts: Tel: 2-14-55

WHEN I SEE OUR TRAGEDY ON SCREEN, MY HEART STARTS BLEEDING

PASHAYEVA YEGANA
SEVINDIK GIZI

Date of birth: 3 January 1982
Place of birth: Khojaly

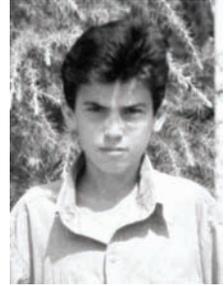

“...Our family hid in the well in our yard. The fire-exchange did not calm down. My father found out that Armenians had rushed into the town. We had to go to the forest. Bullets, missiles, splinter reached our house. We were lightly dressed in the well. My elder sister Tunzala run home and brought warmer clothes. We crossed the river. My father carried me over it. In the forest I had my shoes full of snow. My legs got so heavy that I could not move. I lost my shoes. I had only socks on my feet. Soon my socks also got torn. Mother and father massaged my legs in turn. My cousin Mehdi died during the fire-exchange. My mother was holding me strongly on my hand. We were captured. They separated man and took them somewhere. My uncle Aladdin was taken first. In the morning, they took my father out. He came back 54 days later. Neither did my uncle. When I watch the Khojaly tragedy on TV, my heart starts bleeding”.

If this heart could bear all this until today, that means, it is waiting for punishment.

Pashayeva Yegana Sevindik gizi resides now in Room №8 of the 12th corps of “Goran” health center in Naftalan district.

FOR SOME REASON NOBODY BELIEVED US AT FIRST**CHOBANOV SEYMUR
TAPTIG OGHLU**Date of birth: 18 December 1980
Place of birth: Khojaly

“...We had already been on the lower floors for a long time because the higher were intensively fired. In that evening we slept downstairs. My father who was defending Khojaly knocked on the door in alarm. He said that Armenians had rushed into the town. We run away in the clothes we had on. My mother, 8-year-old sister Nazakat and 13-year-old brother Teymur all of us came to the school yard at first. There were our neighbors as well. We decided to run to Aghdam. The majority of people were in light clothes. We were going all the night. I was going myself. From time to time my father, mother or uncle took my by the hand. My father carried my sister Nazaket more often than others. Moving forward was an absolute hell. We got under fire-exchange of Armenians near Nakhchivanik. People run in different directions. My father Taptig and 8-year-old Nazakat were killed. I together with my aunt’s children Amin, Rahib run to Shelli. We were the first Khojaly people who reached Shelli. At first, they did not believe us. Then Shelli locals and later Aghdam people told about the tragedy in Khojaly. People in groups came to help Khojaly people. The group left was undergone severe massacre”.

...Oh, child, the witness of deaths of your father and sister, why were your Motherland and childhood destroyed?

Chobanov Seymur Taptig oghlu resides now in
Room №232 in “Azerbaijan” health center in Naftalan district.

Contacts: Tel: 2-13-37
Mob: (055) 681-60-80

I CANNOT FORGET THE MAN HOLDING A CHILD IN HIS ARMS NOWISE

**ASADOV ANAR
YALCHIN OGHLU**

Date of birth: 4 September 1981
Place of birth: Khojaly

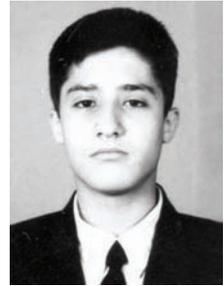
“... We were sleeping. My uncle Intiham knocked on the door. He said that Armenians had rushed into the town. We lived in a Finnish house. He called on his house, took my three-year-old sister Nargiz in his arms, and brought us to the neighbor stone house. There were more than 40 people on the lower floor of that house. Khojaly was burning. It was senseless to wait. We all started to the forest. We were going all night long. When we were reaching Askaran we saw tanks on the road. The heading group was annihilated. We turned back. We came down to a dell and hid ourselves. There were mostly women and children in our group. There were several men in it, too. We were ambushed in the dell. They separated and took men somewhere. So did they with my uncle Intiham. We have not hear about him since than. Then we were brought to Askaran Bridge and forced us to lie on the snow for about an hour. Then we were brought to Askaran prison. There were about 40 people in only our ward. Armenians broke the window in order Turks get cold and frostbitten. We were on the concrete floor. We were very hungry. They took a person among us and sent him to the village dump where he gathered bread. Nobody ate it...But when they gave us water from the bucket with mop, which was near the door, we drank it. We stayed there for five-six days. Once they said that the corpse of the National Army soldier Vidadi who showed heroism defending Khojaly had been thrown to our ward. They cut his head off. They got women’s faces lightened at nighttime. When they wanted to take any of them, the latter did not go. They were forced to go by dragging on the hair.

There was a man in our ward. His name was Dombay. As he had

a baby in his arms, he was thrown into the ward with women and children. He was beaten the most severely. Once in the evening they told us to line in groups of ten people. I, my mother, my younger sister Nargiz got into VAZ in the first tenth. We were exchanged with two corpses of black-skinned people. The rest 13 people were brought to a cemetery near Aghdam in three cars to exchange them with prisoners”.

...At times live is exchanged in cemeteries...to survive. People live long years but still do not stop seeing the cemetery...

Asadov Anar Yalchin oghlu
resides now in Room №23 of the
12th corps of “Azerbaijan” health
center in Naftalan district.

“A WITNESS” FROM THE CRADLE

**GURBANOV ZAUR
SHAIG OGHLU**

Date of birth: 2 December 1991
Place of birth: Khojaly

It is naturally that he does not remember anything...here is what his mother, Gurbanova Basti says: “It was nearly night. Fire-exchange intensified. We went down to the basement of our house. I was holding Zaur in my arms. A woman came and said that Khojaly had already been seized. We did not believe. We thought that was a usual woman’s talk. That woman carried two children in her arms. I do not even know what happened to them. My nephew Yashar came to take us. We left the basement. He helped us to cross the Gargar

River. There were many people there. We were going through the forest in the night. In the early morning they started firing during which I lost my nephew Yashar. I held Zaur in my arms and my elder son, six-year-old Ruslan was next to me. We were in the end of the group. We together with my children lied down in the bottom of a dell. Bullets did not reach there. We stayed there until evening. Zaur was crying. I could not calm him down. I closed his mouth in order to stop his crying. But at the same time I was afraid I could strangle him. He was hungry. I spit on the teat and gave him. He sucked a little and then again started crying. I was very afraid that Armenians could hear him. I had a lump of sugar in my pocket. I soaked it in my mouth and greased the teat. I put it into Zaur's mouth. The baby fell *asleep. God himself saved us*".

...If a human-being does not take care of that is cared by God, does not that mean a confrontation with Him?

Gurbanov Zaur Shaig oghlu
resides now in Room 112
"Shirvan " health center, Naf-
talan district.

TWINS-WITNESSES**ABISHOV ILKIN
BABIR OGHLU**

Date of birth: 1 May 1990

**ABISHOV ELVIN
BABIR OGHLU**

Date of birth: 1 May 1990

Place of birth: Khojaly

Can these brothers-twins remember anything? Their mother, Abishova Zulfia Bakhish gizi tells: “On 25 February we were at home. When fire-exchange started, we hid ourselves in the basement of our neighbor Elmar’s house. We left it at dawn. We wanted to go to Aghdam through the forest Ketik. But we did not. We run to the five-storey house and could leave it only in the evening. Armenians bombarded the building without interruption. As our defenders took the position on the roof of the building, Armenians could not rush into it and capture us. There were 150-200 people there and may be even more. The majority were women, children and old people. Towards the evening, the fire-exchange calmed down. We left the five-storey building and run to the forest. We crossed the river. I carried Ilkin on my back, Elvin was on the back of his grandmother Sakina 66-year-old mother of my husband. My husband Babir carried my 76-year-old father-in-law Ali. On the first day, my father-in-law was hit with a bullet. My husband covered his body with leaves. We managed to take him only on 19 of March. I remember that Babir brought 36 dead bodies, including the body of his father on 19 March. All of them were disfigured. After my father-in-law fell shakhid, my husband took Elvim from his mother. The poor woman hardly moved. The children were crying. I could not calm them down. Sometimes I put some snow into their mouths. As I could not feed them. First, the rest people would not have wait for us, secondly, we tied them to our backs with difficulty... When we were already reaching Shelli and going to cross the road they started shooting us from machine-guns. We moved, hunched up, crawled to save ourselves from bullets rain. There my husband organized the moving of civilians to Shelli and

put Elvin for little time on the ground. Suddenly I saw the child arise. I shouted, my husband beat Elvin in chest with a butt of his riffle and pushed him back on the ground in order Armenians could not take aim at him. In that battle my husband’s brother Kamil, our relatives Bahtiyar, Shokhlat were seriously wounded. Elvin got seriously ill. We were medically treating him exactly for three months. The children survived miraculously”.

...This way miracles happen to our people. Our miracles take place during tragedies.

Abishov Ilkin Babir oghlu, Abishov Elvin Babir oghlu resides now in flat №159 of Ashaghi Agjakand settlement, Geranboy region. They are schoolboys of the 11th form in Khojaly secondary school №4.
 Contacts: Tel: 7-47-37
 Mob: (050) 353-97-98

CORPSES WERE EVEN SKIN HEADED

**AZIZOV TAJIR
 MAHAR OGHLU**

Date of birth: 3 September 1982
 Place of birth: Khojaly

“...It was 25 February, about 11 o’clock. Intensified fire-exchange started. First, we thought as always. We went down the basement. My granddad – mother’s father Mahiyaddin came and said that Armenians had rushed into Khojaly and we should run away. It was one or two o’clock. Our family together with our neighbor Gudrat muallim’s went to the basement of the five-storey building.

The whole night until 26 February evening we stayed there. Armenians were busy with sacking Khojaly. From the roof of the building we saw them taking furniture, carpets, refrigerators and other things and loading cars with them. We left the building. We crossed the river Gargar, entered Katik forest. My granddad of my father Akpar carried me across the river. He had his legs wet. He was very tired. He was in the end of our group. Suddenly we turned around and saw him nowhere... We kept going forward. My brother Elmaddin got crying and asked for some bread. My father shouted at him severely but he did not stop. I was elder. I understood we were running away. Where to take some bread? But I wanted someone to help us from Aghdam. We came across with dead bodies on the whole way. Somewhere they were in piles, somewhere scattered. In the place we called Shumlug the bodies were scattered. Many of them had ten or fifteen head wounds. Some of them were skin headed. I recognized the body of my granddad's sister, grandmother Zeynab. When we reached Shelli village, the National Army soldiers came in time to help us. They took in arms my five-year-old brother Elmaddin, 8-year-old sister Lala. Because neither mother nor father could help them”.

...That is not a tragedy yet, brother, that has another name!

Azizov Tajir Mahar oghlu resides now
in Room №303 of “Azerbaijan” health
center in Naftalan district.
Contacts: Tel: 2-17-75
Mob: (050) 648-81-40

YOU SAW A BEHEADED EQUESTRIAN IN THE FILM BUT I SAW A CORPSE WITHOUT HEAD WITH MY OWN EYES

**MUSAYEV EMIN
RAFAIL OGHLU**

Date of birth: 2 February 1980
Place of birth: Khojaly

“On that day I was at Salim kishi’s place. It was about 10-11 in the evening. We hid in the tunnel of my uncle. We were told the town had been captured. Everywhere was burning. We went to the mountain. When we crossed Gargar my uncle Salim took me on his back. We entered Katik forest. There were many people there. We went all the night. We got up the mountain. They started firing at us from the top of it. Bullets were pouring as a rain. People run downwards. Guliyev Alish was wounded in a shoulder. Women were crying. People gathered in the bottom of the ravine. We had a little rest. Then, we continued going. It was morning, about 10-11 o’clock. We were going up the slope of the mountain. Khojaly was seen from there. I saw our house. Armenians were loading up things in two large cars. We were going for two days again. It was already night. We got tired. We made a fire. Having rested a little, we continued our way. But, it seemed we were going the wrong way – to Khankandi. We had to return. On the way I saw clothes, hats, shoes left in bushes. We were going day and night. There were some red berries in the forest. We cooked something like tea from them. I gathered them and ate. There was a man named Mahir in our group. He was carrying a twin-girl, recently born. Her mother was carrying the other one. She was in the other group. Those girls survived. God himself took care of them for three days and nights in a storm. There lived a man near our school. He had a yellow “zaporozhets” (a car) and was limping. He together with his spouse stayed at the fire. When our group started going, I turned back and

looked at them. I do not know why. I have not heard about them anything yet. We moved forward. There was a glade in the middle of the forest. When the head part of the group reached it, the tail was still in the forest. There was a deep ravine straight in the middle of the glade. A village was seen a little farther. From there we were called in Azerbaijani. We got happy. When we reached the ravine, they started firing at us from machine-gun from the village cemetery. Telman Aslanov, Muhammad kishi's wife – Zakha khala and one more man died just next to me. We were taken prisoners. They pushed us down on the slope of the mountain and shot above our heads. We were brought to a farm. They took money, gold things and documents from everybody. We were given raw potato and water. And sometimes just millet. When we were in the farm, they took out a man who was in the National Army uniform Hagani – he was a schoolboy of the tenth form. I have not heard about him since then. Later they took out others who were in the National Army uniform. When they took Matan khala's three sons, she was crying and begging to leave at least one of them. There was a girl of 13-14 in our group. She was forced to leave her father and taken out...She was brought back in an awful condition....

In several day were lined in a row. Women and children were in one line, men in the other. Though our neighbor Muhammad kishi was 60 years old, he was also taken. We have not heard about him since then. When we left the farm and passed the cemetery, I saw a man corpse. It was beheaded...That was just a body down the neck...Our group was accompanied by armed Armenians. They turned back when we reached Abdalgulabli village of Aghdam region. I met my father there. He made several steps towards me and fell down. It turned out that he could not walk because of unrest. Fazil kishi came up; he wanted to take me in arms. But I said: "I will go myself, you should better help others in the end of the group". There were many exhausted people. We were brought to Aghdam from Abdalgulabli village. My mother lost consciousness when she saw me. When I was in the forest, I thought that when I saw my mother I would tell her to cook a chicken and dolma (a national dish). There was plenty of food on the table. But I could eat

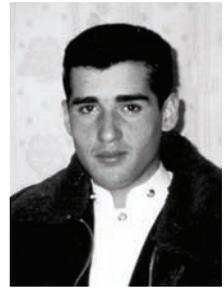
nothing. In a day or two, I could not feel my legs. I was brought to a military hospital in Baku. I was medically treated for a long time. They wanted to amputate my hallux of the right foot. I did not feel it. But my father did not let them. My uncle lived in Ulan-Ude city. I was taken there. I was in hospital for three weeks. In two months, nurses began walking with me, holding me by the hand. I do not feel my hallux even now. I stab it with a needle and feel nothing.

I will never forget what I saw. Now when on 26 February they air the Khojaly tragedy on TV, I cannot take myself in hand. I do not know what to do, where to run”.

...Earth is as a ball, brother, wherever you go, you will come here again. It is better to take arms and revenge, to take back native lands.

Musayev Emin Rafail oghlu resides now in the yard of the experimental clinics in Sharifzadeh Street, 196, Yasamal district, Baku city.
Contacts: Tel: 434-26-08

I REMEMBER ONLY MY CRYING

**AZIZOV ELMADDIN
MAHAR OGHLU**

Date of birth: 20 April 1987
Place of birth: Khojaly

“...I remember only my crying. Everybody cried...And we were moving, moving ahead...I cannot remember anything more. Even that what I remember, seems a dream to me”.

...Will there be the end of this way?

Azizov Elmaddin Mahar oghlu resides
now in Room №303, “Karabakh”
health center in Naftalan district.
Contacts: Tel: 2-17-75

A WOMAN GOT MAD AND WAS LAUGHING AT DEATH

**ABISHOVA AYNURA
EYVAZ GIZI**

Date of birth: 13 June 1984
Place of birth: Khojaly

“Someone knocked on our door. That was the neighbor, Elmar kishi. We hid ourselves in their basement. Towards the morning, we

went to the five-storey building. There were a lot of people there. In the evening, 26 February we left that place. Our neighbor Natik carried me over the river Gargar. He was in the second form then. We got under fire-exchange. There was a man who had worked in a notary's office, his name was Shohlat. He was wounded in leg. He could walk no more. He stayed there. I wanted very much the grown-ups to help him to go with us. We went all the night...Bakhish and Aydin kishi argued about which way to go to Aghdam. The group was divided into two. We went for Bakhish kishi. We were going in the right direction. Early in the morning of 28 February we reached Shelli. They came to help us from Shelli village. Since that, I can not forget two things. That one how we together with my cousin got lost in the forest. Just imagine – two children, quite alone in the forest. We even were afraid to cry out because Armenians could hear us. In several hours, my mother found us.

And one more. How a woman named Khazangul did not care about anything. She was laughing all the time and crying. She called her sons. I think, one of them was named Kamil. Then I understood that she had got mad”.

...Armenians committed this tragedy; they have not been taken revenge over yet.

Abishova Aynura Eyvaz gizi resides now in Room №231, “Karabakh” health center, Naftalan district.

She is a teacher in Khojaly secondary school №1.

Contacts: Tel: 2-31-59

Mob: (050) 586-00-58

I SAW A MOTHER LICKING BLOOD FROM HER CHILD...

**ABISHOVA AYNURA
VAZIR GIZI**

Date of birth: 1979 год
Place of birth: Khojaly

“...On the night of 26 February we were at our neighbor Gardashkhan’s. There inhabitants of our block had gathered. The house was of stone. They also had a basement. They we could hide from fire. They we knew about Armenians’ rushing into Khojaly. We run to the forest. We were going all the nightlong. The baby of Jamila khala Vusal was crying all the time. The aunt covered his mouth not to make noise. There was a man named Mamad in our group. He was a teacher of accordion playing. He told the women: “If Armenians take us hostage, then we will explode ourselves with grenades cup discharge”. Everyone agreed. But I was very afraid. I did not want to be exploded. I knew nothing about Armenians’ atrocity, about horrors of captivity.

I can forget in no way. We sat by the fire a little to have a rest. At that moment a woman Ramila from another group, taken in capture, run up to us. She said that her child Samir had been wounded exactly in her arms. The child was bleeding all over. The mother pressed him to her chest and licked his blood off.

We had a little rest and continued going. In the morning near Nakhchivanik they started firing at us. Bullets were as if raining. We could get crazy. The neighbor Zarif khala called her children. A bullet hit her straight in head. She died at once. There was a man named Abulfat there. He was a police officer. His body was also on the ground. We only wanted to run and save ourselves. My cousin Khumar was wounded and was among the corpses. She was moaning. Then the National Army soldiers took her from there. Then a splinter hit me in my leg. Jamila khala crawled up to me and took me from there. I lost a lot of blood. I was brought to Aghdam hospital. On the night of 26 February, Armenians intensively fired the hospi-

tal. From there I was taken to Barda hospital. My father Vazir and 16-year-old sister Samira were also wounded in Nakhchivanik. We stayed in hospital for a couple of months”.

...That was the most terrible picture of bloody sucking: a mother licking blood from her baby!

Abishova Aynura Vazir gizi resides now in Room №34, “Goran” health center in Naftalan district. She is a mother of two children.

“I WILL NOT CARRY HER”

**HUSEINOVA RAVANA
ALOVSAT GIZI**

Date of birth: 22 August 1989
Place of birth: Khojaly

“...I remember a lot until 7-8 years age. Nowadays the most appears before my eyes. My mother tied my up to her back. We were going. I was crying from hunger. My elder brother Anar was going himself. On the way, my mother cooked on a tree. Tried as Anar might, however hard he uncooked. We stayed that way for a long time. Then my father came and helped us. I still cannot forget my mother’s untying my from her back and putting on the ground. She had her legs frostbitten. She could not move. She wanted to take Anar by the hand and continue going. Anar did not go with her. He run up to me and embraced me, he started crying and said: “But who will be my sister?” my mother tied me onto her back again. We were brought to a house. The sons of a woman named Matan were taken out. She was crying. There an Armenian woman brought me some biscuit. I ate it. She wanted to take me away. But my mother did not let her do it. That Armenian woman gave some grains, too”.

...A baby tied up to a mother’s back...When we speak about children from Khojaly, imagine this picture.

Huseinova Ravana Alovzat gizi resides now in Room №19, corps №14, “Karabakh” health center in Naftalan district.
Contacts: Tel: 2-18-02
Mob: (050) 676-39-86

A BABY WHOSE LIVE WAS SAVED BY HER GRANDDAD...

**GULIYEV EMIL
AKPAR OGHLU**

Date of birth: 1 September 1988
Place of birth: Khojaly

“I remember nothing. But I know that grand-dad Teymur saved my life. When I speak about that night, I leave the house. It badly influences me. I can not stand my mother’s suffering”.

Here is what the mother of Guliyev Emil – Mamadova Matanat Teymur gizi tells: “...I was at my mother’s place. There were my 7-year-old daughter Sevinj and 3-year-old son Emil. At 12 in the night, we left the house. My father carried Emil across the river. In the forest, he carried him in arms. My brother Nizami sometimes took Emil from my father’s arms. Early in the morning, we got under fire-exchange near Nakhchivanik village. I saw so many horrors...Alif Hacijev died next to us. So did Bahirova Shoyla, my sister’s-in-law father Ali kishi, Islam and his mother, Nurifa’s son Sahavat...Nurida did not tie the body of her son from her back...

A little later Shohlat’s daughter was also killed. Shohlat was going with his daughter put onto his breast. He could carry her no more. He put her near the bodies of Hasanbala, Parvana khala. Emil was with his father. Sevinj was with me. My brother Nizami turned out to be somewhere near us. My father got a bullet in his leg, then in arm. I started shouting. My daughter Sevinj who was running 5-6 meters ahead of me, turned round on my cry and run back to me. She fell down. I thought she stumbled on a corpse and fell...Bullets riddled her stomach. There was Shamil muallim. He took Sevinj in his arms. Brother saw from far away that Sevinj was wounded and run to help. We were nearly reaching Shelli. He charged Shelli people to look after us and he himself returned to help the wounded. My father saved the life of 3-year-old Emil...On 27 February Sevinj left this world”.

...Imagination of a human being will never be able to create such terrors. But Khojaly people went through all these.

Guliyev Emil Akpar oghlu resides now in Room №6, corps №6, “Goran” health center, Naftalan district.
Contacts: Tel: 2-30-92
Mob: (055) 760-53-54

WHEN I WAS CROSSING THE RIVER, THE CURRENT TOOK MY SHOES AWAY...

**AZIZOV RAMIN
IBRAHIM OGHLU**

Date of birth: 22 March 1978
Place of birth: Khojaly

“...On 25 February, in the evening I was at home. My mother, sisters Vasila, Rahila, brothers Elman, Seymour were also at home. My uncle was at our place, too. My father’s friend Muradkhan called on us. Severe fire-exchange started. We gathered and went to Tavak-kul kishi. They were not at home. We went to Alaskar muallim who lived up of our block. There were many people there. They told us to run to Aghdam through the forest. When I was crossing the river, the current took my shoes away. I got barefooted. My feet were getting frozen. Then I stopped feeling that. I got accustomed. Fire-exchange started at dawn. I was aside of my family. Bullets were raining. I hid under the corpse of Tahir – who was the son of Gachay kishi. There was a ravine near. I got into it. There were 13 Khojaly people three. Salim, Alizamin, Saida, Valah. I forgot the names of the rest people. When we were there, seven armed Armenians appeared over our heads. Five of them took us at gun point to Askaran. They

took gold things from women on the way. We were forced to lie on Askaran Bridge for about two hours. Askaran villagers were cursing us in Armenian and throwing stones at us. Then we were brought to Askaran prison. First, I was thrown into a men's ward. Then as I was still a child they threw me into women's one. I was carrying water to prisoners. Once when I was doing this, Armenians beat me. Then asked: "How many letters are there in your name?" I answered: "Five". They gave me a large loaf of bread and said: "If you do not eat it until we count to five, we will shoot you", I wanted to eat the bread quickly, but choked. Armenians were laughing. Prisoners were beaten three-four times a day. They took from them the soldiers of the National Army out. In 2-3 minutes we heard the shooting...

When I was going for water, I passed the dump. There Samir, Vasif were shot. I also saw the dead body of Hussein...

There were 50-55 women in our ward. Once, Armenians wanted to take a young girl out. That girl's mother and sister were also there. The three of them embraced. Three Armenians could not part them. They left to call for help other two more bearded Armenians. Five Armenians managed to part the mother with her two daughters with difficulty. They took out one of the girls...My lost her consciousness...

One night, at 4 an Armenian entered our ward. He said: "I am from Yerevan. Tomorrow morning I will cut your head down..." Yerevan Armenians were particularly cruel. I was trembling from horror...Early in the morning they exchanged me. At home I found out that day was already 3 March..."

...To cut Azerbaijani heads off is not "new work" for Armenians. They cut so many heads in course of history.

Azizov Ramin Ibrahim oghlu resides now in Room №13, corps №14, "Karabakh" health center in Naftalan district.
Contacts: Tel: (055) 634-92-51

ON THAT NIGHT, I SAW THE GOD'S MIRACLE

**JAFAROVA HAYALA
GUMBAT GIZI**

Date of birth: 20 April 1981

Place of birth: Khojaly

“My father Gumbat and uncle Isak were defending Khojaly. On that night, we stayed in the basement of my granddad Yunis – my granddad, grandmother, mother, I, brothers Amil, Emil and aunt Zuleyha who was invalid. When my uncle Isak found out that Armenians had rushed into the town he came home to tell us. He helped his aged parents. My mother held my brothers by the hands. My invalid aunt could not move. She stayed in the basement. We have not heard about her since then. We left the basement and run to the five-storey building. There were many people there. Armenians started firing the building. When they fired the upper floors, we went downstairs but when they fired the lower, we went upstairs. We went up and down for so many times that we got tired. Armenians could not seize the five-storey building because our defense was on the roof of the building. Someone from our people brought patrons from Tofig Huseinov’s “willis” which was in the yard of the building. Tofig Huseinov blew himself with a grenade cup discharge in order not to get in Armenian capture. We left the five-storey building at dawn. A couple of our men went in another direction and started shooting to put off the scent. Armenians started shooting in their direction. At that moment we left the building and run to the forest. There were 5-6 Russian soldiers. They run from the 366th regiment and were on our side. Those soldiers took in arms the twins of a woman. Our group got under fire-exchange near Nakhchivanik, too. A bullet went through my mother’s dress and hit my uncle Shohlat. He stayed there. My granddad Museib, my father’s father was also killed there. People run in different directions. My grandmother and uncle were far away from us. There were ten people in our group: my father, mother, I,

brothers, two Russian soldiers, uncle Gias and the National Army soldiers Ilham and Shaig. We started our way. When we reached a village, the local people started calling us in Azerbaijani. But from their dialect we understood they were Armenians. We did not come, we turned back. We had already gone long when my brother got frozen in my mother's arms. Father could not help my mother. He had a heavy weapon in his arms. He told my mother: "Leave Emil, we will continue going". Mother did not agree. She said: "Tie his body up to my back". Father tied frozen Emil on my mother's back. He had foam at the mouth. He got warmed and alive in Shelli village. We were going through the forest all night long. We met a man in there. He recognized us and cried: "I am Usubov Adalat". He joined us. He told us that many Khojaly people had been taken prisoners. It was difficult to move. The frost was biting. We got up the top of a mountain and saw a village with burning lights. Though someone of the National Army soldiers said that was Armenian village, my father as he knew well those places, rejected and said that was Shelli village of Aghdam region.

We went to that village.

That was really Shelli village. The National Army soldiers when knew about Khojaly people moving through the forest, came out from Shelli to help us. No one could move any more. They took us all in arms and carried. I saw the God's miracle. My brother Emil got warmed and came to life".

...To go that direction where light is seen from. Even at the most difficult moments, the God does not stop lightening your way.

Jafarova Hayala Gumbat gizi resides now in Room №431, "Shirvan" health center in Naf-talan district. She is a mother of two children.

Contacts: Tel: 2-13-18

RECOLLECTIONS ARE HORRIBLE**JAFAROV EMIN
GUMBAT OGHLU**

Date of birth: 7 May 1983

Place of birth: Khojaly

**JAFAROV AMIL
GUMBAT OGHLU**

Date of birth: 20 May 1982

Place of birth: Khojaly

Though the mother of Emin, Amil and Hayala gave us the photos of the children who passed the forest during the Khojaly tragedy, we had a talk only with Hayala. Emin and Amil did not want to live again through the horrors of that night.

...It is possible not to remind the horrors of that night, but it is impossible to forget them...

Jafarov Emin Gumbat oghlu and Jafarov Amil Gumbat oghlu reside now in “Karabakh” health center, Naftalan district.

I WILL NEVER FORGET WHAT I SAW

**ALIYEV ROMAN
VITALIY OGHLU**

Date of birth: 4 December 1984
Place of birth: Khojaly

“That was at night, about 10-11. We were at my aunt Jamila. As our house was on the slope of Bozdag, Armenians frequently fired it from Nuragyukh. We could not live in our house since February. My father and uncle Vadim were defending Khojaly as volunteers. My father together with uncle came and said: “Get ready, Armenians have rushed into Khojaly”. We left the house. There were people outside. They were running away. The most of them were lightly dressed. In the forest mainly they got frozen. We crossed the river and entered Katik forest. My elder brother Ramin was going by himself. So was I, though from time to time my father or mother took me by the hand. When fire-exchange started in the forest, I was separated from my mother. Then I found her again. My mother, Atraba was wounded. My father put her on his back and started crawling. Uncle Vadim helped my father. Mother begged the father: “Leave me, run away with the children”. Father did not listen to her. I also did not want to leave her in the forest.

There was a fat woman there. I do not know where a bullet hit her during the fire-exchange but she was bleeding from the mouth as a fountain. 13-14-year-old daughter of Mariya khala – Elnara got lost in the forest...We managed to reach Aghdam. My mother was taken to Aghdam hospital and then to Semashko hospital in Baku. They wanted to amputate her leg at first, but then started treating her for several months. I will never forget what I saw. Blood remained in my memory. During the Khojaly tragedy I was eight years old, now I am 23. And at my 83 I will not forget the atrocity committed against us”.

...Not to forget! This tragedy taught us not to forget.

Aliyev Roman Vitaliy oghlu resides now in Room №309, “Karabakh” health center in Naftalan district. He is a sergeant of the police special department.

ALL OF US ARE WITNESSES OF THE SAME HORRORS

**ALIYEV RAMIN
VITALIY OGHLU**
Date of birth: 20 February 1983
Place of birth: Khojaly
**ALIYEV AMIL
VITALIY OGHLU**
Date of birth: 11 August 1981
Place of birth: Khojaly

“We were with my family on the night when we left Khojaly and came to Aghdam. All that our brother Roman told happened to us as well. We witnessed the same tragedy”.

Aliyev Ramin Vitaliy oghlu resides now in Room №309, “Karabakh” health center, Naftalan district. He is a student of the National Aviation Academy.
Contacts: 2-16-85
Mob: (050) 514-49-47

NO ONE SURVIVED EXCEPT MEHDI

**HASANOV RAMIN
GARYAGDI OGHLU**

Date of birth: 25 July 1981

Place of birth: Khojaly

“We were in the basement of my mother’s uncle Kazim’s house. There were also my uncles Natik, Yaman, Firdovsi, cousin Nazaket and other relatives. Granddad Isa – my mother’s father came and said that Armenians had rushed into Khojaly. It was almost midnight. We left the house and went down. Everybody was going in various directions. Uncle carried on his back my mother, me, cousins Elchin, Eldagiz, Mehdi across the river. Firdovsi uncle was wounded at the post near Nuragyukh on 21 February while defending Khojaly. That is why he could not go with us. He said: “You go ahead, I will come”. The rest uncles turned out to be cut off us, too. We were still going ahead. We went without a guide. In the forest Gushchular villagers joined us. We were just going round and round in the forest for several days. Maybe on the fifth or sixth day we reached Shelli. Many children from our group died from hunger and cold. They were left in the forest. They were covered with either branches or snow. A woman next to me was also wounded. She had a baby on her back. That woman’s husband tied the baby out. The woman was left there...A bullet hit one boy on the mouth. There was a fountain of blood. He also stayed in the forest. We kept going in the direction of Shelli village. There was a place named Shumlug where there were a lot of corpses and red stains on the snow. Yaman uncle was already with us. He said that there was committed massacre there. It was a nighttime. When we came quite closer to Shelli, Yaman uncle made a shot for Shelli villages to come and help us. So did they, as if they were waiting for us. We were quite exhausted. When I reached Shelli I had, perhaps, a half bucket of water. During five or six days in the forest, I could not eat snow. I wanted but I panted. In Shelli a young

guy brought us to his house. There I had a little tea. But I could not have a piece of bread. I cannot believe until now that I stayed alive. I consider that a miracle. When we left our house in Khojaly there it was as if bullet raining. No one touched me. Whistling they passed my ears, head. I still hear the sound. It is impossible to forget that horror of Khojaly. We have no information about Firdovsi uncle, his wife Heyran, children- Elchin, Eldagiz...The only one who survived from their family is Mehdi. He lives with us. Every time my mother sees Mehdi, she lives through all those misfortunes again.

We were taken to Aghdam from Shelli and places in a wagon hospital. Armenians were shooting at that place as well. Then we were brought to Baku, to Semashko hospital. I had my legs frostbitten. Fingers of a foot of my mother Rahila were amputated”.

...All of them consider their survival as a miracle...

Hasanov Ramin Garyagdi oghlu resides now in Room №314, Ashaghi Agjakand, Geranboy village. He has one child. He is driver at Khojaly hospital.
Contacts: Tel: (0234) 74-7-20
Mob: (050) 713-36-96

I LIVE WITH HATRED

**ABISHOV TURAL
BAHMAN OGHLU**

Date of birth: 6 July 1977

Place of birth: Khojaly

“On the night from 25 to 26 February I came home at 10 o’clock. As soon as half an hour later as there intensified fire-exchange started. Following uninterrupted machine-gun shooting, they started firing Khojaly from rackets. At that, we understood that not everything was as before. Heavy techniques rumbling and shooting provoked a terrible panic. We run to the basement of our neighbor Rahim. He informed us on Armenians’ rushing into the town. We run into the five-storey building. There were very many people there, may be more than 300. The majority were women, old people and children. 10-15 armed with machine-gun men who came from the battle to defend their families thought about a plan to divide people in the building into groups to move to Aghdam. So did we. We crossed the Gargar River. Zamin was the head of our group. I was afraid. I was trembling all over the body. My 8-year-old brother Sadig was with mother. I sometimes helped him. We were in the head of the group. We crossed the road when fire-exchange started. Armenians from the only “safe” way, left for Khojaly people – as they knew that we would pass the forest to Aghdam – started shooting civilians from the fortifications made beforehand. Because we were the first who crossed the asphalted road, the following one was shot. I remember how one child was shot at once on his mother’s back. He died. The mother was told to leave the child but she did not. I think she got mad.

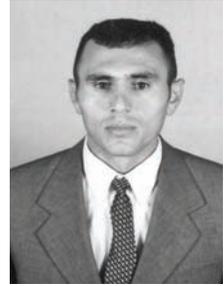
In 4-5 days after the tragedy, they brought dead bodied to the mosque in Aghdam. I saw bodies without ears, legs, arms among them. There were bodies with picked out eyes, skin headed. Two peo-

ple were burnt tied one to another. They bodies stuck to each other. I hate Armenians”.

...Hatred! It is not sent by the God. It is created by people.

Abishov Tural Bahman oghlu
resides now in Room №206,
“”Karabakh” health center, Naf-
talan district. He is a sergeant of
Khojaly police.
Contacts: Tel: 2-27-04

**AND NOW WHEN LIGHTNING IS FLASHING, I THINK
THOSE HORRORS WILL HAPPEN AGAIN**

**MAMADOV FARMAN
GAZANFAR OGHLU**

Date of birth: 2 October 1982
Place of birth: Khojaly

“In the night from 25 to 26 February we were at our aunt’s, down-
stairs. Bullets did not touch there. My aunt, her neighbors and our
family left the house at 6 in the morning. We went to the five-storey
building. There were many people there. We were fired. The body of
Elshad – Giyas kishi’s son was left on the roof of the building. The
father did not know about his son’s death. When it became getting
darker we run out of the five-storey building to Bozdag direction.
During the first fire-exchange, the group was scattered. There were
11 people in our group: my mother, I, aunt, her husband Elmar, son
Zakhid, Mehluca khala and her four sons and our neighbor Mobil.

We got lost in the forest. We were going rounds. At midnight, we reached a village. We were very hungry. I was glad at that time we would eat bread. We knocked on the door of a house in the suburbs of the village. The owner lit a lantern. Then he started shouting that Turks had come. We understood that we had knocked on the door of an Armenian. We run quickly away. One man from our group, I think that was Mirza was shocked of horror. He stayed there. We run to the forest. It was foggy. I kept holding my mother's hand. I even did not see mine. We went catching on bushes and tussocks. Suddenly the fog dispersed. We saw tanks, bearded Armenians around us. When they understood that we had got lost in the forest they started laughing. My mother told Mehluga khala's son Ilgar: "Kill me and your mother (there were two women in our group) in order we not to get into Armenian captivity". Ilgar first was taken aback. Then he aimed with a machine-gun at his and my mother. Then Armenians made a shoot. Ilgat stood still. He dropped the machine-gun. Armenians started shooting at Zakhid's legs. The snow got red. They killed Zakhid. We were captured, undressed and searched. My foot got swollen. I could not get off my shoes. They forced me and took the shoe off to look inside it. They took all the gold things from my mother. We were brought to Askaran prison. That prison was full of women and children. May be there were about 200 people there.

I cannot forget a girl in a white jacket.

There was a girl in a white jacket. When Armenians wanted to take her outside, she did not go. She pushed the Armenian. They forced her dragging by hair...When they were taking her out I started crying. I told my mother: "Let's go out of here". When an Armenian saw my crying, he started beating me. He beat me on my back with a cudgel. I was shouting. My mother rushed up to me. They started beating her as well. All the body turned blue. Marks of those cudgels remained on our bodies for 5-6 months. I still feel the pain of that beating in my kidneys. There were glass splinters in the stale bread they gave us to eat. Our stomachs were sick. After being in capture my mother and I have been still medically treated. I do not remember how many days we stayed in captivity. We were exchanged for a dead body of an Armenian. First from Askaran prison

my mother, me, 50year-old son of our neighbor Kamil – Muhammad and two children of Fatma khala were set free. (We have not heard about Fatma khala and her husband until now). We were brought to Aghdam, Gara Agaji cemetery. We did not believe that they would exchange us. My mother started running away. The National Army soldiers stopped her and convinced her of being free. Mother started crying: “There are a lot of women and children in Askaran prison!” The corpse they exchange us for was of a brother of one of Armenian leaders. Allahverdi Bahirov said: “If you do not bring all the women and children whom this woman had seen in Askaran prison, the corpse will not be given back”. During all the night they were bringing the prisoners to Aghdam hospital. Our bed was near the window. I told my mother: “Let’s change our place in order no missile hit if Armenians start firing”. I was very afraid. And now when lightning is flashing, it seems to me that the Khojaly terror starts. I enter the house at once...”

...Terrible recollections as nightmares are after you always and everywhere...Nobody knows that better than Khojaly people do.

Mamadov Farman Gazanfar oghlu resides nowm in Room №17, “Mir” (peace) camp, Mardakan settlement, Azizbayov district, Baku city. He is unemployed.
Contacts: Tel: 454-98-53

WE COVERED HER MOUTH TO DEAFEN HER CRYING

**ABISHOVA AYGUN
EYVAZ GIZI**

Date of birth: 21 May 1990
Place of birth: Khojaly

It is natural that she remembers nothing. Here is what her mother Shafiga Aslanova tells: “I left Khojaly with three children. Aliya was 11 year-old, Aynur was 6 year-old and Aygun 18 months old. Aygun was crying in my arms all the time. She was hungry. I gave her snow to eat, but she did not eat. She cried: “Give me some bread!” Our group was concerned at Aygun’s crying. So was I. If Armenians had heard her, they would have found us. I shot softly at her mouth. The child got blue. My husband’s cousin Bahish came up to me and took my hand away. He said: “If you do it once more, I will shoot you. He put off his coat and wrapped Aygun up. I tied her onto my back. She seemed to get warmer. We were going through the forest for three days. My six-year-old daughter Aynur got lost there. Until I found her, only the God knows what I felt. It was foggy. We were going in circles at the same place. Near Nakhchivanik the group which was ahead of us was shot, there were dead bodies all over there.

Aghdam people knew about Khojaly people wandering in the forest. They came to help us. Aliya got frozen. Niamaddin – my husband’s brother’s son – brought her in his arms. A guy named Ilham took her from him and brought us to his house. He gave the children some tea. He put Aliya near the fireplace. Ilham was going around the room, sometimes he bent his head over Aliya, then continued going back and forth, having put his arms on her breast. I could understand nothing. My feeling got dull. Ilham again came

to Aliya. This time he cried out: “She is breathing, breathing!” It turned out to be that Aliya got warmer near the fireplace. All the three children were medically treated for a long time”.

...Is it worth to comment on these recollections?

Abishova Aygun Eyvaz gizi resides now in Room №231, corps №15, “Karabakh” health center, Naftalan district. She is a school girl of the 11th form at Khojaly school №1.

Contacts: Tel: 2-31-59
Mob: (055) 625-97-91

A LITTLE GIRL WITH A MELTED DUMMY

**ABDULLAYEVA HAYALA
ILHAM GIZI**

Date of birth: 10 October, 1990
Place of birth: Khojaly

It is natural that she does not remember anything. Her mother – Abdullayeva Syanam, says: “We left Khojaly at 11 o’clock, on 25 February. I carried my 18 months Hayala in arms and Vusala was five years old. I did not know who of them to make stop crying. My husband was defending Khojaly. I was going with a group of my father. My father Hasan, mother Geychak, sisters Letafat, Hadija and nephew – nine-year-old Ruslan. We had light clothes on. All Khojaly people gathered by the river. We got lost in the forest. Our group consisted from women, old men and children. Our family remained

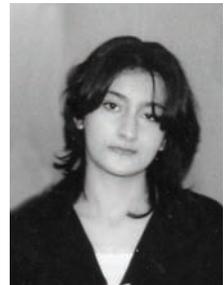
behind of our group. My aunt Zabella and two Turks-Meskhetsins were also with us. We could not move. In the evening on 26 February my mother's heart stopped...I closed her eyes myself. We kept going. On 27 the weather was foggy. We were still going. We did not know where. On 27 February my sister Letafat got frozen. I also closed her eyes... When I spoke about this I live through those minutes again. I had Hayala on my back. Believe me, during those three days when we were in the forest the child did not even make a sound. I thought she had died. But that was the God's miracle. 18 months-old child may stay alive for three days in frost in the forest. We were going in unknown direction. I did not have enough power to carry Hayala. On 28 February my father got frozen. I again closed his eyes myself...

On 28 February somewhere near Dahraz or Birjamal village were taken prisoners. We were brought to a large premise. I could not take the dummy out of Hayala's mouth. She sucked it so that there remained nothing from it. Then they exchanged us. Hayala got swollen. We together with the children were medically treated for five months in Baku and three months in Iran. My sister Hadija had her legs amputated. Now Hayala is in the 11th form”.

...Sometimes you may think that this little child tied herself up with her mother' suffering when she closed the eyes of her relatives with her hand one after another.

Abdullayeva Hayala Ilham gizi resides now in Room №26, “Gunash” health center, Mardakani settlement of Azizbeyov district, Baku city.
Contacts: Tel: 554-25-63

“DO NOT ASK ME ABOUT THOSE DAYS”

**ABDULLAYEVA VUSALA
ILHAM GIZI**

Date of birth: 8 November 1987

Place of birth: Khojaly

“I do not want to remember those days”, she left the room, saying and took in arms her son Jalal. Her mother Syanam says that on that night 5-year-old Vusala was carried in arms by Hadija khala. And Vusala suffers for her aunt’s amputated legs.

...Oh, girl, considering she is guilty in living in suffering, the God knows that there was not your quilt!

Abdullayeva Vusala resides now in Room №26, “Gunash” health center, Mardakani settlement of Azizbeyov district, Baku city.
Contacts: Tel: 554-25-63

“LATER I KNEW THAT I HAD LOST MY MOTHER”

**GULIYEVA (AZIZOVA) RAHIDA
IBRAHIM GIZI**

Date of birth: 8 September 1982
Place of birth: Khojaly

“We were at home. We gathered and run. My sister Vasila carried me across the river. Mother held my by the hand in the forest. Then – when she saw her mother – my grandmother Aziza – she gave me aunt Nargiz and said: “I will take Rahida from you on the other bank”. And she started helping her old mother together with her sisters.

Aida khala’s children – Aytakin, Ilgar were also together with us. As soon as we passed a little, Afila teacher’s husband’s heart could not stand anymore. She together with her children Azar, Jeyhun, Niyamaddin stayed there. We kept going. Then fire-exchange started. We were running with my aunt. Next to me was Hasanbala’s wife Parvana. I do not know where a bullet hit her but she was bleeding from the mouth. She held shoes started getting filled with blood in her hands. I was afraid and crying. I wanted to be with my mother. I thought if she was next to me, I would not die. My cousin Sahavat was shot. He was on my aunt’s Nurida’s back. He was thirsty. I still hear him asking. When he died, I felt very bad. We were always playing together...when we reached Shelli, local people started to help us. A man named Mubariz brought me to his house. He had five sons. I thought that the whole my family had been killed in the forest. As I turned out to be that I had been parted with my mother. He said: “Since today you will become a sister to my sons”. In several days my father’s sister found me. They did not tell me that Armenians had killed my mother in the forest for a long time. I knew about that when my cousin Zarifa was mourning over her in the next room...I found out that I had lost my mother”.

...On the other bank I will take Rahida from you, but she could not

come...

Guliyeva (Azizova) Rahida
Ibrahim gizi resides now in Room
№15, “Gunash” health center,
Mardakani settlement of Aziz-
beyov district, Baku city. She is a
mother of one child.

A STORY OF A FROSTBITTEN GIRL

**ABISHOVA ALIYA
EYVAZ GIZI**

Date of birth: 18 June 1981
Place of birth: Khojaly

“... We were sleeping in the back part of the house. We did not know what happened outside. Uncle Vazir was also at our place. The neighbor – Elmar kishi knocked on the door. He told my uncle something. Uncle told us: “Get dressed. We are leaving”. We got dressed and went down into the basement. That shooting was not like before. Khojaly was already fired from heavy weapon. We decided to wait a little in the basement and then to run. There were about 25-30 people there, including our neighbor Mehluga, her children – Ilgar, Ilham, Sadagat, Intizam, my uncle Vazir, his children – Samira, Rugia, Orhan, Oktay, Mamlakat kishi’s wife, Giyas kishi, his sons – Niyamaddin, Elmar, the neighbor Morug khala with her children, Shukhaddin kishi and Zarif khala’s children were there as well. We stayed in the basemen until 6 in the morning. We wanted to go to the forest but could not. Armenians were firing at us all the time. We run into a five-storey building. There were a lot

of people there. Our men took the position on the roof of the building. Armenians could not rush into the building to kill us. A guy named Elshad was shot next to me. Our men had no more patrons. There was “willis” in the yard of the building. Then I knew that its owner was the National Hero Tofiq Huseinov. He blew himself not to be taken prisoner by Armenians. One of our defenders Natic brought a lot of patrons from “willis”. Armenians did not shoot in the evening. We left the five-storey building and run to the forest. Mother tied small Aygun onto her back. She helped me and my 6-year-old sister Aynur in turn. Aygun was crying on the back of my mother, she was hungry. Mother gave snow to her. We had neither shoes, nor socks. They all got torn down. Mother took her shawl off and bandaged my feet and Aynur’s ones. A little later the shawl also got torn down. My feet got covered with ice. I did not feel them. Snow got hard and stick to my feet. He made them heavy. It was impossible to move. On the way through the forest I saw a lot of clothes, shoes, hats. In one place, I saw a lot of corpses. One was skin headed. The other was of a child. His eyes were taken. I saw several corpses of woman with cut off breasts. The corpses got frozen. I cannot forget all that in any way.

And else my 6-year-old sister Aynur and 16-year-old cousin Samira got lost in the forest. It was so foggy that we could not find them. My mother was crying. We could not shout to call them because Armenians could also hear us. One man from our group found them in several hours. I do not remember what followed. Three days after going through the forest, I got frostbitten near Nakhchivanik...

When I came to myself I saw that I was in some house. I was medically treated in Baku for a long time. Once a doctor stabbed a needle in my foot and said: “If this time you fell nothing, we will have to amputate it”

I felt it! Who knows, may be, that feeling was provoked by horror to lose my feet”.

*...Corpses with put out eyes,
beheaded and disfigured bodies re-*

Abishova Aliya Eyvaz gizi resides
now in Room №131, corps №15,
“Karabakh” health center in Nafta-
lan district.

Contacts: Tel: 2-10-45

Mob: (050) 425-08-78

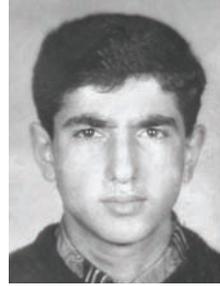
*It has already become a tradi-
tion for Khojaly young people to vow
in front of the memorial to victims of
Khojaly tragedy on a wedding day.*

A BOY “CARESSED” WITH A BULLET ON HIS HAIR

**HUSEINOV RAMIN
KAMIL OGHLU**

Date of birth: 27 September 1979
Place of birth: Khojaly

“We were in. We heard tanks’ thundering as well as shooting from Nuragyukh side. We went to my father’s aunt Gumri. We hid in downstairs. Then Elbrus kishi came and said that Armenians had rushed into the town. From there we run to the bakery. There were many people there. There we decided to go to the forest. My mother Malahat kept my sisters with her – 7-year-old Maral, 8-year-old Gulnar, 9-year-old Saadat. She carried us across the river where our father found us. After people crossed the river , they decided that a half of the men would go with women and children through the forest to Aghdam and the rest men would go back to defend Khojaly.

My father returned. And we entered the forest. Fire-exchange started in there. We were parted. My mother turned out to be with my sisters Maral and Gulnar and I was with my sister Saadat. We kept holding each other’s hands strongly. A woman whom I did not know called us up to her. She repeatedly said: “Keep pace with me”. We were going with her. The colony was very long. Some time later uncle Aleksandr came out to us.

One child died in mother’s arms. I looked at the people’s faces and did not recognize them. Thought I knew them well before. It was impossible to think because of cold, hunger and hailing bullets. I fell down a cliff together with one woman during one of the previous fire-exchanges. Snow covering was so thick that I hurted only a knee. We were cathing up bushes that is why we did not fall on the bottom of the ravine. About 10 minutes later my cousin Gabil started calling me. He found us and helped. We again gathered in one place. There were three-four dead women. I do not know the rea-

son, may be, a heart stop or a bullet. In the morning of 26 February we got under fire-exchange once more. The National Army soldier Agil Guliyev was brought on a stretcher. He was also killed during that fire-exchange. Who managed, those reached Aghdam, the rest returned into the forest. People started arguing about right direction to Aghdam. Our group divided in two. One part of it went down to Aghdam, the other started to Askaran. We got ambushed. We reached a place named Garagay between two mountains and here bullets started hailing. One machine-gun was on the cliff, another on a car. The car was going along a slope of the mountain. And we were fired from above as well. We run. As I said, it was impossible even to think over our actions. The buttons of my jacket were unfastened. The jacket with loosened ends was shot in several places. I stayed alive as a miracle. It is strange – a shot through jacket, a bullet burnt hair, passing your ears and you are alive.

When I remember that day, I hate even the air I breath. I was crawling between corpses. There were a lot of wounded. By that time, they were still alive. They were moaning and asking for help. But whom could I help and how? Uncle Aleksandr lifted one corpse and lied under it. Help came from Aghdam. No one of us could survive without that help. We went crawling until Shelli. Our under feet were injured all over because of thorns. There were so many wounded in Aghdam hospital that no one even looked at me. They considered me a sick man of a considerable light form. Though I had no nails on my feet fingers. It was strange but I felt no pain. And I was not afraid yet. I got so afraid of a man whose head was split on two parts by a bullet during the fire-exchange. I do not think I could see anything more terrifying.

We were brought to Barda, to my granddad's house. In three days, I found out that my mother Malahat was seriously ill and she had been taken to Baku hospital. My uncle told granddad that little Maral had died in the forest and then I also knew about that. The body of my 7-year-old sister was left in the forest. My father Kamil stayed in capture for six months.

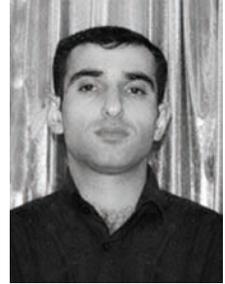
When I left Khojaly I had a look at the town from the top of a mountain. Khojaly was burning all over. I cannot forget that picture.

When I tell about that, I feel very bad. Because of the horrors lived through on that night I was considered invalid for military service”.

....The boy whose jacket was bullets shot through, who was caressed by another one, hates only air?!

Huseinov Ramin Kamil oghlu now resides in Room №26, “Gunash” health center, Mardakani settlement, Azizbeyov district, Baku city. He has one child.
Contacts: Tel: 454-26-02

AT TIMES SHOES BECOME A LOAD**HUSEINOV ANAR
ALOVSAT OGHLU**Date of birth: 21 March 1985
Place of birth: Khojaly

“...My father made a shelter in our yard. We were there. At about 11 o’clock on 25 February our neighbor Ramiz came and told that Armenians had rushed into the town. We got under intensified fire-exchange from the factory. Father run into the house and threw warm clothes and some bread into a pillowcase. I thought about our dog Kosbi. When we were leaving the house, he begged as a human being to take him with us. My father did not untie him, he feared that he would bark in the forest and give us away. When we reached the Gargar River, my father carried me across the river in arms while my 5-year-old sister Ravana was tied onto my mother’s back. He put my mother on his back. At a moment he nearly fell. On the bank of the river, they argued which direction was right to go to Aghdam. Our group was headed by my father and Gumbat kishi. They well oriented in the forest, as they were hunters. And the other group went to the direction of Khankandi. We have not information about many people from the other group until now. Snow got into my shoes. They were full of water and got heavy. I could not move. I got them off. My father tore into pieces the clothes he had taken from the house and bandaged my feet. He cut the only loaf of bread into tiny pieces and gave to me and children from our group. And he told: “Do not eat the bread but suck it”. Two week s before the Khojaly tragedy I had an operation on tonsils. I drank only milk at home. My mother told me several times not to eat snow. But I ate stealthily. I was very thirsty. I could not stand it. The night passed. All the day on 26 February we kept going. Near the evening, somebody said to make a fire and get warmed. We were getting frozen. First, we did not want but

later made a fire. By the fire, I put my head on my father's knees, got warmed and asleep and fell into the fire. They quickly suppressed my burning clothes. We had a little rest and continued going. When we got up to the mountaintop, we came to a plane surface. My father was going ahead of others and I was beside him. We saw four armed Armenians far. My father made a sign to the people following us to run to the dell. The group was running backwards. My father and Gumbat uncle hid behind the trees. My mother naiad did not run with the group. When she started to my father, 20-year-old Gumbat uncle's son Eldar pushed her back. The bullet destined for my mother hit Eldar. He died there. My father wanted to go out of the tree but Gumbat uncle made him a sign not to move. And he himself stood still. Then I got horrified at that presence of mind. It turns out to be that love for life is a strong thing. In 10-15 days, Gumbat uncle could take the body of his son.

My mother got fastened to a tree. With my sister Ravana on her back she got caught on a thick bough. Harder I tried I could not free her. Thorns got into my hands. Besides, I was getting frozen. Father came and freed them. We were slowly going down the dell. Suddenly mother tied Ravana from her back and put her down. She said: "I can not carry her any more, let her stay here! I have no power!" I started crying. I run up to my sister and said: "And who will be my sister?" Laughing my father looked at me and came up to Ravana. He said: "Do not be afraid, I will take her". He tied Ravana onto his back. He had already had not a light load in his arms. I cannot forget that look of his until now. I analyze that laughter and can understand nothing. We kept going. Mother could move no more. All the time I asked my father: "Well, have we come already? And he answered: "When we get over that mountain, we will be at the place". But we still were going. When I asked him again, he showed me other mountains every time. Our group had already reached Abdalgulabli. The people in the head of it were already entering the village. So were my father and mother. I was a little back of them. There was a little hill there. As soon as I got on it, fire-exchange started. I was taken aback and started running back and forth along the hill. My father run back and hit me into the ravine near the hill. Bullets did not reach there.

Gumbat uncle and his wife were there, too. My father rolled down to us. Suddenly we saw Armenians over our heads. We were taken in capture. They brought us to somewhere; I do not know that place. There was an oven there but it did not work. There were no chairs there. The house was full of captives. There they separated young people, guys of my age and grown-ups from our group. There was no one in the National Army uniform among us. I clearly remember how they took earrings from my mother. They gathered money and gold things in a bucket. The Armenian gathering gold things put my mother's earrings into his pants pocket. Two days later, they said that we were freed. We did not believe. We went out of that premise and lined in two rows. In one there were women and children, men were in the other. My father was holding my 3-year-old sister Ravana in his arms. Uncle Zyulfu was also there. He quickly took me into his arms and said: "He is my son, his mother died in the forest". I also said: "Yes, yes, my mother died in the forest". I knew that I was lying. But I lied in order they would not kill Zyulfu uncle.

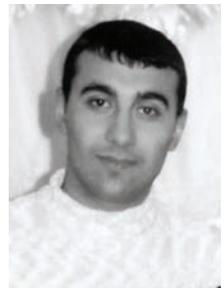
We came to Abdalgulabli. One man in "willis" had a lot of bread and sausage. He gave it to the captives. I ate a little, too. Then we were taken to a hospital".

...At times in order to survive, lie is over the truth. That is a sacred lie.

Huseinov Anar Aloysat oghlu
resides now in Room №19, corps
№14, "Karabakh" health center,
Naftalan district. He is a student.

Contacts: Tel: 2-18-02
Mob: (050) 451-24-51

ARMENIANS AS IF WENT TO HUNTING FOR HUMAN BEINGS

**HASIMOV SALMAN
MUHAMMAD OGHLU**

Date of birth: 6 August 1977
Place of birth: Khojaly

“We had been already living in alarm for a long time. We did not want to believe that there would be the final battle for Khojaly. We believed that the blockade of Khojaly that had started in November would be run. Everything happened very quickly. From the fourth sides the main targets were intensively fired from weapons of different calibers. Then, heavy armored techniques entered the town. There was a defense post in front of our house. First, they destroyed the fortifications. We run out of the house. There was a water channel under the railways. That was a natural fortification. There we hid ourselves from the fire-exchange. We had to stay there for about 2-3 hours. The heavy armored techniques rumbling made us go to steep cliffs. We did not want to go out. We thought that airplanes would come to help us. We tried to find a hope. We had already been sleeping dressed for weeks. We put two-three pairs of trousers one on the other. We did not sleep in the house either. We slept in the basement. All the sufferings we undergone turned out to be in vain. We were leaving Khojaly. Suddenly I thought that we were before a long way. When we passed Nazim’s house, I entered it and took some bread. The door was open. There were all the doors open in Khojaly. From the bridge, we went out to the forest. I had my feet got wet while we were crossing the river. The shoes did not fell comfortable. We were going to Gandara. That is the steepest part of Katik forest. In other time women would not be even forced to get on those steeply cliffs. Then they did it so crafty...It turns out to be that love for life makes a human-being stronger. When we reached the top, Armenians started firing at us. Gumbat kishi’s son was killed there. His body was left

there. He covered it with boughs to take it later. We went to Gulabli. We thought just about one thing – not to let our women get in capture.

When we nearly reached Gulabli we got under severe fire-exchange. Armenians knew that we were near; they let 20-30 people pass from the first rows and took at aim the middle of the group. There was Meskhetinian Turk Abdulla together with us. He was very worried because of his separation from the family. He was killed. Wounded Markaz lent against a tree. He wanted somebody to help him...But he kept silence...as he knew that was impossible. During the fire-exchange, I was parted from my mother and brothers. Later we found each other. As saved from bullets we went back into the forest. There were about 300 people. We were arguing about which direction to take to Abdalgulabli. The group was divided into three parts. Each group thought they had chosen the right way. With a pry to the God to stay alive, we started our ways. In some place they started firing again. My father went aside of us. First, we thought he had died. My aunt's spouse Malik was wounded. We pulled into the middle of the forest. There were about 50 of us. Armenians were searching for us with dogs. As if they went out for hunting. Hunting for human beings.

We had little weapon. There was no patrons remained. Some of us did not take a finger from a hammer to kill themselves just not to get in capture. I cannot forget a strange scene. In the forest, an Armenian suddenly took us on aim with a machine gun. It did not work. When he wanted to recharge it, Suleiman from our group threw a grenade under his feet. Neither worked it. Then my elder brother Bayram aimed a riffle without bullets at the Armenian and said: "Do you see, the machine-gun did not work as neither did the grenade. The majority of people here are women. I will not kill you, go away!" He soon came back with a large group of armed people. We had already gone and hid ourselves. In the evening, at dusk, our group which consisted of just 50 people scattered. Garyagdi kiski with brother Tahir and Samson together with nephews left the group. 11 of us remained in the group. We were going in unknown direction and hoped to go out to somewhere. There were two brothers in our group Rafik and To-

fik. They were carrying their mother on shoulders from Khojaly. She could not move. The brothers got her up to the top of Gandara. On the way their mother got frozen...They put her on the ground. They did not know what to do. They did not want to leave mother in the forest to be eaten by animals. There were wolves and jackals in there. If we had left the body, there would not have remained anything from it. Moreover, it was impossible to bury her. The land was frozen and we did not have time. The brothers had to choose. Finally, the group convinced them to leave the body and continue going. Rafik took of his coat and covered his mother's body with it.

We were wandering in the forest. Uncle Malik's feet were bleeding since he had been wounded during the first fire-exchange. He died. We covered him with boughs. When he was still wounded but alive, he told me: "Salman, let my son Khabib not fell an orphan". I have not told to anyone about this until now. He knew that he would die.

We were already nine people. We continued going. We did not know what day was. I did not feel hunger. It is obvious that I got accustomed. However, I was thirsty. But we were still going. We were going rounds and again came out to the same place where we left the body of Malik kishi. That happened two-three times. As if his body said: "Do not leave me here". This time we went in quite another direction. We were going at nights but during the daytime, we hid ourselves. When we reached a top of a mountain, we saw Khojaly people being taken prisoners. The colony was endless. In one night, we found ourselves near an Armenian vellage. My elder brother Bayram and Rafik whose mother died in the forest, went patrolling to find out which way to go not to be captured. Soon after they left we heard sounds from the village. We thought they had been taken prisoners. We quickly changed our shelter. When Bayram and Rafik found out the direction to Aghdam, they returned but did not find us there. When they understood that waiting was senseless, they went to Muganli village of Aghdam region.

There were seven of us left.

Mirvari khala and her brother separated from us. As we though change the shelter but we decided to wait for Bayram and Rafik. We

waited for them until morning. They did not come. We went in unknown direction.

There were already five of us left.

That was the fifth or sixth day. On one night, we saw lights in a village far away. My brother Anvar and Tofik started to go patrolling. They said: "If we do not come back, go out from here". Sonna khala started shouting and did not let them go. We went deeper in the forest. Going in that direction, we came out to the eastern part of Khojaly and we made a round through mountains we came out to its northern part. We understood this when we came out to Bozdag. There was still smoke of the burning houses of Azerbaijanis seen. I got bored at all. I sat down and said that I would not go any more. My mother Hajar sat next to me. She could not leave me and go. My brother Anvar came up to me and said: "Salman, stand up". I answered: "I won't go". He hit me on the cheek. I said: "If you beat me any more, I will shout!" Anvar had to agree. We had a little rest. Once we felt that wolves were surrounding us on the top of Bozdag. Mother cut an upper part of her boot and burnt it in order to frighten them off. I also cannot forget one thing that happened on the top of that mountain. My brother Anvar found a nut on the ground; he split it and put into the mouth quickly. Suddenly he saw my looking pitifully at him and he took a half of the nut out of his mouth and said: "And here is for you". It is impossible to imagine how thirsty I was. The most snow I ate I became thirstier. We drank some water from the hollow left from car wheels. We felt as if in an Eden. We kept going. Then I knew that was the twelfth day. We reached Garahaji cemetery of Aghdam district. We could go no more. That was the eve of Novruz holiday. There were samani (grown wheat) on some gravestones. Usually at that time people already bring sweets besides samani. I started go round the graves to find something to eat. But I found nothing. I got angry – why nobody put here anything?! Did not they know that we would come here?! We spent the night in the cemetery. In the morning when we wanted to get up we saw that we were covered with snow a hand thick. We could not get up. Only Tofik could stand up. He had to go to the nearest village and say about everything. We made him promise that if that was an

Armenian village, he would not say about our whereabouts. Even if we died there. He went away. A little time later armed people appeared over our heads. Those were from Gatir Mamad's group. We did not believe. We were brought to Gatir Mamad's headquarters. His eyes got wide-open: "Look, look, what Armenians have done with our children! We will take revenge!" he said this and cursed Armenians. We all got swollen. They had to cut our clothes and shoes to take them off. We were brought to Aghdam hospital. At that time, every Khojaly villager was looking for his/her relatives in morgues, mosques and hospitals. When my brother Husein came up to my bed in the hospital, I became happy. He passed me, looking into my face. He did not recognize me. I was in unrecognizable condition. I was exhausted to call him.

We urgently were transferred to the Baku hospital named after Musa Nagiyev in a plane. My mother Hajar, aunt Sonna, brother Anvar, neighbor Tofik and I were medically treated for exactly four months. They wanted to amputate our legs knees down. There was a young doctor Nuru Bayramov. He saved our lives".

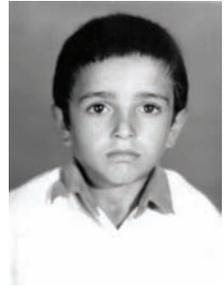
...Those recollections smell of blood. Blood is washed down by blood. But we want to live with comfort and hope. Oh, nation, lost in blood, you must not wash blood down that way.

Hasimov Salman Muhammad oghlu resides now in Room №7, corps №7, "Goran" health center, Naf-talan district.

A CHILD OF A WOMAN DIED AT ONCE ON HER BACK

**ABISHOV SADIG
BAHMAN OGHLU**

Date of birth: 17 November 1979

Place of birth: Khojaly

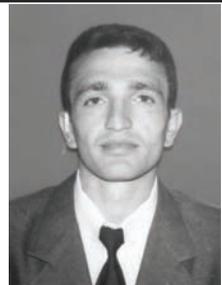
“On that night I was at home. When fire-exchange intensified, we run to the basement of Rakhim kishi. We stayed there for some time. We heard clinking of exploded rackets, of thundering. Everyone was troubled. Because that fire-exchange was not as before. A couple of hours later we decided to run to the forest. The road to there was intensively fired. We run into the nearest five-storey building. We left there until the evening of 26 February. Then we decided to go to Aghdam through Katik forest. I kept holding my mother’s hand. She was barefooted. When she was leaving the house, she did not put on shoes. I was sorry for her. And the snow was up to knees. We were in the head of the colony. We got under fire-exchange in the place named Shumlug. I remember how a son of a woman died exactly on her back. She tied him onto her bavk. I remember as I helped my class mate Elnara. Her brother Zakhid became shakhid. And she did not have mother. Elnara fell down. I help her to stand up. She was running with us. We were shot at in the place named Garagay. Many people died there. I was a child. I did not now many of them. However, I knew Alif Hajiyev. He was also killed during that fire-exchange. And I remember Natik as well. Firing back, he rescued us from the five-storey building. He was wounded in Garagay. He was left there, wounded...”

...If not alive then nobody will recall about the dead. We should live and live long lives to recollect those brutally killed.

Abishov Sadig Bahman oghlu reides
now in Room №217, corps №10,
“Karabakh” health center, Naftalan
district.

Contacts: Tel: 2-27-04
Mob: (055) 764-74-79

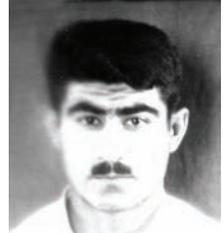

THAT ONE WHO WAS NOT ABLE TO SPEAK

**AKHMADOV TURAL
ARIF OGHLU**

Date of birth: 24 August 1982

Place of birth: Khojaly

He did not want to speak. He was shocked by the tragedy very much.

Akhmadov Tural Arif oghlu resides now in Room №327, corps №10, in the health center of Naftalan district. He is a father of two children.

Contacts: Tel: 2-11-28

EIGHTEEN MONTHS WITNESS

**SALIMOV ILGAR
ARAZ OGHLU**

Date of birth: 30 June 1989

Place of birth: Khojaly

It is natural that he does not remember anything. His mother – Aida Alakparova tells: “Ilgar was eighteen month old. I was carrying him in my arms. And my 5-year-old Aygun and 6-year-old Ay-takin were going with me, too. My husband was defending Khojaly.

I even did not know what to do. I tied Ilgar onto my back. That was easier to go. However, I could not calm him down. We made a long way. At dawn fire-exchange started. My sister Zarifa was killed next to me. My eyes got wide open from horror. My niece Vasila and my mother rushed to the body. I could not leave the corpse. Rahimov Vidadi dragged us from my sister's body because the fire-exchange was still intensifying. We got into the ravine where there were many corpses. There I saw wounded Aslanov Gulu. Since then we have no information about him. From the ravine, we run back to the forest. On 26 February, at approximately from 12 to 5 in the evening we hid ourselves behind bushes in Katik forest. We sat still there. Because of agitation and snow around our clothes got wet. As well as we got wet when were crossing the Gargar River. Is the National Army soldiers had not come to help us; we would have got frozen there. With their help, we reached Shelli. There I lost my 5-year-old daughter Aygun. I was going to morgues for 5-6 days. I told that I would embrace and kill anyone who would come and tell me about her death. How can mother tell this? When I thought that my little child was quite alone in the forest, I got mad. If she had been dead, she would not have been afraid then. Armenians made us suffer this way. In a week Aygun together with her aunt were freed from capture and I found out that she was alive. Ilgar, Aygun, Aytakin were medically treated for several months. They got a strong cold”.

Ilgar, you are also a story. The son of the National Hero, remember everything.

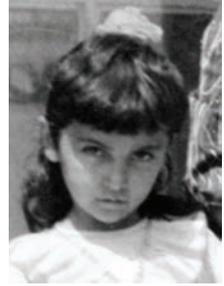
Salimov Ilgar Araz oghlu resides now in Room №463, “Shirvan” health center, Naftalan district. He is in the 11th form, Khojaly secondary school №11.
Contacts: Tel: 2-25-53

I CANNOT FORGET MY BLEEDING AUNT

**SALIMOVA AYTAKIN
ARAZ GIZI**

Date of birth: 22 January 1986
Place of birth: Khojaly

“I remember very little. When we crossed the river, I dropped my shoes into the water. My aunt died in the forest. My grandmother and mother were crying. And I remember our hiding behind bushes, too. They called us in Azerbaijani: “We have come to help you, we are Azerbaijanis”. We got glad. My aunt Humar went the first. Armenians threw a grenade at her. There were other people died. I do not remember who. I cannot forget my bleeding aunt Humar. Then our sister got lost. We were looking for her. I remember how we were going to Aghdam. A person took me in his arms and brought to his house. My coat got wet. They gave me other clothes in their house”.

...You can change the clothes got wet but you cannot change a broken heart.

Salimova Aytakin Araz gizi
resides now in Room №464,
“Shirvan” health center, Naf-
talan district.

MEN WERE TAKEN OUTSIDE**AKHMADOV HAYAL
ARIF OGHLU**Date of birth: 25 August, 1985
Place of birth: Khojaly

“We run away at night. Mother took my sister Arifa. I was going myself. Snow was everywhere. There were many people. We stayed in the forest at night. Near some village fire-exchange started. I remember that Zohra khala was killed there. So were Mehdi and one Meskhetin Turk who was our neighbor. I knew him from appearance but I did not know his name. We were captured. Later I found out that was Dahraz village. We were pushed in a large premise. They separated men in the National Army uniform and took them outside. Nobody beat me there. We were given grains and raw potato. Once, an Armenian woman brought me some biscuit. I remember how they gathered gold things from women, including my mother’s ones in a large bucket. Then they exchanged us. We were lined in two rows. Then they again separated men from us and took them out. We met a lot of people in Aghdam”.

Oh, brother, meeting those who escaped death is also a grief.

Akhmadov Hayal Arif oghlu resides
now in Room №317, corps №10,
“Karabakh” health center, Naftalan
district.

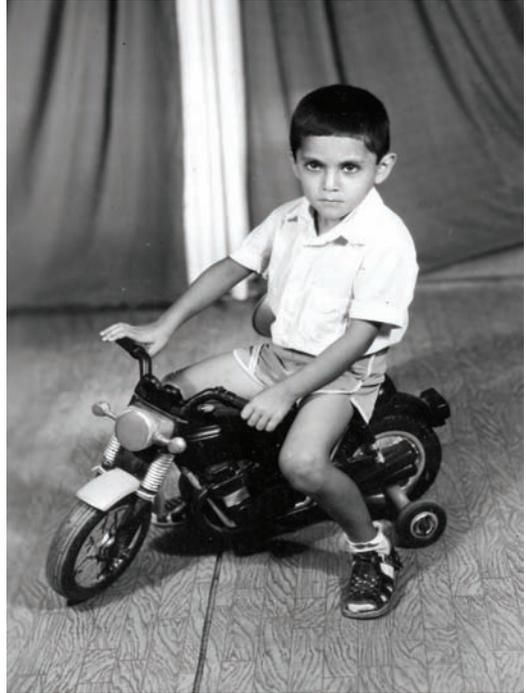
Contacts: Tel: 2-11-28

THE CHILD WHO CANNOT GROW UP...

**ABISHOV
MUHAMMAD
KAMIL OGHLU**

Date of birth: 4 July 1986

Place of birth: Khojaly

“We were caught...We were beaten...They did not let us go...”

And 20-year-old Muhammad closes his face by the hands and is sobbing violently. I will wish such a pain I felt when asked him to no one. I had to talk to his stepmother. Muhammad's mother Hazangul was killed by Armenians in Katik forest. And his father, who was in capture for six months, died several years ago. I found out that 6-year-old Muhammad was medically treated for a long time from mental disorder after the Khojaly tragedy.

I was looking at the picture of Muhammad with his parents. That picture was taken in Khojaly. Have you, too, a closer look. What was the quilt of this sweet kid who is sitting on a toy motorcycle?! Can you find an answer for him?

“What will happen to Muhammad, left alone in this world

after I go?”, says his step mother Rafiga khanum...

...Oh, kid who can not grow u. Do you hear the sobbing of the child who cannot grow up?

Abishov Muhammad Kamil oghlu resides now in House №20, “Fakel” camp, Mardakan settlement, Azizbeyov district, Baku city.
Contacts: Tel: 454-60-13

